VERHANDELINGEN
VAN DE
NATUUR-
EN
GENEESKUNDIGE
CORRESPONDENTIE-
SOCIETEIT,
IN DE
VEREENIGDE NEDERLANDEN,
OPGERICHT IN 'SHAGE.

Behelzende de ONTWERPEN tot het Verbeteren der STERFLIJSTEN.

Ventos, & Varium Cœli prædiscere morem
Cura sit, ac Patrios cultusque habitusque locorum.

VIRGILIUS.

I. DEELS III. AFDEELING.

MUTUA PRÆSTANT OFFICIA. V. Megen Sc.

IN 'SGRAVENHAGE,
BY JAN ABRAHAM BOUVINK.
MDCCLXXXIII.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.

MANILIUS.

VIERTAL
VAN
AANMERKINGEN
EN
ONTWERPEN

Ter Verbeteringe van de Geboorte en Sterf-Lysten; als mede aan welke Ziekten de Inwoonders Overleeden zyn:

DE TWEE EERSTEN DOOR DEN WEL E. HEERE

A. 'S GRAVEZANDE,

Predikant te MIDDELBURG, mitsgaders *Lid van het Zeeuwsche Genootschap* te VLISSINGEN.

DE TWEE OVERIGEN DOOR DEN HEERE

J. WYNGAARD,

M. D. Anatomes, Chirurgiæ & Artis Obstetriciæ Lector in het Gymnazium te DEVENTER.

I. AANMERKING,

Nopens de Lyſten van Overleedenen en Waarneemingen der Ziekten [*].

Tot deeze Aanmerkingen verſchafte de *Aanleidinge*, het XXXVſte Deel der *Bibliotheque des Sçiences*, voor de zes eerſte Maanden van dit loopende Jaar 1771. Want daar in vindt men vyf nummers van de *Lyſt der Dooden, aan verſcheidene Ziekten overleeden in* 's HAGE, in

[*] Deeze en de volgende *Nadere Aanmerkingen*, welke uitwyzens de Dagteekening eenen geruimen tyd te *Vlisſingen*, om in de Verhandelingen van het *Zeeuwſche Genootſchap* geplaatſt te worden, werkeloos gelegen hebben, zyn met Voorkennis van derzelver Wel Eerwaarden Schryver, reeds in de Maand *September* 1779, door den Heere L. BOMME Jansz. Koopman te *Middelburg*, aan de *Correspondentie* in deezer voegen toegezonden: „ De Eerwaarde Heer 's GRAVEZANDE heeft een Ontwerp gevormd ter naauwkeuriger opgaave van Ziekten „ in iedere Plaats, en het zelve onder de Stukken van het „ *Zeeuwſche Genootſchap* gelegd. Ik heb vryheid gekregen om het Uw Edele te offereeren, indien het mogte achten van Nut te konnen zyn, ter *Lecture* over te „ zenden. Uw Ed. zal zien, dat men reeds lang (ook „ alhier) op dit Stuk bedacht is geweeſt; doch, helaas „ men heeft tot nog toe weinig vorderingen gemaakt''! —— Deeze Stukken dan, der *Directie* overgegeeven zynde, zoo heeft die niet alleen dezelve nuttig geoordeeld; maar ook beſlooten om ze in haar Eerſte en voorloopig Stukje den Vaderlanderen mede te deelen. De Wel Eerwaarde Heer Schryver, hier van verwittigd, heeft zyne volkomene toeſtemming tot het Drukken derzelven, met de nodige daarby gevoegde Aanteekeningen, te kennen gegeeven. ——]

In 't tydbeloop vvn 15 Jaaren, beginnende met 1755. tot het einde van 1769 (a)

Om het *nut* van zoodanige Lyſten te toonen werd 'er dit *Voorſtel* bygevoegd: „ dat indien men in *alle* de *Hollandſche* Steden zoodanige Lyſten opſtelde, dezelven ongetwyſfeld het *beſte antwoord* zouden verſchaffen op „ het eerſte Deel der Vraage door de *Haarlemſche Maatſchappy* der Weetenſchappen, voor „ 't Jaar 1772, uitgeſchreeven: *welke de Ziekten* „ *zyn, waar aan de natuurlyke geſteldheid van ons* „ *Vaderland, deszelfs Inwoonders blood ſtelt?*"

Hoe zeer dit *Voorſtel* eene gereede *toeſtemminge* verdient, behoort zulks echter te geſchieden onder zekere *bepaalingen;* want uit die Lysten blykt wel, aan *welke Ziekten* veele Inwoonders van 's HAGE zyn Overleeden, maar daar uit volgt niet, dat die Ziekten welke voor veelen doodelyk zyn bevonden, aan de *Natuurlyke geſteldheid* van het Vaderland *alleen* of *voornamelyk* waren toe te ſchryven. Dewyl men oordeelen mag, dat de *Leefrégel*, om niet te zeggen, *de kwaalyk geregelde Leevenswyze*, die by *veelen* onzer Tydtgenooten is heerſchende geworden, veel *invloed* heeft in de verderflyke Ziekten: waar van veele *byzonderheden* konnen worden gezien, onder anderen in het geen de *Haarlemſche Maatſchappy* nopens de *belette Doorzwelging* heeft uitgegeeven.

Boven dien ſchynt dit *voorſtel* der *Bibliotheque des*

(a) Tom. XXXV. Part. I. pag. 177.

des Sçiences te onderſtellen, dat de *Landziekten* van ons Vaderland, in *alle* de geweſten, omtrent *dezelven* zyn, en dat dus tot oplosſinge der Vraage voor 1772, de Lyſten der *Hollandſche* Steden het *beſte Antwoord* zouden verſchaffen. Want ſchoon dit in *zekere Opzichten* waarachtig is, ten aanzien van *ſommige Landziekten* die aan *alle* onze geweſten *gemeen* zyn, nochtans heeft *dit* geene *Algemeene Waarheid*, dewyl *elk* geweſt, door zyne *byzondere Ligging*, nog wederöm *byzondere Ziekten* veroorzaakt; zoo als (om maar *een Voorbeeld* te noemen,) blykt aan de *Teering-Ziekte*, die in 's HAGE Jaarlyks ruim 200 *Menſchen* ten graave ſleept, 't geen de ondervinding in ZEELAND zoo niet leert [*].

Weshalven men *dit Voorſtel* van de Uitgeevers der *Bibliotheque des Sçiences*, zoo zoude konnen *beſchaaven*: „ dat, indien men in alle de Steden der „ *Vereenigde Nederlandſche Geweſten* zoodanige „ Lyſten opſtelde, dezelve van *zeer veel nut* „ zouden konnen zyn, om *Stoffe* te verzame- „ len, tot een *zeer gegrond Antwoord* op de ge- „ noemde Vraage der *Haarlemſche Maatſchappy*."

Doch die *Sterflyſten* zouden van nog *uitgebreider nut* konnen worden, indien ook by dezelven wierd waargenoomen, 't geen te MIDDELBURG plaats heeft; dáár Jaarlyks eene *Lyſt* wordt uitgegeeven van de *Overleedenen*, met byvoeging van

[†] Men vergelyke hier mede het *bekroonde Antwoord* op deeze Vraage door de *Hollandſche Maatſchappy* in het XVIIIde Deel haarer *Verhandelingen*, alwaar deeze waarheid bl. 27–30. uit verſcheidene Berichten allerduidelykſt is beweezen, ——]

van de Jaaren van derzelver *Ouderdom*, volgens de *opgaave der Lykdienaaren* ter *Stadhuize*. Wanneer zoude konnen worden opgemaakt uit de *ondervindinge*, welke Ziekten *thans* in ons *Vaderland*, in onderſcheide *Tydtperken* van 't *Menſchelyke Leven*, 't meeſt *doodelyk* bevonden worden.

Maar noch is ook dit ter *Beäntwoordinge* niet alleszins voldoende: Want *de Vraage* gaat niet zoo zeer over de *Stervenden*, als wel ook over de *Ziekten*. Nu is 't zoo, dat alle Menſchen, die Ziek worden juiſt niet aan die Ziekte Sterven: dies om te bepaalen welke *Ziekten* 'er ſpruiten uit de *geſteldheid des Lands*, zyn de Sterflysten *alleen* niet toereikende; maar om die *Ziekten* te kennen, diende het gebrek te worden aangevuld, uit zulk ſoort van *Waarneemingen*, als waar mede de Heer A. MULLER het *Eerſte* Deel der *Verhandelingen van 't Zeeuwſche Genootſchap*, alreeds heeft begonnen te verçieren; ingevalle *zulke* Waarneemingen in *alle* de *Zeeuwſche* Steden, en zoo ook in die der *andere Vereenigde Geweſten* wierden opgemaakt en uitgegeeven. En dit te bevorderen, zou der zorge van dit Genootſchap niet onwaardig zyn [*].

Derhalven wordt aan 't Genootſchap ter overweeginge gegeeven, of 'er geen middel zyn zoude om

[*]. Dit is het groote oogmerk van deeze *Natuur* en *Geneeskundige Correspondentie Societeit*, om in alle Steden des Vaderlands te beproeven; gelykerwys zy, in haare eerſte uitnoodiging, de Voorbeelden van de Heeren HOUTTUIN en MULLER in haare *Circulaire* brieven daartoe heeft aangevoerd. ---]

om in de *Zeeuwsche Steden*, het platte Land thans daar laatende [*], ook zulke *Sterflysten* te bekomen, die behelsden niet alleen den *Ouderdom*, maar ook de *Ziekten* der Overleedenen, naar het voorbeeld van Middelburg en 's Hage te samen gevoegd? Als mede of 'er in de *andere* Zeeuwsche *Steden*, behalven Vlissingen, geene gelegenheid zyn zoude, om *zulke Waarneemingen* over de *Luchtsgesteldheid* en *Ziekten* op te maaken, als de Heer Muller reeds heeft begonnen [†].

En

[*] Men heeft de *Societeit* reeds bericht, dat men dit, ten aanzien van Zeeland in het Eiland *Goes*, (*Zuidbeveland*,) zou trachten werkstellig te maaken: en, wegens Holland, in den *Zwyndrechtsen* en *Alblasser-waarden* enz. ——]

[†] Hier omtrent kan men insgelyks met genoegen berichten, dat mede op de eerste Uitnoodiging van wegen deeze *Correspondentie* verscheidene aanzienlyke en kundige Liefhebbers in Zeeland zich genegen betoond hebben tot het doen van Weêrkundige Waarneemingen; onder welken zich bevinden de Hoog-Edele Heer Mr. J. A. van de Perre, Heere van *Nieuwerve*, *Welsingen* en *Eversvaart* enz. enz. benevens de Heeren L. Bomme Jansz. en P. de Lichte te *Middelburg*; de Heer M. Slabber, *Baljuw* en *Secretaris* van *Baarland* en *Baakendorp*, *Secretaris* van *Oudelande* enz. zoo voor zich zelven, als door eenige Natuurkundige Liefhebbers te *Goes*; en de Heer A. Muller, M. Dr. Schepen en Raad der Stad *Vlissingen*: terwyl de Heer Dr. G. W. Callenfels Schepen te *Sluis* in *Vlaanderen*, die de genereusheid gehad heeft, op eigener kosten vrywillig en uit zich zelven, expres daar toe nieuwe Werktuigen door een beproefd Meester te laaten vervaardigen, en door een kundig en wel afgerecht Natuur-Onderzoeker te laaten toetsen, de Waarneemingen in dat gedeelte der Nederlanden met het begin van *Juny* staat te doen. —— Welke voorbeelden van herten gewenscht worden, dat in de Steden *Zierikzee*, *Tholen* en *Terveere*, en meêr andere Steden van het *Vaderland* insgelyks een aanvang mogen nee-

Om daar toe een *Ontwerp* aan de hand te geeven, en van het *laatste* eerst te *beginnen*, zouden zulke *Leden van 't Genootschap*, die daar toe genegenheid en gelegenheid hadden, zich vrywillig konnen Aanbieden, of anders door 't *Committé* der Heeren *Directeuren*, konnen worden verzocht, om elk in hunne Stad *soortgelyke Waarneemingen* te doen. Waar toe de Heeren, welke dien taak geliefden op zich te neemen, in *onderlinge* afspraak of Briefwisselinge konden treeden, hoedanig op de *regelmaatigste* en *beste wyze*, dit werk uit te voeren en Jaarlyks mede te deelen. [*]

En wat het *Eerste*, raakende de *Sterflysten* belangt, zoude door voorspraak van zulke Heeren *Directeuren*, of *Leden*, die betrekking hebben tot de *Magistratuuren der Zeeuwsche Steden*, pooging konnen worden aangewend, in den haaren, dat ten *Stadhuize* niet alleen op den *Middelburgschen* voet de *Ouderdom* der Overleedenen, maar ook, naar de *Haagsche* wyze derzelver *Ziekten* wierden opgegeeven. En dat de *bescheiden* dier opgaaven, *Maandelyks*, of om de *twee* of *drie Maanden*, ten gebruike wierden toegestaan aan *één*

neemen: gelykerwys de Geneeskundige Aanteekeningen van de Heeren *Medici* enz. met verlangen worden te gemoet gezien. ——]

[*] Dit schynt by u'tneemenheid wel te zullen gelukken te *Dordrecht*, als in welke aloude Stad van HOLLAND de Geneesheeren onderling zyn overeengekomen hunne Waarneemingen elkanderen mede te deelen, en dezelve dus gepræpareerd aan de *Correspondentie* te bezorgen. Welke nuttige en heilzaame overeenstemming mede te wenschen ware, dat in veele Steden van Nederland wierde nagevolgd!]

één of *meer* Leden, van dit Genootſchap, die in *elke Zeeuwſche Stad* woonende, daar toe *gewillig* zouden zyn, of door het *Committé* der *Directeuren* worden *verzocht* om uit de *medegedeelde Beſcheiden* de vereischte *Aanteekeningen*, op daar toe, in *blanco geſchikte Lyſten*, telkens te doen [†].

Om welken arbeid te *gemakkelyker* te maaken, door eenige Leden des Kundig, en daar toe te verzoeken, konde worden opgeſteld een *algemeen Ontwerp* van een *Lyſt*, rooſtersgewyze, doch in *blanco* geſchikt; welke op koſten van 't *Genootſchap* in *blanco gedrukt* zynde, konde worden medegedeeld aan *die* Leden, welke in de *onderſcheidene Zeeuwſche Steden* uit de opgaaven, aan hun ter hand te ſtellen, Maandelyks de *invulling* zouden verrichten, en naa 't *afloopen* des *Jaars* te ſamen trekken, en dezelve *Jaarlyks* aan 't *Committé* doen toekomen; ten einde die *afzonderlyk* van *elke* Stad, of tot *eene hoofdſom* te ſamen gebragt, in *elk Stuk* der *Verhandelingen*, vervolgens konden worden uitgegeeven.

Dit is het *Eerſte* Lidt van deeze Aanmerkingen.

Doch dit *eerſte* Lidt verſchaft eene gepaſte *aanleidinge* tot eene *andere* Aanmerking. Want uit het gezegde is te zien, dat tot het *bezorgen dier Lyſten* en Waarneemingen verſcheidene *Leden* de handen zouden *in een ſlaan* om gemeenſchappelyk, ten *nutte der Weetenſchappen*, aan *een en 't zelfde*

[†]. Men zie beneden, hoe dit en het volgende Artikel te *Deventer* alreede in trein gebragt is. ——]

't zelfde onderwerp hunne vlyt te besteeden. En daar door kon wel ligt een *Voorbeeld* worden gegeeven, hoe de *kundigheden* en *werkzaamheid* van *verscheidene* Leden *teffens* konden *vereenigd* worden, om *gezamentlyk* het hunne toe te brengen tot *ophelderinge* van *deeze* of *geene* onderwerpen, die zy *gewillig verkoozen;* of waar toe zy door 't Genootschap of *Committé* wierden *verzocht.* En mogelyk kon men zich daar toe bedienen, door gepaste keuze van zulke *voorstellen*, als in de *Algemeene Vergadering* worden opgegeeven, die wel niet *alle* konden worden *afgezonderd* tot een *Vraagstuk*, om *openbaar* uit te schryven, *ter bekoming van den Prys;* maar waar onder 'er waarschynelyk telkens meer dan een zullen voorkomen, die met *nut*, door de *Leden van 't Genootschap* zelve konden worden onderzocht en uitgewerkt [*].

Zoo dat, om ten *besluite* te komen, *het oogwit* deezer *aanmerkingen* tweevouwdig was; als:

I. Het

[*] Dit Stuk voor het *Zeeuwsche Genootschap* geschikt geweest zynde, maar nu aan deeze *Correspondentie* medegedeeld, is de zaak van eenen gansch anderen aart geworden. --- De *Natuur* en *Geneeskundige Correspondentie Societeit* zich tot geene Prysvraagen bepaalende, welke aan de gevestigde Maatschappyen in de Vereenigde Nederlanden aanbevoolen blyven, zoo wordt dit en andere Stukken, door haar uit te geeven, in den Schoot der Kundigen en Vaderlands Lievenden in dezelve ter heilzaame navolginge en bescheidene beoordeelinge nedergelegd; ten einde de *Societeit* hier door worde toegelicht, en het welzyn van ons byzondere Gemeenebest allerwegen bevorderd worde! ---- Inmiddels kan al dat geene, 't welk de Wel Eerw. Schryver voor had ter uitvoer te brengen, thans op gelyke wyze aan de *Correspondentie* werden medegedeeld, ----]

I. Het *vormen* van *tweederlei Lyſten* in de *Zeeuwſche Steden.*

A. Zoo ten opzichte der *Sterfgevallen*, met Aanteekeningen.

1. Van den *Ouderdom.*
2. En van de *Ziekten* der Overleedenen,

B. Als ten opzichte der *Waarneemingen* van de *Luchtsgeſteldheid* en *Ziekten.*

II. Het *Vereenigen* van de *Kundigheden* en *Vlyt* van verſcheidene Leden te ſamen, gewillig of des verzocht tot dezelve onderwerpen: voorgeſteld in de tweede algemeene Vergaderinge van 't Genootſchap te VLISSINGEN, den 20 van Herfſtmaand 1771. door

(*Was Geteekend*)

ADR. 's GRAVEZANDE.

Pred. te Middelburg, Lidt van 't Zeeuwſch Genootſchap.

II. NA-

II. NADERE
AANMERKING
Over de Lysten der Overleedenen.

In de laatste Vergadering van het *Vlissingsche Genootschap* den 20 *September* 1771. eenige Aanmerkingen hebbende mede gedeeld, over de Lysten der Overleedenen en Waarneemingen der Ziekten, en aan my nu gelegenheid wordende verschaft, om met Heeren *Gecommitteerden* daar over nader te handelen, zoo bevinde ik by aandachtige nadenking, dat, om met eenig Weezendlyk nut van die Aanmerkingen gebruik te maaken, dit geheele Stuk, door een nader overleg, diende overwoogen te worden.

De Opstellers van de *Bibliotheque des Sçiences* oordeelden: „ Dat, indien men in alle de *Hol-*
„ *landsche Steden* Lysten opstelde, als de *Haag-*
„ *sche*, dezelve ongetwyffeld, het *beste Antwoord*
„ zouden verschaffen, op de Vraage: welke de
„ Ziekten zyn, waar aan de Natuurlyke gesteld-
„ heid van ons Vaderland deszelfs Inwoonders
„ bloot stelt. ”

Ik zal myne zoo evengemelde Aanmerkingen, in de Vergadering van 't Genootschap voorgeleezen, nu niet herhaalen; ze konnen werden nagezien: maar daar by nog voor af eenige *Nadere Bedenkingen* voegen, over 't *Gebrek*, dat ik in de *Haagsche* Lysten zelve gevonden hebbe; en dus over de *Ongenoegzaamheid* van die Lys-

ten,

ten, tot het *oogmerk*, door de gemelde Opstellers voorgedraagen, en daar by over de *zwaarigheden* die 'er zyn zouden, als men dat gebrekkige wilde verbeteren.

Tot deeze *Bedenkingen* is my *gelegenheid* verschaft, zoo, door de *Berichten*, die ik in 's HAGE gezocht hebbe en bekomen, als door *gesprekken* met des *Kundigen* over dit onderwerp gehouden.

Allereerst zal ik de *gesteldheid* der *Haagsche Lysten* openleggen; en om een rechtmaatig oordeel over dezelve te vellen, voor af te rug treeden tot den *Oorsprong* van dezelve.

De *Bibliotheque des Sciences* Tom. XXXII. pag. 377. opgeevende eene Lyst der *Gestorvenen aan de Kinderziekte* in de Lyst van 15 Jaaren, bericht den Leezer, dat *die Lyst* kwam uit de hand van den *Haagschen Burgermeester* DIERQUENS; waar toe de aanleidinge was gegeeven, door wylen den *Professor Anat. & Chirurg.* THOMAS SCHWENKE, welke in 't 1754, in 's HAGE had begonnen *de Kinderpokjes in te Enten*; dat Hy aan Burgermeesteren vertoond had, dat men 't Menschdom konde nuttig zyn, door 't houden van een naauwkeurig Register van allen die in 's HAGE aan de *Kinderziekte* sterven. Dat dit Voorstel ingang vond; en dat daar toe werd gelast, *dat alle die een Begraafbriefje op de Secretary kwam haalen, alvoorens te konnen geholpen worden, moest brengen een Declaratoir van de soort van Ziekte waar aan de Overleedene was gestorven.*

Die

Die *last* is terstond *gehoorzaamd*, en wordt tot nu toe gezettelyk *uitgevoerd*, zoo als blyken kan uit een Afschrift der *Lysten van October* 1771, my op myn Verzoek door den Heer JAN BERNARD SANDIFORT, Lid van dit Genootschap, vriendelyk verzocht. Dewyl de *Lykdienaars* gewoon zyn het Begraaf-Briefje te haalen, zoo wordt ook alleen door hen *mondeling* ter Secretary *bekend gemaakt* hoe oud de Overleedenen waren, en aan welke Ziekten zy waren Gestorven; 't geen dezelven van der Overleedenen huisgenooten verneemen.

Alle die *Bekendmaakingen* worden ter Secretary, in twee Klassen *aangeteekend;* als van zulken, voor welken de *Impost* wordt betaald, en van zulken die *Pro Deo* een Begraafbiljet ontfangen; en alle die Bekendmaakingen te samen, maaken uit de Maandelyksche Lyst of Aanteekening, die op 't Stadhuis wordt geschreeven naar vervolg van tyd. Uit die Aanteekeningen wordt het getal der Sterfgevallen Jaarlyks te samen getrokken, niet slechts zoo, dat (naar het eerste doelwit deezer opgaave) alleen de Gestorvenen aan de *Kinderziekte* worden gemeld: maar dat op die Lysten alle de Gestorvenen van *allerlei Ziekten* worden gebragt, even als te *London* en mogelyk ook elders geschiedt. Welke Lysten *in 't Fransch*, met eene *opnoeminge der Ziekten* naar de orde van 't A, B, drie Jaaren, by elkanderen genoomen, ten getale van zes Lysten, in de *Bibliotheque des Sciences* Tom. XXXV. van de Jaaren 1755—1769, zyn te vinden.

Door wien de *Jaarlyksche Lyst* dus wordt opgemaakt

gemaakt is my niet bericht; derhalven weet ik niet, of de Heer DIERQUENS zelf (zoo als 't my byna toeschynt,) die moeite neemt, of dat iemand anders daar toe wordt gebruikt [*].

Wanneer men dit beloop van zaaken nagaat, dan spreekt het van zelve, dat die *algemeene* Jaarlyksche, of zelfs eene drie Jaarlyksche Lyst *niets anders*, of *meer* kan bevatten, dan 't geen op de *Maandelyksche Lysten*, die Aanteekeningen zyn van de dagelyksche voorgekomene Sterfgevallen, was gebragt.

Nu gaat *zoodanig* eene *Lyst* of Aanteekening van de *Maand October* 1771, hier nevens onder N°. 1. by welke ik nu een weinig zal stil staan.

Tweederlei soort van Overleedenen, vindt men op dezelven gemeld; zulke die *meer*, andere die *min Vermoogende* zyn geweest; 't geen niet zelden in de Levenswyze en Omstandigheden van Gezondheid of Krankheid, voor al onder de kleine gemeente eenen *merkelyken invloed* heeft. Voorts *van die beide* soorten werden *drie* byzonderheden aangeteekend: 1. De *Ouderdom*. 2. De *Naam*, en *Toenaam* der Overleedenen. En 3. de *soort* van derzelver *Ziekte* waar aan zy zyn Gestorven, of *'t middel* waar door zy aan hun einde zyn gekomen.

Over

[*] De Lysten worden op de Secretary gehouden; maar de Heer Burgemeester DIERQUENS heeft ze in die orde gebragt, zoo als ze zyn uitgegeeven: voornamelyk in zyne *Verzaameling van Naauwkeurige Lysten* in 's HAGE by GUTTELING 1774 Uitgegeeven.]

Over de *twee eerste* Stukken vallen *geene Aanmerkingen;* die Opgaave is *bepaald genoeg*, want ze heeft somtyds niet slechts Jaaren, maar zelfs Maanden, weeken, dagen, ja uuren. Doch, wat het *derde* betreft, namelyk de *Ziekten:* hier ontdekt men terstond, dat die opgaave vry *ruw* en *algemeen* is. Trouwens hoe kan 't anders zyn, daar dezelve slechts mondeling geschiedt, en wel door eenen Lykdienaar, uit het geen hy van de Huisgenooten der overleedenen verneemt; welke kundigheid, in dat soort van zaaken te vermoeden is, doorgaans vry oppervlakkig te weezen?

Hoe ruw en algemeen die opgaave ook zyn mooge, is dezelve echter *toereikende* genoeg tot het *eerste oogwit*, 't geen men daar mede bedoelde; dewyl dat *alleen* strekte, om bepaaldelyk de Gestorvenen, in allerlei Leeftydt, aan de *Kinderziekte* te weeten; welke Ziekte, zulke onderscheidende merkteekenen heeft, dat dezelve *doorgaans* genoegzaam van *alle andere Ziekten* is te onderkennen door der Overleedenen Huisgenooten zelve. En tot *zulk* een oogwit meen ik, dat ook de *Londonsche* Lyst van Ziekten en Sterfgevallen eerst is ingericht.

Maar in de *Bibliotheque des Sçiences* wilde men het gebruik verder uitstrekken; want men oordeelde dat daar uit de Gestorvenen aan *allerlei soort* van andere Ziekten te kennen waren; en dat dus uit die Lysten ook het *beste Antwoord* kan gegeeven worden, op de Vraage: *welke de Ziekten zyn, waar aan de Natuurlyke Gesteldheid van ons Vaderland deszelfs Inwoonders bloot stelde?*

Dit

Dit is zeker een *uitgebreider* gebruik, dan de de *eerste* Inrichtinge bedoelde.

Doch, daar toe denk ik, (onder verbeteringe,) is zulk een opgaave te *ruw* en te *Algemeen*. Te *ruw* want men vindt hier verschillende *Benaamingen* die in 't duistere laaten, of 't *zoo veele onderscheidene Ziekten*, immers soorten van Ziekten zyn, dan wel *ééne en dezelve* Ziekte; by voorbeeld: *Borstkwaal* alleen, of *Borstkwaal en Teering; Borstziekte* alleen genoemd, ook *Borstziekte en Teering*; en daar van onderscheiden in andere *Longeziekte*, *Teering*, *Uitdrooging*. Wederom zeer *algemeen* is 't *Koortsen* zonder de *soort* te noemen; en in de *soorten* draagt mogelyk *dezelve Ziekte verscheide* benaamingen, als *Heete-Koortsen*, *Yle-Koortsen*, *Rotkoortsen*. Op dezelfde wyze zyn 'er *dikwyls* op deeze Lyst *Stuipen*, die op zich zelven *alleen* zyn konnen, of *Toevallen* by andere Ziekten, en dat uit verscheidene *oorzaaken*. En zeker, ten aanzien van de *oorzaaken*, is in 't geheel uit deeze Lyst *niets* op te maaken dat weezenlyk licht geeft; want, zoo men uitzondert de Sterfgevallen door *verval van Krachten* in oude Menschen boven de 70, 80 of 90 Jaaren, zyn 'er maar *twee* Voorbeelden, die eene *oorzaak* melden. Het *eene* Voorbeeld is 't geval van *Schrik in 't Bloed*, doch hier is wel het *beleedigde gedeelte* gemeld, zynde het *Bloed*; en de *uitwendige* Aanleidende oorzaak een *Schrik*, maar *niet* de soort van *Kwaale* die daar uit is ontstaan. En het *andere* Voorbeeld is *van heete Koffy het Hart afgebrand*, daar de *uitwendige* oorzaak duidelyk, doch de *uitwerking* niet minder dan Konstkundig genoemd wordt,

Zoo dat hier alles *zeer algemeen* en *vry gebrekkig* is, en niet vergoedende de moeite, die tot de vorming der Lyſten zoude worden vereischt: ook zoude het moeilyk zyn te raaden, *welke* van deeze gevallen, uit de *Natuurlyke Geſteldheid* van 't Land zyn af te leiden.

Weshalven men *geen ongunſtig* oordeel zoude vellen over deeze *Haagſche Lyſten*, als men zeide, dat ze *overvloedig voldoende* zyn tot het *oogwit* van derzelver *eerſte* Inrichtinge, om de *Geſtorvenen aan de Kinderziekte* te kennen; maar *niet* toereikende tot het *verdere* doel, dat (zoo als even gemeld is,) in de *Bibliotheque des Sciences* wordt opgegeeven [*].

Om dit *laaſtgenoemde doelwit* te bereiken, diende

[*] Wylen de Heer Burgermeeſter DIERQUENS, in zyn Wel Ed. Achtb. Leven, *Preſident* van deeze *Societeit*, ſtond in dezelfde meeninge. Men zie zyne *Verzàmeling van Naauwkeurige Lyſten* enz. § LXXXVIII---- XCIII. bl. 32, 34. En voorzag, ten aanzien van het nut der Lyſten, de moeilykheid, ja de onmogelykheid om 'er ooit wezendlyke Vruchten van te bekomen, ten zy de opgaave door ervarene *Doctoren* zelve geſchiede; gelykerwys zyn Wel Ed. Geſtr. zich, nog kort voor zynen Dood, dus op dit ſtuk geuit heeſt. ---- Waar uit men afneemen kan, dat beide deeze Heeren, byna gelyktydig op deeze *materie* en eenſtemmig gedacht hebben. ---- Wat zwaarigheden 'er zoo hier, als elders in dit Stuk zyn voorgekomen, zie men insgelyks in de boven aangehaalde *Verhandeling*, bl. 178. not. *v.* En beneden in het Ontwerp van den Heere J. WYNGAARD, N. IV. ---- Zonder in deezen *cordaat* te werk te gaan, is 'er met zekerheid nooit iets goeds te verkrygen; waar toe het Voorbeeld der Geneesheeren in eene voornaame HOLLANDSCHE Stad, die op hun genoomen hebben, de Ziekten zelve op te geeven, anderen ter nuttige en gewenschte navolginge moge opwekken!]

de de opgaave *meêr Byzonder* en *netter* te zyn. Men behoorde ook den *rechten* en *eigen Naam* der uitwendige of inwendige *Ziekten*, en kon 't zyn *iets* van derzelver *oorzaaken* te noemen; zoo ver die een en ander *bekend* waren. En daar toe zoude een opgaave door de hand van Oplettende en ervaarene *Geneeskundigen* worden vereischt.

Doch hier ontdekt zich meêr dan eene zwaarigheid, en wel *voor eerst*: dat *veele* Menschen, altans onder 't gemeen, *Sterven*, zonder in de Ziekte, door iemand van de *Kunst* te zyn bezocht. Of heeft men *Iemand* by zich gehad, men weet (om nu van geen *Kwakzalvers*, of *Doctoresſen* te ſpreeken, die 'er menigte naar 't Graf helpen, dat men in *groote Steden* zelfs, dikwerf met de zorgen van eenen *Heelmeester* of *Apothecar* te vreeden is, als minder koſtbaar, ofſchoon deeze *niet altoos* genoegzaame gelegenheid gehad hebben om ook op *inwendige* Kwaalen gevat te zyn. Zoo dat de *minſte* Sterfgevallen waarſchynelyk zyn van *zulke* Kranken, die onder eene *kundige en regelmatige behandeling* zyn geweeſt.

In de *tweede* plaats: hoe dikwerf gebeurt het niet, dat, als nu *kundige Geneesheeren* geroepen worden by *Kranken*, zy als *Eerlyke Lieden* gaarne zullen erkennen, dat het hun niet gebeuren mag, het *rechte inzien* te hebben in den *eigen aart* der Ziekte, of in de *kennisſe* van de *waare Oorzaak* derzelve in te dringen, en dus *verpligt* zyn, zonder genoegzaame overreedinge, (zelfs wel eens na het te hulp roepen van eenen Konſtgenoot;) meer *gisſender* wyze zoo veel zy konnen, *eenige middelen* in 't werk te ſtellen; waar uit volgt, dat *ſomtyds* de opgaave der Ziekte ook ſlechts *by*

gissinge zyn kan. 't Is waar men kon zulke gevallen dan wel noemen *onbekend* of *onzeker*: doch 't is ook waar, dat daar uit *weinig nut* is te haalen, tot het *tegenwoordige Oogwit.*

En *ten derden* zoude 't ook mogelyk zeer *bezwaarlyk* vallen, de *Genees*-en *Heelmeesters* gewillig genoeg te vinden, om by *elk Sterfgeval*, zulk eene opgaave der Sterfziekte te doen, en die te bezorgen daar 't behoorde; *inzonderheid*, indien men eens voor een oogenblik onderstelt, dat het *niet onmogelyk* zy, dat in *meêr duistere gevallen* een *Genees* of *Heelmeester* wat *te laat* ontwaar wierde, dat de *Ziekte*, hem in den eersten opslag, niet in haaren *waaren aart* was onder 't oog gekomen; en hy, in zyne Behandeling der Kwaale, hadden *mis getast;* waar door hy eenigermaaten zyn *eige feilen* zoude moeten bloot leggen, die anders gewoonelyk met *Aarde* pleegen *bedekt* te worden [*].

Ondertusschen is 't buiten tegenspraak, dat wanneer men *deeze Zwaarigheden* konde *opruimen*, en zulke *Lysten* die *naauwkeurig* en *getrouw* waren, konde bekomen, dezelve van *meer nut* konden zyn, dan wy nu van vooren doorzien; niet alleen voor de *bloote Bespiegeling* van *Liefhebberen der Weetenschappen*, voor al der *Natuurkennis*, en *Geneeskunde;* maar zelfs tot een *beöeffenend Nut* en *gebruik* voor de *Regeerders der Steden*, om langs dien weg altoos *Kennis* te konnen hebben van de *Gesteldheid der Ingezetenen;* en in gevallen van *Aansteekende Ziekten*, inzonderheid

[*] Men zie de voorgaande Aanteekening.

derheid onder 't *geringe* soort van Inwoonderen, *tydige Voorzorgen* te konnen in 't werk stellen. En, offchoon in de *Beginselen*, deeze opgaaven nog *onvolmaakt* zyn mogten, zoude het echter te wachten zyn, dat indien men werk begon, 'er door den tydt eene *verdere Verbeteringe* en *beschaavinge* zoude konnen worden verkreegen; dewyl doch allerlei zaaken, uit *kleine Beginsels*, doorgaans by *trappen* tot *volmaakter* en *beschaafder Stand* worden gebragt.

De *wyze* op welke nu dit alles behoorde te geschieden, laat ik gaarne ter *nader* overleg, voor al aan *die* Heeren over, die zich der *Genees*, en *Heelkunde* bevlytigen. Inmiddels schynt het my toe, dat de *Collegiën van Geneesheeren*, en *Gilden der Heelmeesteren* (welke laatste althans te *Middelburg* een Lid van de Regeering tot *Overdeeken* hebben,) door de Ed. Achtb. Magistraaten konde worden *verwilligd*, of zoo 't Hun Ed. Achtb. goed vonden, worden *gelast*, voor de Begraafenis by den naam der Overleedenen, die zy bygestaan hadden in de Sterfziekte, *op een Biljet* te teekenen de *soort van Ziekte*, en ook de *oorzaak;* wanneer die *bekend* was, en met bescheidenheid *mogt* genoemd worden. Waar tegen alleen in *bedenkinge* komt, dat mogelyk wel in *sommige Plaatsen* de behandeling der *inwendige Ziekten* by de *Gildebrieven* den *Heelmeesteren* is verbooden, wanneer elk Biljet het *Bewys* van eene *beleedene overtredinge* zoude bevatten (*a*).

Maar

(*a*) Dit volgende, den Heer Opsteller, onder het schryven van den Brief, waar in Zyn Wel Eerw. Zyne toestemming tot het Drukken deezer Aanmerkingen te kennen

Maar zoo deeze zwaarigheid *niet* hinderde, dan konde *deeze opgaaven*, gevoegd met die des *Ouderdoms* (welke de *Lykdienaars* thans immers in 's HAGE en MIDDELBURG reeds gewoon zyn op te geeven) op 't *Stadhuis*, of by den *Collecteur* van 't Zegel, daar de Zegels gehaald worden tot de Begraafenis, *door dezelfde Lykdienaars* worden overgebragt, en flechts *aangeteekend* agter den anderen, in 't vervolg, op zulk eene wyze als in 's HAGE gefchiedt; waar uit dan met weinig moeite *Maandelyks*, in *elke* Stadt, door een of twee *Leden van 't Genootfchap* (welke daar toe gewillig zouden zyn,) de geordende *t'famenvoeging* konde worden gevormd, op een *Roosters gewys Plan*, 't geen of in *blanco* kon gedrukt worden, *zonder* de Naamen van de Zieken in de eerfte Colom uit te drukken, of *met* die Naamen; waar van hier nevens eene Proeve ten

kennen gaf, ingevallen, wordt op zyn E. verzoek, *om het melden der Ziekten meêr duidelyk te maaken*, hier by gevoegd, als:

„ Dat de opgaave der Ziekten door den Lykdienaar
„ gefchiedde met een Biljet van eenen Kunftkundigen,
„ zoo die gebruikt was; en dat op de *Lyft* in de *Colom*
„ der Ziekten wierde bygevoegd, of de Overleedene
„ *zonder* of *onder* eenige behandeling van eenen Genees-
„ heer, Heelmeefter of Apotheker ware geftorven; 't geen
„ gefchieden konde, door byvoeging van eenig teeken;
„ by voorbeeld:
„ Van een O. voor de Eerfte foort, die geen hulp ge-
„ had hadden.
„ Van een *. By zulken die een *Geneesheer* hadden ge-
„ bruikt.
„ Van een §. Daar een *Heelmeefter*; en
„ Van een †. Wanneer een *Apotheker* de Zieken behan-
„ deld had, daar by te ftellen: of eenige andere ken-
„ merken, waar van de Verklaaring eens voor al konde
„ worden gemeld".

ten voorbeeld onder N°. 2. is gevoegd, ingericht naar de *Haagsche Sterflysten* alleen van *October* 1771. en bevattende daarom *alleen* die Ziekten welke in *die* Maand staan geteekend, terwyl de *drie Jaarlyksche Lysten*, die in de *Bibliotheque des Sciences* zyn ingevoegd veel *grooter aantal van Ziekten* behelzen; zoo als de *Naamlyst* N°. 3. kan doen blyken [*].

(Was Geteekend.)

A. 's GRAVEZANDE,

Lidt van het Zeeuwsche Genootschap.

MIDDELBURG.
27 December 1771.

[*] De Lysten welke hier toe behooren, zyn by de Aanmerkingen niet overgezonden; maar na het Drukken derzelven eerst ingekomen. Ze behelzen afzonderlyke Uittreksels, volgens bl. 14 enz. en zyn als volgt:
De 1°. is een Lyst uit het *Impost* en *Pro Deo* Boek van het aangeeven der Lyken in de Maand *October* 1771, in 's HAGE; behelzende den Ouderdom, de Naamen en de Ziekte, waar aan de Overleedenen Gestorven zyn.
De 2°. Bevat de Overleedenen in 's HAGE in *October* 1771, met derzelver Ziekten en Ouderdom in onderscheidene Jaaren; van 1 tot 5; 6 tot 10; 7 tot 15; en zoo vervolgens.
De 3°. is die der Ziekten, die op de driejaarige Lysten der Gestorvenen in 's HAGE staan aangeteekend. Men kan een en ander afneemen uit de *Bibl. des Sç.* Tom. XXXV. XXXVI. Part. II. & XXXVII. Part. I. en de *Verzameling van naauwkeurige Lysten* op *Anno* 1771, enz. boven aangehaald.]

III. ONTWERP,

Ter naauwkeuriger en uitvoeriger Dagteekeningen der Huwelyken, Geboorenen en Overleedenen binnen de Stad Deventer [*].

Dat naauwkeurige en oordeelkundige Dagteekeningen der Huwelyken, Geboorenen en Overleedenen, als mede der Ziekten, Gebreken en Toevallen, waar aan de Menfchen omkomen, der Maatfchappye zeer voordeelig zyn, zal thans niemand, welke zyne gedachten wegens dit onderwerp, een oogenblik gevestigd heeft, in twyfel trekken; immers de verbaazende, en gewisfelyk verwonderenswaardige orde in de oorzaaken des Doods; de duurzaamheid des Leeftyds; de meer of min gezonde ftand der ver-

[*] By het toezenden van dit Stuk aan de *Correspondentie*, fchreef zyn Wel-Ed. onder anderen: „ Daar ik „ reeds verfcheidene jaaren gepafte Aanteekeningen der „ Huwelyken, Geboorenen, Overleedenen en Ziekten hier „ ter plaatfe wilde invoeren, heb ik eindelyk, na door „ veele tegenwerpingen en bezwaaren te rug gehouden „ te zyn het *Plan* dat ik de vryheid gebruik hier nevens „ te zenden opgemaakt, en met goedkeuring en alle on„ derfteuning der Hooge Overigheid daadelyk ter uitvoer „ gebragt federt den 15 *December* 1778. —— Terwyl ik „ zal volharden deeze Aanteekeningen verder zoo naauw„ keurig als mogelyk te houden, om ware het mogelyk „ zulks voor altoos te brengen op eenen vaften en on„ veranderlyken Voet ". Schryvende wyders dat de voorbeelden der Algemeene Tafels, die men in het volgende Stuk nu zelve zien kan, in het Boek der Refolutien van Hunne Ed. Hoog Achtbaaren waren ingevoegd. ——

verschillende Steden en Landen; de invloed der *Climaten* en Jaargetyden; die der byzondere Beroepen en Handwerken op onze gezondheid en leeftyd; de toe- en afneeming van sommige Ziekten; derzelver meer of minder geregelde wederkomst, nevens veele andere omstandigheden, niet minder nuttig aan de Geneeskunde, als voordeelig aan de Maatschappy, kunnen allen en door dusdanige dagteekeningen gekend en geweeten worden. Ik zwyge, dat *Tontinen*, Lyfrenten, Beurzen, en andere soortgelyke instellingen daar door alleen op eenen vasten voet gebragt, en derzelver *fraude*, thans het ongeluk veeler Menschen uitmaakende, kan openbaar gemaakt en voorgekomen worden.

Alzoo dusdanige Dagteekeningen nergens naauwkeuriger, en nuttiger kunnen gehouden worden, dan in middelbaare Steden, waar de toevloed der Vreemdelingen minder groot, de staat der bevolking bestendiger zyn moet; en alzoo de dagteekeningen der zoodanige Steden als nog voornaamlyk vereischt worden, is men in 't denkbeeld gevallen deeze Stad tot dit einde byzonderlyk geschikt te zyn; ook zouden wy uit zoodanige dagteekeningen tevens middagklaar kunnen zien de voorrechten, welken wy boven veele andere Steden genieten: ik zegge voorrechten, om dat ik my verzekerd houde, dat deeze Stad, zoo wel ten opzichte der Gezondheid, als in getal van oude lieden, de meeste andere Steden onzer Vereenigde Provintien, overtreft. Zouden ook de Lysten deezer Dagteekeningen Jaarlyks Gedrukt en Uitgegeeven, niet eenigen invloed kunnen hebben op 't aanmerklyk, en 't beste getal der Dienstboden, welke telkens

naar andere, en ongezondener oorden, tot ons, en tot hun eigen nadeel, verhuizen? Zouden zy niets kunnen toebrengen tot het aanlokken van Renteniers en Vreemdelingen, welke veel al naar gezonde en goed koop te leevene plaatsen omzien?

Indien niets van dit alles eens plaats hadde, ten minste zoude daar door, als met den vinger, worden aangeweezen de invloed der nuttige Verbeteringen, welke door onze Hooge Overigheid ter reiniginge en ter vercieringe deezer aloude Stad, en haare luchtsgesteldheid steeds worden aangewend; verbeteringen aan welken wy meer verschuldigd zyn dan de meesten van ons zich verbeelden.

Bewust, dat een aanmerklyk gedeelte der zoo evengenoemde nuttige einden en oogmerken, door middel van gepaste Dagteekeningen zoude te bereiken zyn, neemt de ondergeschreevene de vryheid het nevensgaande Ontwerp als een gebrekkig voorbeeld ter onderzoekinge en ter verbeteringe aan U Wel Ed. Hoog Achtb. voor te draagen, vertrouwende U Wel Ed. Hoog Achtb. wel zullen gelieven aan te moedigen en ter uitvoer te doen brengen, het geen allerwegen behoorde te worden nagevolgd, en als nog slechts door maar zeer weinige Steden met eenige naauwkeurigheid geschied is,

Alzoo het voornaame gedeelte der nuttigheden uit de Dagteekeningen der Huwelyken, Gebooregenen, en Overleedenen voortvloeit, uit het bekende getal der Inwoonderen van de Stad waar dusdanige Dagteekeningen staan gehouden te worden; en

en alzoo het getal der Inwoonderen deezer Stad, nog door het onzeker getal der Huizen, der Hoofdgelden, en der als nog voorhanden zynde, gebrekkige Doodlysten met geene genoegzaame zekerheid kan worden opgemaakt, zouden U Ed. Achtb. de goedheid moeten hebben, door een of meer daar toe geschikte Voorwerpen, zoo dra mooglyk te laaten opneemen, het getal der Huizen, en der Inwoonderen dat zich binnen deeze Stad bevindt, het Guarnizoen uitgezonderd, en 't Resultaat deezer Tellinge en Opneeminge zoude vervolgens moeten gesteld worden aan 't Hoofd der gevolgtrekkingen, welke uit deeze Dagteekeningen kunnen en moeten voortvloeien.

Deeze Telling of Opneeming zoude onder de volgende Hoofdbepaalingen dienen te geschieden.

Getrouwde Mans. Weduwenaars. Vryers.
Getrouwde Vrouwen. Weduwen. Vrysters.

Jongens. Getal der Huizen en ook der Manken
Meisjes. en Gebochelden.

Alzoo alle de Huwelyken, zoo wel der Gereformeerden als der andere Gezindheden deezer Stad, zeer naauwkeurig in 't Consistorie der openbaare Kerk worden aangeteekend, 't Artykel de gezindheid der ondertrouwden raakende, alleen uitgezonderd, zouden U Ed. Hoog Achtb. kunnen volstaan de Kerkenraad te beveelen, dat ook dit Artykel zorgvuldig wierde aangeteekend; als mede dat 'er Jaarlyks op den 15 *December* te beginnen van den 15 *December* 1779, een uittreksel deezer aanteekeningen aan 't Stadhuis wierde af-

afgegeeven; 't welk vervolgens aan den houder der algemeene Dagteekeningen zoude worden moeten medegedeeld.

De Vroedvrouwen zouden by eene ſoortgelyke *Reſolutie* als de Ondergeſchreevene op hoog bevel moeten gelaſt worden naauwkeurige Dagteekeningen te houden van alle de Verlosſingen waar by zy zullen adſiſteren binnen deeze Stad; en dat deeze hunne Dagteekening zal moeten inhouden. Eerſtelyk de dag of datum op welke de Verlosſinge geſchiedt. 2°. De naam van de Vrouwe die verloſt is. 3°. De ſtraat in welke haare woonplaats gevonden wordt. 4°. van welke Religie dezelve Vrouwe zy. 5°. Of het Kind echt of onecht zy. 6°. Of het een Jongetje of Meisje zy. 7°. Het Beroep of Ambagt 't welk de Vader is oeffenende. 8°. Of de Verlosſing tydig of ontydig zy; zullende, ingevalle dezelve ontydig weezen mogte, als dan de tyd van de dragt daar by moeten aangeteekend worden; en deeze aanteekening zal moeten beginnen met den 15 *December* 1778. Dat de Voorſchreeve Vroedvrouwen verder worden *gerequireerd* om Maandelyks en wel voor of op den 18 van iedere Maand, te beginnen met den 18 *January* 1779, dezelve aanteekening loopende van den voorſchreevenen 15 der Maand tot den 14 van de volgende Maand incluis, of een behoorlyk afſchrift daar van ter *Secretarye* deezer Stad in te brengen; waar mede zy als dan van 't overgeeven der gewoone drie Maandelykſche Lyſten zullen worden bevryd en ontheven.

Deeze Maandelykſche Berichten moeten de houder

der der algemeene dagteekeninge worden mede-gedeeld.

En alzoo het der Vroedvrouwen mogelyk zeer lastig en moeilyk zoude vallen alle de punten binnen de voorschreeve *Resolutie* bevat naar Behooren te onthouden en aan te teekenen, zouden U Wel Ed. Hoog Achtb. met geringe kosten een zeker aantal gedrukte Lystjes in voorraad kunnen laaten vervaardigen, welke aan de Vroedvrouwen 's Jaarlyks omgedeeld, slechts door hun zouden kunnen worden ingevuld, en waar nevens hier een voorbeeld gesteld is.

Maandelyksche van de Nieuw Geboorene Kinderen binnen de Stad Deventer.

Datum.	Naam.	Religie.	Woonplaats.	Jonge of Meisje.	Leevend of Dood.

Echt of Onecht.	Tydig of Ontydig.	Miskraamen.	Beroep van den Vader.	Guarnizoen.

De Tafel der Geboorenen is derhalven dus ingericht, dat de Jongens of Meisjes, de Miskraamen, de Dood en Ontydig Geboorenen afzonderlyk kunnen worden aangeteekend; en de Tafel der Overleedenen, gelyk nader blyken zal, in dier voegen, dat de Mannelyke Dooden onder de algemeene benaaming van Jongens, Vryers, Mans,

Mans, en Weduwenaars, nevens derzelver Beroepen en Handwerken; en die der Vrouwelyke Dooden onder die van Meisjes, Vrysters, Vrouwen, en Weduwen, nevens derzelver Beroepen en Handwerken, mede afzonderlyk kunnen worden aangestipt. Immers is 't als dan gemaklyk met een opslag van het oog de geboorene Jongens en Meisjes met elkander te vergelyken, het verschil der Sexe ten opzichte van de duurzaamheid des leeftyds te bepaalen; de evenredigheid der Jaarlyksche Geboorenen en Gestorvenen, en der Huwelyken, als mede de invloed der verschillende Beroepen en Handwerken op de gezondheid en leeftyd, in een oogenblik op te maaken.

Alzoo men het voldoende geoordeeld heeft, dat de ouderdom der Overleedenen onder de vyf Jaaren, van Jaar tot Jaar, en de Ziekten der Overleedenen op gelyke wyze wierden aangestipt, zullen de algemeene Tafels, van welke hier agter voorbeelden gesteld zyn, op dien voet gemaakt en vervaardigd worden.

Alzoo de aanteekeninge der Ziekte van veel aanbelang, en deeze in de meeste Steden als nog zeer gebrekkig gehouden zyn, heeft men de meeste Lysten in *Europa* gemeen gemaakt met elkanderen vergeleeken, derzelver gebreken tragte weg te neemen, gelyk ook alle dubbelzinnige benaamingen der Ziekten, als mede de Latynsche benaamingen derzelven aan 't hoofd der Nederduitschen gesteld; op dat niet deeze Lysten gelyk veele anderen onbruikbaar en nutteloos wierden voor Vreemden en Buitenlanders.

Alzoo de opgaave van de Ziekten der Overleedenen

denen altoos geschiedt, ingevolge de beoordeeling der omstanderen en bedienden, moeten de Sterflysten ten deezen opzichte noodzaaklyk zeer gebrekkig zyn; dus worden even gelyk veelen als aan gebrek van Krachten omgekomen, opgegeeven, terwyl de Ziekte waar uit dit verval ontstaan is, niet gezegd wordt; zy die ingevolge langduurige Ziekte vermaagerd, oude lieden door ouderdom, en Kinderen door Klierachtige en Kropzweerige ongemakken, en langduurige Loopen uitgeteerd, worden op de Lyst der Borstteeringen gesteld, zonder ooit het geringste verschynsel van ongesteldheid in de Longen gehad te hebben; dus worden binnen deeze Stad alle de Gal- Rot- en Kwaadaardige Koortsen, als Brand-Koortsen opgegeeven, terwyl het bekend is, dusdanige Koortsen meer zeldzaam voorkomen, en meest al Gal- en Rot-Koortsen zyn.

Ten einde deeze moeilykheid en onzekerheid zoo veel mogelyk uit den weg te ruimen, zouden de *Medicinæ Doctoren* deezer Stad op 't Stadshuis ontboden, en verzocht kunnen worden de benaamingen der Ziekten, waar aan hunne Lyders overleeden zyn, telkens Schriftelyk op te geeven, en 't zy ten Sterfhuize, of aan de Aanspreekers der Dooden en Kerkbewaarderen zoo dikwyls zulks door deeze werd gerequireerd.

Voorts zouden de Doodbidders of Aanspreekers by eene soortgelyke *Resolutie* als de volgende op hoog bevel dienen gelast te worden, dat zy, zoo dikwerf als zy aan een Sterfhuis geroepen zyn, aanstonds naauwkeurig te vraagen en aanteteekenen, 1°. De naam van den Overleedenen, 2°. Deszelfs Ouderdom, 3°. de Woonplaats,

plaats. 4°. Of dezelve Getrouwd of Ongetrouwd zy, en indien de Overleedenen Ongetrouwd weezen mogten, of dezelve Jonge of Meisje, Vryer of Vryster, Weduwenaar of Weduwe was. 5°. Het Beroep of Ambagt door den Overleedenen geoeffend. 6°. De Gezindheid tot welke hy heeft behoord. 7°. Aan welke Ziekte dezelve is Gestorven, zullende ingevalle men zulks ten Sterfhuize niet konde gewaar worden, verder gehouden zyn zich by de *Respective Medicinæ Doctoren* deezer Stad te vervoegen, ten einde aldaar nadere en behoorlyke onderrichtinge deswegen te bekomen.

De Aanspreekers zouden verder nog dienen gelast te worden twee gelyk luidende Berichtjes te vervaardigen; en een derzelven ter *Secretarye*, of aan den houder der algemeene Dagteekeningen, en 't ander aan den Kerkbewaarder van die Kerk of van dat Kerkhof, waar het Lyk begraaven zal worden af te geeven; ten einde zoo veel mogelyk zeker te weezen, dat alle de Dooden naauwkeurig worden opgegeeven.

Eindelyk zouden ook de Kerkbewaarders moeten gelast worden behoorlyk zorg te draagen dat 'er denzelfden avond, op welken een Lyk Begraaven is, het voorschreeve Briefje of Berichtje afgegeeven worde ten huize van den houder der algemeene aanteekeninge; als mede dat zy Kerkbewaarders zullen gehouden zyn een Briefje in de voorschreeve order te vervaardigen en op den zoo evengemelde tyd te bezorgen van alle die Lyken, welke tot de *Diaconie*, Huis-Armen staat, als anders behoorende, veelal zonder Bidders of Aanspreekers worden ter aarde besteld.

En

En ten dien einde de voorschreeve Kerkbewaarders voor deeze buitengewoone moeite eenigszins zouden worden gesalarieerd, zouden U Wel Ed. Hoog Achtb. hun by wyze van Kermis of Nieuwjaars-gift een kleinigheid kunnen toeleggen, waar van 't eerste zal verscheenen zyn den 15 *December* 1779.

De uitvoering deezer orde zoude moeten een aanvang neemen met den 15 *December* 1778: alles echter met dien verstande, dat het maaken en brengen van dat voorschreeve Briefje alleen zal plaats hebben en moeten geschieden, wanneer de persoon die Begraaven zal worden binnen de Stads Wallen heeft gewoond, en niet wanneer dezelve buiten de Stad, al ware 't ook binnen derzelver *Jurisdictie* zyne woonplaats hadde gehad.

Om de uitvoerige opgaave der Overleedenen en der Ziekten, zoo veel mogelyk, te faciliteeren, zouden U Wel Ed. Hoog Achtb. even gelyk voor de Vroedvrouwen gesteld is, beknopte gedrukte Lystjes kunnen laaten vervaardigen, welke aan de Doodbidders en Kerkbewaarders omgedeeld, slechts door hun zouden worden ingevuld.

Model van een Aanteekenings Lystje voor de Aanspreekers binnen de Stad Deventer.

Datum.	Naam.	Ouderdom.	Woonplaats.	Beroep of Ambagt.	Jongen of Meisje.

Getrouwde Mannen of Vrouwen.	Weduwenaar of Weduwe.	Vryer. of Vryster.	Ziekte of Doctor.	Garnizoen.

De algemeene Sterflysten, uit deeze afzonderlyke Lystjes opgemaakt, zullen niet alleen een Tafereel der Ziekten en gebreken, waar aan de Menschen kunnen Sterven behelzen; maar ook tevens die der toevallige omstandigheden, waar door de Dood dikwerf wordt aangebragt, gelyk Branden, Zelfsmoord, Vallen enz. ook heeft men het niet ondienstig geoordeeld, de Ziekten te verdeelen in die der Kinderen, der Zwangere, der Baarende en der verloste Vrouwen, als mede in die van Mannen en Vrouwen in 't algemeen. Immers is het als dan gemaklyker de overeenstemming der Overleedenen met derzelver Ziekte in de verschillende tydperken des levens, de invloed der Ziekten op de Kinderen, de Zwangere, de Baarende en de verloste Vrouwen, der beide Sexen in 't algemeen als op derzelver leeftyd in 't byzonder, met eenen opslag van het oog te beschouwen en na te gaan. Om nu niets te zeggen van de overige byzonderheden welke daar uit tevens even gemaklyk aan den dag gelegd worden, als de tyden van 't Jaar, en des levens, in welken wy ons voornamelyk dienen in acht te neemen; welke Ziekten binnen deeze Stad meest al regeeren; in welke Jaargetyden, en in welken levenstyd wy aan dezelven onderworpen zyn; gelyk ook eindelyk wanneer wy de *Periodique* wederkomst van sommige Ziekten te wachten hebben: byzonderheden welke, behalven

halven dat ze op zich zelven zeer gewigtig en weetenswaardig zyn, aanleiding kunnen en zullen geeven tot het uitdenken en aanwenden van behoedmiddelen, waar van de noodzaakelykheid en de waardye niet altoos *à priori* gekend of doorgezien worden.

De inhoud der afzonderlyke Lystjes zoude in algemeene Tafels dienen gebragt te worden; ten einde van ieder Jaar, en derzelver *Resultat* geboekt te worden in een daar toe vervaardigd Boek, dat ter *Secretarye* deezer Stad bewaard en eenmaal 's Jaars met dat oogmerk kunnen aangevuld worden.

De aanteekeningen der Geboorenen en Overleedenen, zoo wel als derzelver Ziekten het *Garnizoen* deezer Stad betreffende, zouden afzonderlyk kunnen gehouden, en in eene aparte Colom der algemeene Tafel kunnen gebragt worden.

Na den 15 *December* van ieder Jaar, te beginnen met den 15 *December* 1779, zouden alle de byzondere aanteekeningen opgemaakt, in order gebragt en gedrukt kunnen worden, om by wyze van Nieuwjaars groet, gelyk zulks in andere Steden plaats heeft, op den eersten dag des Jaars door de Kinderen van den Armenstaat aan alle de gegoedde Ingezetenen deezer Stad te doen ombrengen: ook zoude men alle tien Jaaren, de Jaarlyksche Lysten met alle derzelver nuttige en weetenswaardige gevolgen kunnen laaten Drukken en Uitgeeven, voorzien met de opgaave der Huizen, en der Inwoonderen deezer Stad, welke onderneeming en uitvoeringe de Stad

gewisselyk nuttig, en den Armenstaat misschien niet onvoordeelig zyn zoude.

Dewyl de ondergeschreeve zoo wel als zyne opvolgers mogen voorondersteld worden altoos zuchts genoeg te zullen hebben ter houdinge en opmaakinge der byzondere zoo wel als algemeene en voorschreevene Lysten, zoude de *Lector* in de Ontleed- en Vroed-kunde deezer Stad mede op hoog bevel kunnen gelast worden zulks met alle mooglyke naauwkeurigheid te verrichten, ingevolge de voorb. van Tafels of Lysten welke men hun deswegen zou kunnen ter hand stellen.

Fas est & ab hoste doceri.

OVID.

DEVENTER,
15 Mey 1778.

IV. VER-

IV. VERVOLG
OP HET VOORGAANDE
ONTWERP ENZ.
Binnen de Stad DEVENTER.

WEL EDELE ZEER GELEERDE HEER!

Daar de nevensgaande Doodlyst een noodzaaklyke *Appendix* is van het onlangs door my aan U Wel Ed. gezondene Plan, en tevens een voorbeeld van de wyze op welke zulks Jaarlyksch, binnen deeze Stad, zal worden agtervolgt, dacht ik, de vryheid te moeten neemen dezelve aan U Wel Ed. te laaten toekomen, vertrouwende dit niet onaangenaam weezen zal.

Het aantal der Overleedenen aan *Stuipen* in onze Doodlyst zal gewislyk verbaazend groot voorkomen; dan, gelyk de Volks-vooroordeelen overal in de Steden onderscheiden zyn, zoo ziet men hier in omtrent alle langduurige Ziekten zoogenaamde *Termynen* of Stuipen, voornamelyk in Kinderen; en dus worden alle deeze laatste aan de *Acida Acrimonia* Overleeden, als zoodanig opgegeeven.

Schoon de *Medici* deezer Stad door de *Magistraat* verzocht zyn de Ziekten der Overleedenen Schriftelyk op te geeven, blyve ik nog steeds omtrent dit punt niet weinig verleegen. Nu eens uit belang, dan eens uit eerzucht, en niet zelden uit verkeerd begrip, geeven zy de laatste

Symptomata, en geenszins de oorſpronglyke Ziekte op. Zeer veele Menſchen ſterven hier daarenboven zonder *Medicus*, en zeer veele anderen roepen denzelven niet, als na te vergeefsch met Kwakzalvers en Piskykers lang geſukkeld te hebben, als wanneer veeltyds het leven dermaate verloopen is, dat het onmogelyk wordt de waare Ziekte voor 't Overlyden te doorgronden. Een ten naaſten by, moet hier dan zekerlyk gelden, en hoe jammerlyk moet het ten deezen opzichte der Doodlyſten in grootere Steden niet geſteld zyn, alwaar het onmogelyk is hier omtrent eenige informatien te bekomen?

Niettegenſtaande de *Persloop* hier allerwegen op 't platte Land, en tot omtrent de poorten deezer Stad vry hevig gewoed heeft, zyn wy echter van deeze droevigeKwaale omtrent geheel vry gebleeven. Zoo verre my bekend is, zyn ſlechts twee Menſchen daar mede bezocht geweeſt: een Schoenmakers Knegt in de Maand *October*, en de *Freule* B....... in die van *December*. De eerſte heeft deeze Ziekte, met de meeſte anderen, door welken het Graafſchap Zutphen, en een groot gedeelte van *Veluwen Zoom* is beſmet geworden, van de *lieve Vrouwe* van Kevelaar gehaald. In onze Stad ſchynt de beſmetlykheid niet groot geweeſt te zyn, dewyl de Schoenmaker in een zeer bekrompen huisje, in welke de afgang zonder eenige omzichtigheid geſtadig bewaard werd, niemand der overige Huisgenooten iets heeft medegedeeld. En niettegenſtaande de Ziekte van de *Freule* de ganſche Stad in oproer, en eene algemeene verſlaagenheid veroorzaakte, is echter alles binnen weinige dagen zonder eenige voortplanting in rook verdweenen.

De

De *Febris Scarlatina*, alhier *Roodhond*, en ook *Rewerſchen* geheeten, welke laatſte benaaminge van 't platte Land afgekomen, en zoo men zegt daar in den voorigen Oorlog door de *Hanoverſche Troepen*, eene Volkziekte van dit ſoort medebrengende, gebragt is, is van meer algemeener en ſmertelyker gevolgen geweeſt. Zy heeft alhier omtrent het geheele jaar *Sporadicè* geregeerd, zich nu eens in 't een, en dan eens in 't andere gedeelte der Stad ophoudende. Deeze Ziekte was van *January* tot in 't midden van *Auguſtus*, zoo wel in Kinderen als in volwasſenen vry goed-aartig; de meeſten klaagden alleenelyk over luſteloosheid, loomheid, afkeer van voedſel, ligte huiveringen, en een weinig hoofdpyn, terwyl ſommigen van deeze vry wat Koortſig waren voor een' korten tyd, en anderen in 't geheel niet; hoewel de meeſten rykelyk met ſcharlaaken uitſlag waren bezet. Veelen hebbe ik 'er toen ter tyd gezien, en voornamelyk Kinderen, welke zonder eenige klagten na bed gegaan zynde, met het ſcharlaaken uitſlag opſtonden, terwyl dit uitſlag binnen een paar dagen weder verdween, zonder eenig ongemak te veroorzaaken of na te laaten. Alle de lyders, geduurende dien tyd, zyn vry gemaklyk herſteld, door eene gepaſte *dieet*, en eenige verkoelende middelen.

Naar maate de Herfſt naderde, en 't einde van den Zomer, werd deeze Ziekte algemeener, heviger en Kwaadaartiger; in veelen zoo niet in allen was zy nu van eene hevige ontſteeking, in anderen met eene ſchynbaare Rotting en Beſmetting der vochten, in ſommigen met Verzweeringen aan den Hals, en de Onderkaak, in weinigen met verſtervingen in de Keel, en alle derzelver gevolgen, vergezeld.

De meesten gevoelden zich nu schielyk en onverwacht aangegreepen met hevige pyn in den Rug, en in 't Hoofd, huivering, walging, groote hitte, sterke Koorts, en aanhoudende braaklust, en niet zelden met eene styfte omtrent den Hals, en Nek, benevens moeilyke doorzwelging. Sommigen klaagden zeer over de Keel, en Braaklust, te gelyk met, anderen voor, en enkelen na den aanvang van de Koorts. Onder de Kinderen was het zeer gemeen de Ziekte met aanhoudende Braakingen te zien beginnen. Reeds van den eersten dag nam de hitte, de dorst, nevens de Koorts, tegen den avond zeer toe, gelyk ook de rusteloosheid; terwyl deeze rusteloosheid by sommigen reeds dien nacht met ylhoofdigheid vergezeld ging, doch welke dikwerf in den morgenstond bedaarde.

De klagten wegens de Keel vermeerderden naar maate het Jaargety verder voortliep. In veelen was de doorzwelging reeds den 2den dag ten uitersten bezwaarelyk en pynelyk, indiervoegen dat alles door den Mond en Neus te rug kwam, niettegenstaande men in enkelen geene zichtbaare zwelling in den Hals op dien tyd konde gewaar worden. By veelen echter was op dit tydstip de binnenste oppervlakte van de gansche Keel Vuurrood, de Amandelen en Onderkaaks Klieren opgezet, en in enkelen de Amandelen met witte korsten bezet, en in deezen zag ik het gevaar niet zeldzaam groot. In sommigen vond ik den 2 en 3 dag de Kaaken styf geslooten, en in deezen kon men de opzwelling der Amandelen duidelyk voelen, zoo wel als die der Onderkaaks Klieren; deeze klaagden inzonderheid wegens pyn en hevige scheuten in de Ooren, en in den Nek.

Schoon

Schoon 'er in allen omtrent den 2, 3, of uiterlyk den 4den dag een ſcharlaake uitſlag te voorſchyn kwam, nu rooder en dan bleeker, meeſt al eerſt in 't aangezicht, den Hals en de Borſt, en daar 't zich met vlekken meer of minder over het ganſche lichaam uitſpreidde, ſcheen het echter my toe, dat naar maate de Keel heviger wierd aangetaſt, dit uitſlag veel minder, in ſommigen naauwlyks, en in anderen geheel niet merkbaar was. Deezer laatſten heb ik 'er echter gezien, dat niet minder afſchilfering ondergingen dan de overigen.

De huid vond ik alle myne Lyders geduurende deezen tyd zeer heet en droog, en de dorſt uitermaaten hevig, verlangende zonder ophouden te drinken, en niet zelden het met drift aanwyzende uit hoofde der aanhoudende Braaking en Walging. Veelen klaagden over jeukte en ſteeking. In ſommigen was de Adem zeer heet, de ademhaaling kort, en als 't ware met afgebroken zuchten vergezeld. De Pols was klein en zeer ras voorn. omtrent den avond. Sommigen of liever veelen hoeſten en phniesden ſterk; in deezen traanden meeſtal de Oogen, terwyl deeze zoo wel als de Neus van binnen roodachtig, beſtendig een dun vocht ontlaſteden, gelyk in de verkoudheid. In enkelen was de ſtem heesch en ſchor met een ligte hoeſt gepaard, en deeze klaagden over pyn omtrent het Strottenhoofd. De Oogen waren by veelen niet zeldzaam reeds in den beginne rood, het licht niet wel kunnende verdraagen; en deeze roodheid, zoo wel als de aandoenelykheid omtrent het licht, bleef in ſommigen nog dikwerf na de Ziekte, en zelfs de volkomene herſtelling, een tyd lang aanhouden. Het Aangezicht zag ik ook in veelen der Lyderen,

en voornamelyk in de zulken, waar rykelyk uitſlag te verwachten ſcheen, zeer opgezet, en als 't ware gezwollen.

De Tong vond ik in allen, voornamelyk in welken de Ziekte zuiver ontſteekingachtig ſcheen, in 't geheel niet, doch in anderen, waar alles meer tot rotting ſcheen over te hellen, zeer beſlaagen in allen echter werd dit deel omtrent den 2, of 3, dag trapsgewyze zuiver, en daar na ſchielyk en buitengewoon rood; in veelen met eene meerdere gevoeligheid gepaard, zoo dat deeze niet dan water en melk in den mond en geenerhande zuure middelen of dranken begeerden te neemen. Sommige Lyders waren ook van den beginnen zeer ſlaaperig, telkens als 't ware met ſchrik opſpringende, en hardlyvig; anderen weder met een dunnen ſtinkenden afgang of Loop geplaagd; inzonderheid de zulken in welken alles meer tot rotting ſcheen over te hellen. — Magteloosheid was de klagt van verre de meeſten, zoo wel in den beginne, als tegen 't einde der Ziekte.

De Pis vond ik omtrent alle myne Lyderen beſtendig bleek als water, en doorſchynend helder, tot het einde der Ziekte, als wanneer ze nu en dan troebel, geelachtig, brandig, en met zetſel van onderſcheidene kleuren voorzien werd.

Zy, wier Keel zeer bezet, en de doorzwelging zeer moeilyk was, loosden niet zelden by aanhoudenheid veel dunne kwyl, en dikwerf geheele ſtukken taaie ſlym. In ſommigen van deeze, reeds vroeg met geſtaadige ylhoofdigheid aangetaſt, zag ik na verloop van eenige dagen eene menigte taaie vellen, en als 't ware korſten, als zoo veele afſchilferingen te voorſchyn komen; terwyl de Mond en Keel nochtans

tans daar mede ſteeds bezet bleeven. In enkelen, ſchoon de doorzwelging omtrent den 7, 8, en 9^den^ dag gemaklyk geworden, zach men echter de ylhoofdigheid aanhouden tot het einde, tusſchen den 12 en 15^den^ dag voorvallende; terwyl de Oogen en de Neus ſteeds eene menigte, ja nog meerder vochts van zich geeven. In twee van deeze Lyderen was de ontſteeking der Oogen tot verettering overgegaan met verlies van 't gezicht, en daar na van het leven vergezeld.

Alle myne Lyders, zoo wel die het Scharlaaken, zichtbaar gehad hebben, als dezulken in welke het misſchien niet lang genoeg aanweezig geweeſt is om opgemerkt te worden, hebben de een vroeger, de ander laater, ontvelling van de Opperhuid ondergaan. Zy, in welke de ontvelling of afſchilfering zeer aanmerkelyk was, ſchynen my toe meer werk gehad te hebben de Ziekte te boven te komen, en dikwyls een tyd lang nog kwynende gebleeven te zyn. En onder den gemeenen Man, alhier by uitſtek morsſig, inzonderheid door *Oedemateuſe* Zwellingen, Waterzucht en gebrekkige Pisontlaſting enz. te zyn gevolgd; doch waar van de meeſten echter gemaklyk na het gebruik van *Diuretica* en *Confortantia* enz. afliepen.

De kleur van het uitſlag zag ik in veelen donker Scharlaaken rood; by anderen ſlaauw en bleeker, en omtrent het einde van het Jaar altoos bleeker dan in de lente en in den Zomer: deszelfs duurzaamheid ſcheen my zeer onzeker, zoo wel in de kwaade als in de middelmaatige gevallen: ook dunkt my niet opgemerkt te hebben, dat de meer of minder ſchielyker verdwyning van het uitſlag eenige verandering ten voor of nadeele veroorzaakten.

Ik

Ik hebbe verscheiden der Lyderen, in welken de Ziekte echter niet zeer hoog geloopen was, nog veele dagen, na dat zy sterk aan 't beteren waren, steeds hooren klaagen over pyn en styfte in den Hals, met vry wat moeilykheid in 't zwelgen, en niet zelden met Doofheid, pyn in de Armen en Beenen, en groote magteloosheid gepaard. Tegen den avond waren deeze altoos met Koorts vergezeld. By de meesten van deeze was nu de opzetting der Onderkaaks Klieren nog duidlyk te voelen, en by sommigen ook die der Oorklieren te zien. In enkelen gingen deeze opgezwollen Klieren langzaam tot verettering over; doch in de meesten verdweenen zy trapsgewyze, en niet dan een tyd lang na de Ziekte.

In een enkel Mensch hebbe ik slechts deeze Ziekte tweemaal gezien; in 't Voorjaar zeer goedaartig met rykelyk Scharlaaken uitslag bezet, en naauwelyks met eenige Koorts vergezeld; in 't Najaar zeer kwaadaartig, met alle de toevallen en gevolgen eener hevige ontsteeking gepaard, niet zonder groote moeite en gevaar de herstelling toelaatende.

In de Maanden *September*, *October*, en *November* is deeze Ziekte hier het kwaadaartigste geweest, niet zelden alle aangewende middelen te leur stellende; alle daar aan toen ter tyd gestorvenen, hebben veel met de Keel te doen gehad. Het scheen nu altoos eene waare *Febris Scarlatina Anginosa*.

De meesten der Lyderen waren Kinderen, daar na jonge lieden, en nu en dan ook volwassenen, van allerlei Jaaren en gesteldheid.

Tot aan de Maand van *Augustus* schynt deeze Koorts weinig besmetbaar geweest te zyn; immers zag ik ze toen ter tyd slechts in weinige huizen

huizen van den eenen op den ander overgaan, daar in tegendeel deeze Ziekte in *October* en *November* in dezelfde huizen te rug keerende allen daar voor vatbaar besmettede, gelyk ook alle de bezoekers, waakers, oppassers enz. door welke zy dan telkens van het eene wyk der Stad naar het andere gebragt werd. In sommige Huisgezinnen zyn de ouders, en een of meerder Kinderen vry gebleeven; in anderen zyn ze binnen weinig dagen te gelyk aangetast, en by de zulken die eenige voorzorg gebruikten is 'er meest al een' zekeren tyd tusschen beiden verloopen. In enkele gezinnen zag ik de Ziekte in allen zeer kwaadaartig, hoe onderscheiden de Jaaren, de gestellen enz. ook zyn mogten.

Geduurende het Najaar ben ik dikwerf in twyffel geweest of ik de Ziekte op de wyze der Rotkoortsen, dan als eene waare ontsteekachtige Ziekte moest behandelen. Alle de zulken, in welken aanhoudende braakingen van bedorvene galstoffen, een zeer beslaagen Tong, kwaade smaak in den Mond, stinkende adem en Loop, groote magteloosheid nevens eene zeer kleine radde Pols, plaats hadden; en dus reeds van den beginne eene rotting en smelting der vochten aanweezen, hebbe ik *Emetica* met groot voordeel, naar vereisch herhaald, gegeeven; vervolgens *Diaphoretica*, en tegen het einde der Ziekte *Laxantia*. *Gargarismata* uit het *Oxymel Scillitic.* de *Sp. Sal. Ammon.* — De *Rad. Senega* en *Contrajerv.* scheenen my in deeze omstandigheden het gelukkigste te slaagen. — De zulken in tegendeel, in welken alles waarlyk ontsteekachtig toescheen, gaaven herhaalde en tydige aderlaatingen, *Antiphlogistica*, zachte *Diaphoretica*, *Clysmata*, Voetbaden enz. de meeste verligting; terwyl

wyl *Vesicatoria* aan de Beenen, en aan den Hals in beide gevallen zichtbaar voordeel aanbragten, zoo wel als de overige *Epispastica*. Zachte en herhaalde *Laxantia*, en dikwerf *Corroborantia* zyn omtrent het einde der Ziekte in allen noodzaakelyk geweest.

De Pols in de meeste Lyderen klein en ras, verhefte zich niet zelden in de ontsteekingachtige gevallen, onmiddelyk na de Aderlaating met verligting der toevallen; terwyl daar en tegen in de rotachtige ik deeze verandering nimmer hebbe opgemerkt. Het afgetapte bloed der eersten is door my altoos dik, lyvig van eene uitterlyk zeer gezonde gedaante, zonder eenige ontsteekingachtige korst gevonden; terwyl dat der laatsten veeltyds dun, en als 't ware in eenen staat van ontbinding was.

Door de invallende koude is deeze Ziekte verminderd, doch echter nog niet als in kwaadaartigheid opgehouden.

Zie daar — het Resultat myner Aanteekeningen enz. kunnen deeze of soortgelyke eenigszins strekken ter bevorderinge van U Wel. Ed. heilzaame oogmerken, zal ik my der moeite getroosten dezelve toe te zenden, en tragten dezelve meer en meer te volmaaken enz.

NB. Het Slot eindigde met de gewoone formaliteiten van Vriendschaps aanbeveeling, en toewensching wegens den gelukkigen uitslag deezer allernuttigste poogingen ter bevorderinge van Nederlands Ziekten; en was als boven enz.

(*Geteekend.*)

J. WYNGAARD.

Med. Doct. Lector. Anatom. Chirurg. Artis. Obstetr. in Gymnaz. Daventr.

DEVENTER,
31 January 1780.

Jaarlyksche LIJST der Geboorenen, Huwelyken, en Overleedenen binnen de Stad DEVENTER, 1779.

1779.	Geboorenen 290.					Huwelyken 81.									
Maanden.	Zoons.	Dochters.	Doode Zoons.	Doode Dochters.	Totaal.	Huwelyken.	Tweelingen.	Ontydig gebooren.	Miskraamen.	Onechten.	Gereformeerden.	Lutherschen.	Mennoniten.	Roomschen.	Totaal.
January.	15	5	2		22	7	1			1	17	1		4	22
February.	14	13			27	2			1		19			8	27
Maart.	15	14		2	31	4		1		1	26	3		2	31
April.	12	13			25	17		1		1	17	3		5	25
Mei.	10	10		1	21	4	1			1	18			3	21
Juny.	16	8		1	25	7		1			18	3	1	3	25
July.	14	4	2	2	22	5		3		2	15		2	5	22
Augustus.	12	4			16	5			3		13			3	16
Septemb.	13	12	2		27	5		4		2	23	1		3	27
October.	7	23	1		21	15		1	1		18		1	2	21
Novemb.	7	27		1	35	6		2	2	2	26	3		6	35
Decemb.	7	10	1		18	4				1	10	1		1	18
Totaal.	142	133	8	7	290	81	2	13	7	11	226	15	4	45	290

Overleedenen 284.

Maanden.	Zoons.	Dochters.	Vryërs.	Vrysters.	Mans.	Vrouwen.	Weduwen	Weduwen	Totaal.	Gereformeerde.	Luthersche.	Mennonite.	Roomsche.	Totaal.
January.	4	5	2	4	3	5	1	2	26	19			7	20
February.	6	5		1	2	1	4	3	22	17			5	22
Maart.	6	2				1	1		10	6	1		3	10
April.	2	2	1		3	1	4	2	15	10			5	15
Mey.	8	2	1	3	2	4	2	3	25	23	1		1	25
Juny.	5	2	2	1	3	1	2	3	19	15	1		3	19
July.	5	1	3	2	5	4	2	1	23	18			5	23
Augustus.	4	4				2	5		15	13			2	15
September.	5	6	1	5	2	5	4		28	25			3	28
October.	3	7	4	2	3	5		1	25	21		1	3	25
November.	5	7	3	2	2	5	1	1	26	19	1	1	5	26
December.	4	7	2	4	3	4	9	2	35	30			5	35
Doodgeboorenen.	8	7							15	21			3	15
Totaal.	65	57	19	24	28	38	35	18	284	228	4	2	50	284

Ziekten en Jaaren der Overleedenen.

Jaaren.	0	1	2	3	4	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	Totaal.
Apoplexia, Beroerte.													1						1		1	1		1	5
Atrophia, Uitteering.	10		2	5	1		3			2				2				3	3	3	4	2	1		41
Acida, Zuur.	3																								3
Arthritis, langduurige Jigt.																					2				2
Capistrum, Klem.	12																								12
Angina Spuria, naauwe Keel.												1									1				2
Cancer Uteri, Kanker.																1									1
Cachexia, Kwaadsappigheid.												1						1							2
Convulsiones, Stuipen.	28	1	2	2	1		1																		35
Dentitio, Tanden.	1	1	2																						4
Diarrhoea, Doorgang.											1							1							3
Dysenteria, Roodeloop.												1													1
Empyema, Etterborst.													1												1
FebrisContin. Inflam, ontst. Koorts.		1																		1					2
Erysipelas, Belroos.				1																					1
Febris Biliosa Putrid. Galkoorts.	1		1	1	1	1		1	2	3	1	1	3		2	1	1	1	2	2					25
Febr. Scarlatina, Roodvonk.			2	2		3	3		3	1	1		1			1									17
Hemoptoë, Bloedspuwing.											1														1
Hydrops, Waterzugt.									1		1	1	1	1	1	1			2	6	1				16
Hydr. Pect. Water in de Borst.																				2	1				3
Placenta Relicta, Nageboorte.												1													1
Puerperæ, Kraamvrouwen.									1		1	1	1												4
Paralysis, Lammigheid.															1										1
Peripneumonia, Longewee.													1								1				2
Pleuritis, Zydewee.											1	1				1									3
Phthisis Pulmon., Longteering.									2	4	1		1	2	3	3	1	1	1	1					20
Morbi Externi, Uitw. Ongem.			1					1	1								1		1						5
Mors Subitanea, haastige Dood.											1		1		1		1		1		1			1	7
Nephritis, Graveel.																			1						1
Retentio Urinæ, Pisopstopping.																		1							1
Scrofula, Kropzweer.																					1				1
Tussis Ferina, Kinkhoest.	1				1		1																		3
Variolæ, Kinderpokjes.				1				1																	2
Ignoti, Onbekende Ziekten.	6	1				1	1	1					1				6	1	2	2			1	1	24
Colica, Colyk.																				1					1
Senectus, Ouderdom.																				1	1	8	4		14
Dood Geboorenen.	15																								15
Asthma, Bezetting op de Borst.	1																		1						2
	78	4	12	12	4	5	9	4	10	10	9	8	12	5	8	8	10	9	15	19	15	11	6	3	284

Beroepen en Handwerken der Overleedenen.

Beroepen.	Beroerte.	Uitteering.	Zuur.	Langduurige Jigt.	Klem.	Nauwe Keel.	Kanker.	Kwaadsappigheid.	Stuipen.	Tanden.	Doorgang.	Roode Loop.	Etterborst.	Ontst. Koorts.	Belroos.	Gal, Rotkoorts.	Roodvonk.	Bloedspuwing.	Waterzugt.	Waterborst.	Nageboorte.	Kraamvrouwen.	Lamheid.	Longewee.	Pleuris.	Longteering.	Uitw. Ongemak.	Haastige Dood.	Graveel.	Pis Opstopping.	Krokzw. Fistel.	Kinkhoest.	Kinderpokjes.	Ouderdom.	Kolyk.	Bez. op de Borst.	Doodgeboorenen.	Onbekenden.	Totaal.
Onbekenden.		5		1	1			1	2					1					1							2	1					1		2				1	19
Drukker.																												1											1
Kleerm. Keurslyfm.	1								1		1															2								1				2	8
Touwslager.		1																																					1
Wagemaaker.																1																							1
Sadelmaaker.		1														1																							2
Borstelmaaker.																											1												1
Paruikemaaker.				1																																			1
Wasvrouwen.							1												1																				2
Wynkoper.		1																																					1
Smits.		1																																			2		3
Stoel en Mandem.		2				1			1										1																			1	6
Muzikant.									1																														1
Molenaars.		1																							1														2
Metzelaars Opperm.																3				1	1																1	1	7
Orlogiemaakers.		1																	1																				2
Visch Schippers.		1							1																														2
Hoedemaaker.		1																																					1
Leidekkers Loodg.									1							1																						2	4
Blikslager.					1																																		1
Renteniers.	3	3							1						1	1	4		2							2		1					1	5					24
Grutters, Bakkers.					2											1			1	2							1							2			1		10
Waarden.											1													1		2									1				6
Leeraars.		1							1																					1				1					3
Kuipers.									2																	1											1	1	5
Seemb. Looyers.		1																	1							1												1	4
Arbeiders Knegts.		3							1							2	2		1							1											2		12
Dagl. Bouman.		7			2			1	4		1					3			2			1	1	1		2		2			1	1		1		1	3	4	50
Timm. Witwerk.		1			3				1								2		1																			1	9
Wolfspin. Kamm.		1	1		1				3	3												1			1	2		2				1		1				1	18
Militairen.		3							2							5		1	2			2			1	1	1						1				3	5	27
Schoenmaakers.		2			2							1				1												1									1	1	10
Slagters.			1																																			1	2
Dienstmeiden.		1				1										1			2							2											1	1	9
Winkel. Koopman.	1	3	1											1		5	7									2	1		1					1	1			1	29
	5	41	3	2	12	2	1	2	35	4	3	1	1	2	1	25	17	1	16	3	1	4	1	2	3	20	5	7	1	1	1	3	2	4	2	1	15	24	284

De voornaamste Ziekten, nevens derzelver invallenden tyd.

Maanden.	Jan.	Febr.	Maart.	April.	Mey.	Juny.	July.	Augustus.	Septemb.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Uitteering.	3	3	1	2	3	2	2	2	3	7	3	10	41
Zuur.	1	1					1						3
Stuipen.	2	6	4	2	3	4	2	4	1	1	3	3	35
Tanden.	1		1		1					1			4
Roode Persloop.										1			1
Gal en Rotkoorts.				1	2	3	4		4	5	4	2	25
Roodvonk.									7	4	4	2	17
Waterzugt.	1	1			1		1	2	3	1		6	16
Kraamvrouwen.				1							4		5
Longeteeringen.	4	4		3			2	1	2	2	1	1	20
Kinderpokjes.					1		1						2
Ouderdom.	1	1		1		1	2	2	2	1	2	1	14
Kinkhoest.	1	1			1								3
Pleuris en Longewee.	1	1			2			1					5
Beroerte.	1			1		1	2						5

Ouderdom der Overleedenen.

Jaaren.	Zoons.	Dochters.	Vryërs.	Vrysters.	Mans.	Vrouwen.	Weduwe.	Weduwenaar.	Totaal.
0	43	35							78
1	3	1							4
2	6	4							10
3	5	7							12
4	3	1							4
5	4	1							5
10	1	8							9
15			1	3					4
20			3	6		1			10
25			7	1		1		1	10
30			2		4	3			9
35			1	2	2	3			8
40				2	3	7			12
45					3	1	1		5
50			1	1	2	4			8
55					2	2	3	1	8
60				1	1	2	2	2	10
65			2	2		3	4		9
70				2	7	2	2		15
75			2	2	2	3	9	3	19
80					2	5	5	3	15
85				1			6	4	11
90				1		1	1	3	6
95							2	1	3
Totaal.	65	57	19	24	28	38	35	18	284

Copie Request

Aan Hun Ed. Achtbaaren
De Heeren Drosſaart,
Schout, Burgemeeſter
en Schepenen der Stede
St. Maartensdyk. [*]

EDELE ACHTBAARE HEEREN!

Dat onze Verlichte Eeuw, door Mannen van ſchrandere kunde, vindingen oplevert ter aankweekinge, bevorderinge en volmaakinge in alle takken van nuttige Konſten en Weeten-

[*] Dit is het Requeſt, waar van bl. 162. in de Tweede Afdeeling is melding gemaakt; waar uit teffens de welmeenende yver van dien Heer Verzoeker, en het nut door diergelyke poogingen voor de Nederlanden te verwachten, duidelyk af te neemen zyn].

Weetenſchappen, ten nutte van 't Gemeene Beſt, is der Geleerde Weereld, en dus ook Uw Ed. Achtb. overtuigendé bekend: Der Ont- leed- Genees- Heel- Vroed- Natuur- en Schei- kundige Weetenſchappen zyn inzonderheid daar toe ook betrekkelyk, zoo buiten als binnen ons Vaderland: immers ontbreekt het den Vader- landeren ook niet, aan Kundige Mannen in die evengenoemde Weetenſchappen, en die zich vol yverig betoonen, om 't Gemeene Beſt hunnes Vaderlands van nut te weezen; blyken hier van zyn eene thans opgerichte Genees- en Natuur- kundige *Correspondentie Societeit* in 's HAGE, welke aan Haar Hooft heeft Mannen van Naam, Gezag, Geboorte en Geleerdheid: ten oogmer- ke, om eene Volleedige Hiſtorie van den Aart, Natuur en Geneeswyze der Ziekten deezer Ne- derlanden aan 't Daglicht te ſtellen.

Dus geeft zeer Eerbiedig te kennen A. D. VAN CASTEEL oeffenende de Genees- Heel- en Vroedkunde alhier: dat de Suppliant tot een Medelid van die Loffelyke *Societeit* genoodigd zynde, om die zaak betrekkelyk tot dit Eiland waar te neemen, dezelve op zich heeft genoo- men; en dus ook over deeze Plaats en *Juris- dictie* van dien.

Dan

Dan, Ed. Achtb. Heeren! zal de Suppliant in deeze zyne opgenoome taak wel ſlaagen, om, zoo veel mogelyk, te voldoen aan het heilzaame oogmerk van het *Programma* dier Loffelyke *Societeit*, en welke zich ook tot een voorbeeld ſtellen zeer veele andere geleerde en vlytige Waarneemers jaarlyks op de Ziekten en Natuurkunde gedaan; en wel inzonderheid het voorbeeld der Koninglyke *Correspondentie Societeit*, (over 't zelve ontwerp) in Vrankryk, dus om zoo na men konde daar mede over een te ſtemmen, zoo wordt 'er niet alleen toevereïſcht Genees- en Natuurkundige Waarneemingen als anders, maar ook eene Verzameling van de Jaarlykſche Geboorte en Sterflyſten van elke Plaats en *Diſtrict* van dien in Nederland, en dus ook deezes geheelen Eilands; om daar uit op te maaken het getal der Getrouwden, Gebooremen en Geſtorvenen, van jaar tot jaar, waar uit men met een opſlag kan zien, hoe veel het eene jaar differeert van het andere, door ganſch Nederland.

Betreffende de Huwelyks en Geboorte-Lysten, zyn maar eenvouwdig uit de Trouw en Doopboeken Jaarlyks op te geeven: maar wat de Sterf-Lyſten aangaat, daar toe zoude (onder *correctie*) dienen gebragt te worden, de volgende *Articu-*

 len,

len, die de Suppliant de vryheid gebruikt hier op te geeven.

Voor 1. 't Getal der Dooden van primo *January* tot *ultimo December* telken Jaare.

2. In wat maand Geſtorven?

3. Van wat Sexe?

4. Van wat Jaaren?

5. Aan wat Ziekte Geſtorven?

Dan de opgave van dit laatſte *Articul*, komt byzonder in *conſideratie*, als allernoodigſt; en zoude 't gevoegelykſte konnen geſchieden door de *reſpective Practizyns* die dezelve bediend hebben tot hun Dood: en om zulks te faciliteeren, was 'er niets anders noodig, dan op een daar toe vervaardigde Ruitkaart *in blanco* (waar van de Suppliant de eer heeft hier nevens een Model by te voegen:) eene *accurate* invulling te doen, door elke *Practizyn* in Uw Ed. Achtb. Plaats, naar het voorbeeld van andere Steden in Nederland; en dat zoodanige Lyſten Jaarlyks wierden overgebragt, 't zy ter *Secretarie*, of ter Plaatſe daar 't Uw Ed. Achtb. behaagt.

Dan Ed. Achtb. Heeren! zal zulks tot ſtand gebragt

gebragt worden, en zal de Suppliant voor 't Jaar 1781. en vervolgens Jaarlyks daar van konnen jouisfeeren, om der *Societeit* des wegens te berichten, zoo keert Hy zich alvoorens tot Uw Ed. Achtb. als Vaderlyke Beſtuurders en Regeerders van Uw Ed. Achtb. goede Burgery en Ingezetenen des Lands, oodmoedig verzoekende Uw Ed. Achtb. gelieven door deszelfs goede Voorzorge mede te werken ter bevorderinge van dit Loffelyk Oogwit, als ſtrekkende niet alleen ten nutte van 't Gemeene Beſt en der zoo Heilzaame Geneeskunde, maar ook zoo als de Wel Eerwaarde Heer A. 's GRAVEZANDE, in zyne Aanmerkingen over de Dood-Lyſten (medegedeeld aan de Genees- en Natuurkundige *Correspondentie Societeit*, reeds in het Eerſte Stukje daar van uitgegeeven, geplaatſt,) komt aan te merken: „ Dat dezelve ook ſtrekken tot nut en gebruik „ voor de Regeerders der Steden, om langs „ dien weg altoos kennis te konnen hebben, van „ de geſteldheid der Ingezetenen, en ingevalle „ van ontſteekende Ziekten tydige voorzorge te „ konnen in 't werk ſtellen: merkende Zyn Wel „ Eerw. daar by aan, dat hoe onvolkomen dee„ ze opgave voor eerſt zyn mogte, men te wach„ ten had, dat dezelve trapswyze, volkomen„ der zou worden, zoo als men ziet dat uit

„ kleine beginſels de beſchaafſte zaaken geboo-
„ ren worden".

Het behaage dus Uw Ed. Achtb. eene gunſtige *Reſolutie* te neemen en te *effectuëeren* dat de Suppliant (niet alleen) zoodanige Jaarlykſche Lysten van Uw Ed. Acbtb. Stad en Diſtrict van dien; (waar voor Hy de Ruit-Kaarten *in blanco* zoude verzorgen) wierden ter hand geſteld; maar ook de Jaarlykſche Dood-Lyſt van den Doodgraaver, omme die te konnen Confronteeren met de Lysten der Practizyns, om daar uit eene generale Jaar-Lyſt te formeeren, waar van den Suppliant zeer geerne een Copie Jaarlyks aan Uw Ed. Achtb. (des *requireerende*) wil ter hand ſtellen; dat Hem ook gepermitteerd wierde by den Wel Eerw. Heer *Predikant* deezer Plaats, opgave te mogen vraagen van het getal der Gehuwden en Gedoopten voor dit Jaar en telken Jaare, en dat Hem zulks geaccordeerd wierde; als mede om by den *Collecteur* van 't Gemaal te deezer Plaats (eens voor al) mede opgave te mogen vraagen van het getal der *Gequotiſeerden*, en dat Hem zulks als mede geaccordeerd wierde.

Met het een en ander zoude Uw Wel Ed. Achtb. de Genees- en Natuurkundige *Correspondentie Societeit* in Haar Heilzaam Oogwit begunſtigen,

en

en den Suppliant zeer verpligten, die zich daar door in ſtaat zoude vinden, om nopens dit *point* aan het Heilzaame Oogmerk dier Loffelyke *Societeit* te konnen beantwoorden.

't Welk doende, enz.

EDELE ACHTBAARE HEEREN!

Uw Wel Ed. Achtb. Oodmoedige en Gehoorzaame Dienaar,

(*was geteek.*)

ABRAHAM DK. VAN CASTEEL.

ST. MAARTENSDYK,
den 14 Decemb.
1780.

APPOINTEMENT.

Drossaard, Schout, Burgemeesteren en Schepenen gezien hebbende de nevensstaande Requeste, accordeeren den Suppliant deszelfs verzoek, mits zorg draagende, dat aan de *Respective Practizyns* werde bezorgd een *Concept Ruit-Kaart* of *Jaarlyst*, en zal den Heere *Predicant* nu, of in der tyd werden verzocht ter *Secretarie* alhier, overtegeeven eene Lyst van de Gedoopten en Getrouwden, zoo mede de *Practizyns* ter Plaatse als boven, eene ingevulde Ruit-Kaart, of Jaarlyst, volgens het model hun over te geeven, en werd verder den Grafdelver gelast mede Jaarlyks over te brengen eene Lyst van de Begraavenen, en daar op te noteeren, het zy dat die geweest zyn, Man, Vrouw, Vryer of Vryster, Kinderen, Ongedoopten, en in het generaal hunne Jaaren en Beroep; als mede den *Precisen* dag van de Begraaving, en zal hier van *Extract* deezes, zoo veel ieder aangaat, werden afgegeeven.

Actum in 't volle *Collegie* te St. Maartensdyk, den 14 *Decemb.* 1780.

Ter Ordonnantie van Hun Ed Achtb.

(*was geteek.*)

J. T. van de Wall.

Secretaris.

NB. Ingevolge het Verzoek van den Heere van Casteel heeft de *Societeit* gereedelyk toegestemd een genoegzaam getal Exemplaaren *Ruit-Kaarten* op Schryf-papier te laaten drukken, en Zyn Ed. benevens de *Respective* Heeren *Practizyns* toe te zenden.

JAARLIJST, voor de Heeren Beöeffenaaren der Genees- Heel- en Vroedkunde, in den Eilande van THOLEN, om de ZIEKTEN der OVERLEEDENEN en HERSTELDEN, zoo uit- als inwendige; als mede, der VERONGELUKTEN, onder Hunne Behandeling gevallen, elk in zyn ſoort, te noteeren pro den Jaare 17 : zoo als, met verkreegen Conſent van de Ed. Achtb. Magistraat van , ten Vriendelykſten verzocht wordt aan den Heere aldaar.

Naamen der Ziekten waar aan Geſtorven; als mede, Verönge-lukten, en hoe?	De Stad, Dorp of Diſtrict waar?	De Maand waar in?	Getal en Jaaren der Dooden, van beide Sexen.								Beroepen en Handwerken	De algemeene Ziekten, onder myne behandeling voor deezen Jaare, zyn geweeſt
			Man	Vrouw	Vryer	Vryſter	Kinderen	Ongedoopten	Jaaren	Totaal.		

AANMERKING, om de ZIEKTEN waar aan GESTORVEN, wel te Noteeren; als, by voorbeeld:

Iemand Sterſt aan *een Koorts*, dat een algemeene benaaming is; dan is de vraag, wat voor Koorts? —— *Aan een ontſteekene Ziekte*; wat voor ontſteekene Ziekte? —— *Aan een Borſt-ziekte*; wat voor Borſt-ziekte? —— *Aan een Waterzugt*; wat voor Waterzugt?

En zoo met alle andere Ziekten, die wel eene algemeene benaaminge draagen, maar echter naar hun aart, natuur, zitplaats, ſaamenſtel met andere Ziekten, en byzondere verſchynſels, onderſcheiden benoemd worden: —— Dus ook, ten opzichte van *uitwendige Gebreken*; wat voor? —— *Item*, ten opzichte *van Veröngelukten*; hoe Veröngelukt?

En eindelyk, ook ten opzichte *van de Beroepen en Handwerken* der Overleedenen; wat voor Beroep? Wat voor Handwerk?

Dus, om eene juiste Aanteekening der Ziekten te doen, zal elk Genees-oeffenaar zeer wel begrypen, dat alle die onderſcheidingen, by Hunne Aanteekeninge, voor al dienden in 't oog gehouden te worden, om, zoo na moogelyk, de juiſte benaaming der Ziekte naar de Konſt te noteeren, (zoo als verzocht wordt,) 't zy in 't Latyn of Nederduitſch, naar elks verkiezing. — Indien de Overleedene een Vreemdeling is, wordt ook verzocht, om by 't Cyffer-getal, daar 't in de ruit moet geplaatſt worden, 'er dan de Letter V, ſlegts by te voegen. ——

En vermits het oogmerk is, om een algemeene balans der Ziekten, niet alleen der Overleedenen, maar ook der Herſtelden, in dit Eiland Jaarlyks op te maaken, naar 't voorbeeld van andere Steden in Nederland; zoo dient de agterſte *Colom*, om alle de onderſcheidene ſoorten van Ziekten, van *primo* January tot *ultimo* December, welke onder UEd. Behandelingen gevallen zyn, om die mede, (niet in 't particulier van elk Perſoon,) maar ſlegts in 't algemeen, kortlyk ſaamgetrokken, aldaar te noteeren, zoo als mede verzocht wordt. — En eindelyk, om deeze Lijſt, by 't eindigen van 't Jaar, (met UEd. Naam onderteekend,) over te brengen ter Secretarie van UEd. *Plaats*.

De Vervaardiger deezer Ruitkaart heeſt het genoegen hier by te berichten, dat dezelve Kaart, dienende tot een Jaarlijſt, als in het Hoofd deezes gemeld, met het begin van deezen Jaare 1781, niet alleen in zyne Standplaats te St. Maartensdyk, maar ook in alle de verdere Heerlykheden deezes Eilands (alwaar door Hem gelykſoortige *Requeſten* en *Modellen* deezer Kaart, aan al de *Reſpective Magiſtraturen* zyn gepreſenteerd, met een gevolg van dezelfde daar op verkreegene gunſtige *Apoſtille*, als te Maartensdyk) is *in train* gebragt, en door alle de reſpective Heeren *Practici*, (tot de Stad Tholen *incluſive*,) edelmoedig is geäccepteerd; op wiêr kundige en accurate aanteekeningen wy hopen: zullende uit al de afgegeevene, en by het eindigen van 't Jaar in te komene Lijſten, eene algemeene Lijſt, (met (byvoeging der Gehuwden en Geboorenen) over den gantſchen Eilande van Tholen geformeerd, en Heeren *Directeuren* der Genees- en Natuurkundige *Correſpondentie Societeit* dan werden medegedeeld, met oogmerk om zulks van Jaar tot Jaar te vervolgen.

Circulaire Brief van den Heer Ph. J. Looff, *Med. Doctor* te Groningen, *Correſpondent* deezer *Societeit* [*].

Wel Eerwaarde en Zeer Geleerde Heer!

De Pogingen van het Genoodſchap der *Natuur* en *Geneeskundige Correſpondentie* opgeregt in 's Hage ten doel hebbende de voortzetting

[*] Hoewel deeze brief, overeenkomſtig deszelfs inhoud, en naar de pryzenswaardige verdienſten van onzen zeer Geëerden *Correſpondent* den Heere Ph. J. Looff reeds in de *Genees- Natuur-* en *Huishoudkundige Jaarboeken*, IV. Deels 6 Stuk, of N°. XXIV. bl. 183. door de Heeren Bezorgers van dat zeer geachte Maandwerk, met zeer veel Lof is medegedeeld geworden, zoo vindt de *Societeit* zich nochtans verplicht denzelven alhier onder haare verzamelde Stukken te plaatſen, als zynde ter eerſter inſtantie aan de *Societeit* toegezonden, met deeze volgende periode: — „ Om „ de zwarigheden van een goede Lyſt dezer *Provincie* „ te verkrygen, dat is van alle Dorpen en Vlekken „ buyten deze Stad, op eens te boven te komen, zoo „ ben ik te raede geworden om de inleggende circulaire Misſive aan alle Predicanten dezer Provincie „ te zenden, niet twyffelende of die Eerw. zullen ieder voor hun klein diſtrict, die moeite wel op zig „ willen neemen, en welke voor de *Correſpondentie* van „ een uytmuntend Nut zoude wezen, zynde hier „ wel 160 Dorpen, waar uyt men met den tyd een „ zeer nubaare vergelyking met andere plaatzen zal „ kunnen opmaaken. Ik begreep dit de kortſte weg „ te zyn. —— Ik heb reeds van 4 Predicanten een

zetting der begonne waarnemingen, uyt welke men de ziekten, uyt de natuurlyke gefteldheid des Vaderlands voortvloejende, zoude kunnen leeren kennen, verhoeden, en genezen: zo is het der Societeit van zeer groot aanbelang om te erlangen accurate Lyften van de *geboorene*, *gehuuwde*, en *overleedene*, en waar het mooglyk, *waar aan*, en in wat *Beroep* geftorven. En daar het Edel Genoodfchap my de Eere heevt aangedaan, van my tot hun *Correfpondent* voor de Stad Groningen en de Omlanden te benoemen, en ten dien eynde my daar toegequalificeert heevt; en my in dezen, of fchoon moejlyken arbeid, niet hebbende willen ontrekken, ne maar, myne

„ Lyftje ontfangen van gehuwde, overledene en Geboorenen, en nog boven myne verwagting, met byvoeging waar aan overleeden. Dit geevt my moed, dat in vervolg van tyd, (want alle beginfelen zyn zwaar, en onvolkomen) deze pogingen van een goed gevolg zullen zyn: en ik flatteer my dat Uw Ed. benevens de Heeren Directeuren in deeze *molimina* genoegen zullen nemen". ——

(*en was geteekend*)

P H. J. L O O F F.

Groningen, den 5 May
1781.

NB. Deeze *circulaire* Brief is op eigene koften van den Heer Looff vervaardigd en rond gezonden; welk voortreffelyk voorbeeld van volvaardige mede hulpe in deeze allernuttigfte onderneeminge veele Vaderlanderen moge opwakkeren om deeze voetftappen te drukken!

ne uyterſte pogingen, ten nutte des Vaderlands, willende aanwenden, zo neem ik de vryheid UWelEerw. vriendelyk te verzoeken van my alle Jaaren, *eenmaal*, in den beginne des Jaars, te beginnen met de maand January 1782, te willen toezenden een Lyſt, zo naa mooglyk, van het getal der *geboorne* of *gedoopte*, der *gehuuwde*, en der *overleedene* van 1781 binnen den omtrek van UWelEerw. Gemeente. En te meer zoude UWelEerw. der Societeit en my verpligten, konde daar by met een woord de *heerſchende ziekte*, indien dezelve plaats had gehad, worden aangeſtipt. De onderſcheiding der geboorene van zoons en dogters, en der overleedene van kinderen, volwasſene, en zeer oude, zal mede des te aangenaemer zyn. In vaſt vertrouwen, dat UWelEerw. myn billyk verzoek, ter Lievde des Vaderlands, wel zal willen inwilligen, heb ik de Eere met diep reſpect te zyn,

Wel Eerwaarde en Zeer Geleerde Heer!

UWelEerw. Onderdaenige Dienaer.

[NB. de naam is door de Heer LOOFF zelve ingevuld.]

Groningen den 1781.

Societ. Corresp.

Addresse Med. Doctor aan het Martini Kerkhov.

P. S. Konde UwEd. my het Lystje van het verlede Jaar 1780 bezorgen tegen den 20 May aanstaande zoude my zeer verpligten. En aangezien ik van deze Correspondentie niets als de Eere en moejte geniet, verzoek ik zeer, indien mooglyk, de brieven etc. per occasie, en zonder porto te zenden.

Verzoeke nog deze ter protocol te brengen, ten eynde te kunnen dienen voor den Successeur.

NB. (In de gem. Jaarboeken staat ook: *en aan de Roomsche Priesters*) waar van de Societeit geen Bericht had.

Copie

EXTRACT uit het *Memorien-* en *Resolutien*-Boek der Stad ZUTPHEN.

Mercurii den 29 *December* 1779 [*].

Op het geproponeerde, namens den Stads *Medicinae Doctor* C. G. VAN RHYN, als Medelid van de onlangs binnen 's HAGE opgerichte *Genees-* en *Natuurkundige Correspondentie*, ter Vergaderinge gedaan; En hier omtrent, vermogens *Resolutie Commissoriaal* van den 30 deezer maand, gehad het raport en de *Consideratien* van de Heeren *Policie*-Meesteren, den inhoud van dien geëxamineerd, en Gez. *Med. Doct.* VAN RHYN daar over een en andermaal gehoord hebbende, Is, om, in navolginge van andere Steden, zoo veel mooglyk, tot het salutaire oogmerk, by voorsz. *Societeit* bedoeld, mede te werken, na gehoudene deliberatie, goed gevonden, by provisie te arresteren.

1. Dat

[*] De Wel Ed. Heer C. G. VAN RHYN, Stads *Med. Doctor* en *Correspondent*, mitsgaders *Thesaurier* en *Secretaris* van de *Natuur-* en *Geneeskundige Correspondentie Societeit* te ZUTPHEN, heeft de moeite wel op zich willen neemen, om een mondeling Verzoek aan den toenmaaligen Wel Ed. Gestrengen Heere *Præsident* Burgemeester te doen, die dit gunstig heeft voorgedraagen, en waar van de volgende favorabele Resolutie, van wegens de Wel Ed. Achtbaare Magistraat zyn Wel Ed. is ter hand gesteld.]

1. Dat door deezer Stads Vroedmeester en Vroedvrouwen *maandelyks* aan den Stad *Med. Doctor* zal moeten worden ter hand gesteld eene Lyst van de *Geboornen*, conform een daar van vertoond project, om, by expiratie van elk Jaar, door Gez. Stads *Doctor*, volgens zyne gedaane offerte, daar van eene formeele Lyst over het gansche Jaar vervaardigd, en een afschrift ter Cancellarye overgebragt te worden.

2. Dat in opzichte tot de *Gestorvenen*, door de Aanspreekers of Boden, respective, telkens na de aanzegging van *binnen deeze Stad gewoond hebbende en Overleedene persoonen*, en dus met uitsluiting van het Schependom en Vreemden, daar van aan opgem. Stads *Doctor* opgaave zal moeten geschieden, mede volgens het project deswegen in den Raad vertoond; gelyk de Kosters van de Groote- en Nieuw-Stads-Kerken daar benevens zullen verplicht zyn hier van by een simpel briefje, alleen den naam van den Gestorvenen en datum behelzende, aan hem Stads *Doctor* kennis te geeven.

3. Dat insgelyks de Koster van de Groote Kerk goede aanteekening zal moeten houden van de *Ingeschreevenen* met vermelding van derzelver *gezindheden*, om daar van *Jaarlyks* een Lyst aan gem. Stads *Doctor* over te geeven.

Zullende de voorsz. Aanteekenings-Lysten, op kosten van de Stad gedrukt, en daar van de noodige Exemplaaren met een Extract van dee-

ze

ze Resolutien, respectivelyk aan den Stads *Med. Doctor*, Vroedmeester, Vroedvrouwen, Kosters enz. ingezonden worden, om zich daar naa, voor zoo veel een ieder van haar aangaat, te gedraagen.

En vermits het oogmerk der *Societeit* speciaal mede daar toe tendeert, om van de byzondere Ziekten naauwkeurige Weetenschap te bekoomen, zoo hebben Haar Ed. en Achtb., ten aanzien der Overleedenen van het *Guarnisoen*, goedgevonden, dat den Heer *Commandeur* door den onder *Majoor* namens de Heeren van den Gerichte zal worden verzocht, de *Chirurgyns Majoors* te gelasten, om daar van aan meergem. Stads *Doctor*, van tyd tot tyd, informatie te doen toekoomen.

Pro vero Extractu.

(*was geteekend*)

B. GUTBERLETH PLEGHER.

Copie

Aan de Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren, Schepenen en Raaden der Stad MIDDELBURG in ZEELAND [*].

Geeven eerbiedig te kennen de *Dirigeerende* Leden der Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* in de Vereëenigde Nederlanden,

[*] Dit uitmuntend Request, met deszelfs gunstig Appointement, is de *Societeit* verschuldigd aan den Yver en den Vlyt van de aanzienlyke *Directie* haarer Correspondentie aldaar, welke, benevens alle de overige Heeren Begunstigers, in het Vierde Stuk haarer Verhandelingen zullen voorkomen: en wel met deeze nog volgende byzonderheden.

„ Dat, na dat het Request behoorlyk effect gesorteerd hadde, en Extract der Resolutie van Hun Wel Ed. Achtb. aan de respective *Capita* ware bezorgd, de gemelde *Directie* insgelyks het volgende heeft gelieven werkstellig te maaken.

Betrekkelyk de Heeren Practizyns in de Geneeskunde, is, van wegens onze *Societeit*, eene *Commissie* gestrekt en *Addres* gemaakt aan de Heeren *Medicinæ Doctores* binnen deeze Stad, ten einde hun Edelen Communicatie te geeven van de intentie van Hunne Edele Achtbaaren, en hun Edelens medewerking in deezen te besolliciteeren. En hebben wy al mede het genoegen gehad, dat hun Wel Edelen door een Schriftelyk Antwoord, [zie beneden bl. 75.] in dato den 8 *January* 1782, uit naam van de gezamentlyke *Medicinæ Doctores* te MIDDELBURG, wel hebben gelieven

den, opgericht in 's HAGE, wegens de *Classis* of 't *Departement* MIDDELBURG, dat U Wel Ed. Achtb. alreeds

lieven te declareeren, [zoo als in het medegedeelde Raport in het breede is te leezen.]

Ingevolge van de gemelde Resolutie, hebben de Lykdienaars nu bereids de Sterflijsten voor de Maanden *January* en *February* 1782. overgegeeven; welke Lijsten de Eerwaarde Heer 's GRAVEZANDE wel de goedheid heeft gehad op zich te neemen, te brengen op eene generale Lijst, Maandelyks en vervolgens Jaarlyks, en naauwkeurig te revideeren. De Lijsten van eenigen derzelven zyn voor het eerst wel wat defect geweest, dan hebben verwachting, dat die wel zullen kunnen verbeterd worden.

U Wel Ed. zullen hier uit zien, hoe aangenaam de poogingen des wegen gedaan, (waar in onder andere Heeren, byzonder de Heeren 's GRAVEZANDE en E. P. VAN VISVLIET, onze mede Dirigeerende Leden, zeer veel deel hebben gehad,) zyn bekroond geworden met eenen gelukkigen uitslag. [Dus verre den 7 *Maart* en volgens Schryvens van den 11 *April.*]

Wy hebben nu reeds de drie Maanden door Lykdienaars over gebragt, en verwagten de 3 of 4 Maandelyksche Advyzen van Heeren Doctoren, ten ware de Heeren wagtten tot het einde van het Jaar, &c.

(*was geteekend*) LEENDERT BOMME.

Als fungeerende *Secretaris* van de *Natuur-* en *Geneeskundige Correspondentie Societeit* alhier, en in derzelver Naam".

En volgens Schryven van denzelfden 11den April van den Heere A. 's GRAVEZANDE bleek: „ Dat zyn Wel

alreeds den 10 *Maart* 1736. hadden gelieven te Resolveeren Eenen van derzelver Leden te verzoeken en authorizeeren, omme (gelyk in meer andere Steden wierd gepractizeerd,) zig op de meest gevoeglykste wyze te laaten informeeren; nopens het getal van zulken, die binnen deeze Stad Jaarlyks Gebooren worden, en daar en tegens Sterven, waar van dan ook het eerste Rapport den 12 *January* 1737 is ingekomen, en op dien voet ook noch Jaarlyks deswegens ge-

„ Eerwaarde reeds de opgaaven van drie Maanden
„ der Sterflijsten ontfangen had, die nog wel niet volko-
„ men in orde waren, doch echter door den tyd zou-
„ den verbeteren: dat men 'er genoeg uit zien kon-
„ de, welke de meeste Volkziekten waren; als in
„ *Maart* 68 Dooden, meest Borst-Ziekten; ook had-
„ den verscheidenen aan Borstkwaalen, Teeringen
„ en Waterzucht hun einde bekomen. Onder deeze
„ bevonden zich weinig Kinderen, doch meest Be-
„ jaarden, tusschen de 50 en 80 jaaren." [Waar uit een iegelyk ligtelyk het nut van zulke Inrichtingen beseffen kan, en hier door mede opgewekt worden, om de Vaderlyke Zorge van de alleszins welmeenende Regenten in de byzondere Steden, ter algemeene bevorderinge te beproeven en hunne genoomene Resolutie ter uitvoer te brengen. Althans by het opmaaken van de *Prysverhandeling* bleek het ten dien tyde niet, dat de gemelde Ziekten in MIDDELBURG zoo algemeen waren; waar mede men by deeze gelegenheid vergelyke de Veranderde Ziekte-gesteldheid, door den Wel Ed. Heere S. DE WIND, deezer *Correspondentie* medegedeeld. Zie het II. Stuk deezer *Verhandelingen*, Tweede Afdeeling, bl. 132. &c.]

gedrukte Lyſten by den Stads Drukker te voorſchyn komen.

Dat dit voorbeeld ſedert alomme by na is gevolgd, zoo als uit de *Nederlandſche Jaarboeken*, onder anderen is op te maaken, waar uit niet alleen veele aangenaame en leerzaame beſpiegelingen zyn gebooren, maar zeer veele nuttige gevolgen zyn afgeleid, waar van een groote reeks is verzameld in het beroemde Werk van J. P. SUSZMILCH, *over de Goddelyke orde, heerſchende in de verandering van het Menſchelyk geſlagt, uit de Geboorte, het Sterven, en de voortplantingen van het zelve beweezen.*

Dat men hier en daar is bedacht geweeſt, om die opgaaven nog van uitgebreider nuttigheid te maaken, en op het voorbeeld van LONDEN, PARYS, enz. ook door laſt der *Reſpective Magiſtraaten* in 's HAGE, ROTTERDAM, en elders ook te laaten opgeeven de Sterfziekten der Overleedenen, zoo verre die bekend zyn geweeſt, en onder benoemingen konnen vallen, onder welke, in de eerſte plaats behooren de algemeene Volk en Landziekten, die verſchillende zyn in onderſcheidene Jaargetyden en de onderſcheidene Luchtsgeſteldheid der verſcheidene geweſten van ons Vaderland: ook Kinderziekten en andere Ziekten, voor al zulke, die uit hunnen aart, of op ſommige tyden aanſteekende en beſmettende bevonden worden; 't zy in Huisgezinnen, of Straaten en Wyken in de Steden

den en ten platten Lande, en welke zeer verſchillende uitwerkſels ſomtyds hebben in zekeren byzonderen Leeftyd der Menſchen; 't zy in de Jeugd, in middelbaare Leeftyd, of in Ouderdom, of ook wel in verſchillende Sexe, zoo als ook de Ziekten niet zelden afhangen van de ſoort van Bezigheden, naar maate men voert een ſtilzittende of werkzaame Levenswyze, en onderſcheidene beroepen of handwerken en bedryven oeffent, alle welke byzonderheden gelegenheid verſchaffen, om als zy worden vereënigd met andere Waarneemingen van eenen anderen aart, die nopens de Weêrkundige geſteldheid van den dampkring worden gemaakt, door des kundige Natuurbeſchouwers zeer nuttige Aanwyzingen konnen verſchaffen, ten aanzien van het geene 'er zoo ter voorbehoeding als geneezing en afweering van nadeelen, voor 't welzyn en de gezondheid van 's Lands Ingezetenen, op eene voorzigtige wyze kan worden in 't werk geſteld, door de beoeffenaars der Genees- en Heelkunde; en boven dien ook zelfs aan de Burger Overheden gelegenheid verſchaffen konnen tot het tydig zorgen voor den Lichaamelyken welſtand der Ingezetenen, inzonderheid wanneer 't hun blykt uit de ingekomene Berichten, dat 'er 't zy in 't algemeen in hun gebied, of in deeze of geene byzondere gedeelten van het zelve zekere ſoort van Landziekten, of ook andere heerſchende Ziekten, zig meer dan gewoonlyk opdoen en tydige toezigt en voorzorge vorderen.

Dat

Dat van dit alles blyken zyn van verſcheiden aart, inzonderheid ſedert de Haarlemſche Maatſchappy der Weetenſchappen in de Jaaren 1770 en 1772, eene vraage voorſtelde, nopens de Ziekten, die uit de Natuurlyke geſteldheid van het Vaderland voortvloeien, zoo wels als nopens de Behoed- en Geneesmiddelen derzelve, welke vraage niet alleen een bekroond antwoord heeft te voorſchyn gebragt, maar in 't Jaar 1778 den weg gebaand (naar het voorbeeld der *Correspondence de Medecine* in Vrankryk,) tot de oprichting eener Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie* in de Vereënigde Nederlanden, en de Landſchappen, welke aan dezelve zyn geasſoçieerd, waar van de Zétel is in 's Hage, onder de begunſtiginge der Ed. Achtb. Regeeringe en voortzettinge van eenen der Heeren Burgemeeſteren in een vertrek op het Raadhuis; terwyl de eerſte Leden van Staat zelve, daar aan mildelyk de hand bieden, tot goedmakinge der noodige onkoſten, benevens veele Liefhebbers van 't Vaderlandſch Welzyn door geheel Nederland; en welke Correspondentie haare verſcheide departementen heeft in de meeſte plaatſen der Vereënigde Geweſten, ook in de *Provintie* Zeeland, gelyk ook de Supplianten de eer en 't genoegen hebben, in deeze Stad daar van eene *Clasſis* uit te maaken.

Dat van den Arbeid dier *Correspondentie* reeds twee Stukken van het Eerſte Deel der *Verhandelingen* Gedrukt in den Jaaren 1780 en 1781.

 het

het Licht zien, en wel, dat het laatfte Stuk, de Ziekten en Sterfgevallen, zoo wel als Geboorten van **Zeeland** in het Jaar 1779. en gedeeltelyk van 1780 in 't byzonder betreft, voor zoo verre de Berichten, deswegens ingewonnen, toereikende waren.

Dat het noch ontbreekende hier en daar heeft doen omzien, na middelen, om onder begunftiging van 't Gezag der Ed. Achtbaare Magiftraaten, trapswyze dat gebrek te vervullen, waar toe niet alleen de befluiten der Regeeringe te **Deventer**, in het Eerfte Stuk te vinden, maar ook van Drosfaard, Schout, Burgemeesteren en Schepenen te **St. Maartensdyk** van den 14 *December* 1780. en de opvolging van dat Spoor, door 't geheele Eiland van **Tholen** de bewyzen verfchaffen, zoo als de Supplianten verneemen, dat maar zeer onlangs in deeze Maand, by de Ed. Achtbaare Regeeringe der Stad **Vlissingen** op dit Stuk de vereïfchte orde is gefteld, om aan te vangen met den 1 *January* 1782. Dat de Supplianten wel zyn bedacht geweeft, reeds in den aanvang van dit Jaar, om onder de hand na middelen om te zien, om zoo veel deeze Stad aangaat, behalven de opgaave, die door de Lykdienaars (zoo de Supplianten verneemen) ter Weeskamer moet gefchieden, nopens de voor- en toenaamen, ouderdom, tyd en woonplaats der Overledenen, ook door hen te bekoomen de melding Sterfziekte, 't Bedryf,

dryf, Huwelyk, ook den Godsdienst of andere byzonderheden derzelver, doch dat zy tot hier toe hun oogmerk niet hebben konnen bereiken.

Weshalven de Supplianten zich eerbiedig keeren tot Uw Ed. Achtb. ootmoediglyk verzoekende, dat het derzelve gunstig behaage de Lykdienaars te gelasten; dat zy by de Maandelyksche Opgaave ter Weeskamer ook voortaan in de Sterfhuizen vraagen, en diensvolgens opgeeven, de Sterfziekten, 't Beroep of Handwerk, Huwelyk, Vrye of Weduwnaar en Weduwstand, als ook den Godsdienst of andere noodige byzonderheden door invulling van zeker *in Blanco* Gedrukt *Biljet*, op zulk eene schikking als nader zoude kunnen worden bepaald; En dat die Biljetten ter Weeskamer gebruikt zynde, wierden medegedeeld aan een der Leden van der Supplianten *Departement* daar toe te benoemen, die wel de moeite zouden willen neemen, om de Aanteekeningen in ordre te brengen, en daar van Maandelyks eene *Geformeerde Lyst* ter *Griffie* te bezorgen; Verhoopende de Supplianten dat het U Wel Ed. Achtb. ook niet onaangenaam zyn zoude, indien zy Supplianten de *Respective Practizyns* in de Genees- en Heelkunde konden uitnoodigen en verwilligen, om aan de *Correspondentie Societeit* bevorderlyk te weezen in het geene de juister opgaven der Ziekten betreft, en daar toe schikkingen te maaken, om hun de vereischte Ruit-kaarten of Jaarlysten ter invulling te bezorgen, 't zy op den voet van

F De-

DEVENTER, ST. MAARTENSDYK of andere voorbeelden, welke de gemaklykste en teffens de meest voldoende zoude geoordeeld worden tot het bedoelde oogwit.

'tWelk doende, &c.

Als Secretaris der Societeit, Classis MIDDELBURG.

(*was getekend*)

LEENDERT BOMME.

APPOINTEMENT.

Is na Deliberatie goed gevonden en verstaan, deeze Requeste zonder nadere Resumptie te stellen in handen van de Heeren DAVID VAN VISVLIET, en VETH VAN DE PERRE, om ten overstaan van den Heer Oud Burgemeester DE BRUYN, en den Heer DE HAZE BOMME, als Overdekens van 't *Chirurgyns* en Lykdienaars Gilde, het zelve te examineeren op Raport aan de Vergadering.

Actum ten Rade der Stad MIDDELBURG, den 22 *December* 1781.

My Present

(*was getekend*)

JACOB JAN BOGAARD.

EXTRACT

Copie

EXTRACT uit de *Resolutien* van Wet en Raad der Stad MIDDELBURG.

Den 29 *December* 1781.

De Heer VAN VISVLIET heeft gerapporteerd uit naam van zig, en de Heer VETH VAN DE PERRE, hebbende ter voldoening aan Hun Edel Achtbaare Resolutie van den 22. deezer Maand geëxamineerd de Requeste door de dirigeerende Leden der Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* in de Vereenigde Nederlanden wegens de *Classis* of het *Departement* MIDDELBURG ten zelve dage aan Hun Edel Achtbaare geprænsenteert, waar by dezelve naar het præmitteeren van differente Redenen en Motiven verzogt hebben, zoo en in dier voegen, als in de Notulen van dien dag breeder staat vermeld, waar op gedelibereerd, en de Heeren *Commissarissen* voor hunne genomene moeite, mitsgaders de Heer VAN VISVLIET voor 't gedaan Rapport bedankt zynde, is, zonder nadere Resumptie goedgevonden en verstaan, dat Deken en Beleders van het Lykdienaars Gilde binnen deeze Stad zullen gehouden zyn zorg te draagen dat de Respective Leden van hun Gilde voortaan telkens voor de Begraaving der Overleedene Persoonen, zig ten Sterfhuyze exactelyk zullen moeten laaten opgeeven de Doop en Geslacht-naam, den Ouderdom, 't Be-

roep of Handwerk, de Godsdienſt en de Sterfziekte der Overledenen; voorts of dezelve zyn geweeſt Gehuwde of vrye Perſoonen, Weduwenaars of Weduwen, als mede de ſterfdag, begraafdag, de ſtraat of wyk hunner wooning, of de naam van het Godshuis, en of zy van den Armen gealimenteerd of begraaven zyn geworden, alle het welke zy zullen moeten invullen op zeker in Blanco gedrukt Biljet of Rooſter, die een ieder Leden van dat Gilde daar toe zal worden ter hand geſteld, welke ingevulde Biljetten door Deken en Beleders van het Lykdienaars Gilde voor, of op den derden dag van iedere volgende Maand zullen moeten worden gebragt ter Secretary deezer Stad, te beginnen met den eerſten *January* van den aanſtaanden Jaare.

Dat voorts aan Præſidenten en Regenten van het Gaſthuis, Simpelhuis en Tugthuis, aan de Diaconie van de Walſche Gemeente, en aan die van de Joodſche Natie binnen deeze Stad, insgelyks zoodanige in Blanco gedrukte Biljetten of Rooſters zullen worden ter hand geſteld, met verzoek omme by 't Overlyden van eenige perſoonen in hunne Godshuizen, of onder derzelve particuliere directie zorg te draagen dat dezelve behoorlyk werden ingevuld, en voor of op den derden dag van iedere volgende Maand zoo 'er eenige zyn Overleeden, ter Secretarye deezer Stad worden overgebragt.

Wor-

Wordende den Griffier ter Secretary geauthoriſeert, omme naar dat dezelve door Deken en Beleeders van het Lyk-Dienaars Gilde, door de drie Reſpective Godshuizen door de Diaconie der Walſche Gemeente, en door die van de Joodſche Natie, invoegen voorſchreven behoorlyk zyn overgebragt, dezelve als dan ter hand te ſtellen aan den Secretaris der Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* binnen deeze Stad, mits zorg draagende dat dezelve wederom voor de volgende Maand ter *Secretary* worden gereſtitueerd, om aldaar bewaard te worden.

Zullende by Proviſie, en tot dat deswegens nader zal worden gereſolveerd voor Rekening van deeze Stad worden gedrukt vyf honderd Biljetten, ieder ter groote van een half vel, en honderd van dezelve ter groote van een heel vel Papier, waar van een gedeelte aan de Præſidenten en Regenten der drie voorgemelde Godshuizen, aan de Diaconie der Walſche Gemeente, aan die van de Joodſche Natie, aan Deken en Beleeders van het Lykdienaars Gilde, en aan den Secretaris van de bovengenoemde *Societeit* zal worden ter hand geſteld.

Dat voorts Hun Edel Achtbaare alleſints approbeerende en laudeerende de nuttige en heilzaame Oogmerken van de Leden deezer *Societeit*, gaarne zouden zien, dat de reſpective Practizyns in de Genees- en Heelkunde binnen

deeze Stad, alles wilden Contribueeren en het Hunne toebrengen om deeze *Correspondentie Societeit* in allen deelen bevorderlyk te weezen.

Zullende hier van aan Præſidenten en Regenten van het Gaſthuis, Simpelhuis, en Tugthuis, aan de Diaconie der Walſche Gemeente, aan die van de Joodſche Natie, aan Deken en Beleeders van het Lykdienaars Gilde, aan Deken en Beleeders van het *Chirurgyns* Gilde, en van de dirigeerende Leden der Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* binnen deeze Stad by Reſolutie kennis worden gegeeven.

Accordeert met voorſz. Reſolutien.

(*was getekend*)

PAUL CHANGUION,

Aan

Copie

Aan de Dirigeerende Leden der Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit*, Departement MIDDELBURG.

WEL EDELE HEEREN!

Wy hebben door onze Medebroeder Mr. EGBERT PHILIP VAN VISVLIET in onze Vergadering wel ontfangen U Wel Ed. geëerde Misſive van den 4 *January* deezes Jaars, met derzelver bylagen, waar by ons kennis geeven, dat alhier te MIDDELBURG een *Departement* of *Clasſis* beſtaat van de Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* in 's HAGE opgericht; welk Departement tracht bevorderlyk te zyn aan de *Generaale Correspondentie Societeit*, door het opzamelen, voor Eerſt, van Weêrkundige Waarneemingen: als ook ten tweeden van Geneeskundige Obſervatien, zoo wegens de voorkomende Ziekten, in elk Jaar in 't gemeen, als de Land- en Heerſchende Ziekten in het byzonder; en boven dien het verzamelen der Lyſten van Gebooreneen en Geſtorvenen, met byvoeging der uitwendige of inwendige Ziekten of Accidenten, zoo ver die bekend zyn of gevoeglyk konnen worden opgegeeven: dat U Wel Ed. ter bekoming van vollediger Lyſten, wegens de Geſtorvenen te MIDDELBURG, zig aan de Magiſtraat deezer Stad hadden geaddresſeert, blykens

de Requeste benevens derzelver Appostille, en opgevolgde Resolutie in dato 29 *December* 1781. by bovengemelde Missive gevoegd, waar uit wy hebben vernomen, dat Hun Ed. Achtb. ook gaarne zouden zien, dat de respective Practizyns in de Genees- en Heelkunde binnen deeze Stad, alles wilden contribueeren, en het hunne aanwenden, om deeze Correspondentie bevorderlyk te zyn: terwyl Hun Ed. Achtb. aan U Wel Ed. verder hadden overgelaaten, om met Communicatie van bovengemelde Resolutie, deswegens aan ons de noodige verzoeken te doen; aangezien, tot nog toe geen Formeel *Collegium Medicum* binnen deeze Stad bestaat: zynde door Hun Ed. Achtb. zelve aan den Deken en Beleeders van 't *Chirurgyns* Gilde, by *Extract Resolutie*, van derzelver *dispositie* kennis gegeeven.

Uit welken hoofde U Wel Edele ons van gemelde Resolutie kennis geeven, met betuiging, dat het der *Correspondentie* zeer aangenaam zoude zyn, indien wy geliefden te overleggen, hoedanig aan de oogmerken dier *Resolutie* best bevorderlyk te zyn; en wel voor Eerst, door in de respective Sterfhuizen, de Lykdienaars in staat te stellen, om eene ordentelyke opteekening der Sterfziekte te konnen doen: als mede om uit onze veelerlei ondervindingen, Jaarlyks eenig bericht, wegens de Ziekten in deeze Stad, door ons behandeld, te willen mede deelen, 't zy in *eene* hoofdsom, door de Vereeniging der ondervindingen van ons allen door Leden

van

van ons gezelſchap zelve opgemaakt: 't zy in afzonderlyke Berichten van Elk Onzer, om die te ſtellen in handen van den Heer *Secretaris* van het Departement alhier, gepaard met zulke Obſervatien van Gevallen en Geneeswyzen, als wy zouden denken nuttig te zyn.

Over al het zelve gedelibereerd zynde is met eenparigheid goed gevonden en gereſolveerd:

Voor Eerſt aan het oogmerk van de Wel Ed. Achtb. Magiſtraat deezer Stad en aan het verzoek van U Wel Ed. wegens de opgaave van de Sterfziekte, in de reſpective Sterfhuizen, zoo veel onzen Eed en pligt, en zoo veel de omſtandigheden der zaaken zoodaanige opgaave permitteert, te voldoen. En is ten Tweeden gerefolveerd om de drie of vier maanden eene byëenkomſt te houden, in welken een ieder onzer zoo veel de tyd zulks zal toelaaten, gereedelyk zal opgeeven, welke *Endemiſche* en *Epidemiſche* Ziekten, gedurende dien afgeloopen tyd, onder zyne behandeling zyn geweeſt, welke afzonderlyke Berichten door *Een* Onzer, zullen worden geconſolideert, en tot een gaaf raport gebragt, ten einde na verloop van het Jaar, aan U Wel Ed. of den Heer *Secretaris* te worden overgegeeven: egter onder deeze Voorwaarden, dat, daar wy de ongelukkige tyden beleeven, dat de *Praxis Clinica* binnen deeze Stad, voor een groot gedeelte, niet alleen aan Heelmeeſters, maar zelf *Lippis* & *Tonſoribus*, om het zoo eens

uit te drukken, word toevertrouwd, U Wel Ed. gelieven te zorgen, dat de Berichten, die van onzen 't wege inkoomen, nimmer vermengt worden met die Berichten, die mooglyk van een anderen kant zullen worden ingezonden, van de Ziekten binnen deeze Stad gegrasſeerd hebbende; nadien wy voor het oog van het Publicq niet gaarne verantwoordelyk zouden zyn, voor de abſurditeiten, die 'er waarſchynelyk in zullen gevonden worden.

Edoch Wel Edele Heeren! Wat de opgaaf van byzondere Obſervatien, van Gevallen en Geneeswyzen aangaat, zyn wy onder verbeetering van Oordeel, dat het verzamelen daar van meerder behoord, aan de reſpective Genoodſchappen binnen deeze Republicq en elders opgerigt, dan wel tot de Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* [*]: Weshalven wy in geenen deele verkiezen, ons daar toe te verbinden: aan een ieder egter daar toe de vryheid laatende, zulks in *privé*, des goedvindende te doen.

Voor het overige zullen wy God bidden, dat het hem behaage onze onderlinge poogingen ten alge-

[*] Dit blyft ook het beſtendig oogmerk deezer *Societeit*; gelykerwys dezelve zich hier op van den aanbeginne haarer poogingen verklaard heeft, en daar in onafgebrooken wil volharden. Vergeleeken met de Derde *Afdeeling* I. St. bl. 10. in de noot.]

LIJST der OVERLEEDENEN te MIDDELBURG in ZEELAND,

en Begraaven in de Maand 17

Sterfdag.	Begraaf-dag.	Doop- en Geslagtnaam, of Ongedoopt; en Dood-gebooren.	Ouderdom.	Woonplaats.	Bediening, Renteleeven, Ampten, Beroep, Handwerk, Winkel, Krygs- of Zeedienst, Vreemdelingen.	Vryer, of Vryster.	Gehuuwd.	Weduwenaar, of Weduwe.	Sterfziekten.	Godsdienst.	Van den Armen geälimenteerd, of Begraven.	Godshuizen.

algemeenen nutte te zeegenen, en U Wel Ed. te neemen in Zyne Heilige bescherming, de eer hebbende met alle Eerbied te zyn.

WEL EDELE HEEREN!

U Wel Ed. D. V. Dienaaren, de gezamentlyke Practizeerende *Medicinæ Doctoren*, te MIDDELBURG in ZEELAND, en uit aller Naam.

(*was getekend*)

JACOBUS PLACK, *Med. Doctor.*

SERVAAS VAN DE COPPELLO, *Med. Doctor.*

MIDDELBURG,
den 8 January
1782.

Aan

Copie

Aan de Wel Edele Groot Achtbaare Heeren, de Burgermeesteren en Regeerderen der Stad ENCKHUIZEN [*].

Om zoo veel moogelyk het Plan van de Genees- en Natuurkundige *Correspondentie Societeit*, opgericht in 's HAGE ten opzichte der Ge-

[*] Welk niet min aanmerkelyk Requeft weinige dagen na dat van MIDDELBURG, en zonder weeten van elkanderen, mede eene gunftige apoftille bekomen heeft, als zynde deeze Memorie, met Voorkennis van den Wel Ed. Geftr. Heere Regeerende Burgemeefter H. W. VAN VOSSEN, door den Wel Edelen Heere J. RÖBOL, *Med. Doct.*, en waardig Correspondent deezer *Societeit* opgefteld, door zyn Wel Ed. Geftr. in de bank van Burgemeefteren voorgelegd, en onder andere Heeren door den Wel Ed. Geftr. Heere Mr. B. BLOK, *Mecœnas* deezer *Societeit*, onderfteund, en insgelyks met eene zoo gunftige Dispofitie bekroond, dat van de genoomene Refolutie door Hun Wel Edele Groot Achtb. het volgende Extract aan de Correspondentie is toegezonden: zynde de Lijften, welke aan de Vroedvrouwen en Vroedmeefters, en aan de Sterfhuizen ter invullinge worde gegeeven, door den welgemelde Heere BLOK geconcipieerd en alzoo voldoende bevonden als de Ruitkaartjes van DEVENTER, [zie Derde Afdeeeling bl. 29.] waar van de modellen hier by gevoegd zyn, om, zoo de Societeit mogt goedvinden, dezelve te doen nadrukken, [gelyk gefchied is,] tot eene navolging te kunnen dienen.

De Stad zal de koften daar op loopende draagen:

Geboorte, Huwlyks en Sterflyſten te volgen, wenſchte de ondergeteekende als Medelid van gemelde *Societeit* binnen deeze Stad, dat aan Hun Ed. Gr. Achtb. mogt behagen, hem 's maandelyks, een accurate Lyſt te doen toekoomen, van de Geboornen, van de Huuwlyken en van de Geſtorvenen, op deeze of andere wyze als Hun Ed. Gr. Achtb. mogten goed vinden.

Wegens de GEBOORNEN.

Dat de Vroedmeeſters en Vroedvrouwen binnen deeze Stad gelaſt wierden, om telkens als zy by een Verloſſing aſſiſteerden, naauwkeurig aan te teekenen: 1. Den dag of datum der maand: 2. Van welke Religie de Ouders zyn: 3. Of het Kind echt, of onëcht zy: 4. Of het een Jongetje of Meisje zy: 5. Of de Verloſſing tydig, of ontydig zy; zullende wanneer dit laatſte plaats heeft de tyd der dragt daar by moeten worden aangeteekend: 6. Of het Kind leevend of dood gebooren zy: 7. De Tweelingen: 8. Het getal der Miskraamen, welke tot hunne kenniſſe gekoomen zyn, en dat zy daar van maandelyks een Lyſt ter Secretarie overgaven.

We-

ook heeft de *Secretarie* een nieuw boek aangelegd, waar in alles accuraat wordt aangeteekend. Gelykerwys gehoopt wordt, dat het Voorbeeld van deeze Stad door alle de *Correspondenten* moge gevolgd worden! Al het welk de *Societeit* is medegedeeld door gemelden Heer J. RÖBOL, *Correspondent*, *Theſaurier* en *Secretaris* derzelve, *Claſſis* ENKHUIZEN].

Wegens de HUUWLYKEN.

Hoe veel van de Puye van het Stadshuis, en hoe veel in de Gereformeerde Kerken deezer Stad geproclameerd zyn.

Wegens de GESTORVENEN.

Dat Hun Ed. Gr. Achtb. geliefden te gelasten, dat voortaan by het aangeeven der Lyken, teffens wierd opgegeeven: 1. Of de Overleedene een Jongetje of Meisje, Vryer of Vryster, gehuuwde Mans- of Vrouwspersoon, Weduwnaar of Weduwe was: 2. De Ouderdom: 3. De Religie: 4. Het Beroep of Ambagt: 5. Aan wat Ziekte overleeden; wegens dit laaste diende men een briefje mede te brengen door den Geneesheer of Practizyn geteekend; doch zoo men dit laatste Artikel niet konde opgeeven, diende de Ziekte als onbekend te worden aangeteekend.

Deeze of diergelyke Lysten, wenschte de ondergeteekende dat Hun Ed. Gr. Achtb. hem 's maandelyks deeden toekoomen; zullende hy daar van Jaarlyks een Ruitkaart formeeren, en trachten dezelve gedrukt aan Hun Ed. Gr. Achtb. des requireerend ter hand te stellen.

(*was getekend*)

JOHANNES RÖBOL, *Med. Doct.*

EXTRACT

Copie

EXTRACT uit het Memoriaal van Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad ENCKHUYZEN.

Den 14 *January* 1782.

De Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad ENCKHUYZEN door eenige Leden alhier van het opgerichte Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie Societeit* in 's GRAVENHAGE, te kennen gevende de nuttigheid van naauwkeurige en oordeelkundige dagtekeningen der Huwelyken, Geboornen en Overleeden, als mede der Ziekten, Gebreeken en Toevallen, waar aan de menschen omkomen, mitsgaders het Beroep of de Handwerken, welken dezelven geduurende hun leven hebben geoeffend, en dat daar van zoodanige aantekeningen in veele plaatsen van deeze onze Republicq op gezag der Regeering ter Secretarie worden gehouden, en welke als dan door de Leden ter dier plaatse aan gemelde *Societeit* met toestemming der Regeering worden gesuppediteert, verzogt zynde, zulks in navolging van die plaatsen mede ter Secretarie alhier te laaten aanteekenen en daar van 's maandelyks eene accuraate Lyst aan de Leden te doen ter hand stellen, hebben goed gevonden en verstaan, en wel ten opzichte der Overleedenen, dat voortaan by het aangeeven der Lyken

Lyken ter Secretarie alhier teffens zal moeten worden opgegeeven en aangeteekend:

1. Of de Overleedenen een Jonge of Meisje,
2. Een Vryer of Vryster,
3. Getrouwd of Ongetrouwd,
4. Weduwnaar of Weduwe zy.
5. De Ouderdom.
6. De Gezindheid.
7. Het Beroep of Ambagt van de Overleedenen.

En ten 8. Aan welke Ziekten dezelve Gestorven zy.

Zullende ten einde dit juist en accuraat te kunnen verkrygen de Heeren *Medicinæ Doctoren* en *Chirurgyns* binnen deeze Stad verzogt worden de benaming van de in en uitwendige kwaalen, waar aan hunne Lyders overleeden zyn, telkens schriftelyk ten Sterfhuizen op te geeven. — En met betrekking tot de Geboorne Kinderen hebben de Heeren voorn. geresolveerd, dat de Vroedmeesters en Vroedvrouwen van nu af aan gehouden zullen zyn, telkens als zy by de verlossing adsisteeren, naauwkeurig aan te teekenen.

1. Den dag of datum.
2. De Religie van de Ouders.
3. Of het een Jonge of Meisje.
4. Levende of Dood.
5. Tydig of ontydig.
6. Echt of onëcht (wel te verstaan dat van

de

Maand

Datum.	Religie.	Jonge of Meisje.	Levendig of Dood.	Echt of Onëcht.	Tydig of Ontydig.	Beroep van den Vader.	Mis. kraam

Ik Ondergeteekende Vroed bekenne geduurende de Maand by de Verlosſing van de bovengemelde Vrouwen geadſiſteerd te hebben, en het gerequireerde by Reſolutie van Heeren Burgemeeſteren en Regeerders van deeze Stad van den 14 *Januar* 1782, zoodanig te hebben bevonden, als hier boven ſtaat genoteerd.

ENKHUIZEN den

Wegens de OVERLEEDENEN dit navolgende nog op te geven:

Als 1. Deszelfs Religie . . . . . . {

— 2. Ouderdom . . . . {

— 3. Beroep . . . . {

— 4. Getrouwd of Ongetrouwd . . {

— 5. Weduwenaar of Weduwe . . {

— 6. Aan welke Ziekte Overleeden. {

onechte Kinderen niets anders word gerequireerd als alleen het getal:

7. Het Beroep van den Vader: en ten

8. Het getal der Miskramen, welke tot hunne kennisse mogten gekomen zyn, en van dit alles 's maandelyks eene Lyste ter Secretarie op te geeven.

En zal hier van aan dezelven, zoo aan de Stads Doctoren, Chirurgyns, als aan de Vroedmeesters en Vroedvrouwen communicatie, en wel aan de laastgemelde met overgifte van een zekere aantal gedrukte Lysten ter invulling, worden gegeeven.

Voorts dat van al het gemelde, als mede hoe veele persoonen zig ten Huwelyk begeevende, van de puye van het Raadhuis of in de Gereformeerde Kerken alhier worden geproclameerd; eene accuraate Lyst aan den Secretaris Blok of aan den Heere Rôbol *Medicinæ Doctor* alhier, beide Leden van het dikwyls gemelde Genoodschap, 's maandelyks zal worden gesuppediteerd; ten einde door hun aan Directeuren van het Genoodschap te worden overgezonden.

Accordeert met voorsz. Memoriaal.

(*was getekend*)

B. B L O K.

Copie.

EXTRACT uit het Regifter der Refolutien van Schepenen der Hoofdftad 's HERTOGENBOSCH [*].

Vrydag den 8 *February* 1782.

De Heer Prefident BON heeft aan Heeren Schepenen voorgedraagen, dat Jaarlyks binnen deeze Stadt de Sterflyften tot hier toe zeer gebrekkig zyn geweeft, en het tot een algemeen nut noodig was, dat daarin, gelyk reeds in de meefte Steeden was gefchied, ook alhier wierdt voorzien; Dat daar toe de Practizeerende Doctoren binnen deeze Stadt in het Collegie van Heeren Schepenen zouden behooren te worden ontboden, om hun dien aangaande een voorftel te doen.

Waar

[*] Deeze insgelyks gewigtige Stukken zyn geöbtineerd, door herhaalde aanzoeken van den Wel Ed. Heere Mr. ANTH. MARTINI, *Penfionaris* der Hoofdftad 's BOSCH, en *Mecœnas* deezer *Societeit* voor de *Clasfis* 's BOSCH, tot naauwkeuriger opgave der Ziekten van de Overleedenen, eerft by den Wel Ed. Geftr. Heere Prof. J. BON, *Præfident Schepen*, en vervolgens by Heeren Schepenen, uitwyzens de Refolutien daar van medegedeeld.]

Waar op gedelibereert zynde, is goedgevonden en verstaan, dat Stads Doctoren en Chirurgyn tegens Maandag aanstaande ten einde voorsz. in het Collegie van Heeren Schepenen zullen worden ontboden en daar toe de noodige ordres gegeeven.

Accordeert met voorsz. Register.

Actum 's BOSCH,
den 19 Maart
1782.

(*was getekend*)

ANT. MARTINI.

Copie.

EXTRACT uit het Regiſter der Reſolutien van Schepenen der Hoofdſtadt 's HERTOGENBOSCH.

Maandag den 11 *February* 1782.

De Practizeerende Doctoren alhier en Stadts Chirurgyn van DER HAAR in het Collegie van Heeren Schepenen binnen geſtaan zynde, zoo heeft de Heer Preſident BON uit naam van Heeren Schepenen aan dezelve voorgehouden, dat 'er in de Jaarlykſche opgaven van de Dooden en derzelver Ziekten alhier merkelyke abuizen zynde ingeſloopen, byzonder ontrent het ſoort der Ziekten, Heeren Schepenen om het zelve op een beeter voet te brengen, geen beeter en efficacieuſer middel wiſten in het werk te ſtellen, dan aan dezelve te verzoeken, om telkens ten Sterfhuize, alwaar een hunner patienten komt te overlyden, over te geeven een Biljet, inhoudende de Ziekte, waar aan de Patient

tient overleden is, deszelfs Ouderdom en Sexe, mitsgaders de letter van den Blok; waar in het Sterfgeval is voorgevallen, met last om dit Biljet te bezorgen in het Gereformeerde Burger Weeshuis alhier, en het zelve aan den Meester van voorn. Weeshuis over te geeven, ten einde alzoo zoude kunnen worden nagegaan;

Eerstelyk, *welke Ziekte* in het afgeloope Jaar wel meest heeft geheerscht, of 'er eenige proportie is geweest tusschen de Gestorvenen en Geboorenen, en in welke Parochie de grootste mortaliteit heeft plaats gehad:

Ten anderen, om uit den *optegeven Ouderdom* te kunnen afleiden, in welken leeftyd de minste, of meeste sterfte voorvalt:

Ten Derden, om *uit de Sexe* te bewyzen de mogelykheid van eene evenredigheid, die 'er is tusschen de geboore Zoonen en Dogters en tusschen de gestorvenen van beide Sexen, om daar in wederom te kunnen vinden de reede van den langeren leeftyd der Dochters, waar door eenigermaate wordt gekompenseert het meerder getal der geboorene Zoonen.

En hebben de Doctoren en de Chirurgyn van der HAAR aangenomen zich daar na te reguleeren, ten einde aan de ſalutaire inzichten van Heeren Schepenen werde voldaan.

Accordeert met voorſz. Regiſter.

Actum 's BOSCH,
den 19 Maart
1782.

(*was getekend*)

ANT. MARTINI.

EXTRACT

EXTRACT uit het Regiſter der Reſolutien van Schepenen der Hoofdſtadt 's HERTOGENBOSCH.

Woensdag den 13 *February* 1782.

Is binnen geſtaan de Meeſter van het Burger Weeshuis, aan welken de voorſz. ordres zynde voorgehouden, denzelven daar benevens is gelaſt, naauwkeurige aantekening te houden van de Biljetten, welke aan hem, invoegen voorſz., zullen worden ter hand geſteld en geene Doodkiſten, zonder zoodanig Biljet, het zy aan Burgers, of Militairen uittereiken; voorts zich telkens te informeeren na de Ziekte, Ouderdom en Sexe, ook van geſtorve Militaire en van zoodanige Patienten, welke onder de handen van andere Chirurgyns binnen deeze Stadt

zyn geweest, en voor welke in gem. Weeshuis een Kist besteld wordt, en daar van mede aantekening te houden.

Accordeert met voorsz. Register.

Actum 's BOSCH,
den 19 Maart
1782.

(*was getekend*)

ANT. MARTINI.

Copie.

EXTRACT uit het Regifter der Refolutien van Schepenen, Gezworens en Raaden der Hoofdftad 's HERTOGENBOSCH.

Woensdag den 7. *Augufty* 1782.

De Heer *Præfident* BON heeft aan de Vergadering voorgedragen:

Dat de *Penfionaris* MARTINI, zedert eenige Jaren, gewoon was de Lijften te formeeren der Gedoopten, Getrouwden en Geftorven Perfoonen in deeze Stadt, en dezelve in de Bosfche Kouranten te doen plaatfen:

Doch dat hy te meermalen had geklaagd, over de onnauwkeurigheden, die 'er in de Sterf-Lijften plaats hadden, vooral met opzicht tot het Soort der Ziektens, waar aan de Perfonen geftorven waren; en mitsdien geïnfteert op eenige voorziening by de *Politie* alhier, op het

voorbeeld van zo veel andere wel gepoliceerde Steden in deeze en andere Landen:

Dat hy Heer *Præsident* die gebreken mede voor lange had bespeurt en overtuigd van het nut, om de Sterf-Lijsten, zoo veel mogelyk, te perfectioneeren, daarom in 't begin van dit Jaar eenige redressen dien aangaande aan Heeren Schepenen had voorgehouden, met dat gevolg, dat Hun Ed. Wel Achtbaaren zich daar mede hadden gekonformeert en die redressen vastgesteld, uitwysens het geresolveerde van den 8, 11. en 13. *February* deezes Jaars.

Dat de *Pensionaris* daar van aan de Natuur- en Geneeskundige *Societeit* in 's HAGE, met wien hy in *Correspondentie* was, kennis had gegeeven, aan welke die voorsieningen dermaaten hadden behaagd, dat het gemelde Genootschap niet alleen dezelve in het nu uitgekomen Derde Stuk van zyne Verhandelingen had geplaatst, maar bovendien hem eenen zeer beleefden Brief van Dankzegging geschreven, en daar by versogt aan de Heeren van den Magistraat de waare erkentenis van Heeren Directeuren dier *Societeit*, onder aanbieding van zes toegezonden Exemplaren van het Derde Deel haarer Verhandelingen, te kennen te geven,

ven, met verzekering, dat de genegenheid van dat aanzienlyk *Corps* hun niet weinig aanmoedigde, om hunne pogingen met verdubbelden iever aan te wenden, ten einde dezelve ten algemeenen nutte mogten ſtrekken:

Dat Heeren Schepenen een van die zes Exemplaren hadden doen plaatſen in Stadts *Bibliotheek*, terwyl zy de vyf anderen hadden uitgereikt aan de Heeren *Preſident* Bon, *Vice-Preſident* Roosendaal J. F. Z, *Profesſor* Mobachius Quaet, *Stads Doctor* Hopman, en *Stads Chirurgyn* van der Haar, met rekommandatie, om de goede en nuttige pogingen van deeze *Societeit*, zoo veel mogelyk, te helpen bevorderen:

Dat Heeren Schepenen hadden vermeent hier van aan deeze Vergadering te moeten kennis, en te gelyk in konſideratie te geven, of deeze Vriendelykheid niet op d'eene, of d'andere wyze zou dienen te worden beäntwoord.

Waar op gedelibereerd zynde, Is goedgevonden ende verſtaan, dat, in erkentenis van de zes gezonde Exemplaren, ... Dukaaten aan Heeren Directeuren van de opgemelde Natuur- en Geneeskundige *Societeit* in 's Ha-

GE zullen worden toegezonden, met toezegging van Jaarlyks . . . Dukaaten van Stads wegen te zullen furneeren, zoo lang gemelde *Societeit* Stukken zal uitgeeven, in verwagting van een Exemplaar der twee vorige Stukken, en die in 't vervolg ſtaan uit te komen, voor Stads *Bibliotheek*; met verſoek aan den *Penſionaris* MARTINI, om de Heeren Directeuren uit naam van deeze Vergadering in civiele termes te bedanken en van dit gereſolveerde kommunicatie te geven.

(*Onderſtond*)

Accordeert met voorſz. Regiſter, voor zoo veel het geëxtraheerde aangaat.

(*was geteekend*)

ANT. MARTINI.

EXTRACT

Copie.

EXTRACT uit het Regiſter der Reſolutien van Schepenen der Hoofdſtad 's HERTOGENBOSCH.

Dingsdag den 11. *Maart* 1783.

Is door den Heere Dr. FLORENTIUS VERSTER in de Vergadering van Heeren Schepenen voorgebragt, dat, daar men thands alöm met veel moeite en yver arbeidde aan het verbeteren der Geboorte- en Sterf-Lijſten, ten einde dezelve nuttiger te maken voor de Geneeskundige *Correspondentie Societeit* in 's HAGE; en daar de *Penſionaris* MARTINI gewoon is, zedert het Jaar 1770, zoo naauwkeurig mogelyk, by den aanvang van een nieuw Jaar, in deezer Stads Kouranten, eene Opgaave te doen van het getal der Geſtorvenen, en van de Ziektens, welke dezelven van het Leven beroofd hebben; en ook daar van Berichten te zenden aan het opgemelde Genootſchap; het thands allernoodzakelykſt was, om ook hier ter Stede, daar zodanige Lijſten door onvolkomene,

verwarde en onvoldoende Opgaven, nog niet tot de gewenſchte volkomenheid hadden kunnen gebragt worden, handen aan het werk te ſlaan, en deeze onvolmaaktheden, zoo veel mogelyk, te verbeteren.

Dat hy met en benevens de overige Stads *Doctoren*, de Heeren WALRAVEN en HOPMAN, hadden ontworpen eene Lijſt, aan het einde deezes geinſereert, waar op de voornaamſte Ziektens, welke gewoon zyn de Menſchen naar het Graf te ſlepen, waren uitgedrukt.

Dat de gezamentlyke Stads *Doctoren*, onder verbetering, eerbiedig van mening waren, dat, om van hunne ontworpen Lijſt het meeſte nut te trekken, het beſt zoude zyn, dat van de voornoemde Lijſt een genoegſaam getal Exemplaren wierd gedrukt; en ook van Briefjes van den volgenden inhoud:

Den 17 *is in den Blok*
Overleden een ,
Oud *Jaaren, aan*

Om daar te kunnen invullen den Blok, Sexe, Jaaren en Ziekte van den Overledenen: dat aan

aan ieder der Praktizerende *Doctoren* binnen deeze Stad, en den Stads *Chirurgyn* VAN DER HAAR wierdt ter hand gesteld zodanige Lijst, met versoek, van in de Opgave der Ziekten van de Overledenen, zoo veel doenlyk, zich daar aan te houden, en zich daar by van de bovengemelde Briefjes te bedienen. —— Dat aan den Meester van het Weeshuis, uit het welke de Doodkisten werden gelevert, ook wierdt uitgereikt een genoegzaame voorraad van zulke Briefjes, om, wanneer 'er geen Briefje van een *Doctor* word overgegeven, als dan aan den geenen, welke de Kist komt vragen, zodanig Briefje mede te geven en te laten invullen, alvorens de Kist af te leeveren. — En eindelyk hem te gelasten, op eene gedrukte Lijst de opgegeven Ziekte naarstig aanteteekenen, en ten einde van het Jaar de opgegeven Ziekten van ieder zoort optetellen, en op eenige Lijsten in getalen uit te drukken, ten einde die te kunnen uitdeelen daar en zoo het behoort.

Waar op Gedelibereerd zynde, Is goedgevonden en verstaan, deeze propositie, zoo als die voormeld is, volkomen te agreëeren, goed te keuren en ter uitvoer te doen brengen; ten welken einde de *Pensionaris* is verzogt, de voorsz. Lijst en Rapport-briefjes ten eersten te laten drukken.

En zyn tegens den 13. deezer in het Kollegie van Heeren Schepenen verzogt, de Practiſerende *Medicinæ Doctoren* en Stads *Chirurgyn* binnen deeze Stad, gelyk ook tegen denzelven dag ontboden is de Meeſter van het Weeshuis.

LIJST DER ZIEKTEN, aan welke de Perſonen in het Jaar 17 , te 's HERTOGENBOSCH Overleden zyn.

Aam- of Eng-borſtigheid.
Belette Doorzwelging.
Beroerte.
Bloedbraking.
Bloedſpuwing.
Bloedvloeijen.
Boort.
Borſtwater.
Breuk.
Geelzugt.
Graveel.
Hartvang.
Jigt.
Kanker.
Kinkhoeſt.
Knoeſtgezwellen.

Kolyk.

Kolyk.
Koorts. (Aanhoudende)
Koorts. (Bluts)
Koorts. (Gal)
Koorts. (Purper en Geerſt)
Koorts. (Tusſchenpooſende)
Koorts. (Uitteerende)
Koorts. (Zinking)
Koudvuur.
Kraamkinderen.
Kraamvrouwen.
Kwaade Keel.
Longontſteeking.
Longteering.
Loop.
Loop. (Roode, of Pers-)
Mazelen.
Ontſteeking in de Bovenbuiks Ingewanden.
Ontſteeking in de Benedenbuiks Ingewanden.
Onzekere Ziekten.
Opſtopping van Pis.
Pokjes.
Roodvonk.
Roos, Belroos.
Sprouw.
Steen.
Stuipen.
Tanden (Krygen van)
Uitteering, of Kwaadſappigheid.
Vallende Ziekte.
Veröngelukten.

Ver-

Verſtopping der Ingewanden.
Verval van Krachten.
Verzweering in de Bovenbuiks Ingewanden.
Verzweering in de Benedenbuiks Ingewanden.
Waterzucht.
Wormen.
Zogverplaatſing.
Zydeweê.
Zuur.

(*Onderſtond*)

Accordeert met voorſz. Regiſter.

(*was geteekend*)

ANT. MARTINI.

EXTRACT

Copie.

EXTRACT uit het Regiſter der Reſolutien van Schepenen der Hoofdſtad 's HERTOGENBOSCH.

Donderdag den 13. *Maart* 1783.

De gezamentlyke *Medicinæ Doctoren*, binnen deeze Stad Practiſeerende, en de Stads *Chirurgyn*, by Heeren Schepenen binnen geſtaan zynde, is door den Heere *Præſident* MOBACHIUS QUAET aan hun vertoond de ontworpen Ziekten-Lijſt en verzogt, om zich, zoo veel mogelyk, na dezelve in het opgeven van de Ziekten hunner Overleedenen Patienten te willen gedragen, en daar van niet afte-gaan, ten zy in zeldzamere gevallen, welke daarop niet zouden gevonden worden, en van elken Zieken, welke zy zouden komen te verliezen, een van de gedrukte Briefjes, ingevuld, met den Blok, Sexe, Jaaren en Ziekte van den Overledenen, te laten toekomen aan den Meeſter van het Weeshuis.

En

En is wyders aan den laatstgemelden gelast, geene Kisten af te geeven, zonder alvorens zodanig Briefje te hebben laten invullen, ingevallen 'er geen *Doctor* by den Overledenen geweest was, door iemand uit het Sterfhuis, of een van de Vrienden: —— en voorts, om op een der gedrukte Lijsten de opgegeven Ziekten, met de meeste nauwkeurigheid, aanteteekenen, en daar van, na het eindigen van het Jaar, behoorlyk ingevulde Lijsten te laten toekomen, daar, en aan die geenen, aan welken hy voorheen gewoon was, dezelven in geschriften te bezorgen.

(*Onderstond*)

Accordeert met het voorsz. Register.

(*was geteekend*)

ANT. MARTINI.

WETTEN

VAN DE

NATUUR-

EN

GENEESKUNDIGE CORRESPONDENTIE-SOCIETEIT.

IN DE

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Opgericht in 's HAGE.

WETTEN

Voor de Natuur- en Geneeskundige *Correspondentie-Societeit* in de Vereenigde Nederlanden Opgericht in 's HAGE.

CAPITTEL I.

ART. I.

Alle Lieden zonder onderſcheid van Rang, of Godsdienſt, zullen (des begeerende) tot Leden van deeze *Societeit* worden aangenoomen.

ART. II.

In iedere Stad of Plaats, in *Correspondentie* zynde met deeze *Societeit*, zal uit de Leden aldaar een particuliere THESAURIER verzocht en aangeſteld worden, by wien zich een iegelyk zal konnen aanmelden, om als Lid, *Donateur* of *Donatrice* deezer *Societeit* ingeſchreeven te worden.

ART. III.

De Inſchryving zal ten allen tyde konnen geſchieden; doch zal niemand als Lid, *Donateur*,

of *Donatrice* worden aangemerkt, dan na de daadelyke betaalinge der *Contributie* van dat loopende Jaar.

Art. IV.

Iedere *Contributie* blyft provifioneel bepaald op eene Ducaat 's Jaarlyks, (offchoon het aan ieder zal vry ftaan meerder te geeven;) en dat wel tot zoo lang, dat men zal bevonden hebben, dat na aftrek en betaaling van de onkosten van Drukker, Graveerder en Boekverkooper, falarisfen van Officianten, en verdere onvermydelyke uitgaaven, de overfchietende ontfangene penningen zullen bedraagen hebben eene capitaale fomme van Duizend Guldens; welke naar maate van derzelver accres telkens zullen aangelegd worden tot inkoop van eene Obligatie, het zy van 500, of 1000 Guldens Capitaal, ten lafte der *Comptoiren* van de Generaliteit, of Holland, ten behoeve van deeze *Societeit*, als wanneer de Interesfen daar van Jaarlyks ter beneficie van deeze *Societeit* zullen worden verantwoord; en de gemelde *Contributie* penningen en toelagen daar na *pro rato* Jaarlyks worden verminderd. —— Wordende ten dien einde het 23fte *Articul* van het *Programma* voor zoo verre gealtereerd en veranderd.

Art. V.

Alle de Leden deezer *Societeit*, zoo *Confultanten* als *Correspondeerende*, welke tot het doen van *Obfervatien*, en het overzenden van Jaarlykfche

lykſche *Berichten* of *Verhandelingen*, zich aan deeze *Societeit* wel zullen willen verbinden of ten dienſte ſtaan, blyven gedispenſeerd van eenige Jaarlykſche *Contributie*-penningen aan deeze *Societeit* toe te brengen; doch voor zoo verre dezelve zulks echter mogten komen te verkiezen, zullen in zoodanigen geval hunne Naamen als *Donateurs* op de Naamlyſten worden geplaatſt.

ART. VI.

De betaalinge der *Contributie*-penningen zal Jaarlyks moeten geſchieden van den eerſten *Maart* tot den laatſten *April*, en zoo vervolgens van Jaar tot Jaar, over het loopende Jaar, in handen van den THESAURIER in iedere Stad, of Plaats, waar van in ART. II. is melding gemaakt; en dat tegens behoorlyke Quitantie van den THESAURIER GENERAAL deezer *Societeit* in 's HAGE.

De vertooning van welke Quitantie, hun in alle gevallen, daar zulks te paſſe mogte komen, tot een bewys zal ſtrekken, om zich als Leden te doen erkennen, en dus toegelaaten te worden tot het bywoonen der algemeene Vergaderinge, waar van hier na ART. XLIII. breeder geſprooken wordt.

ART. VII.

Alle *Contribueerende Leden* van deeze *Societeit*, zullen by verhuizing uit de eene Stad, of

 Plaats,

Plaats, naar eene andere, by den THESAURIER, in die Stad of Plaats, alwaar zy zich komen neder te zetten, kennisse geeven van hun verblyf aldaar, ten einde by het ophaalen der *Contributie*-penningen van die Stad of Plaats, ook hunne *Contributien* mede te laaten invorderen.

ART. VIII.

Die genen, welke geduurende twee Jaaren verzuimd hebben hunne *Contributien* te betaalen, zullen verstaan worden deeze *Societeit* te hebben verlaaten.

****

CAPITTEL II.

Van de DONATEURS *en* DONATRICES.

ART. IX.

Wanneer eenige Lieden, door edelmoedige en menschlievende beginselen bezield, ter meerdere bevorderinge der heilzaame oogmerken van deeze *Societeit*, eene *Gifte* of *Donatie* aan dezelve mogten aanbieden, zal zulks in dank worden aangenoomen.

ART. X.

Zoodanige *Donateurs* of *Donatrices* zullen, voor zoo verre zy tot het zelve oogmerk daadelyk medewerken, als Leden worden aange-

merkt

merkt, en hunne Naamen, of zoo zy verkiezen mogen onbekend te blyven, hunne merken mede op de Naamlyst der Leden gezet worden. — Verder zullen zy aan alle de Rechten der ordinaire Leden en al wat daar aan verknocht is, deel hebben, wanneer hunne *Donatien* Jaarlyks meerder dan de gewoone *Contributien* der Leden bedraagen.

ART. XI.

Wanneer een ordinair Lid boven zyne *Contributie* eene *Donatie* mogte willen doen, zal zyn Naam nog eens in hoedanigheid van *Donateur* op de Lyst gemeld worden. —

CAPITTEL III.

Van het *Collegie* van *Directie* deezer *Societeit*.

ART. XII.

Dit *Collegie* bestaat tegenswoordig uit elf *Directeuren*, De PRESIDENT, VICE PRESIDENT, THESAURIER en SECRETARIS daar onder begreepen.

ART. XIII.

Door dezelven zullen verzocht, aangesteld en erkend worden *Mecœnaten*, *Consultanten*, *Correspondenten* en *Contribueerende Leden*. De

Eerste om aan de *Societeit* tot meerder luister en aanzien te ſtrekken, en derzelver waare belangens by de *Magiſtraaten* in derzelver Steden en Plaatſen te bevorderen.

Conſultanten en *Contribueerende Leden* uit te noodigen en aan te moedigen, en alles toe te brengen, 't geen ten meeſten nutte en voordeel, zoo van deeze *Societeit* in het algemeen, als van derzelver Leden in het byzonder zullen oordeelen te behooren.

De *Tweede* zyn die Leden, welke door *Directeuren* geconſuleerd wordende, dezelven met hunnen goeden raad en advys ten dienſte ſtaan en behulpzaam zyn.

De *Derde*, om aan de *Societeit* hunne *Natuur-* en *Geneeskundige Waarneemingen* en *Berichten* van tyd tot tyd toe te zenden; wordende, omtrent de *Geneeskundige Waarneemingen* en *Berichten*, de Heeren *Correspondeerende Leden* verzocht, niet om byzondere gevallen en Geneezingen op te geeven, en Verhandelingen daar van mede te deelen; maar om zich alleenlyk te bepaalen tot de heerſchende Ziekten en *Epidemien*, beneffens derzelver behoed- en Geneesmiddelen; te gelyk ook in 't oog houdende de ligging van de Plaats, het onderſcheid van Grond en Water, als mede het verſchil der *Luchtsgeſteldheid* enz. volgens den grondſlag eerſt daar toe gelegd in de, door de *Hollandſche Maatſchappye*, bekroonde *Verhandeling* van den

Heere

Heere VAN DEN BOSCH, *Med. Doct.* en thans mede DIRECTEUR en SECRETARIS deezer *Societeit*, en het daar op naderhand gevolgde *Programma*.

De *Vierde*, om door hunne Jaarlykfche *Contributien* de *Societeit*, en derzelver heilzaame oogmerken, ter bevorderinge van het welzyn hunner even menfchen, meer en meer te onderfteunen en te beveftigen.

ART. XIV.

De PRESIDENT zal den eerften Rang en het Woord voeren, en in alle gevallen daar by meerderheid van Stemmen iets bepaald moet worden, en de Stemmen ftaaken eene beflisfende Stem hebben.

ART. XV.

By Ziekte of andere verhinderingen, waar door de PRESIDENT belet wordt zyn poft waar te neemen, zal dezelve door den VICE PRESIDENT, of door het volgende Lid deezer Vergaderinge bekleed worden.

ART. XVI.

Wanneer een der Leden van dit *Collegie* mogte komen te overlyden, of afftand van zynen poft te doen, zal de Verkiezing van een ander Lid in zyne plaats, alleen ftaan ter vrye *Dis-*

positie en *electie* van de overige Leden van dit *Collegie.*

ART. XVII.

Alle de Leden van dit *Collegie*, de THESAURIER en SECRETARIS, by aldien zy mede *Directeuren* zyn, 'er onder begreepen, zullen gelyke Stemmen hebben, onverminderd het geen aangaande de beslissende Stem van den PRESIDENT ART. XIV. gezegd is.

ART. XVIII.

Dit *Collegie* zal zoo dikwyls, en op zoodanigen tyd by een komen, als men noodig oordeelen zal, provisioneel op den laatsten *Donderdag* van iedere Maand, des avonds om zeven uuren; en zulks op aanzegging van den PRESIDENT, of die zyn Plaats zal vervangen, of ter begeerte van een der Dirigeerende Leden van het zelve.

ART. XIX.

Aan dit *Collegie* zal het gansche bestuur van deeze *Societeit* geheel en al zyn opgedraagen: alle ingekomene Brieven, met de daar op volgende Antwoorden, Voorstellen of andere Stukken, zullen aan het zelve overgebragt, daar in overwoogen, en by meerderheid van Stemmen daar op beslooten worden, hoedanig daar mede te handelen. —— Alle *Diplomata* tot *Mecænaten* en *Leden Consultanten*, zullen uit naam van dit *Collegie* uitgegeeven worden,

en

en verder alle verrichtingen en handelingen uit deszelfs naam geſchieden.

ART. XX.

Het zal aan alle Heeren *Mecænaten* en *Leden Conſultanten* deezer *Societeit* vry ſtaan, om alle de gewoone en buitengewoone Vergaderingen van *Directeuren* deezer *Societeit* te komen bywoonen, mits zich ten dien einde alvoorens addresſeerende aan den SECRETARIS.

CAPITTEL. IV.

Van de THESAURIERS in de *Steden* en *Plaatſen*, in *Correspondentie* met deeze SOCIETEIT zynde.

ART. XXI.

Door het *Collegie* van *Directie* zal in iedere Stad en Plaats, in *Correspondentie* zynde met deeze *Societeit*, uit een der Leden van die Plaats, zoo mogelyk, of anders uit eene nabuurige Plaats, een THESAURIER aldaar benoemd en aangeſteld worden, ten einde als op ART. II. vermeld is. —— Welke THESAURIERS de *Contributie*-penningen van de reſpective Leden *Donateurs* of *Donatrices*, in die Stad of Plaats, tegens *quitantie* van den THESAURIER GENERAAL deezer

deezer *Societeit* in 's HAGE refideerende, Jaarlyks zullen laaten ophaalen, en ten minften eenmaal 's Jaars, en wel voor den eerften *Juny*, rekenfchap en overzending daar van doen aan den gemelden THESAURIER GENERAAL in 's HAGE. — Ook zullen gemelde THESAURIERS telkens by het uitkomen van een Boekdeel deezer *Societeit*, een Exemplaar van het zelve aan ieder der refpective Leden *Donateurs* of *Donatrices*, *gratis* overgeeven, of doen ter hand komen. Ten welken einde aan hun van wegen het *Collegie* van *Directie* het noodige getal Exemplaaren *Franco* zal overgezonden worden.

ART. XXII.

De onvermydelyke koften van Porten en Vragten, door hun hier toe befteed, zullen hun door den THESAURIER GENERAAL deezer *Societeit* in Rekening gevalideerd worden.

ART. XXIII.

Dezelve THESAURIERS zullen hunnen poft agtereenvolgende blyven waarneemen, tot aan hun overlyden, vrywilligen afftand, of ontflag van het *Collegie* van *Directie*, 't welk in zoodanige gevallen weder eenen anderen uit de overige Leden van die Stad, of plaats, tot deszelfs opvolger zal aanftellen.

CAPITTEL

CAPITTEL V.

Van den THESAURIER GENERAAL deezer *Societeit*.

ART. XXIV.

De THESAURIER GENERAAL zal alle de *Contributie*-penningen der respective Leden, mitsgaders alle Giften, *Donatien* van *Donateurs* en *Donatrices*, in een woord alle verdere Inkomsten deezer *Societeit* inzamelen, ontfangen, onder zyne bewaaringe hebben, benoodigde *Quitantien* daar van geeven, exacte aanteekeningen en Registers van dat alles houden; en ten einde van ieder Jaar behoorlyke Rekeninge en Verantwoordinge aan het *Collegie* van *Directie*, zoo van zynen gedaanen Ontfangst, als Uitgaaven moeten doen.

Ook zullen alle *Obligatien* en *Effecten*, welke volgens ART. IV. aan deeze *Societeit* van tyd tot tyd zullen aankomen, in zyne bewaaringe en ter zyner verantwoordinge blyven.

ART. XXV.

Hy zal geene betaalinge mogen doen, dan op last van de *Directeuren*, door den PRESIDENT of VICE PRESIDENT geteekend, uitgezonderd kleine uitgaaven, telkens niet hooger be-

bedraagende dan twee Ducaten, en by iedere Vergaderinge een korten ſtaat der kasſe aan hun vertoonen.

ART. XXVI.

Ten einde de reſpective THESAURIERS in de differente Steden en Plaatſen, waar van hier voor ART. XXI. geſprooken is, in ſtaat te ſtellen, om aan de Leden, of aan die geenen, welke zich als Leden of *Donateurs* aldaar gelieven aan te geeven, behoorlyke *Quitantien* tegens hunne *Contributien* over te geeven, zal de THESAURIER GENERAAL zorge draagen, dat'er altoos by dezelve THESAURIERS een zeker getal *Quitantien* in blanco, door hem THESAURIER GENERAAL onderteekend beruſtende zy, en dezelve ten minſten eenmaal 's Jaars met gemelde THESAURIERS, tegens de daar van door hun gegeevene Recepisſen, Liquideeren en verreekenen.

CAPITTEL

CAPITTEL VI.

Van den SECRETARIS deezer *Societeit*.

ART. XXVII.

De SECRETARIS zal binnen 's HAGE moeten woonen, en zoo iemand elders woonachtig tot dien post benoemd wordt, zal hy binnen drie Maanden na de benoeming zich met 'er woon aldaar moeten nederzetten.

ART. XXVIII.

Hy zal aan het *Collegie* der *Directeuren* deezer *Societeit* verbonden zyn, alle derzelver Vergaderingen moeten bywoonen, en zich buiten 's HAGE niet vermogen te absenteeren voor eenige dagen, zonder voorkennisse van den PRESIDENT.

ART. XXIX.

Hy zal by iedere Vergadering exacte aanteekening houden van al het geresolveerde, en het zelve in orde brengen, om by de eerstvolgende Vergadering geresumeerd, en vervolgens in een daar toe expresselyk te houden *Notul-* of *Registerboek*, overgebragt en geschreeven te worden.

ART.

Art. XXX.

Hy zal alle de *Brieven* en *Stukken*, die ter kennisse van de *Directeuren* gebragt moeten worden, in derzelver Vergaderinge moeten voorleezen; zonder permissie van *Directeuren* zal hy geene derzelve aan iemand mogen communiceeren; de *Stukken*, welke na voorgaande deliberatie door *Directeuren* geoordeeld zyn gedrukt te moeten worden, zal hy in de vereischte orde brengen, ter Drukperse vervaardigen; en indien 'er onder dezelve eenige mogten zyn, in eene vreemde Taale opgesteld, zal hy die alvoorens in de Nederduitsche doen overzetten, of zelve vertolken, om by de origineele *Stukken* uitgegeeven te worden.

Ook zal hy het opzicht over het Drukken op zich moeten neemen, de Proeven *corrigeeren*, en verdere zorge draagen dat het Werk naar behooren in het licht verschyne.

Gelyk hy mede verpligt zal zyn, uit alle de *Berichten* en *Stukken*, welke van wegen de *Societeit* Gedrukt zullen zyn, en een Jaar zullen uitmaaken, een algemeen Tafereel der in dat Jaar geheerscht hebbende Ziekten en *Epidemien* te vervaardigen, zich daar by op de gemelde *Stukken* en *Berichten* beroepende; ten einde de Leezer daar door in staat gesteld worde, om op te maaken, welke de Aart en Loop der voorsz. Ziekten en *Epidemien* geweest zy: hoe, en

en in hoe verre dezelve van de *Luchtsgesteldheid* hebben kunnen afhangen; en welke Geneesmiddelen meest dienstig bevonden zyn.

ART. XXXI.

Hy zal alle de *Brieven* en *Stukken*, welke van wegen deeze *Societeit* moeten worden afgezonden, opstellen, en goedgekeurd zynde met zyn naam onderteekenen; mitsgaders voor derzelver afzendinge zorge moeten draagen: zullende echter van deeze goedkeuringe blyven uitgezonderd zyne dagelykſche Briefwisſelingen; ten welken opzichte hy zal konnen volstaan met de Copien derzelven aan het *Collegie* van *Directeuren* te communiceeren.

ART. XXXII.

Alle de *Aanteekeningen*, *Handelingen* en *Resolutien* deezer *Societeit*, met en benevens de ingekomene *Brieven* en *Copien* der daar opgegeevene *Antwoorden*, zullen door hem in behoorlyke *Registers* geboekt, en in bewaaringe genoomen worden, om ten allen tyde aan *Dirigeerende Leden*, des gerequireerd, vertoond te kunnen worden.

ART. XXXIII.

Van de reeds uitgegeevene Verhandelingen deezer *Societeit*, zoo wel als van die geene, welke in het vervolg nog zullen gedrukt en

B uit-

uitgegeeven worden, zullen alle de overig zynde Exemplaaren gedepositeerd blyven onder den SECRETARIS; en zal van dezelve exacte aanteekening gehouden worden, om aan de *Directeuren* ten allen tyde te konnen worden vertoond: zullende aan niemand een eenig Exemplaar daar van vermogen uitgegeeven te worden, dan met kennisse en consent van de *Directeuren*.

ART. XXXIV.

Hy zal alle zes Maanden eene Rekening van zyne gedaane Verschotten aan Brievenporten, of Frankeeringen enz. aan het *Collegie* van *Directie* inleveren, om daar op betaaling te erlangen.

ART. XXXV.

De SECRETARIS zal zyn post blyven waarneemen tot aan zyn overlyden, vrywilligen afstand, of ontslag van het *Collegie* van *Directie*, aan het welk in zoodanigen geval de vrye *dispositie* en *electie* van een ander in zyne plaats alleen zal zyn en blyven; en dat wel op zoodanigen voet en conditien als het zelve *Collegie* als dan zal goed vinden te beraamen.

CAPITTEL VII.

Van den CLERCQ deezer *Societeit*.

ART. XXXVI.

Ter ontheffinge van den SECRETARIS, en ten einde hy met het bezorgen en gadeſlaan van kleinigheden niet te veel zoude belaſt zyn; als ook ten dienſte van de *Directeuren* en den THESAURIER GENERAAL deezer *Societeit* in het algemeen, zal altyd door het *Collegie* van *Directie* een *Clercq* voor deeze *Societeit* worden aangeſteld.

ART. XXXVII.

Deeze *Clercq* zal geen Lid deezer *Societeit* zyn, en enkel als een *Amanuenſis* van den SECRETARIS worden aangemerkt.

ART. XXXVIII.

Hy zal voorts met ſchryven, als anders, deeze *Societeit* in 't algemeen, en den SECRETARIS in het byzonder, ten allen tyde ten dienſte moeten ſtaan.

ART. XXXIX.

Hy zal alle de *Contributie*-penningen van de

 reſpec-

respective Leden, *Donateurs* en *Donatrices* van deeze *Societeit*, binnen 's HAGE woonachtig, op last van den THESAURIER GENERAAL, tegen *Quitantien* ophaalen en aan denzelven ter hand stellen.

ART. XL.

Hy zal ten opzichte van deezen zynen post geheel en al van de *Directeuren*, den THESAURIER en den SECRETARIS afhangen, en denzelven blyven waarneemen tot aan zyn overlyden, vrywilligen afstand, of ontslag van het *Collegie* van *Directie*.

ART. XLI.

Voor deeze zyne diensten, en uit aanmerkinge, dat dezelve, by het oprechten en in stand brengen deezer *Societeit*, veel grooter en zwaarder voor deezen eersten *Amanuensis* geweest zyn, als voor zyne opvolgers weezen zullen, zal hy provisioneel tot eene Jaarwedde genieten, zoodanige somme van Penningen, als door *Directeuren* Jaarlyks nader zal worden bepaald.

CAPITTEL

CAPITTEL VIII.

Van de *Jaarlykſche* algemeene *Vergaderinge.*

Art. XLII.

De *Directeuren* deezer *Societeit* zullen eens 's Jaars, eene Generaale Vergaderinge convoceeren van alle de reſpective Leden, *Donateurs* en *Donatrices*, mitsgaders *Mecænaten*, *Conſultanten*, *Correspondenten* en *Contribueerende Leden* tot deeze *Societeit* behoorende, op zoodanigen Dag, Uur en Plaats, als daar toe door hun by publicque *Couranten* zal worden bekend gemaakt en bepaald.

Art. XLIII.

Op deeze Algemeene Vergadering zal echter niemand van alle de bovengemelde Heeren Leden worden geadmitteerd, dan na alvoorens de bewyzen hunner qualiteit, of de quitantie van hunne betaalde *Contributie*-penningen te hebben vertoond.

Art. LXIV.

Op deeze Algemeene Vergadering zal aan alle de aanweezende Leden, door den President of

SECRETARIS, Rapport worden gedaan, van alle het hoofdzaakelyke, geduurende den loop van dat Jaar, by deeze *Societeit* voorgevallen; als by voorbeeld: Van het aankomen en overlyden van *Mecænaten*, *Leden Consultanten* en *Correspondenten*, van *Donateurs* en *Donatrices*, van aangekomene *Legaaten* of *Beneficien*, van de aanmerkelykste ingekomene *Berichten*, welke voor als dan nog niet gedrukt zyn, en dergelyke zaaken meer.

ART. XLV.

Het zal aan een ieder der aldaar aanweezende Leden, zonder onderscheid, vry staan, om als dan zoodanige voorstellen ter meerdere bevorderinge en uitbreidinge deezer *Societeit* aan de algemeene Vergaderinge voor te draagen, als dezelve zullen komen goed te vinden. Welke voorstellen vervolgens door de *Directeuren* in hunne particuliere Vergaderingen nader zullen worden overwoogen, om daar omtrent naar bevinding van zaaken zoodanig te handelen, als dezelve ten meesten nutte en voordeel van deeze *Societeit* zullen oordeelen te behooren.

CAPITTEL

CAPITTEL IX.

Van het laaten *Drukken* en *Uitgeeven* der Stukken deezer *Societeit*.

Art. XLVI.

Van alle de *Mecænaten*, *Conſultanten*, *Correspondenten* en *Contribueerende Leden*, *Donateurs* en *Donatrices* deezer *Societeit*, zal eene Naamlyſt, gedrukt, en aan alle de reſpective Leden uitgegeeven worden.

Art. XLVII.

Achter alle derzelver Naamen zullen ook hunne Titels gevoegd worden.

Art. XLVIII.

Deeze Naamlyſt zal telkens op het derde of vierde Jaar herdrukt en vernieuwd worden.

Art. XLIX.

Van deeze Naamlyſt en de Boekdeelen, welke Jaarlyks voor Rekeninge van deeze *Societeit* zullen worden gedrukt, zal 'er aan ieder van de *Mecænaten*, *Conſultanten*, *Correspondenten* en *Contribueerende Leden*, *Donateurs* en *Donatrices*, een Exemplaar *gratis* worden uitgedeeld, zoo en gelyk breeder op Art. XIX. gemeld is.

Art. L.

ART. L.

De keuze van den *Drukker*, en het toeverzicht over de Uitvoering zal aan het *Collegie* van de *Directeuren* alleen zyn en blyven overgelaaten.

ART. LI.

Alle de uitgegeevene Werken zullen voor Rekeninge van de *Societeit* gedrukt, bekostigd en aan haar overgegeeven worden: zonder dat aan iemand, wie het ook zoude mogen zyn, een eenig Exemplaar zal mogen verkocht worden.

ART. LII.

Eindelyk behouden Directeuren aan zich de magt en faculteit, om de voorgaande *Wetten* en ieder Articul derzelver, ten allen tyde te mogen interpreteeren, amplieeren en veranderen, als zy, naar tyds omstandigheid en ten meesten nutte deezer *Societeit* zullen oordeelen dienstig te zyn.

NAAMLIJST

VOOR DE

NATUUR-

EN

GENEESKUNDIGE

CORRESPONDENTIE-SOCIETEIT,

IN DE

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Opgericht in 's HAGE.

NAAMLIJST

DER HEEREN DIRECTEUREN

VAN DE ALGEMEENE

NATUUR EN GENEESKUNDIGE CORRESPONDENTIE - SOCIETEIT,

IN DE

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Opgericht in 's GRAVENHAGE.

President.

*Mr. Johan Dierquens, *in Zyn Wel Ed. Gestr. Leven Oud Burgemeester en President Schepen van* 's GRAVENHAGE, *enz. enz.* [Overleeden den 16 *Maart* 1780.]

Mr. P. van de Poel, *Oud Burgermeester en Schepen van* 's GRAVENHAGE, *enz. enz.*

Vice President.

Mr. J. P. van der Haer, *Secretaris van* 's GRAVENHAGE.

Direc-

* Alle de respective Heeren, welker Naamen met een Starretje zyn geteekend, zyn sedert de oprichting deezer *Societeit* bereids overleeden.

Directeuren.

Mr. A. Perrenot, *Raad en Rekenmeester der Domeinen van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*
A. P. Eckhardt, *Bailjuw en Dykgraaf van de* KLUNDERT.
Mr. P. van Swinden, *'s Lands Advocaat.*
D. Huybers, *Med. Doct. Anat. & Chir. Professor.*
T. Tamé, *Med. Doct.*
I. J. van den Bosch, *Med. Doct., Lid van de Keizerlyke Academie der Natuuronderzoekers, van het Keurvorstelyk Institut te* GOTTINGEN, *van de Keurvorstelyke Academie der fraaie Weetenschappen te* MENTZ, *van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te* HAARLEM, *en van het Provinciale* UTRECHTSCHE *Genoodschap van Konsten en Weetenschappen.*
J. D'Estandau, *Med. Doct.*
J. van de Laar, *Med. Doct.*
G. Verzyl Muilman, *Med. Doct.*

Thesaurier Generaal.

Mr. P. van Swinden.

Secretaris.

I. J. van den Bosch.

NAAM-

NAAMLIJST

DER H. H. LEDEN

VAN DE

NATUUR EN GENEESKUNDIGE

CORRESPONDENTIE-SOCIETEIT, ENZ.

VOLGENS DE ORDE DER DEELNEEMINGE,

(salvis titulis, salvis honoribus.)

EERSTE MECÆNAS,

ZYNE DOORLUCHTIGSTE HOOGHEID

WILLEM DE Vde,

Prins van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder, Erf-Capitein Generaal, en Erf-Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

Mecænas.

1779.

Mr. H. Pieck, *Burgermeester der Stad* Nymegen, *en Gedeputeerde ter Vergaderinge van H. H. Mog.*

Correspondent.

M. J. de Man, *Med. Dr. Archiater, Lid van verscheidene Geleerde Genoodschappen.*

Thesaurier.

P. N. Lotichius, *Med. Doct. Lid van de Haarl. Maatschappy der Weetenschappen.*

Contribueerende Leden.

O. W. H. Graaf van Byland, *Amptman van* Beest *en* Renoy.
Mr. H. Pieck, *Utſ.*
P. N. Lotichius, ——

ZALT-

ZALTBOMMEL.

Correspondent en *Thesaurier*

1780.

Th. Otto, *Med. Doct. en Professor.*

Contribueerende Leden.

Th. Otto, *Uts.*

1782.

P. L. de Wolff, *Med. Doct.*
. . Mesteecher, *Med. Doct.*
Otto de Ruuk, *Med. Doct.*

ZUTPHEN.

Lid Consultant.

1782.

J. F. Martinet, *A. L. M. Phil. Doct. en Predikant te* ZUTPHEN.

Correspondent en *Thesaurier.*

1779.

C. G. van Rhyn, *Med. Doct.*

Correspondenten voor de Meteorologie.

* D. de Gorter, *Prof. Honor. en geweeze Lyf-Medicus van haare Ruskeizerlyke Majesteit.* (Overleeden den 3 *April* 1783.)
J. F. Martinet, *Uts.*

Voor het Graafschap.

1781.

J. H. Berns, *Med. Doct. en 's Lands Physicus van het Graafschap* ZUTPHEN.

Contribueerende Leden.

1779.

J. H. S. Baron van Nagel, *Heer van de Hoogheid* WISCH *en* OUDEN *en* NIEUWEN AMPSEN, *Landdroſt van het Graafſchap* ZUTPHEN.

Mr. B. J. Verſtegen, *Burgermeeſter der Stad* ZUTPHEN, *Curator der Provinciale Academie te* HARDERWYK.

W. A. Baron de Roode van Heeckeren, *Burgergermeeſter der Stad* ZUTPHEN.

Mr. G. D. op ten Noort, *Burgermeeſter der Stad* ZUTPHEN.

E. L. Baron van Heeckeren, *Heer van* KEMNADE *en* WALIEN, *Burgermeeſter der Stad* ZUTPHEN.

F. B. Baron van de Capellen, *Heer van* RYSSELT, *Burgermeeſter der Stad* ZUTPHEN.

Mr. B. H. Lulofs.

J. Fyldar, *Eerſte Clercq ter Secretarie der Stad* ZUTPHEN.

1782.

R. J. Baron van de Capellen, *Heer van de Marſch, Engelenburg.*

D O E S B U R G.

Correspondent.

1780.

A. van Epen, *Med. Doct.*

A R N-

ARNHEM.

Correspondent en Thesaurier.

1779.

W. van Rees, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1782.

F. H. C. Hoff, *Stads- en Quartier-Med. Doct. en Burgermeester der Stad* ARNHEM.

L. L. van Meurs, *Med. Cand. ingeteckend te* HARDERWYK *in* 1782.

HARDERWYK.

Lid Consultant.

1783.

M. van Geuns, *Med. Doct. Prax. Botan. Chem. & Obst. Prof. Ord. aan de* GELDERSCHE *Academie en Archiater dier Provintie.*

Contribueerende Leden.

1782.

C. R. T. Krayenhoff, *C. J. Fil. Neomagens. A. L. M. Phil. Doct.*

P. Feriet, *Arnhemiensis Med. Studiosus.*

E. J. Thomasfen a Thuesfink, *Zwollanus, A. L. M. Phil. Doct.*

J. de Haes, *Roterodamus, Med. Candidat. Ultraj.*

E. C. van Cooth, *Hardervicenus*.
L. L. van Meurs, *Arnhemiensis*.
J. Schot, *Hardewicenus*.
M. Nieuwenhuizen, *Middelharnassensis*.
G. Wicherlink, *Zwollanus*.
J. van Geuns, *M. Fil. Groninganus*.
J. Ph. Scheidius, *Hardervicenus*.
A. Trooſt, *Arnhemiensis*.
C. P. Schacht, *Hardervicenus*.
S. J. van Geuns, *M. Fil. Groninganus*.
B. W. Ammon, *Hardervicenus*.
A. Nilant, *Zwollanus*.
J. R. Klynpennink, *Neomagensis*.
G. Vos, *Amstelodamensis*.
Guilliam Peter le Dulx, *Ceylonensis*.

} *Med. Studiosi.*

E L B U R G.

Correspondent.

1780.

C. van Maanen, *Med. Doct.*

C U L E M B U R G.

Correspondent.

1780.

C. A. Kloekhoff, *Med. Doct.*

B U U R E N.

Correspondenten.

1780.

A. Fenema, *Med. Doct.*
J. Stuart, *Chirurgyn.*

HOL-

HOLLAND.

DORDRECHT.

Thesaurier en *Correspondent voor de Geneeskunde.*

1779.

J. B. Crol, *Med. Doct. Anat. & Chir. & Artis Obst. Lector.*

Correspondenten voor de Meteorologie, Geboorte en Sterflysten.

Dr. van Schellebeek, *in den Oud Raad der Stad* DORDRECHT, *Veertig in Raade, en Schepen derzelver Stad.*
Dr. J. van Wageningen, *Med. Doct. en Heer van de goede Mannen van den Achten.*
G. Kuypers, *Lid van het Bataafs Genoodschap.*

Contribueerende Leden.

1780.

Mr. H. van Bracht, *Advocaat.*
Sibertus van Nievelt, *Koopman.*
A. Blussé, *Boekhandelaar.*

1782.

Nicolaas Rovers, *Med. Doct.* (ingeteekend te LEIDEN.)

HAAR-

HAARLEM.

Mecænaten.

1780.

Willem Anne Lestevenon, *Vryheer van* HAZERSWOUDE, *Raad in de Vroedschap en Schepen, enz.*
Mr. Jan Teding van Berkhout, *Raad in de Vroedschap en Schepen.*
Mr. Cornelis Ascanius van Sypestein, Junior, *Schepen.*
Jacob Hoofman, *Koopman.*
Mr. Caspar Clotterbooke, Junior, *Raad in de Vroedschap en Schepen in* 1781.

Lid Consultant, Thesaurier en *Correspondent.*

Johannes Willemse, G. Z. *Stads Med. Doct.*

DONATEUR.

1780.

Jacob Hoofman.

Contribueerende Leden.

Willem Anne Lestevenon, *Uts.*
Mr. Jan Teding van Berkhout. ——
Mr. Cornelis Ascanius van Sypestein. ——
Jacob Hoofman. ——
Mr. Caspar Clotterbooke. ——
Mr. Jan Fredrik Parvé, *Raad in de Vroedschap en Burgermeester.*
Mr. Gysbert Adriaan Patyn, *Raad in de Vroedschap, Gecommitteerde in het Collegie der Edele Mogende Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staaten van* HOLLAND *en* WESTFRIESLAND, *mitsgaders Hoog-Heemraad van* RHYNLAND.

Mr. Pieter Vermeulen, *Raad in de Vroedschap, en Hoog Baljuw van* KENNEMERLAND.
Nanning Berkhout, *Med. Doct. en Schepen.*
Jean La Clé, *Schepen.*
Hendrik André Parvé, *Schepen.*
Mr. Daniël Donker van der Hoff, *Hoofd-Commis der Posteryen.*
* Jan Engelman, *Med. Doct. Opziender van Rhynlands Waterwerken, en Schout te* SPAARENDAM. (Overleeden den 21 *February* 1782.)
Christiaan Brunings, *Inspecteur Generaal der Rivieren van* HOLLAND, *en Opziender van Rhynlands Waterwerken op* ZWANENBURG.
Adrianus Dicten, *Stads Med. Doct.*
Henricus Franciscus Bernard, *Stads Med. Doct.*
Johannes Willemse, Gz. *Uts.*
Jacobus Rocquette, *Stads Med. Doct. Prælector in de Ontleed- Heel- en Vroedkunde.*
Jacobus van der Hout, *Med. Doct.*
Adrianus Theodorus Admiraal, *Med. Doct.*
Laurentius Wetzler, *Med. Doct.*
Willem Brouwer Bosch, *Med. Doct.*
Jonas Gaillard, *Chirurgyn.*
Jan Kragtingh, *Chirurgyn.*
Isaac Trioen, *Apothekar.*

1781.

Meindert Wiardi, *Hoofdgaarder van 's Lands Impositien.*
Laurens van Varelen, *Apothekar.*
* Georgius Colonius, *Predikant in de Nederd. Ger. Gemeinte*, (Overleeden den 18 *Octob.* 1782.)
Christianus Martinus Bugge van der Boge, *Stads Chirurgyn, Operateur en Vroedmeester, en Honorair Lector in de Ontleed- Heel- en Vroedkunde.*

1782.

1782.

Johannes Trellont, *Predikant in de Nederd. Ger. Gemeinte.*

DELFT.

Correspondent voor de Meteorologie.

1780.

Jacob van Breda, *Med. Doct. Raad in de Vroedschap, Regeerend Schepen, Lid van het Bataafs. Genoodschap der Proefondervindelyke Wysbegeerte te* ROTTERDAM, *en van het Provinciaale* UTRECHTSCHE *Genoodschap van Konsten en Weetenschappen.*

Correspondent voor de Geneeskunde.

1779.

B. Proqt, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1780.

Willem den Appel, *Med. Doct. Raad in de Vroedschap, mitsgaders Burgermeester.*

1782.

François Boogert, *Raad in de Vroedschap en Thesaurier.*

Mr. Willem Hendrik Teding van Berkhout, *Raad in de Vroedschap, Regeerend Schepen.*

R. van

R. van den Bosch.
Samuel den Ouden, *Med. Doct.*

DELFSHAVEN.

Correspondent.

1779.

W. Servaas, *Med. Doct.*

LEIDEN.

Lid Consultant.

1783.

Eduardus Sandifort, *Med. Doct. Anat. & Chir. Coll. Pharm. Præs. Professor, Lid van veele Buiten- en Binnenlandsche Academien, Societeiten en Genoodschappen in* EUROPA.

Correspondenten.

1779.

A. Ledeboer, *Med. Doct.*
P. van Schelle, *Med. Doct.*

Thesaurier.

1783.

A. J. van Doeveren.

Contribueerende Leden.

1779.

* Hieronymus David Gaubius, *Med. Doct. Med. Chem. & Coll. Pract. Professor, Lyf-Arts van*

Zyne

Zyne Doorl. Hoogheid, *enz. enz. enz.* (Overleeden den 30 *December* 1780.)

Gualtherus van Doeveren, *Med. Doct.*, *Med. & Coll. Pract. Coll. Chir. Profesſor*, *Lyf-Arts van Zyne Doorluchtigſte Hoogheid*, *enz. enz. enz.*

Dionyſius van de Wynpersſe, *A. L. M. Th. & Phil. Doct. Phil. Aſtron. & Matheſ. Profesſor.*

A. Ledeboer, *Utſ.*

Mr. Pieter Tollozan, *Advocaat.*

1782.

François Abraham van Lier, *Med. Cand.*

Adrianus van Wynoxbergen, *Med. Stud.*

Benjamin Lulius, *Dav. Fil. Med. Cand.*

Johannes Petrus Ermerins, *Med. Doct.* te MIDDELBURG.

Samuel Tak van den Bogaard, *Med. Stud.*

Chriſtiaan Fredrik Kleynhoff, *Med. Stud.*

Nicolaas van der Eem, *Med. Cand.*

Leonardus van Leeuwen, *Med. Cand.*

Jacobus Coryn Ter Bruggen, *Med. Cand.*

Joachim Sandra, *Med. Stud.*

Jacob Anemaet, *Med. Stud.*

Antonius Jacobus van Doeveren, *Med. Stud.*

Paulus La Lau, *Med. Doct.*

Petrus Jas, *Med. Cand.*

Cornelis Egter, *Med. Doct.* te ZOETERMEER.

Nicolaas Rovers, *Med. Doct.* te DORDRECHT.

K. W. V. D. Heuvel, *Med. Stud.*

A. S. V. D. Boon Meſch, *Med. Stud.*

A. de Bruyn de Neve, *Med. Stud.*

A. van Appeldoorn, *Med. Stud.*

A. van Bemmelen, *Phil. Stud.*

1783.

J. Voegen van Engelen, *Med. Doct. Lid van het Provinciale* UTRECHTSCHE *Genoodſchap.*

AMSTER-

A M S T E R D A M.

Leden Consultanten voor de Geneeskunde.

1779.

* J. C. Insfeldt, *Med. Doct.* (Overleeden den 2 *July* 1782.)
J. R. Deiman, *Med. Doct.*

Lid Consultant voor de Meteorologie.

J. C. Mohr.

Thesaurier en Agendarius.

R. van Rosendael, *Med. Doct.* (in 1782.)

Correspondenten voor de Geneeskunde.

J. R. Deiman, *Uts.*
J. H. Durks, *Med. Doct.*
R. van Rosendael, *Uts.*

Correspondent voor de Meteorologie.

J. C. Mohr.

D O N A T R I C E.

1782.

Mevrouwe de Wed. Clifford, Geb. Hooft.

Contribueerende Leden.

1779.

J. Hope, *Heer van* NEDERHORST DEN BERG, *Schepen en Raad der Stad* AMSTERDAM, *en wegens dezelve gecommitteerd in het Collegie van Hun Ed. Mog. de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staaten van* HOLLAND *en* WESTVRIESLAND, *Bewindhebber van de O. I. C. enz. enz.*

L. van Oosterwyk.

1781.

Mr. J. Deutz, *Schepen en Raad.*
Hendrik Couwenhove.
Abraham Kappelhoff, *Med. Doct.*
W. Blaauw van Leendt, *Med. Doct.*
R. Zeilemaker, *Med. Doct.*
G. J. van Wy, *Chirurgyn.*
W. Holtrop, *Boekhandelaar.*
Hendrik Stolte, *Med. Doct.*
Hendrik Nicolaas Tonis, *Adv.*

1782.

Mr. J. Rendorp, *Vry Heer van Marquette, Burgermeester.*
Mr. J. C. van der Hoop, *Raad en Advocaat Fiscaal.*
M. Alewyn, *Commissaris.*
C. Munter, *Schepen en Raad.*
J. A. Munter, *Secretaris.*
Henry Hope,
J. de Wind.
N. Assenberg, *Capitein van de Burgery.*
J. H. Assenberg.

H. V. Asſenberg.
C. W. Engelberts.
H. Vollenhove.
V. D. E.
H. Muilman, *Schepen.*
N. N.
N. N.
N. N.
A. F. van Cooth, *Apothekar.*
Franciscus de Wolff, *Apothekar.*
Frederik Isſendorp, *Med. Doct.* te OOSTERMEER.
Mille Sybes.
J. W. J. van Houtum.
J. Lorla.
P. Guillebert, *Med. Doct.*
C. H. a Roy, *Med. Doct.*
J. H. Blekking, *Chirurgyn.*
Phoebus Hitzerus Themmen, *Med. Doct.*
C. Renſing, *Med. Doct.*

1783.

J. P. Michell, *Med. Doct.*
Anthony van Maurik, *Heer van* HENSBROEK, *enz. enz.*
G. van der Horſt, *Med. Doct.*

G O U D A.

Mecœnaten.

1782.

Dr. A. Verryſt, *Schepen en Raad, Directeur van de Holl. Maatſch. der Weetenſchappen.*
Mr. C. J. de Lange, *Vryheer van* WYNGAARDEN *en* RUIGBROEK, *Schepen en Raad.*

Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

J. Bleulandt, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1779.

Dr. A. Verryst, *Uts.*

1781.

Mr. C. J. de Lange, *Uts.*
Mr. J. G. Mey, F. Z. *Secretaris.*
O. Tak, *Classis* GOUDA.

1782.

J. van Breda, *Med. Doct.*
Pieter Hofman, *Apothekar.*

ROTTERDAM.

Correspondent en *Thesaurier.*

1779.

L. Rouppe, *Med. Doct. Lid van de Keizerlyke Academie der Natuuronderzoekers, en van het Bataafsche Genoodschap.*

Agendarius.

1782.

W. van Lil, *Med. Doct. Lid van het Bataafsche en van het Provinciaale Utrechtsche Genoodschap.*

Contribueerende Leden.

1779.

G. Kolff, *Rentmeester en Secretaris van* MIDDEL-HARNIS, *te* ROTTERDAM.
C. Kolff, *Koopman te* ROTTERDAM.
A. Q. Kolff, *St. Secretaris van* MIDDELHARNIS, *en Secretaris van* KRAAJESTEIN *te* MIDDELHARNIS.
L. Kolff, *Baljuw, Schout, Secretaris en Penningmeester te* MIDDELHARNIS.
Barthol. Suurmond, *Koopman te* ROTTERDAM.
Elisa Kolff, *Koopman* ————

1780.

. . . . Hooykaas, *Chirurgyn* ————
A. Cauvas, *Makelaar* ————

1783.

Lambertus Nolst, *Med. Doct.*

SCHOONHOVEN.

Lid Consultant en *Correspondent voor de Meteorologie.*

1779.

A. Stolker, *Predikant in de Remonstrantsche Gemeente.*

Correspondent voor de Geneeskunde.

1783.

Frederik Augustinus Hondorff Blok, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1781.

Departement van den O. Tak te SCHOONHOVEN.

VOORNE.

BRIELLE.

Mecænas.

1783.

Dr. C. van Dam van Aerden, *Schepen en Raad, mitsgaders Burgermeester, enz. enz.*

Correspondent.

1780.

J. van der Straal, *Med. Doct. te* HELLEVOETSLUIS.

Contri-

Contribueerend Lid.

1779.

Dr. C. van Dam van Aerden, *Utſ.*

1782.

A. S. Sandra, *Oud Burgermeeſter der Stad* BRIELLE, *en Leenman van den Lande van* VOORNE *te* HELLEVOETSLUIS.

A L K M A A R.

Mecænas.

1782.

Mr. R. Paludanus, *Burgermeeſter en Raad, Directeur van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen te* HAARLEM, *en van het Zeeuwſche Genoodſchap te* VLISSINGEN, *enz. enz.*

Correspondent en *Theſaurier.*

1779.

* Dr. J. Du Bois Holewerf, *Raad in Vroedſchap, mitsgaders Theſaurier der Stad* ALKMAAR (Overleeden den 7. *December* 1781.)

1782.

Nicolaas Honkoop, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1779.

Mr. R. Paludanus, *Utſ.*
* Dr. J. Du Bois Holewerf. ——

HOORN.

Mecœnaten.

1780.

Mr. Johan Boreel de Mauregnault, *Burgermeeſter en Raad in de Vroedſchap*, *mitsgaders Bewindhebber van de O. I. C. ter Kamere* HOORN.

1782.

Mr. Jacob van der Ramhorſt, *Secretaris by het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit in* WESTVRIESLAND *en het Noorder-Quartier.*

Correspondent en *Theſaurier.*

1780.

C. W. R. Scholten, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1779.

Mr. J. Boreel de Mauregnault, *Utſ.*

1782.

Mr. J. van der Ramhorſt, ———
C. W. R. Scholten, *Utſ.*
R. Prins, *Med. Doct.*

ENKHUIZEN.

Mecœnas.

1781.

Mr. Bernardus Blok, *Oud Schepen en Secretaris.*

Lid Conſultant, Correspondent en *Theſaurier.*

1779.

Johannes Rôbol, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1781.

Mr. Bernardus Blok, *Utſ.*
Mr. Dirk Elias van Looſen, *Raad en Oud Burgermeeſter, mitsgaders Bewindhebber van de W. I. C. ter Kamere* ENKHUIZEN.
Mr. Everhard Pan, *Oud Raad en Oud Preſident Burgermeeſter, mitsgaders Bewindhebber van de O. I. C. ter Kamere* ENKHUIZEN.
Mr. Hermanus Wilhelmus Raamburgh, *Oud Preſident Schepen en Theſaurier.*
Johannes Rôbol, *Utſ.*
Hillebrand Willem van Voſſen, *Raad en Oud Preſident Burgermeeſter, mitsgaders Ontfanger Generaal van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit in* WESTVRIESLAND *en het Noorder-Quartier.*

 Rut-

Rutger van Wynen, *Med. Doct. en Weesmeester in* GROOTEBROEK.
Anthoni Blok, P. Z. *Apothekar.*
Johannes Driesman, *R. Priester te* LUTJENBROEK, *nu te* ABBENBROEK.
Andreas Julius Augustus Looff, *Stads Med. Doct.*
Broerius van der Velden, *Notaris en Procureur.*
Pieter de Wit, *Koopman.*

1782.

Pancras de Wit.

1783.

Mr. Jan Lambertus Appelman, *Raad en Oud Burgermeester, Gecommitteerde Raad van Hunne Ed. Gr. Mog. de Staaten van* HOLLAND *en* WESTVRIESLAND, *mitsgaders Bewindhebber van de O. I. C. ter Kamere* ENKHUIZEN.

E D A M.

Correspondent, Thesaurier en *Contribueerend Lid.*

1779.

Dr. Jacob van Waart, *Schepen en Raad.*

M O N N I K E N D A M.

Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

Dr. Henricus van Doorum, *Raad in de Vroedschap.*

PUR-

PURMEREND.

Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

Dr. A. J. Menger, *Burgermeester en Raad.*

Contribueerende Leden.

Dr. A. J. Menger, *Uts.*
Het Leescollegie te PURMEREND.

'S HAGE.

Mecœnas.

1780.

Mr. J. Baron Meerman, *Vryheer van* DALEM, *Bewindhebber van de O. I. C. ter Kamere* AMSTERDAM, *wegens de Provincie* FRIESLAND.

Lid Consultant voor de Meteorologie.

1781.

Mr. Simeon Petrus van Swinden, *Advocaat, Lid van de Keurvorstelyke Weerkundige Societeit te* MANHEIM.

Correspondent voor de Meteorologie.

1779.

Mr. S. P. van Swinden, *Uts.*

1782.

G. van der Weide.

Donatrice.

Donatrices.

1779.

Mejuffrouwe C. Brand.

1781.

Mevrouwe de Drevon, Gebooren Dutry.

Contribueerende Leden.

1779.

Zyne Doorluchtige Hoogheid, de Heer Ludovicus Ernestus, *Hertog van Brunswyk Wolfenbuttel, Veldmaarschalk van het Roomsche Ryk, en der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van* 'sBOSCH *enz. enz. enz.*

F. J. Baron de Larrey, *Geheimraad, Secretaris en Requestmeester van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*

J. D. Baron de Passavant van Passenburg, *Regeeringsraad en geheime Secretaris van Zyne Doorl. Hoogheid wegens deszelfs Duitsche Staaten.*

D. Baron van Lynden, *Heer van* ZWANENBURG, *Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Hoog Mog. Heeren Staaten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, wegens de Ridderschap des Quartiers van de* VELUWE.

S. W. Graaf van Randwyk, *Heer van de* POL *en* BENINGEN, *Vryheer van* HOMOET, *Amptman, Richter en Dykgraaf des Ampts* NEDER-BETUWE.

Jonk-

Jonkhr. C. Bigot, *Burgermeester der Stad* STAVOREN, *en Gedeputeerde wegens de Provincie* FRIESLAND, *ter Vergaderinge van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

Jonkhr. H. W. van Aylva, *Gedeputeerde wegens de Provincie* FRIESLAND, *ter Vergaderinge van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

Jonkhr. F. A. Bigot, *in zyn Wel Ed. Gestr. Leven Raad ter Admiraliteit in* FRIESLAND, *enz. enz.*

J. C. Baron van der Borch, *Heer van* LANGENTRIER, *Extra Ord. Envoyé van den Staat der Vereenigde Nederlanden aan het Hof van* ZWEEDEN.

G. Graaf van Randwyk, *Heer van* GAMEREN, *Monster Commissaris des* NYMEEGSCHEN *Quartiers, Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, wegens de Ridderschap des Quartiers van* NYMEGEN.

Mr. W. van Citters, *Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, wegens de Provincie* ZEELAND.

Mr. C. de Verdun, *Raadsheer in den Raade van* BRABAND *en Lande van* OVERMAZE, *mitsgaders Raad en Rekenmeester der Domeinen van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*

Mr. F. J. de Beaufort, *Heer van* DUIVENDYKE, *Raad en Rentmeester der Domeinen van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*

M. Baron van Elspe, *genaamd* van Vosf, *Opper-Hofmarschalk van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*

Mr. J. Baron Meerman, *Uts.*

W. C. H. Baron van Lynden van Blitterswyk, *Representant van Zyne Doorl. Hoogheid, den Heere Prince van Orange en Nassau, enz. enz. enz. als Eerste Edele van* ZEELAND.

Mr.

Mr. Ewoud Brand, *Commis ter Secretarie van* HOLLAND.

Mr. P. van Buuren, *Commis ter Financie van* HOLLAND, *Secretaris van de Hoofd-Ingelanden van* DELFLAND.

F. Hemsterhuis, *Oud Commis ter Secretarie van den Raad van Staaten.*

W. König, *Juwelier.*

G. May, *Seigneur de Huenngue, Collonel onder het Regiment Zwitsersche Gardes.*

J. I. Willer, *Koopman.*

1780.

H. Muysson, *Collonel in het Regiment Garde Cavallery.*

J. P. Kempff, *Apothekar.*

H. van den Ende, *Apothekar.*

J. Hoefnagel, *Apothekar.*

W. de Koning, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente.*

Mr. A. N. Mollerus, *Griffier van den Hoogen Raade in* HOLLAND, *enz. enz.*

1781.

Mr. R. van Spaan, *Agent van de Respective Clasfen onder het Resfort van de Generaliteit behoorende.*

J. Ebbe, *Notaris en Makelaar.*

J. Scheffer.

A. Husson, *Notaris en Makelaar, mitsgaders Clercq ter Provinciale Rekenkamer van* HOLLAND *en* WESTFRIESLAND

C. H. Klessenaar, *Apothekar.*

J. Schutz, *Dentiste de la Cour.*

J. Onymus, *Med. Doctor.*

E. R. de Sieghers, *Lieutenant van de Cent Suisses.*

J. F. Martfeld, *Generaal Majoor en Colonel van de Artillerie.*

1782.

J. van Spaan, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente.*

Mr. Q. van Stryen, *Ontfanger Generaal van de* UNIE.

Mr. F. van der Hoop, *Thesaurier van 's* HAGE.

F. van der Hoop, *Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer.*

Mr. C. M. Ten Hove, *Ontfanger van de Societeit van 's* HAGE.

Mr. J. C. Reigersman, *Raad en Thesaurier Generaal van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz.*

Mr. G. Heneman, *Commis van de Ridderschap en Edelen van* HOLLAND *en* WESTFRIESLAND.

Mr. J. H. de Vrind, *Solliciteur Militair en Provinciale Commis wegens* GELDERLAND.

Mr. Barthol. van den Santheuvel, *Burgermeester der Stad* DORDRECHT, *en Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

Mr. P. Changuion, *Raad en Oud-Schepen der Stad* LEIDEN, *en wegens dezelve Stad Gecommitteerd in het Collegie der Gecommitteerde Raaden van de Staaten van* HOLLAND *en* WESTFRIESLAND.

J. F. I. Martines, *Capitein ter Zee.*

L E E R D A M.

Correspondent.

1781.

C. P. Smitsbergen, *Stads Med. Doct. en Burgermeester.*

V L A A R D I N G E N.

Correspondent.

1779.

A. van den Ham, *Med. Doct. en Weesmeester.*

O U D E W A T E R.

Correspondent en *Thesaurier.*

1779.

J. W. van Noort, *Stads Med. Doct. Schepen en Raad.*

Contribueerende Leden.

1782.

J. W. van Noort, *Uts.*
Arien Vermey, *Raad en Regeerend Burgermeester.*
Adriaan van Welt, *Raad en Regeerend Burgermeester.*

NAARDEN.

N A A R D E N.

Lid Consultant, Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

Dr. D. van Boshuizen Craanen, *Burgermeester en Raad.*

Contribueerende Leden.

Dr. D. van Boshuizen Craanen, *Uts.*
N. N. (Overleeden.)
Cornelis Brouwer, *Apothekar.*

W E E S P.

Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

J. Houtman, Thz. *Med. Doct. Lid van het Provinciaale* Utrechtsche *Genoodschap.*

Contribueerende Leden.

1779.

H. Rappardus, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente te* Nederhorst den Berg.

1781.

Het Departement des Oeconom. Taks. te Weesp.
Mr. A. D'Arrest, Junior, *Schepen.*
Mr. T. F. Trottz, *Schepen en Raad.*

H. W. Aalſtius den Appel, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente.*
Abraham Lingius, *Chirurgyn en Apothekar.*
G. Timmer, *Chirurgyn en Apothekar.*
J. Groen, *Chirurgyn en Apothekar aan de* DIEMERBRUG.
I. Sleumer, *Chirurgyn en Apothekar te* ABCOUDE.
J. Houtman, THZ. *Med. Doct. Utſ.*

V I A N E N.

Correspondent.

1780.

P. Toppen, *Med. Doct. en Schepen.*

B E V E R W Y K.

Correspondenten.

1780.

A. R. Kool, *Lid van verſcheide geleerde Genoodſchappen.*

Theſaurier.

H. Verveer, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1780.

A. R. Kool

1781.

H. Verveer, *Utſ.*
J. H. Hansſen, *Apothekar.*
A. Vyvers, *Koopman.*

SCHAGEN.

S C H A G E N.

Correspondenten.

1780.

N. Barfingerhorn, *Med. Doct. Raad in de Vroedschap en Hoofd-Ingeland.*

1782.

D. Kruseman, *Chir. Major onder Zyner Doorluchtige Hoogheids Lyf-Regiment Orange* VRIESLAND, *voorheen te* HELLEVOETSLUIS.

Y S S E L S T E I N.

Correspondent.

1780.

J. E. Lyklama a Nyeholt, J. U. & *Med. Doct. en Schepen.*

Contribueerende Leden.

Departement van de O. Tak.

M A A S S L U I S.

Correspondent.

1779.

W. L. Veerman, *Med. Doctor.*

B E R K E L.

Correspondent.

1780.

Jacobus van Zwicht, *Chirurgyn en Practizyn.*

GEERTRUIDENBERG.

1779.

Correspondent en *Contribueerend Lid.*

J. P. T. Groshans, *Med. Doct.*

'sGREVELDUINS-KAPEL.

Correspondent en *Contribueerend Lid.*

1780.

J. W. Coets, *Med. Doct.*

Z E V E N B E R G E N.

Correspondent.

1780.

J. B. T. van der Linden, *Med. Licentiat.*

STEENBERGEN.

Correspondenten.

1781.

A. Walkart, *Med. Doct. te* 's BOSCH.
Mr. J. C. van de Leur, *Rentmeester en Secretaris.*

WILMSTAD.

Correspondent.

1779.

W. van Noort, *Med. Doct. Burgermeester, Thesaurier en Dykgraaf.*

PRINCELAND.

Correspondenten.

1780.

J. Creygthon, *Baljuw en Rentmeester.*

1782.

Carolus Smet, *Chirurgyn en Vroedmeester, Contribueerend Lid.*

ZAANDORPEN, ENZ.

Thesaurier.

1780.

Mr. Cornelis Sombeek, *Secretaris der Banne* WESTZAANEN, *en Notaris te* WESTZAANDAM.

Correspondent.

1780.

Jan Rogaar, *Med. Doct. te* WESTZAANDAM.

Contribueerende Leden.

1780.

Mr. Cornelis Sombeek, *Uts.*
Jan Rogaar, ———.
Ernst Schreuder, *Med. Doct. te* WESTZAANDAM.
Adriaan Rogge, *Koopman te* ———
Willem Jacob Beeldsnyder, *Med. Doct. te* O. Z. DAM.
Christiaan Pussius, *Chirurg. en Apothekar te* ———
Arend Dekker, *Koopman te* ———
François le Maire, *Med. Doct. te* W. Z. DAM.
Aris van Broek, ABRZ. *Koopman te* ———
Willem Philip Thummius, *Chirurgyn en Apothekar te* ———
Johan Georg Helman, *Chirurgyn te* ———
Jan Brouwer, *Koopman te* ———
Evert Hendrik van Marle, *Med. Doct. te* ———
Willem Spiers, CORNZ. *Apoth. en Chir. te* ———

Johan

Johan Matthys Puffius, *Chirurgyn en Apothekar te* O. Z. DAM.

Albert Masker, BARENDZ., *Chir. en Apothekar te* ——

Joachim Goenraad Puffius, *Chir. en Apothekar te* W. Z. DAM.

Theodorus Leenard, *Chirurgyn te* O. Z. DAM.

Dirk Joosten Vel, *Chir. en Apoth. te* W. Z. DAM.

Cornelis Sprenger, *Chirurgyn te* KOOG.

Klaas Molenaar, *Chirurgyn en Breukmeester te* W. Z. DAM.

Johannes Hendrik Goutirree, *Chir. en Breukmeester te* ——

Willem van Willige, *Chir. en Apoth. te* O. Z. DAM.

Anthony van der Kaay, *Chirurgyn en Apothekar te* WESTZAANEN.

Matthys van Weerdt, *Chirurgyn en Apothekar te* ——

1782.

Joseph Schenk, *Chirurgyn te* ZAANDYK.

Pieter Koning, *Med. Doct. te* OOSTZAANDAM.

. . . . van der Smissen, *Chir. en Apoth. te* WORMERVEER.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

Mecœnaten.

1780.

Mr. D. Rademacher, *Heer van* NIEUWERKERKE, *Oud Raad der Stad, Bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie, mitsgaders Directeur van de Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te* HAARLEM, *en van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN, *enz. enz.*

Mr. J. A. van de Perre, *Heer van* NIEUWERVE, WELSINGEN *en* EVERSWAART, *Oud Representant van Zyne Doorl. Hoogheid, als Eerste Edele van* ZEELAND, *en Directeur van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN, *enz. enz.*

Consiliarius.

Ad. 's Gravezande, *Predikant in de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te* MIDDELBURG, *Lid van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN.

Secretaris.

L. Bomme, Jz. *Lid van verscheidene geleerde Genoodschappen, mitsgaders Directeur van de Commercie Compagnie.*

The-

Thesaurier.

J. W. Te Water, *Professor in de Wysbegeerte en Vaderlandsche Historie, mitsgaders Eerste Secretaris van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN.

DONATEUR.

1782.

Mr. J. A. van de Perre, *Uts.*

Correspondenten voor de Meteorologie.

Mr. J. A. van de Perre, *Uts.*
L. Bomme, Jz. *Uts.*
M. de Lichte.
H. Schortinghuis, *Predikant te* KOUDEKERKE.

Correspondenten voor de Geneeskunde.

1780.

S. de Wind, *Stads Med. Doctor, Doctor by het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit in* ZEELAND, *als mede Operateur, Steensnyder en Vroedmeester.*
N. H. van Breda, *Chirurgyn te* WESTKAPPEL.

1782.

. . . Reinierssen, *Chirurgyn te* WESTKAPPEL.
. . . Cornelisse, *Chirurgyn te* KOUDEKERKE.

Contribueerende Leden.

1779.

Mr. D. Rademacher, *Uts.*
Mr. J. A. van de Perre, *Uts.*
Mr. W. A. Kien van Citters, *Schepen en Raad.*
E. P. van Visvliet, J. U. *en Med. Doct. mitsgaders Kiesheer der Stad.*
Mr. D. Tulleken, *Heer van* MELIS *en* MARIEKERKE, *Oud Burgermeester en Raad der Stad, Directeur van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN.

Z I E R I K Z E E.

Mecœnas.

1783.

Albertus van der Schatte, *Burgermeester en Raad.*

Correspondenten.

1781.

C. Stadhouder, *Chir. Maj. by het 2de Battaillon van het Regiment van den Lieut. Generaal van* Leusden.

1782.

Dr. J. Macquet, *Burgermeester en Raad.*
Hendrik Hars, *Chir. Maj. by het 1ste Bataillon van den Generaal* Lewe.

Contri-

Contribueerende Leden.

1782.

Dr. J. Maçquet, *Utſ.*

1783.

A. van der Schatte, *Utſ.*

ZUID-BEVELAND.

GOES.

Correspondenten voor de Meteorologie, Geneeskunde, Geboorte en Sterflyſten.

1779.

M. Slabber, *Baljuw van* BAARLAND *en* BAKENDORPE, *Secretaris van* OUDELANDE, *Lid van de Keizerlyke Academie der Natuuronderzoekers, van de Maatſchappye te* OBERLAUSNITS, *en van de Hollandſche en Zeeuwſche Maatſchappyen der Weetenſchappen.*

J. P. Cére, *Stads Medicinæ Doctor en Operateur.*

Jacob Heylman, *Chirurgyn te* HOEDEKENSKERKE *in* ZUID-BEVELAND.

J. Walraven, *Hoofd-Collecteur over eenige Middelen van* ZUID-BEVELAND *te* GOES.

J. de Fouw, *L. F. Eerſte Griffier der Stad.*

Jaques Jenoteau, *Franſch Koſt-Schoolhouder, en Lid van het Utrechtſche Genoodſchap.*

W. Schortinghuis, *Predikant te* BAARLAND.

Contri-

Contribueerende Leden.

1781.

. . . . Pols, *Advocaat.*
Ds. Staal, *Predikant onder de Doopsgezinden.*

1782.

Jollius Dykſtra, *Predikant te* WOLPHAARSDYK.

THOLEN.

Correspondenten.

1781.

G. Nieuwenhuis, *Med. Doct.*
J. P. Billep, *Chir. Maj. by het 2de Battaillon van* Saxen Gotha.

MAARTENSDYK.

Correspondent en *Theſaurier.*

1779.

A. D. van Caſteel, *Stads Chirurgyn en Vroedmeeſter.*

Donatrice.

1779.

Mejuffrouw Catharina van Caſteel, Gebooren Hutspot.

Contri-

Contribueerend Lid.

Fredrik Heron.

VLISSINGEN.

Mecœnaten.

1781.

Mr. N. C. Lambrechtſen, *Raad in de Vroedſchap en Penſionaris.*

Mr. F. A. Roſeveld Cateau, *Schepen en Raad, mitsgaders Theſaurier van het Zeeuwſche Genoodſchap.*

Correspondenten.

1780.

* Dr. J. Baart, *Schepen en Raad*, (Overleeden den 12 *Juny* 1782.)

* Dr. A. R. Jongerheld, *Schepen.* (Overleeden den 18 *January* 1782.)

1782.

* D. H. Gallandat, *Med. Doct. Anatomes Lector, Theſaurier van het Zeeuwſche Genoodſchap, enz.* (Overleeden den 12. *Aug.* 1782.)

1783.

J. C. Baarts, *Med. Doct.*

Theſau-

Thesaurier.

1782.

G. J. van Bel, *Apothekar.*

Contribueerende Leden,

1781.

Mr. N. C. Lambrechtsen, *Utſ.*
Mr. F. A. Roſeveld Cateau, *Utſ.*
Mr. R. H. Du Pon, *Schepen en Raad, enz. voor de Duitſche Lees-Societeit.*
* J. Baart, *q. q. Utſ.*
G. J. van Bel, *beide voor het Leesgezelſchap te* VLISSINGEN. *onder de Zinſpreuk de Eensgezindheid.*

V E R E.

Lid Conſultant.

1783.

Dr. I. J. Andriesſen, *Burgermeeſter en Raad, enz. enz.*

Correspondent.

Johannes van Tiffelen, *'s Lands Chirurgyn en Stads Vroedmeeſter.*

SOMMELSDYK.

Correspondent.

1779.

L. A. de Moraaz, *Med. Doctor.*

UTRECHT.

Leden Consultanten.

1782.

F. J. Voltelen, *Stads Med. Doct. Lid van het Zeeuwsche en het Prov. Utrechtsche Genoodschap.*

1783.

P. Luchtmans, *Anatom. & Chirurg. Professor.*
J. T. Rossyn, *A. L. M. & Phil. Doctor, Philos. Phys. & Metaphys. Professor.*

Correspondent voor de Geneeskunde.

1779.

F. J. Voltelen, *Uts.*

Correspondent voor de Meteorologie.

E. J. Römer, *Med. Doctor.*

Contribueerende Leden.

1780.

Mr. E. Th. Roosmale, *Raadsheer in 't Hof Provinciaal van Justitie.*

Jr. G. G. Baron Taets van Amerongen, *Heere van Oud* AMELISWEERD, *Maarschalk van 't Nederquartier 's Lands van* UTRECHT.

Mr. H. H. van den Heuvel, *Secretaris der Ed. Mog. Heeren Staaten 's Lands van* UTRECHT, *Directeur der Haarl. Maatsch. en Lid van het Prov. Utrechtsche Genoodschap.*

O. W. Talck, *Heer van* OOSTBROEK.

G. Greeve, *Stads Chirurgyn en Vroedmeester, en Lid van het Zeeuwsche en Provintiale Utrechtsche Genoodschap.*

Mr. L. J. Nepveu.

Mr. A. S. Abbema, *Raad in de Vroedschap en Directeur van het Prov. Utrechtsche Genoodschap.*

Jr. G. Th. Baron van der Capellen, *Heer van* SCHONAUWEN, *beschreeven in de Ridderschap, en Gecomm. ter Admiraliteit te* AMSTERDAM.

Jr. J. Baron Taets van Amerongen, *Heer van* NATEWISCH, *Beschreeven in de Ridderschap, Gedeputeerde Staat en Hoofd-Officier der Stad* AMERSFOORT.

Jr. J. H. Graaf van Rechteren, *Heer van* WESTERVELD, *Geëligeerde Raad en Gedeputeerde Staat.*

Jr. B. C. Baron van Lynden, *Heer van* LUNENBURG, *Beschreeven in de Ridderschap en Gedeputeerde Staat.*

Jr. R. Baron van Lynden, *Grietman van . . . .*

Mr. H. van Alphen, *Procureur Generaal.*

Dr. J.

Dr. J. Des Tombe, *Heer van den Eyk, Oud Schepen te* ROTTERDAM.
Mr. M. A. van Asch van Wyck, *Canonik in het Capittel* OUDMUNSTER.
Mr. A Asſenborgh.
Jr. G. A. Baron Taets van Amerongen, *Heer van* SCHALKWYK, *Beſchreeven in de Ridderſchap, Directeur van de Hollandſche en Provinciaale Utrechtſche Maatſchappyen.*
J. G. Woertman, *Oud Prof. Anat. & Chir. Ontfanger van het Zegel.*
J. Petſch, *Lid van de Hollandſche, Zeeuwſche en Provinciaale Utrechtſche Genoodſchappen, te* YSSELSTEIN.

1781.

Mr. W. E. de Perponcher de Sedlnitzky, *Heer van* WOLPHAARSDYK, *Geëligeerde Raad en Gedeputeerde, Directeur van de Hollandſche en Provinciaale Utrechtſche Genoodſchappen.*
Mr. I. J. Schele, *Canonik in St. Pieter, Lid van het Prov. Utrechtſche Genoodſchap.*
A. Oortman, *Med. Doctor.*
M. P. Nahuis, *Med. Prof. Directeur van het Prov. Utr. Genoodſchap, Lid van de Holl. Maatſchappy.*
Mr. J. Luſneu.

1782.

J. de Haes, *Med. Cand.*
T. H. Keetell, *Med. Doct. Lid van het Provinciaale Utrechtſche Genoodſchap.*
P. M. Nielen, *Med. Doct. Directeur en Lid van de Utr. Prov. en Holl. Maatſchappyen.*
P. P. Juriaan Ondaatje, *A. L. M. Phil. Doct. en Med. Cand.*
A. N. Kulenkamp, *Stud.*

P. van Lanckom, *Chirurgyn en Vroedmeester.*
J. P. van Stuyvesant, *Med. Doct.*
De Lees-Societeit te HARDERWYK.
H. Angelkot, *Med. & Phil. Stud.*
W. J. de Koning, *Stads Med. Doct.*
J. G. Neitzsch, *Chirurgyn op* PARAMARIBO *in* SURINAMEN.
M. T. Banens, *Med. Doct.*
H. Schultz, Junior, *Stads Med. Doct. Lid van het Prov. Utrechtsche Genoodschap.*
J. van der Horst, *Chirurgyn te* MAARSSEN.

A M E R S F O O R T.

Mecœnas.

1783.

Jr. J. Baron Taets van Amerongen, *Heer van* NATEWISCH, *Beschreeven onder de Edelen en Ridderschap, Hoofd-Officier van* AMERSFOORT. *Uts.*

Correspondent.

1783.

. . Vroom, *Med. Doctor.*

FRIES-

FRIESLAND.

LEEUWAARDEN.

Mecœnas.

1781.

Jr. W. H. Baron van Hambroick, *Burgermeester der Stad* LEEUWAARDEN, *Gedeputeerde Staat op den Landsdag.*

Correspondent.

1780.

J. G. Lip, *Capitein en Adjudant onder het 2de Battaillon van den Generaal Major* ACRONIUS, *in Garnizoen te* LEEUWAARDEN, *voorheen te* SLUIS IN VLAANDEREN.

FRANEKER.

Lid Consultant.

1779.

J. H. van Swinden, *A. L. M. Phil. Doctor en Professor, Lid der Academien van* BRUSSEL *en* BEYEREN, *der Haarlemsche Maatschappye, en van het Provinciaale Genoodschap van* UTRECHT, *als mede van de Keurvorstelyke Weêrkundige Societeit te* MANHEIM, *Correspondent der Koninglyke*

lyke Academie der Weetenſchappen te PARYS, *en buitenlandſch geasſocieerde der Koninglyke Geneeskundige Societeit* ALDAAR.

Correspondent voor de Meteorologie.

1779.

J. H. van Swinden, *Utſ.*

Correspondent voor de Geneeskunde.

1780.

A. Ypey, *A. L. M. Phil. & Med. Doctor. Botan. & Med. Legalis Lector, Lid van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen.*

H A R L I N G E N.

Correspondent.

1779.

* S. Stinſtra, *Med. Doctor.* (Overleeden den 9 *Maart* 1782.)

OVERYSSEL.

OVERYSSEL.

DEVENTER.

Correspondent en *Theſaurier.*

1779.

* J. Wyngaard, *Med. Doct. Anat. Chir. & Artis Obſtetr. Lector.* (Overleeden den 5 *Octob.* 1781.)

1782.

[illegible] Weſtenberg, *Med. Doctor.*

CAMPEN.

Correspondent en *Theſaurier.*

1780.

M. S. Du Pui, *Stads Med. Doctor, Anat. Chir. & Art. Obſt. Lector.*

Contribueerend Lid.

1781.

Mr. A. Veſtrinck, *Burgermeeſter.*

Z W O L L.

Correspondent en *Thesaurier.*

1780.

J. H. Stolte, *Med. Doct. en Gemeensman.*

G R O N I N G E N.

Mecœnaten.

1780.

A. A. van Iddekinge, *Burgermeester der Stad* GRONINGEN, *en Gedeputeerde ter Vergaderinge van H. H. Mogende de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Bewindhebber van de W. I. Comp. ter Kamere* AMSTERDAM, *enz. enz.*

Tjaart van Berchuis, *Burgermeester der Stad* GRONINGEN, *en wegens dezelve Gedeputeerd in den Raad van Staaten der Vereenigde Nederlanden, enz. enz*

Leden Consultanten

1782.

Ph. J. Looff, *Med. Doctor.*

1783.

A. Brugmans, *A. L. M. Phil. Doct. Phil. & Matheseos Professor.*

W. Forsten Verschuir, *Med. Doct. en Professor, Lid van de Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen.*

Corres-

Correspondent.

1780.

Ph. J. Looff, *Uts.*

Thesaurier en *Secretaris.*

1782.

Adr. Ph. Ger. Looff, *Med. Doctor.*

Contribueerende Leden.

1780.

A. A. van Iddekinge, *Uts.*
Tjaart van Berchuis, *Uts.*
E. Ippius, *Advocaat van de Provincie* STAD *en* LANDE.
J. Rigters Woldendorp, *J. U. Dr. en Gezwooren.*
T. Modderman, *J. U. Doct.*
H. Uilkens, *Apothekar.*

1782.

J. Cannegieter, *J. U. Doctor en Professor.*
W. Forsten Verschuir, *Uts.*
W Munniks, *Med. Doct. Anat. & Chir. Prof.*
J. B. Forsten, *J. U. Doctor.*
E. Relotius, *Med. Stud.*
J. A. Werndly, *J. U. Doctor.*

J. de Blecourt, *Theol. Stud.*
J. Reinders, *Med. Stud.*
P. G. van Iddekinge, *J. U. Dr. en Postmeester.*
S. Gockinga, *Weesheer.*
S. Fr. van Iddekinge, *Secretaris van het Gerecht.*
P. R. Sickinghe, *Raad in den Hoye Provinciaal.*
A. J. de Sitter, *J. U. Dr. Raadsheer in* GRONINGEN. *en Drost der beide* OLDAMPTEN.
J. Woortman.
A. Zuidema, *Predikant te* WESTERLÉ.

APPINGEDAM.

Correspondent.

1780.

G. Muller, *Med. Doctor.*

SCHEEMDA.

Correspondent.

1782.

. . . Renaud, *Med. Doctor.*

DRENTHE.

Mecœnas en Contribueerend Lid.

1779.

Sigismund Pieter Alexander, *Graaf van* HEYDEN, *Heer van* LAARWOUDT, ENTINGEN *en* REYNESTEYN,

STEYN, *Drost van* COEVERDEN *en des Landschaps* DRENTHE, *enz. enz.*

T W E N T H E.

O O T M A A R S U M.

Mecœnas en *Contribueerend Lid.*

1779.

Sigismund Vincent Gustaph Lodewick, *Graaf van Heiden Hompesch, Landdrost van* TWENTHE.

O L D E N Z A A L.

Correspondent.

1779.

A. L. Meyer, *Med. Doct. en 's Lands Physicus.*

E N D S C H E D É.

Correspondent.

1779.

B. Immink, *Med. Doctor.*

GENERALITEITS LANDEN.

's HERTOGENBOSCH.

Mecœnas.

1781.

Mr. A. Martini, *Penſionaris.*

Correspondent en *Theſaurier.*

1780.

A. Walkart, *Med. Doctor.*

Contribueerende Leden.

1781.

Mr. A. Martini, *Utſ.*
F. Verſter, *Med. Doct. Lid van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen.*
A. Walraven, *Med. Doctor.*

1782.

De Magiſtraat van de Hoofdſtad 's BOSCH.

MARQUISAAT VAN BERGEN OP DEN ZOOM.

BERGEN OP DEN ZOOM.

Mecœnaten.

1780.

Mr. P. C. van Mattenburgh, *J. U. D. Raadsheer van Zyne Keurv. Doorl. van de Paltz, enz. enz. enz. over het Marquizaat van* BERGEN OP DEN ZOOM.

E. van Mattenburgh, *Rentmeester van Zyne Keurv. Doorl. van de Paltz. enz. enz. enz. over het Zuiderquartier des Marq. van* BERGEN OP DEN ZOOM.

Mr. J. F. van der Gon, *A. L. M. J. U. & Phil. Doct. Lieutenant Drossaard, mitsgaders Directeur van de Postery.*

Mr. R. Heron, *J. U. D. Pensionaris, mitsgaders Oud Burgermeester.*

Correspondenten en *Thesaurier.*

1780.

C. de Neve, *Med. Doct. Schepen en Raad, mitsgaders Contrarolleur van de Convoyen en Licenten, wegens het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit van* ZEELAND.

A. D. Kiers, *Major van 't Corps Ingenieurs.*

J. F. de Boet.

F. de Leeuw.

. . . . . R. P.

OUDEN-

OUDENBOSCH.

Correspondent.

1781.

A. Vingerhoeds, *Med. Doctor.*

MAASTRICHT.

Correspondent, Thesaurier en *Contribueerend Lid.*

1780.

J. G. Knapen, *Med. Licentiat.*

BARONNIE VAN BREDA.

BREDA.

Mecœnas.

1780.

Mr. G. Motman, *Rentmeester van de Domeinen van Zyne Doorl. Hoogheid, enz. enz. enz. en Drossaard van* ROOSENDAAL.

Lid Consultant voor de Meteorologie.

1781.

R. Holl, *Lieutenant van de Artillerie.*

Corres-

Correspondent en *Thesaurier.*

1779.

H. Mirandolle van Ghert, *Med. Doct. Stads Vroedmeester te* BREDA, *en Lid van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN.

1780.

E. F. List, *Chir. Major onder het Regiment van den Lieutenant Generaal* FAMARS (nu te BREDA, en in 1781, te CAMPEN.)

Correspondent voor de Meteorologie.

1779.

R. Holl, *Uts.*

ROOSENDAAL.

Correspondent.

1780.

F. Bols, *Med. Doct.*

Contribueerende Leden.

1780.

Jonkheer A. J. Baron van der Duyn, *Vryheer van* 's GRAVEMOER, MAASDAM, *enz. enz. Beschreeven in de Ridderschap en Edelen van* HOLLAND, *Generaal van de Cavallery, Gouverneur der Stad* BREDA, *Collonel van het Regiment Guardes Dragonders, Hoog Heemraad van* DELFLAND, *Meesterknaap van de Houtvesterye van* HOLLAND, *Raad en Rentmeester Generaal der Abdye van* RHYNSBURG, *enz. enz.*

Mr. G. W. Motman, *Uts.*

Jr. B. Baron van der Borch, *Burgermeester der Stad Breda. enz. enz.*

Mr.

Mr. G. J. Tarrée, *Schepen, mitsgaders Griffier van de Leenen.*

Bouquet, *Lieutenant Generaal, Collonel van een Regiment Zwitsers.*

C. F. Schultz Pesser, *Schepen.*

Mr. G. W. Panneboeter, *Drost en Schout te* Roosendaal.

C. L. Reigersman, *Thesaurier.*

SLUIS IN VLAANDEREN.

Lid Consultant, Correspondent en *Thesaurier.*

1779.

G. W. Callenfels, *Med. Doct. en Schepen.*

Contribueerende Leden.

1781.

L. A. de Rochefort, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente.*

1782.

G. Callenfels, *Predikant te* Sluis in Vlaanderen, *als Prætor van het Leesgezelschap, onder de Zinspreuk:* quantum est, quod nescimus.

H U L S T.

Correspondent.

1782.

J. H. Stiffers, *Chirurgyn Major in het Regiment van den Lieutenant Generaal Baron* van Dopff.

Contribueerend Lid.

1780.

G. O. Rauwertz, *Med. Doct. en Stedehouder over* HULST *en* HULSTER-AMBACHT.

SAS VAN GEND.

Correspondent.

1779.

J. A. Eltzman, *Med. Doct. en Schepen.*

PHILIPPINE.

Correspondent.

1779.

J. Dachs, *Chirurgyn Major in Zyne Doorl. Hoogheids Lyf-Regiment* ORANGE GELDERLAND, (nu in Garnizoen te NYMEGEN.)

AXEL.

Correspondent en *Contribueerend Lid.*

1779.

J. H. Wieben, *Med. Doct. en Schepen.*

TER NEUZE.

Correspondent.

1779.

J. O. de Haze, *Med. & Pharmac. Practicus.*

BUITEN DE REPUBLICQ.

Op de grenzen van STAATS-VLAANDEREN in het *Land* VAN WAAS, te ST. NICOLAS.

Correspondent.

1779.

G. J. Hulin, *Medicinæ Licentiat.*

VERBETERINGEN.

Bladz. 38. *Leden Consultanten.*

1782.

Ad. 's Gravezande, *Predikant in de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te* MIDDELBURG, *Lid van het Zeeuwsche Genoodschap te* VLISSINGEN.
E. P. van Visvliet, *J. U. & Med. Doct. mitsgaders Kiesheer der Stad.*

Bladz. 41. *Contribueerend Lid.*

Hendrik Hars, *Chir. Major, Uts.*

VAN DEN AART EN LOOP DER ZIEKTEN EN EPIDEMIEN IN DE VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Geduurende het Jaar 1779.

§. I. Naardien nu door het tegenwoordig uitgegeeven *Supplement* het eerste Natuur- Geneeskundig Geboorte- en Sterfjaar voor het Jaar 1779 ten einde gebragt is, gaat de *Societeit* thans over, om, volgens den inhoud der Wetten en bepaaldelyk van het XXX. *Artikel*, een algemeen *Tafereel* der *Ziekten* en *Epidemien* voor te draagen, welke in dat Jaar geheerscht hebben, en door de medegedeelde Berichten ter haarer kennisse gekomen zyn. Waaromtrent zy deeze orde houden zal, dat zy eerst zal doorloopen:

I. Welke de *Luchtsgesteldheid*, *Aart* en *Loop* der voorschreevene *Ziekten* en *Epidemien* geweest zyn.

II. Hoe, en hoe verre dezelve van de *Luchtsgesteldheid* hebben kunnen afhangen.

 III. Wel-

III. Welke *Geneesmiddelen* in dezelve meeſt dienſtig bevonden zyn; en

IV. Welke middelen ter *Voorbehoedinge* men in 't werk geſteld hebbe.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de LUCHTSGESTELDHEID, *en den* AART *en* LOOP *der* ZIEKTEN.

§. II. Indien men van doorgaande Geneeskundige Aanteekeningen, reeds van den beginne van het Jaar, 't welk het tegenwoordige onderwerp uitmaakt, af, hadde kunnen voorzien geworden zyn, zouden de Waarneemingen buiten twyffel beantwoord hebben aan het zonderlinge, 't geen zich naar maate van den voortgang deezer Luchtsgeſteldheid in het vervolg heeft geopenbaard.

Dan, naardien het *Programma* eerſt in de Maand van *Auguſtus* van dat Jaar is kunnen uitgevaardigd worden, en de begeerte alleen ging, om van de drie laatſte Maanden van dat Jaar onderrecht te worden (*Progr.* §. XXIV.) zoo is het aan veelen onzer werkzaame *Correspondenten* onmogelyk geweeſt eene volledige opgaave van al het gebeurde te doen.

§. III. In 't gemeen kan men zeggen: dat gelyk dit Jaar te recht met den naam van *Wonderjaar*

derjaar betyteld (*I. Afd.* §. I. 43.) (*a*), zonderling geweest zy, in al het geene wat daar in van bl. 50—380. is aangeweezen, hetzelve niet min vruchtbaar ware in het voortbrengen van byzondere uitwerkſelen op de Lichaamen der Menſchen: derwyze, dat 'er maar weinige Jaaren in evenredigheid van menigvuldigheid der Ziekten, aantal van Dooden en wonderbaare Verſchynſelen in dezelve, daar aan gelyk zyn: zeer verſchillende nochtans naar de byzondere gelegenheid der onderſcheidene Plaatſen, waar in dezelve zich bevonden. —— De ingekomene en medegedeelde Berichten hebben dit ten vollen beveſtigd; want daar men de *Nieuwspapieren*, *niet* dan *van jammer en ellende* uit *ſommige Plaatſen* hoorde gewaagen, zoo vernam men *niets dergelyks* uit *andere*, gelykerwys de *Jaarboeken* hier mede getuigenis van geeven (*b*). Nauwkeurige Waarneemingen

(*a*) Ter voorkominge van alle dubbelzinnigheid, en om alle onnoodige herhaalingen te vermyden, moet men eens voorál door de *Eerſte Afdeeling* de *Weêrkundige Waarneemingen*; en door de *Tweede*, de *Geneeskundige* verſtaan.

(*b*) *Nieuwe Nederlandſche Jaarboeken* voor het Jaar 1780. N°. I en II. Want, daar het meerendeel der Steden en Plaatſen een aanmerkelyk grooter getal Dooden hadden opgeleverd, zoo als uit dezelve en onze medegedeelde Sterflijſten ten overvloede gebleeken is, zoo zag men dat te SCHIEDAM 57 Menſchen minder dan in 1778. Overleeden waren; en dat dit een van de minſte Jaaren was dergeenen, die men ſedert 18 Jaaren had opgemerkt en aangeteekend. (*II. Afd.* bl. 577.) Insgelyks te OOSTZAANDAM 30, en te WESTZAANDAM 27 minder dan in 't afgeloopene Jaar: terwyl het getal der Geſtorvenen te BREDA een

gen en opmerkzaame Aanteekeningen in iedere byzondere Plaats gedaan, zyn hierom onschatbaare gedenkteekens voor de Nakomelingschap; en nimmer had men mogelyk aan deeze ongelykheid eenig geloof kunnen slaan, ten ware de *Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen* gelegenheid gegeeven hadde, om het ontwerp hier van in eene flaauwe Schets af te maalen. Uit de Berichten, ter beantwoording van die Vraage uit onderscheidene Oorden van dit Gemeenebest by een verzameld, bleek het, welk een onbegrypelyk Verschil 'er plaats had in Verscheidene Steden ten aanzien van den Aart, den Loop en Voortduuring der Ziekten, en dat niet ver van elkanderen gelegen. Dan, dit, hoe groot en tegenstrydig het schynen mogte, was alleen een schaduw van het geheel, en van dat geene 't welk men door den tyd, op een naauwkeuriger navorsching te wachten hadde. Niemand der weldenkende Nederlanderen zal derhalven langer kunnen twyffelen aan het Nut, 't welk de *Natuur-* en *Geneeskundige Correspondentie-Societeit* in haare oprichtinge beöogde, te weeten: om de gronden in de *bekroonde Verhandeling* op dat voorstel gelegd, door geduurige bevinding te toetsen, en door een reeks van agtereenvolgende Waarneemingen te bevestigen. (I. St. *Bericht* &c. *Programma* §. I. II. *Wetten* Cap. III. Art. 13.)

ZIEK-

derde minder, dan sedert het Jaar 1744 geweest ware; ja dat er zelfs in den Zomer, geduurende eenigen tyd, in geene der Kerken eenige Voorbiddinge voor iemand ware verzocht geworden, bl. 20, 21, 22, 99.

LUCHTSGESTELDHEID *en* ZIEKTEN *geduurende de Verwisselende* JAARGETYDEN.

§. IV. Uit aanmerking van het bovengemelde (§. II.) kan de *Societeit*, aangaande de negen eerste Maanden, weinig algemeens, of doorgaande, over de geheele NEDERLANDEN voortbrengen, en van iedere Stad het byzondere melden. Evenwel, vermits 'er eenige Heeren geweest zyn, die zich boven verwachting hier in gekweeten en hunne opgaaven van het begin des Jaars gedaan hebben, zoo kan de *Societeit* dit vak niet ledig laaten; maar vindt zich verpligt van den arbeid deezer Geneesheeren, ten algemeenen nutte, gebruik te maaken.

JANUARY.

§. V. Na alle de Verschynsels in de Maand *December* voorgevallen, werd het *einde* van het *voorleedene Jaar* 1778, met alle de Veranderingen in den Dampkring, aan het *begin* van het *tegenwoordige* gehecht. (*I. Afdeeling*, §. 1. bl. 50.) De Kwik die den 24 *Dec.* was begonnen te ryzen, en den 25sten des morgens ten 11 uuren op $\frac{7}{8}$ lynen na zoo hoog geweest is, als misschien hier te Lande ooit gezien was (§. 2. 51.), daalde naderhand en rees weder een weinig; doch op den 31sten was de daaling zoo schielyk, dat de Kwik des avonds verre onder de 28 d. stond; des avonds om 10 uuren te FRANEK. op 27. d. 10½ l. en den 1 *Jan.* 's morgens ten 3 uuren op 27. d. 9½ l.

9½ l. (§. 3. 54.), welke met den ysſelyken Storm &c. verzeld ging, en des morgens in het aangenaamſte Weêr veranderd werd, dat men mogelyk ooit beleefd heeft. (§. 4. 55.) Geduurende den geweldigen Storm rees de Kwik zeer ſnel, en naar gelang deezer ryzing verminderde de Storm; de ryzing geſchiedde zoo ſchielyk, dat de Kwik op 29 d. 8¼ l. geklommen was; zynde op ⅝ l. zoo hoog, als die in Jaaren gezien was. De ryzing bedroeg van den 30. *Dec.* tot den 3. *Jan.* 33¾ l. (§. 5. 56.) — De Drukking des Dampkrings bleef de geheele Maand buitengewoon groot: nimmer waren de *gemiddelde Hoogten* zoo aanmerkelyk geweeſt in deeze Maand (§. 7. 59.); eenige Veranderingen werden alleen in ſommige *Perioden* gezien; als mede den 25ſten by het 1ſte *Quart.* (§. 10, 11. 62, 63.) —— Het geringſte *Minimum* was te FRANEK. 28. d. 11. 5. den 25ſten. (§. 12. *ib.*) ——— Deeze wonderbaarlyke en ongewoone Hoogte van den *Barom.* ging verzeld met eene zeer zachte Luchtsgeſteldheid, met weinig, ten minſten weinig aanhoudende Vorſt. (§. 13. 64.) —— De warmte der Lucht was niet min ongewoon in dit Saiſoen, dan derzelver zwaarte (66.), met eenig aanmerkelyk verſchil van Koude in eenige Plaatſen. (§. 14. 68.) —— De gematigheid der Lucht werd afgenoomen uit verſcheidene naderingen tot en onder het Vriespunt. (§. 15. 69.) — Het grootſte *Maximum* was in 's HAGE 49°. en te BREDA den 31ſten; te ZWANENB. en te BERG. O. Z. het kleinſte 42°. (§. 16. 70.) — Integendeel was het kleinſte *Minimum* te FRANEK. 17. 5. en het hoogſte te SPAREND. den 11den op 26. 5. te ZWANENB. op 26°. (§. 12. 71.) —— Het was ook zeer aanmerkelyk, dat hoe

hoe zeer er weinig aanhoudende Vorst, en de Lucht meest zacht en aangenaam geweest is, deeze Maand nochtans onder de *zeer drooge* en *stille* moet gerekend worden; 't geen zelden plaats heeft, wanneer de Koude zeer streng is. —— De hoeveelheid van den gevallen Regen bedroeg maar eenige weinige lynen; zoo dat 'er maar twee voorbeelden van zulk eene drooge *January*, als in 1744 en 1763, in de Waarneemingen van ZWAANENB. bekend zyn. (§. 18. 72—74.) —— In 't algemeen waren 'er weinig *betrokk. dagen* geweest; maar veele gemengd met Zonneschyn en Wolken, de overige volmaakt helder. (§. 20. 75—77.) —— De Windstreeken, benevens derzelver krachten waren mede zeer zonderling, meest ZW. meer NW. dan NO., by tusschenpoozen NW. en ZW. met aanmerkelyke stilte. (§. 21. 78, 79.) —— De Veranderingen der Maane waren ook van zichtbaaren invloed op de verandering in den *Barom.* (§. 22. 87.) — Wegens de overeenstemming met andere Jaaren, had het Jaar 1722. eenige overeenkomst met het tegenwoordige: 1741. veel minder; en 1760. verschilde nog meer. (§. 23. 89.) —— De uitwerksels op het Groeiend-Ryk waren mede zeer zonderling. (§. 24. 89.)

§. VI. De Ziekten, welke zich in deeze Maand vertoond hebben, waren, volgens de ingekomene Berichten, in de onderstaande Plaatsen aldus:

Te SLUIS IN VLAANDEREN had men in deeze en in de drie volgende: Aam- of Engborstigheden, Ontsteekingen der Longen en van het Ribbenvlies, Zinkingen of Zinkingachtige Ziekten, en andere die daar van afhangen; ge-

lyk Zinking-pynen, hardnekkige Hoeſten, Jigt, Zinkingachtige Keelöntſteekingen: voorts Slymziekten, Voorjaars-koortſen, en verſcheidene overblyfſels van de Najaars-koortſen, als Derdendaagſche en half Anderendaagſche Koortſen, Zuchtbeenen, Waterzucht over het geheele Lichaam en van den Onderbuik. (*II. Afd.* bl. 18, 19.)

Te MIDDELBURG: toeneemende, tusſchenpoozende Anderendaagſche Koortſen, Baſtaard-Longöntſteekingen, en weinige *Pleuritides*. (bl. 136.)

Te VERE: geduurende de 8 eerſte Maanden, weinig of geen Ziekten. (142.)

Te ZIERIKZEE: in het Voorjaar, weinig Zieken. (171*.)

Te HELLEVOETSLUIS: veele Catarrhale Ziekten, inzonderheid, *Peripneumoniæ nothæ*, *Rheumatismi*, &c. (238.)

In de WILMSTAD: in *Jan. Febr.* en *Maart*, *Pleuritides*, *Peripneumoniæ*, *Rheumatismi* en *Arthritides vagæ*, meeſt alle van eenen *Inflammatoren* aart; gelyk ook *Febres intermittentes*, *bilioſæ*, *Choleræ bilioſæ*, *Aſthmata*, *Convulſiones præprimis in infantibus*, *Dolores nephritici calculoſi & inflammatorii*; *Eryſipelata urticata*, *Colici Dolores flatulenti*; *Hyſtericæ Paſſiones in Fœminis & Virginibus*. (244, 245.)

Te BREDA: geduurige aanhoudende Koortſen, zonder vermindering, die niet rotachtig waren; ontſteekene Belroos; tusſchenpoozende Koortſen, voornamelyk dubbelde Anderendaagſche met ligte ontſteeking in de Lever, ſomtyds, verzeld; Zinkingen; Slymige Beroerten; Baſtaard-Longewee; Amborſtigheid. (255, 256.)

Te DORDRECHT: geene andere Ziekten *Epidemisch* dan de *Variolæ*. (266.)

Te NYMEGEN: in deeze en de volgende Maand, niet dan eenige *Morbi advententii*. (330.)

Te ZWOLLE: Verkouwdheid, meest met Hoest gepaard, Keelöntsteeking, *Rheumatismus*, alle in 't begin van 't Jaar; Kinderpokjes tot aan *Juny* toe. (440, 441.) —— Tusschenpoozende Koortsen van het begin tot aan het einde des Jaars, veel meer dan in de 12 voorgaande Jaaren te samen genoomen; afgaande Koortsen het geheele Jaar door. (445.)

Te STEENWYK: van den 1. *Jan.* tot den laatsten *Juny*, in de Stad en omliggende Plaatsen, geene Gal- of Rotkoortsen; maar zeer veele *Febres intermittentes Tertianæ & Semitertianæ*. (459.)

Te ARNHEM: in de 3 eerste Maanden, en in derzelver Nabuurschap, Ziekten van een Rheumatiken aart, waaronder, hier en daar, Zydeweê en Longöntsteeking. (467.)

Te SCHOONHOVEN: *Variolæ discretæ & confluentes*. (484.)

Te UTRECHT: zeer veele Zieken, meest echter Verkouwdheid, Zinkingen, Hoesten, en *Anginæ catarrhales* by eenigen weinigen kwaadaartig en doodelyk, met bykomende *Petechiæ*; maar alleen in Scheurbuikigen en Kwaadsappigen. (516.)

Te AMERSFOORT: voornamelyk Kinderziekte. (535*)

Te OUDEWATER: veele *Rheumatismi & Cardialgiæ*, doch weinige Voorjaarskoortsen. (538.)

Te ROTTERDAM had het Roodvonk de overhand. (671.)

In 's Hage: Borstkwaalen, Kinderziekte, Beroerten. (617*.)

Te Haarlem was het Roodvonk de eenige doorgaande Ziekte; by sommigen *Pleuritides* en veele oude Lieden *Peripneumoniæ nothæ.* (672.) *Rheumatismi* met *Dolor arthriticus.* (673 met 729.)

Te Westzaandam: veel minder Ziekten, tot aan *Augustus* toe, dan naar gewoonte. (767.)

Te Naarden: in het Voorjaar weinig Zieken. (796.)

Te Moninkendam: overblyfsels van *Morbi catharrales*, *Rheumatici*, eenige *Febres intermittentes Tertianæ*, en eenige *Quartanæ.* (808.)

Te Hoorn: Roodvonk meest het gantsche Jaar door. (812.)

Te Franeker: *Febres petechiales.* (862.)

Te Groningen: binnen de eerste Maanden geene byzondere Ziekten; Verkouwdheden, *Rheumatismi*, ligte *Peripneumoniæ* en *Pleuritides*, waren door de geheele Stad verspreid in het Voorjaar. (875.)

Te Endschedé: ontsteeking Ziekten, voornamelyk het Zydeweê en Longeziekte. (914.)

Te Harlingen was het getal der Ziekten middelmaatig, bestaande in weinige *Quartanæ*; eene enkelde Ziekte met Ontsteeking, eene enkelde heete Koorts, naar Ontsteeking hellende: in *Febres Catarrhales*, *Anginæ*, Beroerten, en *Synochus putris*, onder het gemeen, in sommigen met *Gangræna* en *Sphacelus*, en het *Erysipelas Zona* werd meer dan gewoon waargenoomen. (924.)

Fibruary

FEBRUARY.

§. VII. Deeze Maand heeft zich, zoo wel als *January*, aanmerkelyk gemaakt wegens de bestendige *Hoogte*, tot welke de Kwik gereezen is, en waar op dezelve is blyven ſtaan; gelyk ook door derzelver *gemaatigde Luchtsgeſteldheid*, *aanhoudende Droogte*, *Stilte*, Z W. en W. Winden; en waar aan de volgende nog aanmerkelyker is geweeſt. – De Kwik is niet onder de 29 d. gedaald, maar integendeel nog tot aanmerkelyker hoogte gereezen; 't geen ſedert 1735, en dus volle 44 Jaaren, in ons Land niet gezien was. (§. 26. bl. 90.) —— Met het *Minimum* was het eveneens gelegen, en in 66 Jaaren tyds, dat 'er Waarneemingen in dit Land gedaan zyn, nimmer een zoo hoog gezien; maar was, hoe hoog het ook bleef ſtaan, altyd $1\frac{1}{3}$ l. laager gedaald. (*ib.* 91.) —— Het grootſte was te AMSTERD. den 12den 29.0.75. het kleinſte te BREDA, 29.0. (§. 27. 91.) —— De wonderbaare Hoogte ſteeg te FRANEK. tot 29.8.125. den 27ſten; de minſte in 's HAGE op 29.6.75. den 17den, 27 en 28ſten: insgelyks te UTRECHT. (§. 28. 93.) —— Waar uit de *gemiddelde Hoogten* zeer zonderling waren. (§. 29. 94.) —— De ſtandvaſtige hoogte, waar op de Kwik bleef ſtaan, was oorzaak van de geringe Uiterſtens die 'er plaats hadden, en maar $7\frac{3}{8}$ l. te FRANEK. en in 's HAGE bedroegen. (§. 30. 96.) —— De overeenkomſt met de verſchillende ſtanden van de Maan was zeer duidelyk vernoomen; zynde tusſchen den 1 en den 2den by de Volle Maan $5\frac{1}{4}$ l. gedaald, en van den 14 tot den 15den by het Laatſte Kwartier

tier $5\frac{1}{4}$ l. gereezen. (§. 31. 96.) —— Al wat eenigzins tot eene aangenaame Luchtsgeſteldheid toebrengen konde, liep in deeze Maand te ſamen, naardien zich by eenen aanhoudenden hoogen *Barometer*, voor *February* eene ongemeene Warmte voegde; dermaate, dat zoo lang 'er Waarneemingen hier te Lande gedaan zyn, men nooit zoo groote hier te Lande in *Febr.* gezien had. (§. 32. 97.) zoo dat de Jongens op de 2 laatſte dagen der Maand te AMSTERD. en in 's HAGE zwommen (102.); 't geen ook van SOMMELSD. gemeld is.—Het hoogſte *Maximum* ſteeg te FRANEK. tot 61°. den 28ſten; hoewel het te ZWANENB. maar 54°. bereikte. Welk een verſchil! dat in meer Steden waargenoomen is. (§. 33. 97.) —— De Kwik is te FRANEK. maar eens op het Vriespunt geweeſt, den 24. 's morg.; het grootſte *Minim.* was in 's HAGE den 25ſten $39\frac{1}{4}$°. en te ZWANENB. den 2den en 3den op 36°. en 22 's avonds; al weder een aanmerkelyk verſchil. (§. 34. 99.)—Het verſchil van de *gemiddelde Warmte* was ongelyk; zynde 't grootſt te UTRECHT en in 's HAGE geweeſt. (§. 35. 100.) —— Sneeuw of Hagel is 'er in deeze Maand niet gevallen, 't geen zeer zeldzaam is: ook was de Droogte zeer groot. —— De Regen bedroeg maar weinige lynen. (§. 36. 102.) — Zelden werden 'er zoo veele *Heldere* en *half Heldere* dagen aangeteekend. Te FRANEK. te ZWANENB. en in 's HAGE waren 9 Miſtdagen, te UTRECHT 10, te BREDA 7 waargenoomen (§. 37. 105.) —— De Windſtreeken waren ook geheel anders dan die gewoonlyk zyn, waaromtrent zonderling is, dat de NO. N. en O. Winden te FRANEK. in 't geheel niet, te AMSTERD. O. 1., de N. 1. en de N.O. 0 gewaaid

had-

hadden; de O. N O. en O. te SPARENDAM, te ZWANENB. en te UTRECHT in 't geheel niet; en te BREDA en BERG. O. Z. gelyk. (§. 38. 107—110.) — Eenige Verandering werd 'er in den loop van den *Barom.* den 23sten by het 1ste Quart. gezien; en de Warmte nam van den 16—18 merkelyk toe, wanneer het N. M en den 19 klimmend *Equinox* is geweest (§. 39. 111.) — De Jaaren van den *Maancirkel* hadden weinig overeenstemming: de naast bykomende was *Feb.* 1741; doch met een zeer laagen *Barom.* (§. 40. 111.) — Waar uit men opmaakt: dat *Feb.* even als *Jan.* zeer zeldzaam is geweest, wegens de aanhoudende Hoogte van den *Barometer*, de zachte Luchtsgesteldheid zonder Vorst, Sneeuw en Hagel, geringe hoeveelheid Regen, Stilte en menigvuldige ZW. W. en Z. Winden. (§. 41. 112.)

§. VIII. Belangende de Ziekten, welke zich in deeze Maand vertoonden, kan men, buiten het algemeene, weinig byzonders, wegens gebrek aan genoegzaame Waarneemingen (§. IV.), hier omtrent mededeelen.

Te SLUIS in VLAAND. waren die, als boven (§. VI.) zyn opgegeeven.

Te MIDDELBURG vernam men Voorjaarskoortsen hier en daar, kwaadaartige Zinkingziekten, Slymerige- en Ontsteekene-Keelziekten. (bl. 136.)

Te VERE: zoo als boven (§. VI.) is opgegeeven.

Te BERGEN OP DEN ZOOM: omtrent het midden van deeze Maand, onder HALSTEREN en deszelfs omtrek, *Tumores Glandularum parotidum*, *Eparmata*, of Dik-oor genaamd. (173.)

In

In de WILMSTAD: dezelfde Ziekten als boven. (§. VI.)

Te HELLEVOETSLUIS werd men reeds in deeze Maand *Febres Vernales* gewaar. (238.)

Het getal der Zieken was te BREDA in deeze Maand merkelyk minder; want behalven de Voorjaarskoortſen, die zich reeds begonnen te vertoonen, zag men hier en daar Zinkingachtige Kwaalen, Beroerten, Bloedvloeden, Geelzucht en toevallige raazende Koorts. (256.)

Te NYMEGEN: als boven. (§. VI.)

Te ZWOLLE: als boven. (§. VI.)

Te STEENWYK: als boven. (§. VI.)

Te ARNHEM: als boven. (§. VI.)

Te SCHOONHOVEN: *Catarrhus, Dolores rheumatici, Febres bilioſæ* onder LOPIK, met geweldige Hoofdpyn. (494.)

Te UTRECHT: behalven de *Catarrhi* van *Jan.* veele *Colicæ pituitoſæ bilioſæ* en *Variolæ ſpuriæ* nu en dan. (516.)

Te HAARLEM: nog ſommige Lyders door Jigt overvallen. Hier en daar verſcheidene waare Longöntſteekingen, verzeld met eenen droogen Hoeſt en pynelyke Ademhaalinge. (673.) —— Het Roodvonk hield mede in deeze Maand nog aan. —— Hier en daar was ook een enkel Kind door de Kinderziekte; ſommigen door Beroerten aangetaſt. (674.) Overblyffels van de Derdendaagſche Koorts. Op het einde van de Maand eenige *Anginæ ſeroſæ.* (675.)

Te MONNIKENDAM verdweenen alle de *Morbi catharrales rheumatici*, eenige *Febres intermittentes tertianæ*, en eenige *Febres Quartanæ*, uit de voorgaande Luchtsgeſteldheid van 1778 overgebleeven, door het aangenaame Weder van deeze Maand. (808.)

Fe-

Febres Scarlatinæ, *Anginosæ sporodicè*, in 1778. te WEESP. (790.)

Te FRANEKER: als boven. (§. VI.)

Te GRONINGEN: als boven. (§. VI.)

Afgaande tusschenpoozende Koortsen in het laatste van *February* te ENDSCHEDÉ, by de bovengenoemde Ontsteekingsziekten. (915.)

Het getal der Zieken was maatig te HARLINGEN in deeze, gelyk in de voorige Maand. Men zag weinige Kraamkoortsen; de *Catarrhale* Koortsen meer; *Angina* met rooden Uitslag. *Pleuritides*, Hoesten, *Phthisis pulmonalis*: de Rotkoorts was de algemeenste in deeze Maand, met *Aphthæ* verzeld. Eenige Menschen waren met eene zonderlinge bedwelming bezet. (925.)

MAART.

§. IX. Deeze Maand was wederom, en wel uit denzelfden hoofde, als de twee voorgaande, zeer aanmerkelyk, wegens de Hoogte des *Barometers*, de aanhoudende zachte en aangenaame Luchtsgesteldheid, de Droogte, Stilte en Windstreeken, welke hier weder in aanmerking kwamen; zynde het hoogste *Maximum* te FRANEKER 29. 9. 373. het laagste te BREDA op 29 d. 7. den 31. geweest. (*I. Afd.* §. 41. 42. bl. 112.) —— Sedert 9 Jaaren, dat de Hoogl. Heer VAN SWINDEN zyne Waarneemingen aanvaard had, had zyn Ed. den *Barometer* maar eens $\frac{1}{8}$ lyn hooger gezien, in 1773; en volgens den Heer GABRY was 'er van 1747 tot 1768, maar een Voorbeeld overeenkomstig met dat, 't welk door den Heere Advt. S. P. VAN SWINDEN in 's HAGE waargenoomen was, (§. 43. 113.) 'Er werd maar

maar eene geringe Verandering na den 14den bespeurd, en de daaling op den 19den. (§. 44. 114.) — Het hoogste *Minimum* was te ZWANENB. op 28. d. 9. 10. het laagste te BREDA op 28. 7. 65. waargenoomen. (§. 45. 115.) — En hoewel de *gemiddelde Hoogten* kleiner waren, dan die in *January* en *February* waargenoomen zyn, waren zy nochtans aanmerkelyk (§. 46. 116.), en gingen de *gemiddelde Hoogten* voor *Maart*, verre te boven. (§. 47. 117.) – De Verandering der Maans-*Adspecten* scheenen ook met de daaling en ryzing van den *Barometer* eenige overeenkomst gehad te hebben. (§. 48. 118.) — De *Temperatuur* van deeze Maand was ongemeen aangenaam, warm en zeldzaam; niet zoo zeer door het *Maximum* of *Mininum*, van welkers weêrga 'er voorbeelden zyn, als wel door de aanhoudende Warmte, die, niet dan geduurende 2 à 3 dagen, afgebrooken is geweest; zynde de hoogste Warmte te SPARENDAM op 65°. de minst hooge te ZWANENB. op 58°. gesteegen. (§. 49. 119.) – Het grootste *Minimum* was te AMST. SPAREND. en ZWANENB. 32°. en alleen den 11 en 12den te FRANEK. op 27° gedaald. (§. 50. 121.) — Aanhoudende Vorst is 'er niet geweest; maar in het begin der Maand had men 's nachts Ryp. (§. 51. 122.) — Doch zeldzaamer was de aanhoudenheid der Warmte (§. 52. *ib.*), welke met den 18den begonnen, en tot het einde der Maand geduurd heeft. (§. 53. 125.) — Welke Luchtsgesteldheid niet alleen, volgens den *Thermometer* warm, maar ook voor 's Menschen Lichaam alleraangenaamst en voor het Groeiende-Ryk allervoordeeligst was. — Hagel noch Sneeuw, maar meest eene Heldere, of half Heldere Lucht, en van zeer wei-

nig

nig en kortduurende Mist werden 'er vernoomen. (§. 54. *ib.*) —— De Mistdagen waren byna de helft minder in deeze Maand dan in de voorige; welke heldere Luchtsgesteldheid van eene ongemeene Droogte verzeld ging. (§. 55. 128.) —— De Winden hebben wel in deeze Maand uit veele hoeken gewaaid, welker Verschil omstandig uit de medegedeelde Waarneemingen (§. 56. 130—135.) te zien is; doch wat de overeenstemming met voorgaande jaaren, die in den gemiddelden Maan-cirkel van 19 Jaaren vallen, waren 'er weinig gelykenissen van 3 zoodanige Tydperken met het tegenwoordige; zynde de Maand *Maart* van 1722. het minst verschillende geweest, wat de warmte der Lucht betreft; en 1741, wat aangaat de Droogte en de Hoogte van den *Barometer*. (§. 57. 135.) —— Waar uit men wederom besloot, dat deeze Maand, even als de voorgaande, zeer zeldzaam was geweest, wegens de ongemeene Hoogte van den *Barometer*, de aanhoudende Warmte, de aangenaame bestendige helderheid der Lucht, de ongemeene Droogte en Stilte, en eindelyk de veelheid van N W. en N O. Winden. Dat de aangenaamheid tegens den 18, of 19den een afscheid scheen te neemen by eene Nieuwe Maansverandering, na een zoo lang gewoon en bestendig schoon Weder, doch wel haast weder de overhand nam, en voortduurde tot diep in *April*, hoedanig uit de Waarneemingen van die Maand blyken zal. (§. 58. 135, 136.)

§. X. Volgens de medegedeelde Waarneemingen, vindt men het volgende aangeteekend, als:

Te SLUIS IN VLAANDEREN: die Ziekten welke boven (§. VI.) reeds opgenoemd zyn.

Te MIDDELBURG: langduurige derdendaagſche Koortſen, en Zinkingachtige Ongeſteldheden van eenen verſchillenden aart. (136.)

Te VERE: als boven. (§. VI.)

Te BERGEN OP ZOOM: onder HALSTEREN, als nog de gezwollene Oorklieren. (173.)

In de WILMSTAD: als boven. (§. VI.)

Te BREDA: Voorjaarskoortſen, Keelontſteekingen, gezwollen Oorklieren en Longteeringen. (257.)

Te GEERTRUIDENBERG werden in deeze Maand en in de twee volgende niet dan *Febres Tertianæ* vernoomen. (260.)

Te NYMEGEN: als boven. (§. VI.)

Te ZWOLLE: als boven. (§. VI.)

Te STEENWYK: als boven. (§. VI.)

Te ARNHEM: dezelfde Ziekten als boven (§. VI.); en zonderling in deeze Maand eenige *intermitteerende* en *remitteerende* Koortsziekten by onderſcheidene Lyders, met een ſoort van Vlakjes by ſommigen reeds in den beginne der Ziekte: by anderen laater, met Gierſt uitſlag volmaakt overeenkomende; doch meeſt al goedaartig. (468.)

Te SCHOONHOVEN: *Variolæ*, *Febres tertianæ*, *Hydrops*, *Catarrhus*, *Abortus*, en *Phthyſis pulmonalis*. (494.)

Te UTRECHT: veele *Variolæ ſpuriæ*, *lymphaticæ*; enkele *Febres tertianæ*; meer *Synochi ſimplices*; *Febres intermittentes*; ook weer eenige *Anginæ ulceroſæ*, van eenen rooden Gierſtachtigen uitſlag verzeld, by ſommigen gevaarlyk, en veel *Eryſipelas*. (517.)

In

In 's HAGE hadden, onder andere Ziekten, de Kinderziekte de overhand. (617*.)

Te HAARLEM: by het Roodvonk eene *Angina Serosa*, hier en daar, zonder eenig kennelyk teeken, dat dezelve in het Roodvonk gegrond ware: sommige *Asmatici* ondergingen een nieuwen *Paroxysmus* der Ziekte. —— Hier en daar had een enkel kind de Kinderziekte. De derdendaagsche Koortsen waren vry algemeen. (676.)

Te FRANEKER: als boven. (§. VI.)

In de maanden *Maart*, *April* en *Mey* nam men zeer veel Uitslag met ligte Koortsen waar te GRONINGEN; gelyk *Ephemeræ protractæ*, en *Tertianæ simplices*: ook vondt men zeer veelen gekweld met *Dolores Colici* en *Indigestiones*; en andere, doch voorbygaande Ongemakken daar uit voortkomende, of ook dezelfde oorzaak ten grondslag hebbende. (876).

Te ENDSCHEDE: als boven. (§. VI.)

De derdendaagsche Koortsen verdweenen te HARLINGEN meest in deeze Maand; de Voorjaars- en andere Koortsen kwamen algemeen in derzelver plaatse. Eenige hadden ook eene dagelyksche Koorts onder dezelve; doch welke spoedig verdween of afnam, om plaats voor de anderendaagsche Koorts te maaken. De *Catarrhale* Koortsen en Keelziekten waren minder in getal, doch meer van een ontsteeken aart, waar door zy de Aderlaatingen verdroegen, en de laatste somtyds wel tot een *abscès* in de *Tonsillæ* overgingen. —— Eene enkele Kraamvrouw was Koortsig. Eene *Phrenitis* werd 'er vernoomen. Doch de Rotkoorts had nog de overhand boven alle andere, en was voor sommigen doodelyk (926.)

APRIL.

§. XI. Tot op den 20. deezer bleef de ongewoone hoogte van den Kwik ſtand houden, wanneer eene geheele Verandering in de drukking des Dampkrings geſchiedde. De *grootſte Hoogten* vielen den 2den op verſcheidene Plaatſen te gelyk voor; te FRANEK. op 29 d. 8. 5. te BREDA maar op 29. 5. 85. (§. 59. bl. 137.) —— Waar uit men opmaakt, dat de drukking des Dampkrings in alle Plaatſen niet even gelyk zy geweeſt. (§. 60. *ib.*) —— De *laagſte Standen* werden op een en denzelfden dag, te weeten, den 26ſten waargenoomen. Welke weder te FRANEK. het hoogſte van 28. 6. 625. en te BREDA van 28. 5. 96. waren. (§. 61. 139.) —— De *gemiddelde Hoogten* waren ook niet gemeen geweeſt; hoewel niet zonder voorbeeld; en weder te FRANEK. het hoogſte van 29. 1. 133. te BREDA van 29. 0. 02. (§. 62. 140.) —— In weerwil van den hoogen ſtand tot den 20. bleef de Kwik echter niet vry van eenige ryzingen en daalingen. (§. 63. 142.) —— De zonderlinge drukking van den Dampkring ging weder verzeld met eene zeer *warme* Luchtsgeſteldheid, die na de onderſcheide Plaatſen tot op den 20, 21, 22, 23, of 24ſten duurde. (§. 64. 145.) —— De *Maxima* verſchilden meer in deeze Maand, dan in de voorgaande: dus ſteeg de *Thermometer* te FRANEK. op 76°. die te ZWANENB. maar 65°. te SPAREND. 67°. en te BERG. o. z. 68°. bereikte. (§. 65. 145.) —— Het geen niet weinig tot de Warmte van deeze Maand toebragt, was de *geringe laagte* tot welke de Kwik daalde. Het kleinſte *Minimum*

mum was te FRANEK. 34°. het grootste in 's HAGE $43\frac{1}{2}$ graaden. (§. 66. 146, 147.) — De grootste *gemiddelde Warmte* was in 's HAGE 55°. 94. de *kleinste* te ZWANENB. 50°. 2. (§. 67. 148. — Men had ook tot dien tyd toe geene ongestadigheid in de *Temperatuur* ondervonden: ook waren de onderlinge geschillen geringer dan naar gewoonte. (§. 68. 149.) — De Veranderingen van de drukking des Dampkrings waren overeenkomende met de verschillende standen der Maane. Het dagelyks verschil was op sommige Plaatsen zeer groot. (§. 70. 151.) — Dus was *April* de allerwarmste Maand tot hier toe, overtreffende die van 1762. (§. 71. 152.) — Het groot getal *volmaakt Heldere* en *half Heldere* Dag. maakte deeze Maand zeer aangenaam. (§. 72. *ib.*) — De *Droogte* was ook wederom zeer groot tot den 21, 22, 23sten. De meeste Regens waren na dien tyd gevallen. 'Er was mogelyk geen Voorbeeld van eene zoo langduurige Droogte van $3\frac{1}{2}$ Maand; waar mede het eerste Vierendeeljaars van 1740 en 1748 (beide harde Winters) overeenstemmen. (157.) De Windstreeken hebben ongestadig en zelden uit eenen hoek gewaaid, maar beurtelings uit verschillende. (§. 74. *ib.*) — De Maand *April* van 1722, had in de Jaaren der Maan-cirkels de grootste overeenkomst, wegens de zwaarte van den Dampkring en de hoeveelheid van gevallen Regen, hoewel met mindere Warmte: insgelyks met *April* 1741, behalven dat de N. NW. en NO. Winden het meeste woeien, die in deeze geen plaats hebben gehad; en dat *April* 1760. nog wel zoo veel gelykheid met de tegenwoordige heeft gehad. (§. 75. 164.) — Waar uit men besluiten konde, dat de

grootste helft deezer Maand wederom zeer schoon, aangenaam en droog is geweest: dat de ZW. en na die de NW. Winden op byna alle Plaatsen het meeste gewaaid hebben: dat de Kwik zich ongemeen hoog gehouden hebbe, geduurende de ⅔ gedeelten der Maand: dat de Warmte buitengemeen groot is geweest; doch dat tegen den 20 en 21. het aangenaame en ongewoone Weder (by het Noorder Stilstand en naaste Punt, den 4den dag na de Nieuwe Maan,) een einde genoomen heeft; en het overige der Maand koud, onaangenaam en onstuimig zy geweest. (§. 76. 164.)

XII. De Ziekten welke wy in deeze Maand vinden aangeteekend, waren als volgt:

Te SLUIS IN VLAANDEREN: zoo als die (§. VI.) zyn opgegeeven.

Te MIDDELBURG: vermindering van Ziekten overal. (*II. Afd.* bl. 136.)

Te VERE: als boven. (§. VI.)

Te HELLEVOETSLUIS veranderden de Ziekten in deeze Maand, wegens geduurige Stormwinden, die men in dezelve aldaar had, en gingen in *Tertianæ* en *Quartanæ* over. (238, 239.)

In de WILMSTAD bespeurde men in *April* en *Mei* nog veele van de bovengemelde Ziekten, gelyk ook *Anginæ inflammatoriæ*, doch voornamelyk *Febres biliosæ remittentes*; in oude Lieden *Morbi catarrhales*, in min bejaarden *Cardialgiæ*, zoo *chronicæ*, als *acutæ*, *Phrenitides*, *Febres biliosæ putridæ*; hoewel deeze laatste niet algemeen. (245.)

Te BREDA: Kinderpokjes. (257.)

Te

Te GEERTRUIDENBERG: *Febres Tertianæ* kwamen in deeze alleen voor. (260.)

Te NYMEGEN: anderendaagſche Koortſen, die zeer goedaartig waren; en geene de minſte neiging, gelyk in voorige Jaaren, tot verdubbeling hadden. (330.)

Te STEENWYK: *Febres intermittentes Tertianæ & Semi-tertianæ.* (459.)

De zonderlinge Koortsziekten te ARNHEM (468.) duurden voort en vermeerderden eenigszins in deeze Maand, meeſt goedaartig, doch zonder verdere Gierſtpuiſtjes; in 't laatſt hier en daar *Anginæ catarrhales.* (468.)

Te SCHOONHOVEN: *Variolæ*, *Febris bilioſa intermittens*, *Febris cum doloribus rheumaticis*, *inflammatio Pectoris*, *Febris Quotidiana intermittens.* (494.)

Dezelfde Ziekten van §. X. vervolgden in deeze Maand te UTRECHT, waar by eenige *Febres Quotidianæ* kwamen. (517.)

Te ZYST: Kinderziekte met *Petechiæ*, gevolgd van eene *Febris miliaris alba Epidemica*, *ib.*

Te BERKEL: het Roodvonk voortduurende. (583.)

In 's HAGE waren de meeſte heerſchende Ziekten Borſtziekten. De Kinderziekte, hoewel tot de helft in doodelykheid verminderd, en het Roodvonk. (617*.)

Te HAARLEM: de anderendaagſche Koortſen nog aanhoudende, een enkel Kind aan de Kinderziekte, doch van een goedaartig ſoort. Het Roodvonk bleef ook nog voortduuren, hoewel niet zoo kwaadaartig; als mede de Keelziekte: en behalven eenige Lyders met eene

zuiver inflammatoore *Pleuris*; verder geene andere Ziekten. (677, 679.)

Te WESTZAANDAM: minder Ziekten dan gewoonlyk. (767.)

Te NAARDEN: weinige Ziekten in het Voorjaar. (796).

Te MONNIKENDAM: werden veele met de Ziekten (§. VI.) vermeld, door het ſtormachtige, natte en guure Weder overvallen; waar door de *Podragiſten* aldaar zeer zwaare toevallen hebben gehad. (808.)

Te HOORN: Roodvonk. (812.)

Te FRANEKER: *Febres Petechiales*. (862.)

Te GRONINGEN: geene byzondere Ziekten, als zeer veel Uitſlag met ligte Koortſen (§. X.) opgenoemd. (875.)

Het getal der Zieken verminderde nog aanmerkelyker te HARLINGEN in deeze Maand. Men zag weinige anderendaagſche en derdendaagſche Koortſen. De Rotkoortſen werden weinig gezien; en de *Catarrhale*-koortſen, van den zelfden aart, als die der voorige Maand; verſcheidene hartnekkige Hoeſten met Stuipachtige beweegingen, waar in de Lyders byna bezweeken. De Keelziekte op zich zelven, of met Roodvonk verzeld, hier en daar. —— Men ontmoette mede de Belroos en *Eryſipelas faciei*, met Koorts vergezeld, en zag eenige aanhoudende remitteerende Koortſen, zonder Rotting, welke zich veelal tot ſcheiding ſchikten.

MEI.

§. XIII. De ſtand van den Kwik was in deeze Maand niet zoo aanmerkelyk. De grootſte Hoogte was te FRANEK. van 29. d. 6. 25. De laagſte in 's HAGE 29. d. 4. 375. en te BREDA

29.

29. d. 4. 16. (§. 78. bl. 165.) —— Het *Minimum* had ook niets ongemeens: zynde het Hoogste van 28. d. 9. te LEIDEN, en het laagste van 28. d. 5. 96. te BREDA; doch de vry groote verschillen, op sommige Plaatsen naby elkanderen gelegen, waren tot heden nog zoo groot niet aangeteekend. (§. 79. 166.) —— De *gemiddelde Hoogten*, hoewel niet ongemeen, waren echter eer hoog dan laag, en verschilden weinig van elkanderen. (§. 80. 167, 168.) —— De *gemiddelde* Standen van den *Barometer* konden in 2 à 3 Tydperken verdeeld worden, als van den 1—12; van 12—17. enz. (§. 81. 168.) —— De grootste Graaden van *Hitte* zyn den 24sten van 87½ te FRANEK., doch maar tot 73°. te ZWANENB. waargenoomen; welk Verschil breeder in den *text* te zien is. (§. 83. 170.) —— De uittersten tusschen Warmte en Koude waren in deeze Maand ongemeen groot, en de grootste van het geheele Jaar. Het was niet gewoon den *Thermometer* tot een zoo laagen Stand, als thans, te zien daalen, als den 2den te FRANEK. op 36°., te UTRECHT op 46°. in welke de beide uitterften waargenoomen zyn (§. 85. 171, 172.); 't geen tegen de bovengemelde Hoogte te FRANEK. een verschil van 51½°. maakte. —— Hoewel de Kwik tot een zoo laagen Stand daalde, was de *gemiddelde Hoogte* zeer groot; zynde van 62°. 05. in 's HAGE; en van 55°. 73. te BERGEN O. Z.; verschillende merkelyk in onderscheidene Plaatsen. (§. 87. 173.) —— Het beloop der Warmte kon in 3 Tydperken verdeeld worden, en was wel waardig om na te zien. (§. 88. 175.) —— De Warmte van den 24. en voor eenige Plaatsen van den 25sten was drukkende met eene byna

volmaakſte ſtilte; welke dag ook de heetſte van het geheele Jaar geweeſt is. (§. 89. 178.) — Zeer groot waren de Verwisſelingen van ryzingen en daalingen, welke te FRANEK. en in 's HAGE waargenoomen zyn. §. 90. 181.) — De Luchtsgeſteldheid was over het algemeen zeer aangenaam, doch zeer droog: uit overweeging van de *Heldere*, *Betrokkene* en *Regendagen* blykt, dat het zeer droog geweeſt zy. (§. 91. 182.) — De Windſtreeken waren in verſcheidene Plaatſen verſchillende. (§. 92. 186—193.) — De overeenſtemming in den Maan-cirkel was met andere Jaaren zeer gering geweeſt. (§. 93. 193.) — Dus men beſluit, dat hoewel de Kwik in den *Barometer* niet ongemeen hoog, de drukking des Dampkrings echter iets meerder geweeſt zy, dan gewoonlyk: dat 'er op de 6 à 7 eerſte koude dagen eene aangenaame Warmte gevolgd zy, die geduurende de 7 à 8 laatſte dagen veranderde in eene ongemeene grootte Hitte, welke verzeld ging met NO. Winden; terwyl de ZW. Wind over 't algemeen de heerſchende was, met eenige uitzonderingen; en de geſtadige helderheid der Lucht de aangenaamheid van deeze Maand vermeerderde, in welke het weinig geregend heeft. (§. 94. 193—194.)

§. XIV. De Ziekten, welke in deeze Maand zyn waargenoomen, waren als volgt:

Te SLUIS in VLAAND: als mede in *Juny* en *July*, de minſte Ziekten en Dooden, die ook al van ouds onder de Gezondſte geſteld worden. (bl. 19.)

Te PHILIPPINE: eenige tusſchenpoozende Koortſen van een *rheumatiken* aart (65.), ook

had

had deeze Maand, even als te SLUIS in VLAAND. in *Juny* en het grootſte gedeelte van *July* geen Zieken van belang. (96.)

Te MIDDELBURG: goedaartige Voorjaars-koortſen van een Galachtigen aart. (138.)

In de WILMSTAD: als boven. (§. XII.)

Te BREDA: Kinderpokjes, niet zeer goedaartig; Galkoortſen, Boort. (257.)

Te GEERTRUIDENBERG: *Febres Tertianæ.* (260.)

Te DORDRECHT: *Variolæ.* (266.)

Te NYMEGEN: anderendaagſche Koortſen, enz. (330.)

Te STEENWYK: *Febres intermittentes Tertianæ & Semitertianæ*; Buikloop in de meeſte Lieden die geene *Febres intermittentes* ondergingen. (459.)

Te ARNHEM: remitteerende Koortſen zonder Gierſtpuiſtjes, *Anginæ catarrhales.* (468.)

Te SCHOONHOVEN: *Variolæ*, *Febris bilioſa intermittens*, *Tertiana*, *Quotidiana duplex.* (494.)

Te UTRECHT: *Catarrhi*, *Tuſſes*, *Febris remittens* met alle teekenen van de *Synochus putrida*, in *intermittentes* overgaande; *Febris urticata*, of *Eryſipelas urticatum* genoegzaam alleen in Kinderen. (518.)

Te BERKEL: Roodvonk doorgaande. (583.)

Te HAARLEM: eenige *intermitteerende* Koortſen. Het Roodvonk bleef nog aanhouden. (679.)

Te HOORN: Roodvonk. (813.)

Te FRANEKER: *Febres petechiales.* (862.)

Te GRONINGEN: als boven. (§. X.)

Te HARLINGEN werden de *Catarrhale*-koortſen van de voorgaande Maanden Galachtiger;

het

het getal der Zieken nam zeer af; de anderendaagſche Koortſen bleeven agter; derdendaagſche Koortſen werden enkel gezien; echter hier en daar nog *Febres putridæ*, kwaadaartig met *petechiæ*, en ook beſmettelyk in de Huisgezinnen. (927).

JUNY.

§. XV. Deeze Maand was de minſt aanmerkelykſte van het geheele Jaar: De Hoogten, zoo de *gemiddelde* als de *Maxima*, waren niet ongemeen: de Warmte was maatig en had niets zeldzaams: de Luchtsgeſteldheid was, over 't algemeen, aangenaam. (§. 95. bl. 194.) — De *grootſte Hoogte* was te FRANEK. 29. d. 4. 5. te BREDA de *minſt Hooge* 29. d. 2. (§ 96. *ib.*) — De *Minima* waren het hoogſte te FRANEK. op 28. d. 8.25. het laagſte te BREDA 28. 7.11. (§. 97. 196.) — Het grootſte *Medium* heeft ingevolge te FRANEK. het kleinſte te BREDA plaats gehad. (§. 98. 198.) — Ook was de Kwik aan geene groote beweeging onderhevig. De verſchillende Tydperken moet men in den *text* (§. 99. 199.) zelve nagaan. — De Warmte was zeer gemaatigd, zoo ten opzichte van het *Maximum*, als van het *Medium*. De grootſte Warmte is te BREDA waargenoomen op 78°. den 7 en 8; en te ZWANENB. weder maar op 68°. den 28ſten. (§. 100. 202.) — De laagſte Standen of *Minima* hadden mede niets zeldzaams, doch verſchilden weder in ſommige Steden veel van elkanderen. (§. 101. 204.) — Even min was de *gemiddelde Hoogte* voor de geheele Maand zonderling. (§. 102. 205, 206.) — Volgens de Waarneemin-

neemingen van FRANEK. is de grootſte Warmte van den 7—19; en van den 23. tot het einde der Maand geweeſt. (§. 103. 207.) —— De Luchtsgeſteldheid was over 't algemeen aan geene groote Veranderingen onderhevig; het dagelyks verſchil, dat van 24. uuren, 't verſchil van 's avonds en 's morgens, waren geringer, dan zy gemeenlyk zyn; hoewel 'er eenige dagen waargenoomen zyn, waar in dat verſchil vry groot was. (§. 104. 207, 208.) —— Niets aanmerkelyks had ook deeze Maand wegens het getal van *Heldere* of *Betrokkene* dagen, die vry gemengd waren. — Uit den gevallen Regen bleek het vry Vochtig geweeſt te zyn, hoewel by groote tusſchenpoozen van Droogte; en wel van den 8—13. na het L. Q. enz. de uitwaasſeming was van 47. 2. lyn. (§. 105. 209.) —— De Winden hebben in 't algemeen, geduurende deeze Maand, byzonder dikwyls uit het N. N W. en N O. gewaaid. (§. 106. 213.) —— In de overeenſtemming van deeze Maand, met andere Jaaren in den Maancirkel vallende, kwam *Juny* 1722. vry wel overeen met den *Barometer*, gemaatigde Lucht en gevallen Regen, die iets minder was dan in deeze Maand, 't geen ook met opzicht van den *Barometer* en *Thermometer* van *Juny* 1741. kan gezegd worden: insgelyks *Juny* 1760. omtrent den *Barometer* in deszelfs Hoogſten en gemiddelden Stand enz. Weshalven deeze Maand niets byzonders opleverde als de veelvuldige N O. Winden, welke het warmſte gedeelte der Maand verzelden; zynde de hoogte van den Kwik, even als de Warmte middelmaatig, die door eenige koude dagen afgewisſeld werd; de droogte was tamelyk groot, en de ſtilte, uitgezon-

gezonderd eenige dagen, aanmerkelyk. (219, 220.)

§. XVI. De volgende Ziekten zyn ons van deeze Maand medegedeeld:

Te SLUIS: als boven. (§. XII.)

Te PHILIPPINE genoot het *Guarnizoen* eene gewenſchte Gezondheid. (bl. 66.)

Te MIDDELBURG: Kinderpokjes hier en daar, gemakkelyk te geneezen. (136.)

In de WILMSTAD: als boven. (§. XII.)

Te BREDA: Kolykpynen, Buikloop, Kinderpokjes van een beter ſoort. (257.)

Te GEERTRUIDENBERG: haaſt geheel vry. (260.)

Te DORDRECHT: Kinderpokjes. (266.)

Te NYMEGEN: anderendaagſche Koortſen, zeer goedaartig. (330.)

Te ZWOLLE: behalven de Ziekten boven (§. VI.) gemeld, Roodvonk, met, en zonder oppervlakkige Verzweeringen in de Keel. (446.)

Te STEENWYK: de Ziekten boven (§. XIV.) gemeld.

Te ARNHEM: *remitteerende*-koortſen zonder Gierſtpuiſtjes, veelen met pynelyke Buikloopen behebt. (468.)

Te SCHOONHOVEN, byna als in *Mei* (§. XIV.). (494.)

Te UTRECHT: *Eryſipelas urticatum*; veelerlei andere Uitſlag, gelykende naar Mazelen, meeſt verzeld van hitte en pynelykheid in de Keel, misſelykheid, groote jeukte, ligte Buikpynen en min of meer Koorts. (518.)

Te BERKEL: nog Roodvonk (583.); voor 't overige zeer weinig Zieken, behalven eenige, met Uitſlag, van een goedaartig ſoort, en

en dikwyls van eene *intermitteerende* Koorts verzeld. (587.)

Te HAARLEM: *intermitteerende* Koortsen, Roodvonk, sleepende Borstziekten doodelyk, Kinderziekte, niet *Epidemisch.* (679, 680.)

Te HOORN: Roodvonk. (813.)

Te ENKHUIZEN: Krimpingen in de Ingewanden en Buikloop van geele Waterige stoffen. (831.)

Te FRANEKER: *Febres petechiales*, voor veelen gevaarlyk, en de *Febres Scarlatinæ* begonden zich allengskens in deeze Maand te vertoonen. (862.)

Te GRONINGEN: als boven. (§. VIII.)

Te HARLINGEN: *Febres putridæ* meer dan in de voorige Maand en zelden goedaartig: 't getal der Ziekten anders nog merkelyk minder: *remitteerende* Galkoortsen hier en daar; *Catarrhale* byna in 't geheel niet; hevige Zogverplaatsingen; Galkolyken; Roodvonk met *Anginæ*, by sommigen goedertieren, by anderen kwaadaartig, met traagen en gebrekkelyken Uitslag, paarsche kleur, en blaauwe Vlekken en blaauwe Handen, gevolgd van *Gangræna.* (927.)

J U L Y.

§. XVII. De Hoogte des *Barometers* is deeze Maand niet zonderling geweest, hoewel ze nochtans byzonderheden genoeg heeft opgeleverd, om opgemerkt te worden: de grootste hoogte was te FRANEKER van 29. d. 5.625. den 15., de laagste te BREDA den 12. van 29. d. 4.16. (§. 109. bl. 221.) — De laagste Standen waren meer byzonder; zynde het kleinste *Minimum* in 's HAGE van 28. d. 3. 114. het grootste te LEIDEN

LEIDEN en te BERGEN O.Z. van 28 d. 6.00. geweest. (§. 110. 222, 223.) —— De *gemiddelde Hoogten* waren niet zonderling. (§. 111. 224.) —— De ryzing en daaling van den *Barometer* behelsden 4 Tydperken. (§. 112. 235.) —— De Warmte van deeze Maand was groot en bestendig, zynde te AMSTERDAM op 85°. 5. te BREDA tot 86°., te ZWANENB. maar tot 78°.0. gereezen. (§. 113. 227, 228.) —— De *Minima* van deeze Maand waren niet zeldzaam: te BERG. O. Z. tot 52°., te UTRECHT tot 60°. 00. (§. 114. 229, 230.) —— En de *gemiddelde Hoogte* naar evenredigheid van 69°. 33. — 61°. 84. (§. 115. 230, 231.) —— De Tydperken der afwisseling van de ryzing en daaling waren 4. (§. 116. 231.) —— De Verschillen, buiten eenige uitzonderingen, niet aanmerkelyk. (§. 117. 233, 234.) —— De *Heldere*, *Betrokkene* en *Regendagen* op veele Plaatsen ongelyk: van gelyken de Onweêrsvlagen: te FRANEK. waren 16 Regendagen aangeteekend en 53. 3. l. Water gevallen; waar tegen de Uitwaasseming maar 45. 2. l. was geweest. —— De Verandering van de Maan had haar gewoonen invloed op de Verandering der Luchtsgesteldheid. —— Te AMSTERD. heeft het mede nu en dan sterk geregend, en te SPAREND. was 86. l. Water gevallen en maar 62. uitgewaassemd: te ZWANENB. 74. enz. de Regen en Uitwaasseming was te BREDA byna gelyk. (§. 118. 233—239.) —— De Winden hebben deeze Maand, even gelyk in de voorige, bestendig uit het N. NW. en NO. gewaaid. (§. 119. 239—245.) —— In de overeenstemming hadden de Maanden *July* 1779, 1760, 1741 en 1722. weinig betrekking tot elkanderen; hoewel de Jaaren 1741 en

en 1760. veel overeenkomſtig in Warmte hebben; en dat 'er in 1722 en 1779, byna evenveel Water gevallen is. (§. 120. 245.) —— Dus heeft deeze Maand niets byzonders opgeleverd, als dat zy zeer beſtendig in Warmte is geweeſt: als mede zeer aanmerkelyk wegens de menigvuldige Onweders, die overal gewoed hebben; en de ongemeene veelheid van gevallen Water, benevens de geringe kracht van Wind. (§. 121. 246.)

§. XVIII. De Ziekten, die tot onze kenniſſe gekomen zyn, waren:

Te SLUIS in VLAAND. als boven. (§. XII.).

Te PHILIPPINE begon het Volk omtrent den 20ſten hier en daar met tusſchenpoozende Galkoortſen aangetaſt te worden, in twee alleen maar kwaadaartig. (bl. 71.)

Te MIDDELBURG: zeer weinig Kinderpokjes, Mazelen hier en daar. (137.)

In de WILMSTAD: in deeze en de 2. volgende Maanden, *Febres remittentes bilioſæ*, maar in eenige Zieken *intermittentes Tertianæ*, welke veele Menſchen aantaſtten: waar by zich voegden *Anginæ inflammatoriæ*, *Pleuritides*, *Hæmoptoſes*, *Diarrhœæ*, in ſommigen *cruentæ*; geene *Dyſenteriæ* dit Jaar. (247.)

Te BREDA: tusſchenpoozende Koortſen, Kinderpokjes.

Te GEERTRUIDENBERG: haaſt geheel vry. (260.)

Te DORDRECHT: Kinderpokjes. (266.)

Te NYMEGEN: anderendaagſche Koortſen, zeer goedaartig. (330.)

Te STEENWYK: de Ziekten boven (§. XIV.) gemeld, tot het laatſte van deeze Maand.

Te ARNHEM: volkomene Galkoortſen. (468.)

Te SCHOONHOVEN: *Febres bilioſæ continuæ, Phthiſis pulmonalis.* (494.)

Te UTRECHT: het aantal Zieken niet groot; de Uitſlag vermeerderde; men kreeg meer Roos met groote blaaren, *Pemphygus apyretus*; ligte *Anginæ catarrhales*; eenige *remittentes catarrhales*; *Colicæ*; *Choleræ*; *Diarrhœæ.* (519.)

Te BERKEL: weinig Zieken, behalven eenigen met Uitſlag, van een goedaartig ſoort, en dikwyls met eene *intermitteerende* Koorts verzeld. (587.)

In 's HAGE: Galkoortſen, zoo *remitteerende*, als *intermitteerende.* (613.)

Te HAARLEM: zeer weinige Zieken in 't begin der Maand: het Roodvonk begon te verminderen; de Kinderziekte vermeerderde niet; *Pleuris* hier en daar zeer gemakkelyk; eenige anderendaagſche Koortſen, doch niet zoo gemakkelyk; eenige alledaagſche Koortſen min gemaklyk. (679, 680.)

Te PURMEREND: in 't laatſt van de Maand menigvuldiger. (763.)

Te AMSTERDAM: Najaarskoortſen veel menigvuldiger, zwaarder en met gevaarlyker toevallen vergezeld dan gewoonlyk (773, 778.), by ſommigen verzeld van ſcharlaken Uitſlag. (780.)

Te ENKHUIZEN: de Graauwe- en Roodenloop begint zich in deeze Maand te openbaaren. (832.)

Te FRANEKER: *Febres Scharlatinæ*, vooral in Kinderen, met diepe *abſcesſen.* (862.)

Te GRONINGEN: als boven. (§. VI. X.)

Te HARLINGEN was de *Febris putrida* zeer verminderd; men zag meer *remitteerende* Galkoort-

koortſen, en eenige *Choleræ*; inzonderheid ontſtonden 'er pynelyke Buikloopen en Perſingen, en de kwaadaartige Persloop nam zyn begin; ook meer gewoone geneigdheid tot Vuurigheid en Uitſlag der Huid: de beſmettelyke Keelziekte was zoo in geweld der toevallen, als in ſoort zeer verſchillende, met opgezette *Tonſillæ*, gezwollen *Parotides*, *Eryſipelas*, *Purpura alba*, *Petechiæ* enz. (928.).

AUGUSTUS.

§. XIX. Deeze Maand levert een meerder getal van aanmerkelyke Verſchynſelen op, dan de voorige; zoo wegens de zwaarte van de Lucht, deszelfs Droogte en Warmte, als de Streek der Winden; waar van de *grootſte Hoogte* te FRANEK. van 29. d. 6.¼. de *kleinſte* te BREDA van 29. d. 2.94. waargenoomen is. (§. 122. bl. 246—248.) — de *Minima* waren niet minder, en weder met het grootſte Verſchil te FRANEK. van 28. d. 10. 25. l. en te BREDA, tot 28. d. 7. 65. l. (§. 123. 248.) — ook waren de *middelbaare Hoogten* zeer aanmerkelyk (§. 124. 250.); gelyk 'er ook verſcheidene Tydperken zyn waargenoomen. (§. 125. 251.) —— De Warmte van deeze Maand is in allen opzichte buitengemeen geweeſt, waar van weinige voorbeelden gevonden worden, als te FRANEK. den 31ſten op 87°. enz. het minſt hooge te BERG. O. Z. 74°. (§. 126. 252—253.) —— Het *Minimum* was den 4. en 7den te FRANEK. 57°. te MIDDELB. 66°. (§. 127. 254.) en de middelbaare Warmte, de grootſte tot heden waargenoomen. (§. 128. 255.) —— Het byzondere der Warmte kan men uit de opgegeevene voor-

beelden afneemen. (§. 129. 256.) —— Ook zyn de dagelykſche Verſchillen van deeze Maand zeer groot geweeſt. (§. 130. bl. 257.) —— De Luchtsgeſteldheid omtrent de heldere dagen had niets byzonders opgeleverd (§. 131. 258.) — De Droogte van deeze Maand is uitermaate groot geweeſt, zynde 'er zeer weinig Regen gevallen (*ib.*), en weinig Onweêr geweeſt (259.) — De Noorde en N W. Winden hebben het beſtendigſt gewaaid. (§. 132. 261.) — De aanhoudende Stilte heeft veel toegebragt tot de geduurige Warmte, niet min zeldzaam in dit Jaargety dan in 't begin van het Jaar. (262.) — De overeenſtemming was zeer gering (§. 133. 266.) Al het welk overvloed van byzonderheden heeft uitgeleverd, zoo wegens de ongewoone Hoogte van den *Barom.* en deszelfs laagtſte Standen, als wegens de ongemeene aanhoudende N. N W. en NO. Winden, buitengewoone Droogte en Stilte, waar van geen voorbeelden zyn. (§. 134, 267.)

§. XX. De Ziekten waren in de onderſtaande Plaatſen:

Te SLUIS in VLAAND: heerſchten in deeze Maand, in *September* en 't begin van *October* de Najaarskoortſen, Boorten, Galachtige Buikloopen, Galkolyken, aanhoudende of geduurige Koortſen, Verſtoppingen in de Lever, en in verſcheidene Lichaams-deelen; doch allermeeſt Galkoortſen. (bl. 19.)

Te PHILIPPINE: de Galziekten van de voorige Maand begonden algemeener te worden, en waren uit het *Rheumatike* en Galachtige ſamengeſteld. (75.)

Te MIDDELBURG: Gal- en Zinkingkoortſen met rotachtige ſtoffen in de eerſte wegen, die lang aanhielden. (136.) Te

Te WESTCAPPEL begonden de Gal- en anderendaagſche Koortſen; de meeſte Galkoortſen waren van een goeden aart. (144.)

Te GOES: tusſchenpoozende en aanhoudende wederkeerende Galkoortſen begonden zich tegen het einde der Maand te vertoonen, en dat zelfs niet groot in aantal. (152.)

Te Z. ZEE: in 't laatſte van *Aug.* Galziekten, nu min, dan meer *remitteerende.* (167*.)

Te THOLEN: Galziekte in deeze Maand begonnen en tot in 't laatſt van *September* f in *October* vervolgd. (157.)

Te MAARTENSDYK: meerder veelheid van Ziekten, doch niet kwaadaartig, begonnen vroeg van half *Auguſtus*, en duurden lang tot in het einde van *November.* (161.)

Te OUDENBOSCH begonden de Koortſen op het einde deezer Maand allengskens zeer algemeen te regeeren. (215.)

Te SOMMELSDYK: een groot getal Herfſt- en Galkoortſen, en meer dan voorheen, namen omtrent half *Auguſtus* een aanvang. (228.)

In de WILMSTAD als boven. (§. XVIII.)

Te BREDA: Galachtige Buikloop, Galachtige Rotkoortſen zoo tusſchenpoozende, als geduurig wederkeerende en geduurig toeneemende; Roodvonk hier en daar; Kinderpokjes. (257.)

Te GEERTRUIDENBERG: tegen het midden van deeze Maand Galkoortſen by veelen, die niet kwaadaartig waren. (260.)

Te DORDRECHT: Kinderpokjes. (266.)

Te NYMEGEN: de anderendaagſche Koortſen bleven nog aanhouden (331.)

Te CAMPEN: met het begin aanhoudende enkelde of dubbelde derdendaagſche tusſchen-

poozende, doorgaande en kwaadaartige Koortsen. (377, 378.)

Te ZWOLLE dezelfde Ziekten als boven; in deeze Maand, *Diarrhœa*, (448.)

Te ARNHEM: de volkomene Galkoortsen van *July* helden byzonder nu tot Verrotting. (268.)

Te SCHOONHOVEN: *Febris biliosa: Tertiana, Phthisis pulmonalis, Febris Scarlatina.* (495.)

Te UTRECHT: meer Zieken: veele *Febres biliosæ, Rheumatismi inflammatorii, Anginæ inflammatoriæ;* maar vooral *Anginæ malignæ, putridæ epidemicæ;* Afgangen in Kinderen. (519, 525.)

Te ELBURG: Roodeloop. (546.)

Te AMERSFOORT: in de 5 laatste Maanden Roodeloop in weinige Persoonen, en eenige kwaadaartige Koortsen, waar door sommigen weggerukt zyn. (535*.)

Te BERKEL: *remitteerende* Galkoortsen uit de Droogmakeryen omtrent half *August.* (587.)

In 's HAGE: Galkoortsen, zoo *remitteerende* als *intermitteerende* en *Cholera morbus.* (613—615.)

Te HAARLEM: *intermitteerende* Koortsen, met de helft der Maand, drieledig; *Febres biliosæ* & *biliosæ putridæ,* (681, 682.) *Cholera morbus,* en een soort van Loop (686.): *continua remittens.* (688.)

Te PURMEREND: menigvuldiger Zieken, bestaande in Galkoortsen, geene *Diarrhœæ* of *Dysenteriæ.* (763.)

Te WESTZAANDAM: omtrent de helft der Maand Afgaande-koortsen tweesoortig, Galachtig en Zinkingachtig, in dubbelde anderendaagsche Koortsen overgaande. (767.)

Te

Te AMSTERDAM: Najaarskoortſen, in deeze Maand, met Scharlaaken Uitſlag verzeld. (780.)

Te NAARDEN: Najaarskoortſen, meeſt Galkoortſen, goedaartige Buikloop, ſommige Rotkoortſen. (796.)

Te HILVERSUM: byzondere Keelziekten met aanhoudende Koorts. (800.)

Te LAAREN: dezelfde Keelziekte (*Angina Eryſipelatoſa.*)

Te HUIZEN: min goedaartige Koortſen, en meeſt al Rotkoortſen. (803.)

Te BLARICUM: geene Ziekten boven het gewoone getal. (805.)

Te MONNIKENDAM: met half *Auguſt.* eenige *Febres continuæ putridæ bilioſæ*, *Febres quotidianæ & tertianæ.* (809.)

Te HOORN, Roodvonk. (812.)

Te ENKHUIZEN: pynelyke Buikloop, Graauwe- en Spysloop, Roodeloop, *Diarrhœa dyſenteriodes.* (834.)

Te GRONINGEN: anderendaagſche Koortſen omtrent half *Aug.* in 't laatſt van de Maand zeer frequent, voor ſommigen Doodelyk. (876.)

Te BENTELO: de Roodeloop in een Huis. (907.)

Te ENSCHEDÉ: in de Stad en derzelver Gerichten, een algemeene doorgaande Buikloop, voor de Lyders meer laſtig dan gevaarlyk; en denkelyk by eenigen heel heilzaam, om een kwaadaartigen voortekomen. (913.)

Te HARLINGEN verſpreide zich de Persloop meer en meer, en werd kwaadaartiger: hier en daar zag men eene goedaartige *Diarrhœa*, eene enkele *Colica bilioſa*; en hier en daar de Keelziekte met rood Uitſlag, Rotkoortſen zeer

 zeld-

zeldſaam, doch dan kwaadaartig met *Petechiæ*: *remitteerende* Galkoortſen lieten zich meer en meer zien: enkele *Tertianæ*: ſommige Galkoortſen in den *Typus* der *Synochi putres*: eene *Febris ardens*. (935, 936.)

SEPTEMBER.

§. XXI. Deeze Maand heeft geene byzonderheden voor den *Barometer* opgeleverd; de Warmte van deeze Maand is echter aanmerkelyk geweeſt. (§. 135. bl. 267.) Het *Maximum* was te FRANEK. weder 29. d. 4. 5. l. en te BREDA 29. d. 2. 94. (§. 136. 268.) —— Het *Minimum* te FRANEK. en te LEIDEN 28. d. 9. en 9.00. te BREDA 28. d. 7.65. (§. 137. 269.) —— Het *Medium* niet byzonder. (§. 138. 270.) —— De dagelykſche Veranderingen werden tot 5. Tydperken gebragt. (§. 139. 271.) —— De Warmte, welke in de voorgaande Maand zoo buitengemeen en aanhoudende geweeſt is, bleef deeze Maand voortduuren, zoo dat 'er mede geen voorbeeld te vinden is van eene zoo groote en beſtendige Hitte: het grootſte *Maximum* was te FRANEK. en te LEIDEN 84. 5. en 84. het kleinſte te ZWANENB. van 77°. (§. 140. 275—277.) —— Het kleinſte *Minimum* was te FRANEK. 45°. het grootſte te MIDDELB. van 57°. (§. 141. 277, 278.) —— De *gemiddelde* Warmte was te FRANEK. het grootſte, te UTRECHT het kleinſte geweeſt. (§. 142. 278, 279.) —— De onderſcheidene Tydperken van de Warmte zyn in het byzonder aangeweezen. (§. 143. 279.) —— De dagelykſche Verandering was verſchillende op ſommige Plaatſen. (§. 144. 282.) —— De Regendagen zyn in deeze Maand menigvuldiger geweeſt, waarom zy onder

der de *Regenachtige* mag geteld worden, zoo als de Waarneemingen daar van in lynen waargenoomen, onderſcheiden, aanwyzen. (§. 145. 282—285.) —— De Winden zyn in deeze Maand zeer onbeſtendig geweeſt, uitwyzens de verſchillende opgaave daar van medegedeeld. (§. 146. 285—290. —— De overeenkomſt met de Jaaren 1741, 1760 en 1779. was niet wel te beſlisſen; maar het verſchil tusſchen 1722 en 1741. was zeer groot. (§. 147. 291.) —— De *Barometer* had dan niets byzonders dan deszelfs *Minimum*: de Maand was buitengewoon Warm en Stil; en de N W. en Z W. waren de meeſt heerſchende Winden: het getal der Regendagen en de hoeveelheid van gevallen Regen was mede aanmerkelyk.

§. XXII. De Ziekten waren als volgt:

Te SLUIS in VLAAND: als boven. (§. XX.)

Te SAS VAN GENT: *Regul.* en *irregul.* aanhoudende, *remitt.* ander. en dubb. ander. Galk. (62.)

Te PHILIPPINE: Ziekten uit het *Catarrhale* en Galachtige ſamengeſteld, onder de gedaante van afgaande Koortſen zich vertoonende. (bl. 78, 79, 97.)

Te VLISSINGEN: *Febres autumnales*, *bilioſæ ſimplices* & *ex genere putridarum*: eenige weinige *Febres malignæ*, echter niet in dat aantal als wel op andere Plaatſen; zelfs minder dan in het nabuurig MIDDELB.: eene enkele *Diarrhœa*; doch niet *epidemiſch*. (126.)

Te MIDDELBURG: heviger Koortſen, naar het rottige hellende, van wegen de geweldige Hitte en meerdere ſcherpte der Vochten. (137.)

Te VERE begonden de gewoone Galkoortſen, vry meer dan naar gewoonte, doch minder

der dan in verſcheidene Jaaren wel ontmoet zyn, te regeeren; zynde ſommige *intermittentes*, andere *continuæ remittentes*, waar onder eenige *in putredinem vergentes*, weinige *putridæ*: geene *Diarrhœæ*, veel minder *Dyſenteriæ*. (142.)

Te WESTCAPPEL: Galkoortſen enz. (§. XX.) die van een kwaadaartigen of rottigen aart waren beliepen alleen op 7, of 8, waar van 'er in deeze Maand 2. Geſtorven zyn. (145.)

Te Z. ZEE: zeer hevige Galziekten, veel ſterker dan in gewoone Jaaren, en onder deeze met zulke toevallen verzeld, dat men ze onder de Rotkoortſen brengen moeſt. (171*.)

Te GOES: de Galkoortſen van de voorige Maand namen toe. (152.)

Te THOLEN: de Galziekten in *Auguſtus* begonnen, vervolgden haaren gewoonen loop en toevallen tot in het laatſte van deeze Maand. (157.)

Te ST. MAARTENSDYK: als boven. (§. XX)

Te STEENBERGEN: Galkoortſen, zoo dagelykſche, dubbelde anderendaagſche, derdendaagſche en dubbelde derdend. Koortſen: ſterke Afgangen zonder kwaade gevolgen: van Roodenloop maar 2. Voorbeelden. (199. *Not.*)

Te ROOZENDAAL: *Febres intermittentes autumnales*: geene *Dyſenteriæ*: *Diarrhœæ* in zeer weinigen en niet *epidemiſch.* (211.)

Te OUDENBOSCH: dezelfde Koortſen als in het einde van *Auguſtus*, boven (§. XXI.) aangehaald.

Te SOMMELSDYK: de Herfſt- en Galkoortſen vermeerderden in deeze Maand ongemeen ſterk. (228.)

Te HELLEVOETSLUIS: *Febres bilioſæ continuæ remittentes*, naar Rotkoortſen hellende: *Dyſenteriæ* maar 3. (239.)

In

In de WILMSTAD: als boven. (§. XVIII.)

Te ZEVENBERGEN: in den omtrek van de Stad, met het begin van de Maand eene Galachtige besmettelyke Roodenloop. (248.)

Te BREDA: Galachtige Rotkoortsen, die niet zeer kwaadaartig waren: tusschenpoozende Najaars- of Herfstkoortsen; galachtige Buikloop; Zinkingachtige Keel-ontsteekingen, Kinderpokjes. (258.)

Te GEERTRUIDENBERG: Gal- en dubbelde anderendaagsche Koortsen, die zeer hardnekkig en byzonder gevaarlyk waren voor Kraamvrouwen. (260.)

LANGSTRAAT: *Febres autumnales*, die vry langduurig waren: eenige *Diarrhœæ* in Arbeiders uit ZEELAND t' huis gekomen (262.)

Te NYMEGEN: de voorgaande Koortsen maakten in deeze Maand plaats voor eene *Diarrhœa*: de *Dysenterie* is binnen deeze Stad naauwlyks gewaar geworden. (331.)

Te DREMPT en HOOGKEPPEL: Persloop. (371.)

Te CAMPEN: als boven (§. XX.), onder het Garnizoen.

Te ZWOLLE: afgaande Koortsen; *Febres contin.* of *contin. remitt.* zoogenaamde Gal- en Rotkoortsen; afgaande Koortsen; Roodvonk; kwaadaartige Keelziekte; *Diarrhœæ;* 2 à 3 *Dysenteriæ* van elders medegebragt. (445–448.)

Te HASSELT: veele tusschenpoozende Koortsen, weinig afgaande Gal- en Rotkoortsen. Te WILSEM op den *Ysseldyk*, een uur van CAMPEN, veele tusschenpoozende Koortsen en andere, minder hevig, doch van denzelfden aart als te CAMPEN. — Op het CAMPER-EILAND, dezelfde Ziekten; zynde de afgaande Koortsen nog veel ligter geweest. — Op het CAMPER-

PERVEEN veele en dezelfde Koortſen als te CAMPEN. (456.) — Te YSSELMUIDEN, digt by CAMPEN, en in de KOEKOEK, (eene kleine Veenſtreek in MASTENBROEK,) zeer veelen aan de *Camperkoortſen.* — Te GENEMUIDEN meer tusſchenpoozende Koortſen. — Aan de ZWARTESLUIS, zeer veele tusſchenpoozende Koortſen: eenige aan de kwaadaartige Keelziekte; een enkelde aan het Roodvonk; veele aan afgaande Gal- en Rotkoortſen. — Op het WANNEPERVEEN veele kwaadaartige Keelziekten, Roodvonk, afgaande Gal- en Rotkoortſen. — Te KOLDERVEEN integendeel, ſchoon naby en in dezelfde ſtreek met het WANNEPERVEEN liggende, geene Gal- of Rotkoortſen, of eenige andere Ziekten, dan alleen in een huis tusſchenpoozende Koortſen; en in een ander vier Kinders aan de kwaadaartige Keelziekte. — Te GIETHOORN tusſchenpoozende Koortſen byna in alle wooningen; Gal- en Rotkoortſen en veele kwaadaartige Keelziekten. — Te VOLLENHOVE tusſchenpoozende Koortſen, Roodvonk, de Roodeloop onder 11. Huisgezinnen, en eenige kwaadaartige Keelziekten. (456, 457. — Te BLOKZYL en aan de KUINDER veele Gal- en Rotkoortſen. (458.)

Te STEENWYK bleeven de Galkoortſen buiten de Stad aanhouden, en naar het Zuiden en W. en N W. en den Zeekant zich dagelyks vermenigvuldigen, en in de laage Landen als algemeen doorgaande te worden, wegens gebrek van verſch Water in de Slooten, Grachten en Regenbakken, enz. (460.) — Aan de N. en O. zyde van deeze Stad in het Frieſche, Overysſelſche en Drentſche zyn de Dorpen, wegens de hoogere Zandgronden en verſch Water, van de

de Galkoortſen bevryd gebleeven; in de Stad hebben geen 20 Menſchen aan de Galkoortſen gelaboreerd, enz. geene Rotkoorts is 'er vernoomen. (461.)

Te ARNHEM duurden de Galkoortſen van *Auguſtus* voort in *September*: in deeze Maand grasſeerde nog de algemeene Kinkhoeſt: de Buikloop die zich in *Juny* geopenbaard had, hield nog aan in *September*: beſmettelyke Roodeloop deed zich in de Nabuurſchap van ARNHEM op, doch had weinig voortgang. Binnen de Stad is 'er een enkelde door aangetaſt geworden. (468. 469.)

Te VIANEN: minder Najaarskoortſen en gemakkelyk te behandelen. (475) Aan den binnenkant van den hoogen LEKKENDYK, tusſchen VIANEN en EVERDINGEN, veele door *Febres putridæ* aangetaſt. (476.)

Te SCHOONHOVEN: *Febris bilioſa continua & bilioſa intermittens.* (495.)

Te UTRECHT: *Anginæ malignæ*, geweldig doorbreekende en voor veelen Doodelyk: ſterke *Diarrhœæ* en *Choleræ*, welke in weinige dagen door een ſoort van gierſtige Uitſlag vervangen werden, en daar na ophielden; *Tusſes Mucidæ Raucedines; Pectoris Dolores rheumatici; tertianæ Febres irregulares.* (520, 525.)

Te ELBURG: Galkoortſen, nu en dan kwaadaartig; en eenige in den beginne uitwendige Koortſen hadden Doodelyke gevolgen: de Kinderpokjes vereenigden zich ſomwylen met den Loop: de Roodeloop op het hevigſte. (547, 553.)

Te DOORNSPYK en NUNSPEET Roodeloop. (557.)

Te ROTTERDAM: *Febres continuæ remittentes*

&

& *intermittentes*, ook eenige *Diarrhœæ biliosæ & serosæ*, en daar onder *cruentæ*; ligte Gal- en Rotkoortsen onder de eerste, onder een gering voorkomen dikwyls Doodelyk en met Sprouw scheidende. (566.)

Te Schiedam: geene *Epidemische* Ziekten; zelfs minder *Febres biliosæ* & *continuæ* dan gewoonlyk; maar wel zoo veele *Febres intermittentes*, en ook meerder *Quartanæ.* (575.)

Te Berkel verspreidden zich in 't laatst van *September* de Ziekten van de *Droogmaakeryen* vry algemeen over de Inwoonderen der Heerlykheid. (587.)

In 's Hage: Galkoortsen, zoo *remitteerende* als *intermitteerende*; eenige *Quartanæ.* De *Diarrhœa* was de *Morbus Stationarius*, als by de *Febres*, *Anginæ* en *Pleuritides* zich voegende; eenige *Dysenteriæ*; *Cholera morbus*; *Tusses convulsivæ puerorum.* (615.)

Te Haarlem: voortgang van de *Epidemische* Ziekte. (§. XX.)

Te Purmerend: als boven. (§. XVIII.)

Te Westzaandam: vermeerdering van de Gal- en Zinkingkoortsen, zoo dat de minste Huisgezinnen daar van vry bleeven. Eenige *Diarrhœæ criticæ*; en eenige weinige *Dysenteriæ cruentæ putridissimæ*, doch niet besmettelyk. (767, 768.)

Te Amsterdam: Buikloopen by de Koortsen in 't laatst van deeze Maand en *October*; in eenige weinigen Persloop (775); de Koortsen gingen ook in deeze Maand met pyn in de zyde gepaard. (780.)

Te Naarden: als boven. (§. XX.)

Te Huizen: Persloop in deeze Maand, in het Dorp zelve ontstaan. (801.)

Te

Te MONNIKENDAM: de Koortſen van de voorige Maand, begonden in deeze en de twee volgende Maanden met zwaarder *Symptomata* en *Epidemiſch* te heerſchen, waar onder *Affectiones capitis*, *Diarrhœæ* en 2 *Dyſenterie.* (809.)

Te HOORN: veele Galkoortſen in den Herfſt, maar voor weinig Menſchen echter Doodelyk: Rotk. ſlechts by weinigen: Roodenl. in ſommigen, en voor deeze en geene Doodelyk. (813.)

Te ENKHUIZEN: Roodenloop, op 't hevigſte (§. XVI. met bl. 830.)

Te LUTJENBROEK en HEM de Roodeloop in 4 of 5. (833.)

Te SCHAGEN: Grasſeerende Koortſen: *Diarrhœæ* en *Dyſenteriæ* niet *Epidemiſch.* (850, 852.)

Te FRANEKER: als boven. (§. XVI, XVIII.)

Te GRONINGEN: de anderendaagſche Koorts in *Aug.* begonnen, onder veele gedaanten veranderende, nam in deeze Maand zeer toe en met een de Sterfte; men zag zeer enkele *Diarrhœæ*, geene *Dyſenteriæ.* (876.)

Te APPINGEDAM werden de Galkoortſen menigvuldiger: eenige veranderden in eene Doodelyke Rotkoorts: buiten waren 'er 4 à 5. aan Geſtorven. (890.)

Te ENSCHEDÉ: dezelfde Ziekten als in *Auguſtus.* (§. XX.)

Te OLDENZAAL hebben de Gal- en Rotkoortſen het geheele Jaar door, doch meeſt in de Maanden *September* en *October* gegrasſeerd; meeſt *ſporadicè.* (901, 908.)

Te HENGELO openbaarde zich de *Dyſenterie* in 2 huizen. (907.)

Te HARLINGEN: niet veel Ziekten in getal; terwyl de Persloop zich overal verſpreidde en zyne grootſte ſlagting aanrechtte. Rotkoortſen nu

nu en dan: de Keelziekte met rooden Uitslag slegts eenmaal: eene enkele *Cholera biliosa*: *remitteerende* Koortsen meer dan in de voorige Maand, sommige met volkomene intermissien, doch zwaare verheffingen om den anderen dag, by enkelen niet vry van *Cataphora*: by sommigen Uitslag van kleine vuurige en jeukende puistjes als in de *Dysenterici*: verscheidene zuivere en hevige anderendaagsche Koortsen: eene *Angina inflammatoria* in 't laatst der Maand. (937.)

OCTOBER.

§. XXIII. Deeze Maand heeft voor den *Barometer* geene byzonderheden opgeleverd: de aanhoudende Warmte bleef nog voortduuren, en overtrof die van het voorleedene Jaar. De Luchtsgesteldheid leverde veele Betrokkene en Regendagen op; de kracht van den Wind was gemaatigd. (§. 149. bl. 292.) —— Het grootste *Maximum* van den *Barom.* was te AMSTERD. 29. d. 6. 83. l.; het kleinste te BERG. o. z. van 29. d. 6. 00. l. waargenoomen. (§. 150. *ib.*) —— Het hoogste *Minimum* is te AMSTERD. op 28. d. 7. 17. l. het laagste te BERG. o. z. op 28. d. 8. 00: en buiten deeze Stad en LEIDEN overal op denzelfden dag voorgevallen. (§. 151. 293, 294.) —— De *Media* kwamen vry wel overeen en waren niet zeldzaam. (§. 152, 295.) —— De onderscheidene Tydperken worden tot 6. gebragt. (§. 153. 296.) —— De buitengewoone Warmte van de voorige Maand bleef nog voortduuren; maar viel niet op denzelfden dag voor. —— Het grootste *Maximum* was te FRANEK. den 1sten 70°. te BREDA den 19den 71.°. — Het kleinste te SPAREND. den 1sten 63°.

63°. (§. 154. 300.) — De laagſte Standen of *Minima* waren het hoogſt in 's HAGE en te UTRECHT den 9den en 21ſten 48°. en den 21ſten te MIDDELBURG 51°. Het kleinſte *Minimum* op dienzelfden dag te BERG. O. Z. 42°. (§. 155. 302, 303.) — De *gemiddelde* Warmte verſchilde 5. 87. dat vry aanmerkelyk is. (§. 156. 304. enz.) — De Tydperken der verſchillende Warmte vereiſchen in den *text* nagezien te worden. (§. 157. 305.): van gelyken de Veranderingen in den *Thermometer*, die zeer gering zyn, en minder dan die gewoonlyk in deeze Maand plaats hebben, en wel met het daalend *Equinox*; waar uit men de dagelykſche Verſchillen afneemen kan. (§. 158. 307.) — Deeze Maand heeft niets byzonders, behalven de zwaare Buien, omtrent het getal der *Heldere* of *Betrokkene dagen* opgeleverd. — De Regen is minder dan de Uitwaasſeming geweeſt. (§. 159. 309—314.) — De Winden hebben deeze Maand niet beſtendig uit eenige ſtreek gewaaid; echter hebben de Z.W. en N.W. de overhand gehad. (§. 160. 309—320.) — Wegens de overeenſtemming met den Maancirkel was de *Barometer* in 1722. hooger, doch de *Thermometer* laager; zoo dat het op ſommige dagen zeer koud en ook zeer droog is geweeſt. In 1741. was het Verſchil, omtrent den *Barometer*, aanmerkelyk; doch de overeenkomſt zichtbaar omtrent de Warmte, Droogte en Windſtreeken. In 1760. is de ſtand van den *Barom.* verſchillende geweeſt in Hoogte, als mede in Warmte. De Regend. waren 23; en de kracht der Wind. het dubbeld van deeze. (§. 161. 320. 321.) — Waar uit blykt, dat deeze Maand aanmerkelyk is geweeſt wegens den byzonderen

laagen ſtand van den *Barometer;* de buitengewoone Warmte, die de geheele Maand geduurd heeft; de aanhoudende Droogte en de veelvuldige W. en Z. Winden, en derzelver geringe kracht, 2 of 3. Stormdagen uitgezonderd. (§. 162. *ib.*)

§. XXIV. De Ziekten waren:

Te SLUIS in VLAAND. dezelfde als boven (§. XX.) tot in 't begin van deeze Maand; en in 't laatſt van dezelve, als mede in *November* en *December*, verſcheidene dagelykſche, anderendaagſche en derdendaagſche Koortſen; doch de meeſte kreegen *Recidiven*; en anderen werden, de Koorts wegblyvende, Waterzuchtig: als toen lagen 'er ook eenige van de Burgery Ziek aan de *Morbi catarrhales*, *Dolores laterum*, *Pleuritides veræ* & *ſpuriæ*, enz. (bl. 19, 20.)

Te PHILIPPINE bleeven de bovengemelde Koortſen de hoofdrol ſpeelen, beginnende zich op nieuws met het *Catarrhale* te vermengen, en zelfs by ſommigen tot Ontſteeking over te hellen. (81, 97.)

Te VLISSINGEN: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXII.)

Te MIDDELBURG: dezelfde Ziekten als in *September.* (§. XXII.)

Te VERE: als boven. (§. XXII.)

Te WESTCAPPEL: de Gal- en anderendaagſche Koortſen duurden tot in deeze Maand. (144.)

Te Z. ZEE als boven. (§. XXII.)

Te GOES. De Koortſen verlooren allengskens haar kracht.

Te THOLEN: de bovengemelde Ziekten (§. XX.) hielden tot in deeze Maand aan; zynde de geenen, die het ongeluk gehad hebben, tot

zoo

zoo lang met de eerst beginnende te sukkelen, dan ook *regulierder* geworden, en meest in *Febres tertianæ* of *quartanæ* verwisseld. (157.)

Te ST. MAARTENSDYK: } als boven. (§. XX.)
Te STEENBERGEN: }

Te PRINCELAND, geduurende de drie laatste Maanden, geduurige Koortsen, meest al zonder koude aanvallende; veelen waren hevig ziek, en de meeste kwynden langer dan op andere Jaaren: *Diarrhœæ* waren 'er veele geweest, maar geene *Dysenteriæ*. (208.)

In de WILMSTAD, als mede in *October* en *November*, *Febres biliosæ*, zoo *remittentes*, als *intermittentes*; by eenige Lyders *Diarrhœæ biliosæ* & *cruentæ*, *Choleræ biliosæ*, *Peripneumoniæ* & *Pleuritides*, *Febres quartanæ malignæ*, *Hydrops*. (247.)

Te ZEVENBERGEN: Galachtige besmettelyke Roodeloop, als boven. (§. XXII.)

Te SOMMELSDYK, als boven (§. XXII.): ook in deeze Maand.

Te HELLEVOETSLUIS: Najaarskoortsen; als *Tertianæ Duplices* & *Quartanæ*, niet gemakkelyk te geneezen; *Scabies*. (239.)

Te BREDA: Kinderpokjes; veele galachtige Buikloopen, die vervolgens bloederig werden; Galkoortsen, zoo aanhoudende, als tusschenpoozende, en meest derdendaagsche hadden de overhand. (258.)

Te GEERTRUIDENBERG: nog dezelfde Ziekten als in *Sept.* (§. XXIII.)

In de LANGSTRAAT: *Febres autumnales*, die vry langduurig waren; veele Verkouwdheden met *Rheumatike* pynen. (262, 263.)

Te DORDRECHT: Kinderziekte *Epidem.* (266.)

Te NYMEGEN: Roodenloop in een of twee ge-

gemeenen, twee van buiten ingebragt; en ſlechts in vier *Militairen* gezien. De Kinderziekte, in *Juny ſporadicè* begonnen, werd in deeze Maand algemeen. (332.)

Te DREMPT: de toevallen van den Roodenloop volgden elkanderen in deeze Maand ſchielyker op. (354.)

Te STEENDEREN waren in het begin van deeze Maand drie Huisgezinnen door den Persloop beſmet, en vier onder ZELHEM; en omtrent half *October* deed zich deeze beſmettelyke Ziekte op in de meeſte Dorpen van het Graafſchap ZUTPHEN. (371.)

Te CAMPEN: de Ziekte bleef in deeze Maand nog op het felſte woeden. (378.)

Te ZWOL: als boven. (§. XXII.)

Te STEENWYK: Galkoortſen beginnen zich in deeze Maand te openbaaren, doch geene Rotkoortſen. (461.)

Te ARNHEM: De Koorts-Ziekten verminderden van tyd tot tyd. (469.)

Te VIANEN: als boven. (§. XXII.)

Te SCHOONHOVEN: *Febris bilioſa*, *Febris ſcarlatina*. (496.)

Te UTRECHT: dezelfde Ziekten, als in *September;* ook nog *Febres bilioſæ*, zelfs by Kinderen; vooral ſterke *Diarrhœæ Dyſenteriodes*. (525.) — Te MAASBERGEN, WOUDENBERG, ODYK en HOUTEN regeerde mede in deezen tyd eene waare *Dyſenteria bilioſo-contagioſa*. (526.)

Te OUDEWATER: Van de Maanden *July* enz. tot *October*, als in de omliggende Dorpen, enz. *Febres putridæ* & *bilioſæ;* weinig *Febres autumnales intermittentes*. (538.)

Te ELBURG: was in deeze Maand de beſmetting van den Roodenloop nog even algemeen en hevig. (549.)

Te

Te Rotterdam: dezelfde Ziekten als boven: de Sprouw reeds den 2den en 3den dag in twee Lyders. (567.)

Te Schiedam. }
Te Vlaardingen. } als boven.

Te Berkel, in de Droogmakeryen, van ouderen aanleg ten Noorden en N Weſten van daar gelegen, geene van die Ziekten, maar alleen eenige Najaarskoortſen. (588.)

In 's Hage: dezelfde Ziekten als boven. (§. XVIII.), benevens Roodvonk (614.); en in 't begin van deeze Maand *Aphthæ*, by 't begin der Ziekte. (615.)

Te Leiden: Roodvonk: Zinkingpynen, *Dolores rheumatici* menigvuldig in deeze Maand. (623.)

Te Haarlem: de *Epidemiſche* Ziekte woedde op het ſterkſt in deeze Maand (723.)

Te Purmerend: dezelfde Ziekten als boven. (§. XVIII.). —— De Kinderziekte is in deeze Maand begonnen. (763.)

Te Westzaandam vermeerderden de Ziekten van de voorgaande Maand zoodanig, dat de minſte Huishoudens geheel vry bleeven. (767.)

Te Amsterdam: dezelfde Ziekten als in *September* en uit het getal Dooden nog grooter dan in die Maand. (775, 777.)

Te Monnikendam: dezelfde Ziekten als in *September*.

Te Hoorn: mede dezelfde Ziekten.

Te Enkhuizen begon de Roodeloop op 't laatſt van deeze Maand te verminderen. (834.)

Te Groningen was de *Epidemie* nu op het hoogſte geklommen. (876.)

Te APPINGEDAM hield de Galkoorts aan; ſommige gepaard met *Catarrhale* Borſtziekten: een groot getal derdendaagſche Koortſen begon zich te vertoonen. (890, 891.)

Te ENSCHEDE: dezelfde Ziekten als in *Aug.* en *Sept.* De Kinderziekte, welke deezen Zomer hier omſtreeks zeer gunſtig geweeſt was, en waar aan geenen in dien tyd geſtorven zyn, werd in 't laatſt van deeze Maand als mede in *Nov.* en *Dec.* kwaadaartiger (914.); Rotkoortſen in twee Huisgezinnen, en hier en daar eene, (915.)

Te HARLINGEN nam het getal der *Dyſenterici* ſterk af, en de beſmetting ſcheen in 't laatſt van de Maand byna op te houden, hoewel ze eindelyk den gemeenen Man in het Noordelyk en Ooſtelyk gedeelte der Stad nu mede aantaſte. — De *remitteerende* Galkoortſen namen toe, verſcheidene *intermitteerden* en vertoonden zich als *Tertianæ duplices:* men begon verſcheidene zuivere *Tertianæ* te zien, en eene enkele *Quartana*: eene enkele *Angina* zonder Uitſlag: eenige Ziekten met Ontſteeking, als eene *Pleuro peripneumonia* en eene hevige *Rheumatismus.* De *Synochi putres* waren onder 't gemeen niet ten eenemaal geweeken, eenigen waren met *Petechien* verzeld. (937, 938, 947.).

NOVEMBER.

§. XXV. Deeze Maand was zoo aanmerkelyk wegens den *laagſten Stand* van den *Barometer*, als *Jan.* en *Febr.* het waren in den *Hoogſten.* — Te FRANEKER was het grootſte *Maximum* 29. d. 5.6. l. — Te BREDA 29. d. 3. 92.

3.92. l. (§. 163. bl. 321, 322.) —— Het laagſte *Minimum* is te SPAREND. 27. d. 8. 15. l. Het minſt laagſte te BERG. o. z. van 27. 11.00. geweeſt. (§. 164. 323. — De *Media* waren byzonder zeldzaam. (§. 165, 325.) — De verſchillende Standen werden tot 2. voornaame *Perioden* gebragt; als van deszelfs hoogſte en laagſte Veranderingen. (§. 166. 326.) — De Warmte, die in de twee voorgaande Maanden zoo buitengewoon was, bleef nog voortduuren tot de helft deezer Maand. — Het grootſte *Maximum* was te FRANEK. 63°. te SPAREND. en BERG. o. z. het kleinſte op 56°. waargenoomen. (§. 167. 331.) — De laagſte Standen of *Minima* waren te UTRECHT 35. 00. het allerlaagſte te SCHOONHOVEN van 24°. 5.00. (§.168. 332, 333.) — Waar uit blykt, dat de Warmte van deeze Maand verſchillende geweeſt is, die zich in 4. Tydperken liet verdeelen. (§. 169, 170. 334—338. — Deeze Maand had veele Regendagen en heeft niet weinig Water opgeleverd. (§. 172. 338—342.) — De Winden zyn zeer gemengd geweeſt, welke te FRANEK. tot 4. Tydperken gebragt worden. (§. 173. 342—348.) — Deeze Maand heeft met die van 1722. vry wel overeengekomen, zoo wegens de hoogte des *Barometers*, als wegens de Warmte; doch verſchilde merkelyk in hoeveelheid van gevallen Regen. *November* 1741. komt ook in veelen overeen, ten opzichte van de Warmte, van de Regendagen en van de Winden: inſgelyks het Jaar 1760, uitgenoomen de hoeveelheid van Regen. (§. 174. 349.) — Waar uit men opmaakt, dat deeze Maand zeer aanmerkelyk is geweeſt, wegens de buitengewoone laagte van den *Barometer*, byzondere

overeenſtemmingen van de Veranderingen in denzelven met de Veranderingen der Maanpunten en de aanhoudende Warmte tot de helft der Maand. Het gering getal O. Winden, die in dezelve byna niet gewaaid hebben, en de veelvuldige Z W. Winden, welke byna $1\frac{3}{4}$ meer dan naar gewoonte in deeze Maand hebben plaats gehad; en de byzondere Stilte. (§. 175. *ibid*).

§. XXVI. De Ziekten in deeze Maand opgegeeven, waren:

Te SLUIS in VLAAND: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXIV.)

Te PHILIPPINE: buiten eenige ſleepende Ziekten, meeſt alle- en anderendaagſche, eenige derdendaagſche en dubbelde derdendaagſche Koortſen. (bl. 87.)

Te VLISSINGEN: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXII.)

Te MIDDELBURG: Kinderpokjes meeſt altyd goedaartig hier en daar: Kolykpynen in de Ingewanden. (137.)

Te WESTCAPPEL: geene Zieken, dan hier en daar een *Rheumatismus*. (145.)

Te GOES: byna geen overblyfſels van de voorgaande Ziekten, als eenige derdendaagſche Koortſen. (153.)

Te THOLEN: de Ziekte onder het *Guarnizoen* ſcheen eenigszins te verminderen. (158*.)

Te ST. MAARTENSDYK: dezelfde Ziekten bleeven tot het einde deezer Maand duuren. (161.)

Te PRINCELAND: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXIV.)

Te

Te SOMMELSDYK: de Ziekten begonden niet voor de helft van deeze Maand af te neemen. (228.)

In de WILMSTAD: dezelfde Ziekten. (§. XXIV.)

Te ZEVENBERGEN: besmettelyke Galachtige Roodeloop tot het einde deezer Maand. (§. XXII.)

Te BREDA: twee *Militairen* door den Roodenloop aangetast, doch van elders besmet geworden. De Kinderpokjes neemen in deeze Maand weder toe. (259.)

Te GEERTRUIDENBERG: in deeze en de volgende Maand niet anders dan *Febres Quartanæ*, *Peripneumoniæ* en *Pleuritides*. (261.)

In de LANGSTRAAT: dezelfde Ziekten als in *October*. (§. XXIV.)

Te DORDRECHT: de Kinderpokjes *Epidemisch*. (266.)

Te NYMEGEN: de Kinderziekte doorgaande. (332.)

In 't Land van MAAS en WAAL: doorgaande Keelontsteek. met scharlaaken Uitslag. (333.)

Te DREMPT verminderde de Persloop met de veranderde Luchtsgesteldheid. (375.)

Te STEENWYK: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXIV.)

Te ARNHEM: geene byzondere Krankheden. (469.)

Te SCHOONHOVEN *Febris biliosa*, *Oppressio pectoris*, *Peripneumonia*, *Angina Catarrhalis*. (496.)

Te UTRECHT zag men nimmer de Verkouwdheden, Zinkingen en Hoesten zoo algemeen als in de laatste Maanden van *Novemb.* en *Decemb.* eenigen vervielen in *Peripneumoniæ*, anderen kreegen *Rheumatismi*, *Anginæ serosæ*;

Febres catarrhales; Scarlatinæ benignæ, Tertianæ; Quartanæ met veele *Symptomata catarrhalia; Eryſipelas bulloſum:* ook hadden de *Arthritici, Podagrici* en *Phthyſici* het erg. (526.)

Te ROTTERDAM: onder de ongemakken van Verkouwdheid, was de Hoeſt aanmerkelykſt. (569.)

Te VLAARDINGEN: zachte *Diarrhææ* in eenigen, die zich in eene vochtige Lucht met natte kleederen, beroepshalven, hadden moeten ophouden. (578.)

Te BERKEL: de grasſeerende *remitteerende* Galkoorts woedde tot het begin van deeze Maand: ſedert deezen tyd begon die te veranderen, en werd door *intermitteerende* Koortſen, die veel kwaadaartiger waren, en zich om den anderen, meeſt om den derden dag verwisſelden, vervangen (587, 588.), die byna van 't midden van *Nov.* tot de eerſt invallende Vorſt in *Decemb.* weder heeft aangehouden. (598.)

In 's HAGE: dezelfde Ziekten als boven. (613.)

Te LEIDEN: anderendaagſche afgaande, derdendaagſche, geſtadige en veele geduurige wederkomende Koortſen, in menigte ten Platten Lande; enkelde in de Stad: verſcheidene *Diarrhææ bilioſæ* en Oog-ontſteekingen: enkelde *Anginæ:* het Roodvonk geduurende het geheele Jaar min of meer: enkelde met Belroos: weinig Mazelen en Kinderziekte: Zinkingen ſedert *October* menigvuldig en bleeven nog heerſchen: derdendaagſche Koorts, ſterk in en om LEIDEN. Den 20ſten openbaarden zich de Kinderziekte in het Zuidelyk gedeelte der Stad, den 24ſten ook in het N W. gedeelte; den 28ſten verſpreidde die zich meer door de geheele Stad. (621–625.)

Te

Te HAARLEM: de *Epidemiſche* Ziekte duurde nog tot de helft der Maand, die voor veelen en ook in deeze Maand was Doodelyk geweeſt: met de helft zag men veele *Morbi catarrhales* en *Peripneumoniæ nothæ*: de derdendaagſche Koortſen werden nu veel moeilyker geneezen. (724.)

Te AMSTERDAM deed dezelfde Ziekte in deeze Maand, uitwyzens de ſlagting, die zy oeffende, nog alle haare woede gevoelen. (777.)

Te MONNIKENDAM: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXII.)

Te ENKHUIZEN: de Roodeloop, die in de voorige Maand begon te verminderen, taſtte weder eenige nieuwe Lyders aan, waar aan ſommigen ſtierven. (834.)

Te APPINGENDAM: behalven de derdendaagſche ook veele *Catarrhale*-koortſen; in beide met hevige Buikpyn: eenige derdendaagſche Koortſen maakten haare *criſis* door groote *Abſcesſen* in de Leden. Eene Vrouw door de derdendaagſche Koorts van haare krachten beroofd, ſterft aan een maatigen Bloetvliet, na een miskraam. (891.)

Te ENSCHEDE: dezelfde Ziekten als in de drie voorige Maanden. (913, 914.)

Te HARLINGEN: terwyl de Persloop verdween, werd de Keelziekte wederom meer gezien, by enkelen kwaadaartig, met *Petechiæ*, en overvloedig rood Uitſlag over het geheele Lichaam in de meeſten: eenige Galkoortſen: meer dan eene *Hæmoptyſis*: een enkel Huisgezin onder het gemeen aan de *Synochus putris*, met *Petechiæ* en *Aphthæ*: doch de voornaamſte en algemeene Ziekten van deeze Maand waren, behalven eenige Galkolyken, de *remit-*

teerende

teerende Galkoortſen en derzelver gevolgen, als verheffingen om den anderendag in zuivere *Tertianæ* overgaande, of in *Quartanæ* weder inſtortende: *Tertianæ duplices*, hardnekkige *Quartanæ* aan ſpoediger *recidiven* bloot geſteld. (939, 940.)

DECEMBER.

§. XXVII. Gelyk de Stand van den *Barometer* in *Jan.* wegens deszelfs hoogte aanmerkelyk was, muntte dezelve nu uit in laagte. (§. 176. bl. 349.) Het *Maximum* was in deeze Maand het hoogſte te ZWANENB. 29. d. 6. 34. l. te BERG. O. Z. het laagſte van 29. d. 4. 00. l. (*ib.* 350.) — UTRECHT en AMSTERD. hebben het laagſte *Minimum* gehad van 27. d. 53: 27. 375. BERG. O. Z. en MIDDELBURG het hoogſte, beide van 27. d. 9. l. overal op denzelfden dag. (§. 177. 351.) — De *Media* waren min zeldzaam. (§. 178. 352.) — De verſchillende Tydperken werden tot 6. gebragt. (§. 179, 353.) — De Warmte deezer Maand is merkwaardig geweeſt: het grootſte *Maximum* was te BREDA 59° 5. te BERG. O. Z. en MIDDELB. het laagſte op 54°. (§. 180. 356, 357.) — Het *Medium* is verſchillende geweeſt, zoo ten opzichte van den dag, op welken het is voorgevallen, als ten opzichte van de Hoogte; doch was niet zeldzaam. (§. 181. 358.) — De *Media* zyn even gelyk de *Minima* niet buitengewoon enz. (§. 182. 359.) — De Tydperken van Verandering werden op 4. gebragt. (§. 183. 359—365.) — De betrokkene dagen waren veelvuldig. (§. 184. 365—370.) — De Winden hebben deeze Maand veelal gemengd

mengd gewaaid, en derzelver krachten waren verſchillende. (§. 185. 370—377.) —— In de overeenſtemming van den Maan-cirkel kwam de *gemiddelde Hoogte* in 1772. byna zoodanig overeen: insgelyks in het einde der Maand in laagte te BREDA: deeze Maand van dat zelfde Jaar was mede zeer Regen- en Stormachtig; komende de *Thermometer* mede zeer wel met deeze Maand overeen. Het Jaar 1741. had minder overeenkomſt, zoo in Hoogte van den *Barometer*, als in den Graad van Warmte en den gevallen Regen: even zoo is het gelegen in de Maand *December* 1760, waar in de graad van hitte grooter, doch de veelheid van Regen minder is geweeſt. (§. 186. 377, 378.) —— Dus eindigde dit aanmerkenswaardige Jaar, zoo zonderling in deszelfs begin als in deszelfs einde, wegens de laage Stand van den *Barometer*, de buitengewoone Warmte, de veelvuldige Betrokkene dagen, de menigvuldige NW. en NO. Winden, en de groote hoeveelheid van gevallen Regen, welke in deeze Maand hebben plaats gehad. (§. 187, 378.)

§. XXVIII. In deeze Maand werden de volgende Ziekten waargenoomen:

Te SLUIS in VLAAND: als bovengemeld. (§. XXIV.)

Te PHILIPPINE: tusſchenpoozende Koortſen en opvulling der Vaten; Waterachtige zwellingen der oppervlakten van het Lichaam. (bl. 92.) —— Het getal der Zieken wat minder. (99.)

Te MIDDELBURG: langzaame en zinkingachtige Koortſen, derdendaagſche Koortſen nog algemeen, en Zinkingen (*Rheumatismi*. (137.)

Te

Te WESTK. dezelfde Ziekt. als in *Nov* (145.)

Te THOLEN: de Ziekt. onder het *Guarnizoen* verminderd. in deeze Maand allengskens. (159*.)

Te PRINCELAND: nog dezelfde Ziekte. (208.)

Te SOMMELSDYK: de Koortſen bleeven by ſommigen nog tot in *Dec.* voortduuren. (228.)

In de WILMSTAD: dezelfde Ziekten als boven. (§. XXIV.)

Te BREDA: *Rheümatike* Kwaalen, *Catarrhale* Hoeſt, ſlymige Keelontſteekingen, Roodvonk, Scheurbuik en Kinderpokjes. (259.)

Te GEERTRUIDENBERG: dezelfde Ziekten als in *Nov.* (261.)

Te DORDRECHT: *Variolæ epidemiſch.* (266.)

Te STEENWYK: de zelfde Ziekte tot de helft der Maand.

Te SCHOONHOVEN: *Anginæ catarrhales*, *Oppreſſio pectoris Pleuritides*, *Febris ſcarlatina*; *Abortus*, *Fluor nimius menſium.* (498.)

Te UTRECHT: dezelfde Ziekten als in *November.* (§. XXVI.)

Te OUDEWATER: in 't laatſt van *Dec* veele *Anginæ inflammatoriæ.* Geene *Diarrhœæ* noch *Dyſenteriæ.* (538.)

Te ROTTERDAM: dezelfde Ziekt. (§. XXVI.); en Koortſen van een rottigen aart, enz. (5-0.)

Te BERKEL: de doorgaande Ziekten hielden by de invallende Vorſt meeſt op. De bykomende Ziekten en der reeds gebeterden beſtonden in *intermitteerende* Koortſen van een goedaartiger ſoort, die zuiver afliepen: ook anderen en derdendaagſche Koortſen; en meer van eenen *catarrhalen* aart. (598.)

Te LEIDEN: het Roodvonk ſterk niet alleen in de Stad, maar door geheel RHYNLAND: de derdendaagſche Koortſen bleeven regeeren: dagelyks

gelyks *Pleuritides*: de besmetting der Kinderziekte scheen te eindigen.

Onder ALPHEN, BOSKOOP en HAZERSWOUDE: eenige Lyders aan de Geelzucht, dagelyks nieuwe Lyders aan het Roodvonk, zoo in de Stad, als te WASSENAER, NOORDWYK, VOORHOUT, SASSENHEIM en LISSE. (625—629.)

Te HAARLEM: de Galziekte was zeer sterk afgenoomen; de *Febres catarrhales* hielden nog aan; hier en daar ontstonden *Rheumatismi* en *Pleuritides*; de Kinderziekte openbaarde zich op een en andere plaats der Stad, maar niet *Epidemisch*; Waterzuchtigen uit de derdendaagsche Koorts bezweeken onder dezelve. (724.)

Te AMSTERDAM: dezelfde Ziekten als in *November*, doch minder. (§. XXVI.)

Te ENKHUIZEN: nog Roodeloop. (834.)

Te GRONINGEN: de Ziekten hielden in deeze Maand nog aan, schoon tot $\frac{1}{3}$ verminderd. (876.)

Te APPINGEDAM: de *Catarrhale*-koortsen hielden aan; de derdendaagsche werden in dubbelde en drie dubbelde veranderd, of hielden in 't geheel geen regel meer. Verscheidene *Diarrhœæ* en eene *Febris scarlatina*. (891.)

Te OLDENZAAL: nog Gal- en Rotkoortsen, benevens *Dysenteriæ* enz. (904.)

Te ENSCHEDÉ: kwaadaartige Kinderziekte; ontsteekene Ziekten. (914.)

Te HARLINGEN: de Persloop geweeken; de Keelziekten met uitslag nog even sterk; meer naar het ontsteekene dan rottige hellende; schielyke *Peripneumoniæ*; enkele waare Keelontsteeking en *Catarrhale*-koorts met ontsteeking; Rotkoorts geheel verdweenen; weinige Galkoortsen ontstonden op nieuw, meest tusschenpoozende, zoo dagelyksche, anderendaagsche als

als wel inzonderheid derdendaagſche en dubbelde derdendaagſche Koortſen (941.).

§. XXIX. Behalven deeze (§. VI–XXVIII.) zyn de *Epidemike* Ziekt. byzonder in het Najaar:

Te BERGEN OP ZOOM geweeſt, Galkoortſen, Roodvonk, Buikloop; de *Dyſenterie* (alleen in enkelen,) heeft niet gegrasſeerd: de Buikloop by ſommigen terſtond, en van zelfs, zonder voorafgaande Koortſen, en by ſommigen *Criticè* op de Koortſen volgende. Geelzucht *epidemicè*; als mede *Obſtructiones hepaticæ*, en allerhande *intermitteerende* Koortſen; zeer veele, die uit alledaagſche en anderendaagſche in derdendaagſche veranderden, en van langen duur werden. Veele zwaare Stuipen in Kinderen. (bl. 174, 175.)

Te 's BOSCH hebben de Pokjes vry ſterk geregeerd en veelen in 't Graf geſleept: van gelyken een vry groot aantal Kinderen aan Stuipen; en Bejaarden aan Teeringen. —— De Koortſen waren *continuæ remittentes*, of van een inflammatoren aart. Enkele *Diarrh.* in *Auguſtus* veele *Choleræ*. *Dyſent.* maar in vier. (293, 294.)

Te ZALTBOMMEL Roodvonk. (317.)

Te ST. ANDRIES Kinderziekte. (*ibid.*) —— Gewoone en Roodeloop te VELD-DRIEL. (318.)

Te MAASTRICHT: eene boosaartige Rotkoorts, op driederlei wyze de menſchen aanvallende. (324.)

Te DOESBURG: geene *Epidem.* Ziekt. Twee uit het nabuurig DREMPT aan de *Dyſent.* (335.)

Te DEVENTER: Persloop alleen in twee. *Febris ſcarlatina ſporadice*, van *Jan.* tot *Aug.* vry goedaartig, in 't einde van den Zomer algemeener en kwaadaartiger, nu met hevige Ontſteeking,

steeking, in anderen met schynbaare Rotting en Besmetting, in sommigen met Verzweeringen aan den Hals, en de Onderkaak, in weinigen met Versterving in de Keel enz. gevolgd. (*III. Afd.* 38–46.)

ZUTPHEN is allergünstigst van den Persloop bevryd gebleeven. Geene aanmerkelyke Ziekten, dan by deezen en geenen eene *Febris biliosa*, zyn 'er vernoomen, die alle hersteld zyn. In *Octob.* heerschten 'er eene zachte *Diarrhœa*, somtyds met een Koortsje, doch gaf geen Sterfte. (338, met 375.)

Te HATTEM: de Roodeloop geweldig, waar aan 71. Menschen overleeden zyn: insgelyks te VILSTEREN, waar in van de 17. Huizen maar twee vry zyn gebleeven. (450.)

Te BUUREN: geene *Diarrhœæ*, noch *Dysenteriæ*. De Koortsen waren dagelyksche, anderen- en derdendaagsche. Weinigen in het droogste Saizoen aan eene Galkoorts, niet besmettelyk, of van een kwaad soort. (470.)

Te CULEMBURG: hier en daar een *Febris intermittens*; nu en dan eene *ardens* en *putrida*: geene *Diarrhœæ*, noch *Dysenteriæ*. (472.)

Te YSSELSTEIN: aanhoudende en tusschenpoozende Galkoortsen. *Diarrhœa* van zelve ontstaan, doch niet *epidemisch*. (536, 537.)

Te DELFT: weinig *Variolæ*, of *Morbilli*. Het *Ignis sacer* nu en dan in 't Voorjaar. *Febres scarlatinæ*, en veelen met een kwaade Keel en andere gevaarlyke toevallen gepaard. — In den Zomer enkele *Choleræ*, maar geene *Dysenteriæ*. *Febres biliosæ* in eene geheele menigte: zeer weinige *putridæ*. Bladders met een waterig Vocht, meest op bedekte plaatsen voorkomende, by eenigen op de handen, die

met het opkomende zweet verdweenen. *Hæmorrhagiæ narium* na den 8sten dag, byzonder in die geenen, welken van den BERGSCHENHOEK of BLEISWYK werden gebragt. By sommigen *Delirium*, *Convulsiones* en eene *Singultus*, waar op dikwyls *Aphthæ* volgden: in anderen *Coma somnolentum*. —— De Najaarskoortsen waren voor het grootste gedeelte *intermitteerende*. (605—608.)

In de BEVERWYK was de aart der Rotkoortsen *Rheumatik*, veranderende naar het *putride*. *Diarrhœæ* zyn 'er geweest, maar geene *Dysenteriæ*; en ongemeen minder Zieken dan doorgaans. (757, 759.)

Te EDAM heeft men zeer veele Zieken gehad, meest laboreerende aan anderendaagsche Gal- en Slymkoortsen, daar na dubbelde anderen- en derdendaagsche Koortsen, gepaard met eene sterke *Diarrhœa* in veelen. Mazelen of Kinderziekte hebben zich sedert 3. Jaaren niet geopenbaard. (806.)

Te FRANEKER waren drie verschillende Volkziekten: de *Febris Petechialis*, de *Scarlatina* en de *Dysenterie*; doch vooral de beide eerste. (862.)

Te GRONINGEN had men in *Juny* en *July* afgaande en zeer goedaartige Koortsen. (875.)

Het meer byzondere, de Luchtsgesteldheid en Ziekten betreffende, moet in de aangehaalde Plaatsen zelve, of in het *Register* worden nagezien; terwyl het voor dit bestek genoeg was, den gemeenen Loop daar uit overgenoomen te hebben.

COROL.

COROLLARIA. (*)

Uit allen deezen blykt:

I. Ten aanzien van de *Voorjaars-Ziekten:*

1. Dat de *gewoone Ziekten* in het zelve, boven andere Jaaren, voor het meerendeel, niets buitengemeens in zich bevat hebben, als, dat *January* een meerder aantal van *Rheumatike* en Ontsteekene Kwaalen hebbe voortgebragt, dan wel de volgende Maanden, naar gewoonte, hebben gedaan; waar omtrent echter de *Febres catarrhales*, in het einde van het voorgaande Jaar te HARLINGEN reeds ontstaan; en de Keelziekten, met, of zonder Uitslag, in *December* begonnen, en meer tot Ontsteeking hellende in *February*; de Keelziekte in *Jan.* mede al te UTRECHT; de *Anginæ serosæ*, zonder kennelyk teeken van Roodvonk te HAARLEM in *February* en *Maart*, in de eerste voor veelen doodelyk; de *Anginæ*, in *Febr.* te MIDDELBURG, *malignæ*; en de *Epermata* in *Febr.* te BERGEN OP ZOOM, en in *Maart* te BREDA, zonderling zyn; en in deeze Steden, boven andere, toen scheenen plaats gehad en geheerscht te hebben.

2. Dat de *Voorjaars* en *Tusschenpoozende*, als mede de *Galkoortsen*, en welke van dien aart

(*) De COROLLARIA van de *Luchtsgesteldheid* in den *Text* zelve (§. 188. bl. 379, 380.) gegeeven zynde, is het onnoodig de herhaling daar van hier te doen.

aart ook zyn mogten, zich vroeger, dan naar gewoonte hebben geopenbaard; blykens de Berichten van MIDDELBURG, HELLEVOETSLUIS, BREDA, ZWOLLE, STEENWYK, LOPIK en HARLINGEN in eenigen: — waar by als iets byzonders waren de Vlakjes, naar Gierst-uitslag gelykende, te ARNHEM in *Maart*; de Bladders op de bedekte deelen des Lichaams te DELFT in den Zomer; en de Scharlaaken Uitslag by dezelve te AMSTERDAM, in *July* en *Augustus*.

3. Dat het *Roosachtige* zich mede vroeger, dan naar gewoonte, openbaarde; als te BREDA, te UTRECHT, te HARLINGEN, enz.

4. Dat, wegens de *byzondere Ziekten*, het opmerkelyk zy, dat de *Febris petechialis* zich van den beginne van dit Jaar, en zoo verre de Berichten melden, alleen te FRANEKER heeft beginnen te woeden; en dat de *Synochus putris*, reeds in *December* 1778. heerschende, in *Jan.* de Hoofdziekte ware te HARLINGEN, en vervolgens lang in het Jaar, onder verscheidene gedaanten, bleef aanhouden.

5. Dat de *byzondere Keelziekten*, niet algemeen, maar in sommige Plaatsen zeer doorgaande, onder verschillende gedaanten geheerscht hebben; nu met, dan zonder uitslag, Roodvonk, *Petechien*, Verzweeringen enz. gepaard gaande: welke, behalven eenige niet kwaadaartige te STEENWYK, in DRENTHE, te HAARLEM, te HILVERSUM, te LAAREN, als mede te HARLINGEN (buiten den Persloop de doodelykste,) zich vertoon-

toonden; bovenmaate ZWOLLE, UTRECHT, en allerhevigst FRANEKER hebben aangedaan; in welke Stad die, erger dan de Persloop, woedde.

6. Dat het Roodvonk mede niet algemeen geheerscht hebbe; echter voor veele Plaatsen, meest te ROTTERDAM, te FRANEKER, te DEVENTER en te HAARLEM is Doodelyk geweest; te BREDA en te 's BOSCH in eenigen vernoomen is; te BERGEN OP ZOOM, te ZALTBOMMEL, te SCHOONHOVEN, te BERKEL, te DELFT, in 's HAGE, in RHYNLAND, te WESTZAANDAM en te HOORN *Epidemisch* scheen; te ENKHUIZEN met de Kinderziekte verwisselde; en te DEVENTER, te ZWOLLE, te STEENWYK, te UTRECHT, te FRANEKER en te HARLINGEN met de Keelziekte verzeld ging.

II. Ten opzichte van de *Najaars-Ziekten.*

1. Dat de *Gal- remitteerende* en *geduurig wederkeerende Koortsen*, eenige weinige Steden en Plaatsen alleen uitgezonderd, eerder ontstonden, meerder in getal waren, hardnekkiger dan in voorgaande Jaaren zich vertoonden, langer duurden, van zwaarder toevallen agtervolgd wierden, moeilyker te geneezen waren, en een overtal van Dooden in veele Steden en Plaatsen hebben verwekt, waar van de droevige gevolgen maar al te veel bekend zyn.

2. Dat 'er meer *Uitslag* van verschillende soorten, buiten het Roodvonk en de Pur-

perkoorts, dan op andere Jaaren zich heeft laaten zien; en 'er minder *Mazelen* vernoomen zyn.

3. Dat 'er insgelyks meer Geelzucht, *Cholera*, *Colicæ biliosæ* en *Buikloopen*, (een gewoon gevolg van drooge en heete Zomers,) zyn geweest; welke in veelen alleen de gedaante van *Diarrhœæ* behielden, en geenszins tot *Dysenteriæ*, of Persloopen overgingen; ja zelfs, voor veelen heilzaam waren, door spoedigere ontlasting van de Gal, welke hier door verhinderd werd onder het bloed te komen, en veele zoo samengestelde, als doodelyke Toevallen te veroorzaaken.

4. Dat de Doodelyke *Dysenteriæ* mede niet algemeen hebben gewoed; als van welke de *LANDEN* van den *HELIUS*, uitgenoomen een klein gedeelte van *STAATS-VLAANDEREN* aan de *Schelde*, en omtrent Zevenbergen, alleen enkele te Bergen op Zoom, maar twee voorbeelden te Steenb. een in den Ouden Bosch, en drie te Hellevoetsluis zyn bevryd gebleeven: — *HOLLAND* van gelyken weinig daar van gevoelde; behalven Huizen, doch meest Enkhuizen, en eenige weinigen in 's Hage, te West-zaandam, te Monnikendam, te Amsterdam, te Hoorn, en in vier of vyf te Lutjenbroek en Hem: — als mede *UTRECHT*; uitgezonderd eenige *Districten* dier *Provinçie*, in welke eene waare, doch geene kwaadaartige *Dysenterie*, geheerscht heeft: — *GELDERLAND*, buiten Veld-Driel, het Graafschap Zutphen, vooral Drempt,

Olden-

OLDENZAAL, en eenige *Gerichten* en *Boerschappen* van TWENTH, ELBURG en HATTEM geweldig, en voor een gedeelte HARDERWYK hebben aangedaan: — Te VILSTEREN hooggaande geweest zyn: doch te DEVENTER te ZWOLLE en in *OVERYSSEL* niet verder verspreid werden: —— in *GRONINGEN* en de *OMMELANDEN* weinig of niet zyn vernoomen; en voornamelyk in *FRIESLAND* (bl. 949.), meest te HARLINGEN, haar geweld geoeffend hebben; —— en onder de Landen van de *GENERALITEIT*, te MAASTRICHT geregeerd heeft, te 's BOSCH maar in vier gezien is, en te BREDA in twee van buiten ingebragt.

III. Dat men dus gemakkelyk kan opmaaken: dat de *Epidemike* Ziekten, welke in *dit Jaar* hebben geheerscht; behalven de *Variolæ*, of Kinderpokjes, die te VLISSINGEN doorgaande, sedert 1773; te MIDDELBURG goedaartig; kwaadaartig in de WILMSTAD, te BREDA, te 's BOSCH, te NYMEGEN, te ZWOLLE, te ZYST, te LOPIK, te SCHOONHOVEN en allerdoodelykst te DORDRECHT, het meest de overhand hadden; en van minder vermogen in andere Steden aanvielen, voornamelyk bestaan hebben:

1. In het *Roodvonk*, *Febris scarlatina.*

2. In *kwaadaartige Keelziekten* met of zonder Roodvonk, anderen Uitslag, of zonder hetzelve verzeld, enz.

3. In *Rotkoortsen*, met of zonder *Petechiæ*, *è genere Synochorum.*

4. In *meerder Uitſlag* dan naar gewoonte, goedaartiger, of kwaadaartiger, op zich zelven beſtaande, of in den byzonderen aart der Ziekten gegrond.

5. In den *Kinkhoeſt*, te ARNHEM, en in 's HAGE.

6. In *hardnekkige Tusſchenpoozende*, of *geduurig wederkeerende* en *aanhoudende Koortſen, ex apparatu primarum Viarum*, in Rotkoortſen, *Synochæ* (*), overgaande.

7. In de *Geelzucht*, te BERGEN OP ZOOM *Epidemiſch*; te BREDA in *Febr.*, en in RHYNLAND vry algemeen; en eindelyk

8. In meer dan gewoone *Choleræ*, *Diarrhœæ* en *Dyſenteriæ*.

9. Ten aanzien van de Toevallen: dat de Stuipen en Slaap-ziekten ook meer, dan naar gewoonte in dit Jaar vernoomen zyn.

(*) Ter onderſcheiding van deeze Ziekten, met de bovengemelde (N°. 3.), van wezenlyken invloed in de behandeling, diene men vooral GALENUS, *de Different. Febr.* Lib. II. Cap. IX en XI. na te zien, by wien dit onderwerp zeer duidelyk behandeld is. —— Vergeleeken met de *Hiſtoria Conſtitut. Epid. Verminoſ.* &c. SCHOL. ad *Hiſtor. Febr. putridar.* p. 45. &c.

TWEEDE

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van den INVLOED *der* LUCHTSGESTELDHEID, *op de* ZIEKTEN *der* NEDERLANDEN.

§. XXX. Daar de Luchtsgefteldheid in een Land van zulken engen begrip, hoedanig onze NEDERLANDEN zyn, zoo verfchillende in Ligging, Grenspaalen, Aart, Natuur van Gronden en Wateren, enz. van zoo veel invloed zy op de Lichaamen der Menfchen, naar hunne onderfcheidene Gefteldheid, Woonplaats, Aantal, Levenswyze, enz. gelyk in de *bekroonde Verhandeling* (§. XXX—CXLVI. bl. 55—413.) in het breede beweezen is; hoeveel te meer moet dan niet het vermogen op alle de bovengemelde onderwerpen van eenen Dampkring zyn geweeft, welke de Waarneemingen van voorgaande Jaaren derwyze te boven ging. (§. III.) —— Weshalven de overweeging derzelve de onderlinge betrekking van veele Ziekten tot die Luchtsgefteldheid niet weinig zal kunnen ophelderen; hoewel 'er echter in de *Epidemike* Ziekten altoos *iets verborgens*, hierom, niet ten onrechte, τὸ Θεῖον, *iets Goddelyks*, genaamd, overblyft, 't welk het vernuft der Stervelingen tot heden overtroffen heeft.

§. XXXI. Om dan met eenige vrucht, zoo klaar en duidelyk mogelyk zy, deezen Invloed

(§. XXX.) te ontvouwen, dient men de voorafgegaane Luchtsgesteldheid in 1778, zoo wel, als den buitengewoonen overgang van dat Jaar in het tegenwoordige, met alle de Standen en Veranderingen, die hetzelve ondergaan heeft (§. IV.) in aanmerking te neemen, om des te bekwaamer die van eenige Ziekten, welke voor veelen zoo Doodelyk zyn geweest, in haare geboorte en voortgang te klaarder te kunnen bevatten; en van die geene, welke van het begin van dit Jaar zich vertoonden, te zekerder te kunnen oordeelen.

Invloed *der* Luchtsgesteldheid *op de* Ziekten *van het* Voorleedene Jaar, *welke in dit zyn overgebleeven.*

§. XXXII. Uit het Tweede Bericht van Hellevoetsluis kan men eenigermaate, met opzicht tot andere Plaatsen van de Nederlanden, opmaaken: dat de Maand van *Mei* zeer ongemeen guur en koud, op andere tyden zeer Warm zy geweest; en op een en denzelfden dag zich als Winter en Zomer deede gevoelen (bl. 245*.): het Zomer-saizoen niet voor *Juny*, schoon in den beginne nog koud en ongestadig, zich begon te vertoonen (248*.); in *July* meest al aangenaam bleef, met droogte en Westelyke Winden (249*.): de Maand *Augustus* zeer heet was; het Weêr meerendeels droog bleef, 'er weinig Wind was en het Water laag; de binnenlandsche Poelen en Moerassen uitdroogden, en het Binnenwater zeer laag werd, waar door de Lucht bedorven

ven en de Ziekten vermeerderd werden (*ibid*): de aangenaame Zomerwarmte voortduurde in *September*, met weinig of geen Regen en W. en Z W. Winden (260*): dat *November* meest Buiïg en Winderig was, met Sneeuw en Regen verzeld, en *December* meest nat, winderig en ongestadig (290*.); waar op de bovengemelde beschreevene Luchtsgesteldheid (§. V.) volgde.

§. XXXIII. Deeze gesteldheid (§. XXXII.) met de Waarneemingen van HUXHAM (*a*) en anderen vergelykende, bevindt men: dat niet zelden, soortgelyke Ziekten, met welke het Roodvonk, en andere van dit soort, zoo veel verwandschap hadden, als met Uitslag van verschillende soort, Keelziekten, *Febres petechiales*, *Synochi putres* en *Febres catarrhales*, enz. zich hebben vertoond en lang hebben aangehouden; vooral dan, wanneer zy met vervolgende verwisselende en aanhoudende Luchtsgesteldheden van gelyken aart begunstigd, of agtervolgd werden. Waar op het zeggen van F. HOFFMAN zeer toepasselyk is: „ dat de bevinding leert, dat *Epidemien* Koortsen zyn, „ welke in zoodanige Jaar-saizoenen en onder „ zoodanige Luchtsgesteldheden ontstaan, in „ welke veele onzuiverheden in 't Lichaam gebooren worden, en belet wordende door de „ Huid zich te ontlasten, moeten ophoopen. „ En, dat naar maate de voorafgaande gesteldheid der Lucht gunstiger of ongunstiger is, „ de

(*a*) In verscheidene plaatsen, vergeleeken met zyne *Dissertatio de Angina maligna*, Tom. III. p. 93—99.

„ de Ziekten ook van een beter of erger na-
„ tuur zullen zyn, enz." —— Het geen hy
verder uit de *Epidemien* van 1698, 1710, 1715,
1721 en 1728. bevestigd (*b*). — HUXHAM zag
zelfs in het midden van het Jaar 1740, welk
Jaar met het tegenwoordige in den Maan-cirkel
van 19. Jaaren viel, en waar in wegens de
drooge Koude in *April*, *Mei* en *Juny*, in wel-
ke ook eene buitengewoone Droogte plaats
had, onder andere, kwaadaartige *Petechiale*
Ziekten regeeren (*c*). — Dus zegt SYDENHAM
van het Roodvonk: „ dat, offschoon het op
„ alle tyden van het Jaar ontstaan kan, het
„ zich nochtans meest op het einde van den Zo-
„ mer vertoont, enz." (*d*). —— HUXHAM tee-
kent scharlaaken Koortsen en andere Ziekten
met Uitslag, als Kinderpokjes en Mazelen, met
veele *Febres catarrhales*, onder gelyke Luchts-
gesteldheid, in *Mei* aan, in welke Maand het
Weêr vry zacht was geweest, en de Zuide maar
vooral de Z W. Winden byna aanhoudende ge-
waaid hadden (*e*).

§. XXXIV. Te ROTTERDAM was het in *Au-
gustus* begonnen, te HAARLEM in *September*;
scheen in *October* reeds te verminderen, doch
ontstak meer en meer in *November*, en werd
Epidemisch. Te BERKEL in *November*, enz.
—— De Keelziekten kwamen mede uit gelyke
Baarmoeder voort; vertoonden zich op de eer-
ste verschyning van het Roodvonk te BERKEL
onder

(*b*) *M. R. S.* Tom. II. Sect. I. Cap. X. §. VI. p. 76.
(*c*) Tom. I. p. 255.
(*d*) Sect. VI. Cap. II. p. 260.
(*e*) *Lib. Cit.* Tom. I. 315.

onder de gedaante van eene kwaadaartige Keelziekte, en waren te HAARLEM by het eerste soort van Roodvonk al tegenwoordig, en geduurende het Jaar 1779, veelal met hetzelve vermengd; zoo dat nu de eene en dan de andere scheen de overhand te hebben. — Gelyk men de *Morbi catarrhales* te MONNIKENDAM toekende aan het mistige, dampige, natte en zwaar stormachtig Weêr, dat men op het einde van het Jaar 1778. gehad had; en uit de Berichten (§. VI.) van verscheidene Plaatsen in de volgende Maand zyn voorgekomen. Daar de *Synochus putris* in *Dec.* 1778. onder den gemeenen Man reeds te HARLINGEN de algemeene Ziekte uitmaaktte, in eenigen wel goedaartig, doch by anderen kwaadaartig, gevaarlyk, en in gemeene Huisgezinnen besmettelyk was.

§. XXXV. Uit deeze Gesteldheid (§. XXXII. XXXIII.) zal men ligtelyk toestemmen, dat de zaaden van veelerleie Ziekten in het voorgaande Jaar rykelyk gestrooid, in een zoo begunstigend als dit, te vruchtbaarder moesten uitspruiten en voedsel geeven aan die geene, welke zich by den aanvang van het zelve vertoonden. Immers moest onder zoodanig eene Luchtsgesteldheid de onzichtbaare uitwaasseming naar gewoonte verminderen, en 'er opvulling in de Vaten en scherpe onzuiverheid in de Vochten worden voortgebragt, die naar de verschillende gelegenheden en onderwerpen meerdere ontaarting, berooving van het balsemachtige, of meerdere ontbinding van het bloed, in zulk soort van Ziekten, als daar aan eigen, overgaan.

—— *Op de* ZIEKTEN *van* JANUARY.

§. XXXVI. De voorafgegaane ongunſtige Luchtsgeſteldheid (§. XXXII.) by de groote en ſchielyke Veranderingen, welke de *Barometer* in 't laatſt van *December* ondergaan had, en het Verſchil van de drukking in de Lucht-kolom hier uit ontſtaan, weinig minder dan 3. duimen bedraagende: het bedaarde, drooge en ſtille Weder, met Ooſtelyke en Noordelyke Winden, maatige Vorſt, en na dezelve Mistig en Zoel Weder met Zuidelyke Winden, en nochtans hoogen ſtand van den *Barometer* verzeld; ſcheenen evenredige uitwerkingen op veeler Lichaamen te hebben moeten voortbrengen, die reeds zoo zeer tot Ziekten waren voorbereid. Niets toch is bekender in de Geneeskunde, dan de gevolgen van een ſchielyke Verandering van eene ligtere in eene zwaardere, en van eene zwaardere in eene ligtere Lucht (*f*); gelyk de Waarneemingen hier toe met opzet gedaan zulks beveſtigen (*g*): waarom

(*f*) *Prysverhand.* §. XL. 3. bl. 100. §. XLIII. COROLL. II. bl. 108

(*g*) De Heer RETZ heeft in zyne bekroonde Verhandeling, *Metéorologie appliquée à la Medecine*, enz. uit een Seſtig-tal van Waarneemingen, geduurende 20 Jaaren in FRANSCH VLAANDEREN gedaan, waar van 23 onder eene buitengewoone ſchielyke ligtere Lucht, en 28 onder eene meer dan gewoone zwaardere Lucht voorgevallen, beweezen; dat men onder dezelve Beroerten, ſchielyken of haaſtigen Dood, ſtilſtand in het Bloed, Zinkingen, Borſtkwaalen, Draaiïngen in het hoofd, vermindering van Pols, Bloedvloeden en Miskraamen, enz. onder dezelve heeft zien ontſtaan, p. 103—115. Zonderling §. 83. Deeze en andere ſoortgelyke

om het niet te verwonderen is, dat 'er, in weerwil van al het gunstige (§ V. met het *Beric t* van SPARENDAM 728.) voor h t overige, f over het algemeen genoomen, niet alleen me r Menschen te HAARLEM, dan in eenige volgende Maanden, maar ook in verre de meeste Steden en Plaatsen, uitwyzens de *Tafel der Sterfgevallen*, Overleeden zyn. Maar bovendien had HAARLEM een bezwaar van 10. Kinderen aan het Roodvonk, de Doodelykheid der *Peripneumonien*, en dus 13. aan Borstziekten, 13. aan Koortsen, 13. aan de Teering, en 13. aan Verval van Krachten opgegeeven.

§. XXXVII. Zeer wel heeft HIPPOCRATES ten zynen tyde al aangemerkt, met opzicht tot

De *verschillende oorzaaken:*

De Ziekten vallen den Mensch niet terstond aan, maar worden allengskens opgedaan; hoewel ze schielyk te voorschyn komen (*h*). Vergeleeken met de *Prysverhandeling* (*i*).

Wegens de *geschiktheid* tot de *Saizoenen.*

De gesteldheden der Menschen zyn anders in den Zomer, anders in den Winter, wel of kwalyk gelegen;

gelyke Waarneemingen zyn tot heden algemeen omhelsd en aangenoomen; dan, de Heer DE LUC heeft met zyne Waarneemingen op de Ysbergen van SAVOYEN bevonden, dat de Kwik op 19 duimen gedaald zynde, de ademhaaling even gemakkelyk geschiedde, *Biblioth. des Sciensc.* enz. Tom. XLV. p. 150. Weshalven een nieuwe taak in de *Geneeskunde* zich opdoet, om alle deeze veranderingen en laagten, van nieuws, by de bevinding te toetsen.

(*h*) Lib. *de Dieta.*

(*i*) bl. 494.

gelegen; de Ziekten vervolgens naar de omstandigheden des Weders (*k*).

Nopens de *Verwisselingen:*

De Verwisselingen der Jaargetyden, en de groote Veranderingen welke in dezelve voorvallen, met opzicht tot de koude en hitte, veroorzaaken de meeste Ziekten (*l*).

Op de *Ziekten:*

Hoedanig de Jaargetyden zyn, zoodanig zullen ook de Ziekten weezen, welke daar in voorvallen (*m*). —— En: *allerlei soort van Ziekten komen wel t' allentyde voor, maar eenige ontstaan meer in sommige tyden, en worden meer aangezet* (*n*).

§. XXXVIII. Uit alle deeze Veranderingen zyn 'er genoegzaame oorzaaken tot die Ziekten geweest, welke boven (§. VI.) zyn opgegeeven. Immers werden de *Pleuritides* te Haarlem, die zuiver inflammatoor waren, en de *Peripneumoniæ nothæ*, voor veele oude Lieden thans doodelyk, aan de N. en N Oostelyke Winden, welke over de helft deezer Maand woeïen, en eene drooge Koude aanbragten, toegeschreeven: de Ziekten van Utrecht aan het vochtige mistige Weêr, dat naar het Saizoen warm en schielyk veranderende was, in welk de *Anginæ* by eenigen kwaadaartig en doodelyk werden, met bykomende *Petechien* en *Gangræna*. Om

(*k*) *Aphor.* 2, 3. Lib. III. Sect. 8. *Lib. de Humoribus.*
(*l*) *Aphorism.* 1. Lib. III. de *Humorib. ib.*
(*m*) Lib. I. de *Humorib.* Sect. 7.
(*n*) *Aphorism.* 19. Lib. III.

Om welke reden dan ook het Roodvonk te HOORN, enz. konde ontſtaan: de *Synochus putris* te HARLINGEN aangezet worden, en in ſommigen tot *Gangræna* en *Spacelus* overgaan: de *Febris petechialis* te FRANEKER ontſteeken, en de Kinderpokjes in die plaatſen, waar in ze poſt gevat hadden, uitgebreid worden (*). — Zoo ook, na de onderſcheidene Ligging der Steden en Plaatſen, *Rheumatike* en Zinkingachtige kwaalen, Hoeſten, Bezettingen in de Keel en Longen, als *Anginæ peripneumoniæ veræ* en *nothæ*, en *catarrhale* Ziekten; als te SLUIS, te MIDDELBURG, te HELLEVOETSLUIS en in de WILMSTAD, enz. waar van de eerſte doorgaans onder eene ſchielyke veranderde koude vochtige Luchtsgeſteldheid met ſchraale Noordelyke en Weſtelyke Winden (*o*): de *Catarrhale* meer met Zuidweſtelyke (*p*); en de Ontſteekene

(*) Zeer gewigtig is in dit opzicht de aanmerking van den Heer RETZ: dat het ſchynt dat het *Climaat* van de Nederlanden min geſchikt is tot voortbrenging van beſmettingen, wyl 'er de Lucht zelden droog, heet en ſtilſtaande is; maar dat deeze Landen zeer onderhevig zyn, om door beſmettende Ziekten, waar van de zaaden van elders aangevoerd zyn, aangeſteeken te worden door middel van de vochtigheid van den Dampkring welke dezelve behoudt. 't Welk hy met twee plaatſen uit LIVINUS LEMNIUS aandringt. *Liv. cit.* p. 155. — Gelyk ook de aanhoudende warme zoele Lucht in *Jan.* de heete purperachtige en gangreneuze Ziekten zeer waarſchynelyk kan behulpzaam geweeſt zyn; pag. 142. Dat op die der volgende van gelyke hoedanigheid toepasſelyk gemaakt kan worden.

(*o*) *Prysverh.* §. XXXVII. 2. b., c. bl. 92. §. XL. 1. b.) bl. 97. §. XLIV. bl. 111. §. CCXIV. 562.

(*p*) *Dezelve*, §. XL. 2, 3. 98. §. XLII. 5. bl. 103. §. XLIII. COROLL. II. 108. §. CCXI. 556. §. CCXV. CCXVII, 563—567.

kene onder drooge Noordelyke en Ooſtelyke Winden (*q*), gewoonlyk zich vertoonen. — En blykens de tusſchenpoozende Koortſen, die zich in deeze Maand al te MIDDELBURG, in de WILMSTAD, te BREDA, enz. zonderling te ZWOLLE en te STEENWYK van het begin des Jaars lieten zien, moeten 'er genoegzaame oorzaaken geweeſt zyn om die voort te brengen (*r*), zoo wel als door de vroegtydige Warmte, te HARLINGEN en te BREDA Roosachtige kwaalen, eer aan ontaarting van de Gal door de zachte Luchtsgeſteldheid, dan aan het ontſteekene en *Rheumatike* toe te ſchryven. Waar uit de *Catarrhale* Ziekten te HARLINGEN teffens hunne vermindering konden bekomen hebben. — Terwyl de Beroerten aan welke in

(*q*) *Dezelve*, §. XXXVIII. 2. bl. 93, 94. §. CCXV. bl. 563.

(*r*) Met opzicht tot de beide laatſte gedenke men aan de Overſtrooming van MASTENBROEK (434.) het verwaarloozen der ſlooten, en het inloopen van zout water (436.); welke zelfde oorzaak van STEENWYK opgegeeven wordt, en waar door het water nog brak gebleeven was, en voor Menſchen en Beeſten ondrinkbaar geworden (460.) — Dit had mede plaats te FRANEKER door het lekken der Zee-ſluizen (856.), en te HARLINGEN van gelyken door het geſtadig aftappen van binnen en inlaaten van buiten water, waar van men de uitwerkſels al vroeg op den *Zoutſloot* in den Voorwinter gewaar werd, en de grachten reeds heur kennelyken ſtank den Vreemdelingen in 1778, openbaarden. (973—975.) — Boven dien heeft HUXHAM de mogelyke oorzaaken deezer Koortſen zoo volledig verklaart, dat men te vergeefs den tyd verſpillen zoude, om een duidelyker Verband van dezelve op te geeven: aantoonende hoe de *Febres intermittentes tertianæ, & Semitertianæ*, ſomtyds te gelyktydig met *Pleuritides & Peripneumoniæ* ontſtaan. Tom. II. Cap. II. p. 31.

in deeze Maand al eenigen hier en daar overleeden zyn, haaren grond konden gehad hebben in de schielyke en verwisselde Standen van de zwaarte der Lucht, en derzelver Veranderingen; gelyk dezelve, met eenige der bovengemelde, Ziekten van den Winter zyn (*s*); de Beroerten van den Zomer hier van uitgezonderd, die van andere oorzaaken afhangen (*t*).

OVEREENSTEMMING *met de* Metonische Periode (*).

§. XXXIX. Wyl 'er zoo veel gelykheid is in de overeenkomende *perioden* van de Maan, en de

(*s*) *Prysverh.* §. XLVII. 1. bl. 122. Vergeleeken met CCXV. en met HIPPOCRATES *Aphor.* 22. Lib. III. *in den Winter ziet men Zydeweê, Longontsteekingen, Slaap-ziekten, Verkouwdheden, Hoesten, Pynen op de Borst, in de Zyden en Lenden, Hoofdpynen, Beroerten,* enz.

(*t*) *Prysverh. ib.* 3.

(*) Van METO, den *Athener* uitgedacht, en naar hem dus genoemd, en voor de volmaaktste gehouden, wyl die Jaar-kreits de Zonne en de Maan-Jaaren net overeenbrengt, op twee uuren, eene Minut en twintig Seconden; zulks dezelve Nieuwe en dezelve Volle Maanen, na verloop van 19 Jaaren, op dezelve punten van tyd, in elk Jaar van deezen kreits, voorvallen, op welken die, in het zelve Jaar van den voorgaanden kreits geweest zyn, enz. PRIDEAUX *Aaneenschaak.* bl. 455. met 1002. en *Encyclop.* D'YVERDON. Tom. XXV. p. 343. —— Eene andere in gebruik is de *Saros*, of *Chaldeeuwsche Periode*, zynde een Kreits van 223 Maaneschynen, of Volle Maanen, bevattende een Tydkring van 18 Jaaren en omtrent 11 dagen, in welke zy de *Eclipsen* byna op gelyken tyd doet wederkeeren, en de ongeregeldheden der Maane wederom dezelve zyn, als in de voorgaande *Periode*. HALLEY heeft zich se-

de Natuurkundigen, niet zonder reden, aandringen, dat dit ook van de Geneesheeren behoorde in acht genoomen te worden, daar men reeds zoo veel gelykheid gezien heeft in de Algemeene Ziekte, *Influenza* genaamd, die in voorige Maans-knoopen zich van gelyken over gansch EUROPA heeft uitgebreid; en 'er telkens by het *Bericht van de Luchtsgesteldheid* van de Maansverandering is melding gemaakt, en door middel van deeze op het Weder, zal men by iedere Maand, die Waarneemingen, die 'er voorhanden zyn, bybrengen, om de gelykheid, welke zich in dezelve mogte opdoen, tot de tegenwoordige toepasselyk te maaken. — Dan, geene andere doorgaande hebbende, als die van wylen den Lyfärts Baron VAN SWIETEN, en den beroemden HUXHAM, kan men zich alleen van deeze bedienen. ——

Jan.

sedert het Jaar 1684. van dezelve bedient, enz. *Encyclo-ped.* Tom XXX. p. 42. insgelyks FLAMSTED en de Hr. MOUNIER, om den Loop van deezen aardschen wachter met de Waarneemingen over een te brengen, en derzelver *Theorie* te verbeteren. —— Deeze *Perioden* verschillen ook nog hier in van elkanderen, dat, in de *Saros*, de Maan na haar afgeloopen kreits weder in het zelfde punt des Hemels is; daar in de eerste de Nieuwe Maan wel op denzelfden dag weder voorvalt, echter niet in het zelfde Teeken van Lengte en Breedte komt. —— Wat hier nu voor nuttigheid in de *Geneeskunde* uit te wachten zy, kan niet dan door den tyd en agtereenvolgende Waarneemingen beslist worden. —— Intusschen is het niet onwaarschynelyk, dat de beroemde HUXHAM, die zyne *Epidemien* van 1727—1748. heeft aangeteekend, en van het Jaar 1738 af, de Nieuwe en Volle Maanen daar by gevoegd heeft, iets beoogd hebbe; hoewel hy deeze zyne meening niet verklaard heeft: om welke reden hier van ook in de

Uit-

Jan. 1741, de eenigste die men (§. V. bl. 7.) hier kan bybrengen, had minder gelykenis dan die van 1722. dan alleen omtrent de geringere koude, geduurende ⅔ gedeelten der Maand.

De Ziekten te LEIDEN „waren in *Jan.* min„der, en bestonden in *Pleuritides*, *Acutæ con„tinuæ*, *Rheumatismi*, *Tertianæ*, *Choleræ*" (*u*). — Volgens de Aanteekening van HUXHAM, was 'er meer overeenkomst; ook kwamen de Ziekten te PORTSMOUTH (*v*) meer met deeze overeen; gelyk een gedeelte van het Jaar 1740. ook al eenige gelykheid met dat van 1778. gehad had, en 'er in *Juny* reeds kwaadaartige *Petechien* regeerden (§. XXXIII.), die in *Dec.* zich nog vertoonden; in welke Maand het ook Gedonderd had, en Regenachtig was (*w*), enz. „In *Jan.* had de N. Weste Wind van den „1–6. gewaaid; van deezen tot den 15. zeer „koude NO. wanneer de Z. Wind met Re„gen inviel; en van den 16. tot het einde der „Maand bulderden de Z W. Winden. — In „'t midden van de Maand was 'er felle Vorst, „en de Lucht was zeer droog; doch wanneer „de Z W. woei, werd het zeer vochtig, doen„de het Ys geheel smelten."

De Ziekten waren de volgende: „De Pok„jes

Uitnoodigings Brieven, by de oprechting deezer *Societeit*, is melding gemaakt. IV. Stuk. *Bericht*, bl. XVII.

(*u*) *Constitut. Epidemicæ*, enz. VINDOBON. & LIPS. 1782. Tom. II. p. 375.

(*v*) Op een Eilandje gelegen; en wordt voor ongezond en als gebrek aan water hebbende opgegeeven. *Tegenw. Staat van Groot Brittannie*, II. D. bl. 65.

(*w*) *Lib. cit.* Tom. I. p. 252.

„ jes waren nog zeer menigvuldig; veelen had-
„ den Kolyken, niet weinigen NB: *uit over-*
„ *vloedige Gal;* veelen hadden ſpoedigen dunnen
„ afgang, nu galachtig, dan ſlymerig. 'Er wa-
„ ren veele ontſteekene Borſtziekten: *Anginæ*
„ en *Rheumatismi* zeer gemeen. Beroerten en
„ Vallende Ziekte hier en daar."

„ De Teeringachtigen hadden het thans zeer
„ kwaad, door vermeerdering van Hoeſt, en
„ benaauwde Ademhaling."

„ De *Febris petechialis* begon nu wat meer
„ te woeden."

„ De Schurft regeerde zeer onder het ge-
„ meen, enz."

Zouden deeze Ziekten, by de voorige verge-
leeken, niet eene merkelyke overeenkomſt heb-
ben met die, welke in de onderſcheidene Plaat-
ſen, boven (§. VI, XXXVIII.) opgenoemd,
zyn medegedeeld; en niet een aanmerkelyk
licht over dezelve verſpreiden? Men veſtige
zyn oog op HELLEVOETSLUIS, BREDA, HAR-
LINGEN, FRANEKER, enz.

De *Chaldeeuwſche Periode*, zynde het Jaar
1743, had minder overeenkomſt.

—— *Van* FEBRUARY.

§. XL. Ganſch anders was het in deeze Maand
geſteld, in welke, door de gunſtige en aange-
naame Luchtsgeſteldheid, in alle haare byzon-
derheden (§. VII. met bl. 731.) gemeld, de
Ziekten van de voorgaande Maand (§. VI.) te
HELLEVOETSLUIS en te MONNIKENDAM ver-
dweenen; het getal der Ziekten te BREDA mer-
kelyk verminderde, en te HARLINGEN zeer
maatig

maatig werd; hoewel hier de *Catarrhale* Koortſen en de *Anginæ* met rooden Uitſlag meer naar het Ontſteekene ſcheenen te hellen (*x*), waar in MIDDELBURG en ENSCHEDÉ mede deel hadden; en de *Phthiſis pulmonalis* te HAARLEM, mogelyk door den hoogen, nu en dan vochtigen, doch zachten Dampkring, en de meerderheid der Zuidelyke Winden, waar by men de N. Weſtelyke niet vergeeten moet, toe te neemen, waar aan 19. deeze Maand overkeeden zyn. —— De Longontſteekingen met eenen droogen Hoeſt kunnen waarſchynelyk hier mede toegebragt worden, benevens de *Anginæ ſeroſæ*, welke op het laatſte van deeze Maand aldaar ontſtonden, en voor ſommige Lyders doodelyk werden; daar het afmattende den Jigtigen overgekomen, en de *Eparmata* te BERGEN OP ZOOM insgelyks tot dezelfde oorzaaken ſchynen gebragt te kunnen worden; naardien zoodanige Dampkring deeze Ziekten, zoo wel als eene koude vochtige, begunſtigd (*y*). —— En wyl deeze Maand reeds in de Lente veranderd ſcheen, zag men de vroege gevolgen daar van te UTRECHT in de *Colicæ pituitoſæ ſpuriæ*; de vroegtydige Galkoorts te NIEUWPOORT; elders tusſchenpoozende Koortſen; en de Geelzucht te BREDA hier uit gebooren worden: ten bewyze

(*x*) De Heer RETZ deelt eene Waarneeming van eene ontſteeking in het bloed met roode gierſtuitſlag in *Maart* 1776 mede, wanneer die droog en warm was, en de *Thermometer* tot 60°. klom, welke met deeze *Febr.* vry wel overeenkomt p. 143. *dans la Note.*

(*y*) Vergeleeken met de *Prysverh.* §. XXXVII b. c. bl. 91, 92. §. XXXVIII. 2. 93. §. XLII. 5. 103. Vergeleeken met §. XLVII. 2. 123.

wyze van de vroege uitzetting alrede in het Bloed en de Vochten verwekt (*z*), in welke Stad de Z. ZW. en W. Winden bykans alleen hebben gewaaid; en alles door de ongemeene ſtilte zeer is gekoeſterd geworden; 't geen ook met opzicht tot de overige Ziekten plaats had; gelyk ook het getal der Dooden in verre de meeſte Steden, enz. merkelyk minder was. —

§. XLI. Waar op de volgende plaatſen van HIPPOCRATES meer of min kunnen toegepaſt worden: *Vroegtydige en welgeregelde Jaargetyden maaken de Ziekten regelmaatig en gemakkelyk in de Geneezing* (*a*). — *Uit de geſteldheden des Jaars is de droogte heilzaamer dan de vochtigheid, en min doodelyk* (*b*). — Zeldzaam is het echter van de *Geelzucht*, welke zich zoo vroeg vertoonde, die van HIPPOCRATES tot de Ziekten van den Herfſt gebragt wordt, en dit Jaar vry wat uitzondering heeft gemaakt, zeggende: *indien de Lente op de wyze van den Herfſt voortloopt, brengt zy de Geelzucht voort, die anders eene Ziekte van den Herfſt is* (*c*). — Veel waarſchynlyker hebben deeze haar opzicht tot de vroegtydige en ongewoone Warmte gehad (*d*): zoo als by de Maand van *July* beneden onderſcheidener blyken zal.

(*z*) *Dezelve* §. XLV. bl. 117. met 123.
(*a*) *Lib. de Humorib.* Sect. 7. *Aphor.* 8. Lib. III.
(*b*) *Aphor.* 15. Lib. III.
(*c*) *Lib. de Humorib.* Sect. 7.
(*d*) Vergel. met de zoo even aangeh. plaats in de *Prysverh.* bl. 123.

Over-

Overeenstemming.

§. XLII. De overeenstemming in deeze Maand was minder in de *Nederlandsche* Waarneemingen (§. VII. bl. 13.), hebbende geene andere, „ als dat de Lucht zeer zacht was, maar „ voor het overige zeer vochtig en de *Baro-* „ *meter* zeer laag."

'Er waren te LEIDEN meer Zieken, als in de voorige Maand, bestaande in „ *Pleuritides*, „ weinige *Peripneumoniæ*, *Tertianæ*, *Rheuma-* „ *tismi* en *Catarrhi;* hier en daar heete aan- „ houdende Rotkoorts met Sprouw, benevens „ eenige *Anginæ*." (*e*).

Die van HUXHAM hebben eenige meerdere overeenkomst gehad. — „ De *Barometer* stond „ van den beginne der Maand zeer hoog, hoe- „ wel de ZO. Wind nu en dan woei, en zelfs „ de Zuide; wanneer de Lucht dan vochtig en „ zeer dik was; maar van den 18. echter tot „ het einde der Maand was die dikwyls NO., „ waar door de Lucht dun, koud en droog „ werd."

De Ziekten waren „ nog veele Kinderpokjes: hier en daar *Rheumatismi*, *Peripneumo-* „ *niæ*, *Pleuritides*, waare en valsche: hevige „ Hoest, en gelyke aanvallen van *Asthma*. De „ Teeringachtigen hadden het onder den NO. „ Wind zeer kwaad. Kolyken en *Diarrhœa* „ heerschten veel, en de kwaadaartige Koorts „ onder de Matroozen hield nog aan, grootelyks in de Zieken-huizen (*f*).

(*e*) *Loco citato* p. 375.
(*f*) *Lib. cit.* p. 253, 254.

—— *Van* MAART.

§. XLIII. Het byzondere van deeze Maand, mede tot een aanhoudenden hoogen, droogen, ſtillen, warmen en zeldzaamen Dampkring behoorende, had echter op ſommige Plaatſen meerder Verandering in den *Barometer*, en nog meer in den *Thermometer* en verwisſeling van Winden (§. IX. met bl. 733.), die te FRANEKER van den 1—10. meeſt uit den N W. N. en N O., te ZWANENBURG in den beginne meer Zuidelyk en Weſtelyk, en van den 5–9. eerſt Noordelyk, toen Ooſtelyk, en Z O. tot den 22ſten, de N O. en N W. te UTRECHT het meeſt, en te BREDA evenrediger gewaaid hebben, eene verſchillende uitwerking op onderſcheidene Ziekten en Steden; wyl door het winderige Weêr en de veranderlyke Warmte de Lichaamen meer dan gewoone Veranderingen ondergingen; hoewel de Lucht meer van Dampen gezuiverd is, daar de Uitwaasſeming 4maal den gevallen Regen overtrof.

De Zinkingachtige ongeſteldheden, welke zich in deeze en geene Plaatſen vertoonden, konden door deeze Verwisſelingen, uit hunne byzondere Ligging meer of min aan deeze, of geene Winden bloot geſteld, zyn voortgebragt; de aanvallen der *Aſthmatici* vermeerderd, en voor de derdendaagſche Koortſen min voordeelig geworden zyn. —— Over het algemeen genoomen, ſcheen 'er in deeze Maand meer Uitſlag te ARNHEM, te UTRECHT en te GRONINGEN, en veel Roos, die in de voorgaande Maand zich al geopenbaard had, te vertoonen. —— De gezwollene Oorklieren, die te BERGEN

GEN OP ZOOM nog aanhielden, begonden ook te BREDA te voorschyn te komen. De *Catarrhale* Koortsen te HARLINGEN gingen meer tot het ontsteekene over, dan in de voorige Maand; maar welk een Verschil! daar de derdendaagsche Koortsen te MIDDELBURG langduurig en te HAARLEM vry algemeen waren, verdweenen die thans te HARLINGEN. ——

§. XLIV. Het byzondere hoort dan tot iedere Plaats, met opzicht tot den Dampkring, zoo als HIPPOCRATES te recht heeft aangemerkt (*Progr.* §. III.); gelyk zyne LEERSTELLINGEN omtrent de *Winden*, die hier betrekkelyk zyn, op dezelve kunnen worden toepast: de Noordelyke Winden (volgens de Verklaaring van J. DE GORTER,) *verwekken Hoest*, *ontsteeken de Keel*, *maaken een geslooten Lyf*, *veroorzaaken Huiveringen*, *Pynen in de Zyden en op de Borst*, *enz.* —— *De Zuide Winden doen vlak het tegengestelde* (g). Het algemeene kan niet anders dan uit de uitzetting en verandering in de Vochten, en verwydering en vernaauwing in de Vaten, zoo als boven (§. XXXV.) aangeweezen is, dat telkens dient in het oog gehouden te worden; en uit de beurtelingsche en tegenovergestelde Windstreeken, met droogte of vocht verzeld, worden verklaard. —— Hoewel de invloed van eenen hoogen en droogen Dampkring anders is in het Voorjaar, en anders in het Najaar; wanneer in het eerstgemelde geval de Vochten en Vezelen eerst beginnen uit te

(g) *Aphor.* 17. Lib. V. *Lib. de Humorib.* Sect. 8. de *Morbo Sacro* Sect. 15.

te zetten, en in het laatste reeds van hunne beste deelen beroofd zyn, 't geen voor het meerendeel een merkelyk verschil in de Ziekten maakt (*h*). — Het getal der Dooden was in de meeste Steden minder: in eenige enkele meerder.

Overeenstemming.

§. XLV. *Maart* 1741, wat aangaat de droogte en hoogte van den *Barometer*, meest met deeze Maand (§. IX. bl. 17.) overeenkomende, zag men

Te Leiden: „ minder Ziekten dan in de voo„ rige Maand, die meest met die der voorgaande „ overeenkwamen: doch nu hier en daar reeds „ *Dysenteriæ* (*) voortgebragt", dat zeer vroeg is.

Volgens Huxham was de „ *Barometer* deeze „ Maand zeer hoog: de Wind bestendig tus„ schen het N. en O., de Lucht droog en „ koud: op 't einde zelfs scherp, zynde geen „ druppel Regen gevallen."

De Ziekten bleeven nog al in „ Kinderpok„ jes bestaan, die goedaartiger werden, ten zy „ in de Matroozen, waar van 'er veele stier„ ven, mogelyk in deeze met de kwaadaartige „ Koorts vermengd. Veelerlei soort van ont„ steekene Ziekten uit belette uitwaasseming „ hadden 'er plaats; en veele Teeringachti„ gen kwamen om (†). Veele zeer hevige *Pleu-*

(*h*) *Prysverh.* §. XLV. bl. 117. §. XLVI. bl. 118. §. XLVII. 2. bl. 123. 4. bl. 125.

(*) *Ibidem*, p. 376.

(†) *Ibidem*, p. 254.

„ *Pleuritides* en *Peripneumoniæ*. — De *Rheu-*
„ *matismus* en *Arthritis* heerſchten geweldig;
„ eene zwaare *Angina* was niet ongewoon:
„ ſterke aanvallen van *Aſthma* drukten ſommi-
„ gen wreedelyk. — Verſcheiden waren met
„ hartnekkigen Hoeſt gekweld. — Het afge-
„ tapte Bloed was byna in allen zeer taai. —
„ Niet weinige Teeringachtigen ſtierven.

— *Van* APRIL.

§. XLVI. Het voornaame dat wegens de Luchtsgeſteldheid (§. XI. met bl. 735.) voor het Geneeskundige van deeze Maand over te neemen is, beſtaat in den aanhoudenden hoogen Stand van den *Barometer* tot den 8, 10, 20 en 23. groote maar ongelyke drukking; gelyke aanhoudende Droogte, tot dien tyd: bovenmaatige Warmte voor deeze Maand, met groot verſchil in onderſcheidene Plaatſen, en in 24. uuren, benevens het verſchil der uiterſten van 76. tot 34°.: de Regens, Onweder en Stormen, die 'er na de verandering voorgevallen zyn; de Uitwaasſeming byna driemaal grooter dan het gevallen Water bedraagende, en de ongeſtadigheid en ongelykheid der Winden die 'er by de verandering gewaaid hebben; zynde meeſt NW. en ZW. en het aanhoudende bedaarde Weder daar op gevolgd; waar door de Lucht voor het meerdergedeelte droog was. — Welke, deels warme en drooge, deels koude en vochtige Dampkring, verſchillenden invloed op de Ziekten gehad heeft, en ingevolge van deeze op de Sterften, in ſommigen Stede meerder, in ſommige minder, uitwyzens de *Tafel der Sterflijſten*.

§. XLVII.

§. XLVII. De invloed van de Noordelyke en Zuidelyke Winden, boven (§. XLII.) aangeweezen zynde, is, omtrent de verwisseling van het Weder, hier ter plaatse voornamelyk toepasselyk het zeggen van HIPPOCRATES: *In die Veranderingen van het Weder, in welke het op denzelfden dag, dan warm en dan koud is, moet men zulke Ziekten verwachten; als men in den Herfst gewoon is* (*i*). En het geen van de Verwisseling van het Weder boven (§. XXXIX.) gezegd is.

§. XLVIII. Dit tot de Ziekten van deeze Maand (§. XII.) overgebragt, ziet men hoe te HELLEVOETSLUIS en te MONNIKENDAM de Ziekten, wegens de geduurige Stormwinden, het natte en guure Weêr in de eerste; en in de laatste hetzelfde soort van Ziekten als in den Voorwinter wederkwamen, en veranderden; en in *Tertianæ* en *Quartanæ* overgingen; zoo als de *Podagristen* zeer zwaare toevallen hebben gehad. Hardnekkige Hoesten met Stuipachtige beweegingen hebben kunnen ontstaan: het *Catarrhale* voeden, en ontsteekene Ziekten hier en daar doen voortbrengen. — Dus konden de Gierstpuistjes te ARNHEM, onder de grootste warmte zyn toegenoomen; *Petechiæ* en *Miliariæ* onder de Kinderpokjes te ZYST voortgebragt zyn; de Gal tot meerdere Koortsigheid zyn aangezet, en gelegenheid tot Roos gegeeven hebben; dan, door de terug gevoerde onzichtbaare uitwaaseming, met het *Catarrhale* vermengd, *Febres biliosæ cum doloribus rheuma-* *ticis*

(*i*) *Aphorism*. 4. Lib. III.

ticis te SCHOONHOVEN, enz. doen voortkomen. ——

Overeenstemming.

§. XLIX. In hoe ver de voorige *perioden* overeenkwamen is boven (§. X. bl. 20.) aangeweezen.

„ Te LEIDEN waren 'er in deeze Maand „ meer Zieken dan in de voorige, en veelal „ van dezelfde natuur. Men had ook hier en „ daar vry rottige *Diarrhœæ*" (*k*).

Volgens HUXHAM (*l*) bleef „ de *Barometer* „ hoog en het Weêr was zeer droog en koud. „ In 't begin der Maand met Vorst. De N O. „ Wind woei dikwyls in deeze Maand, op 't „ laatst de O. —— In 't midden der Maand was „ 'er veel daauw; op 't laast veel regen". —— De Ziekten kwamen in veelen opzichten over een. „ De Kinderpokjes waren algemeen *Epi-* „ *demisch.* De *Pleuroperipneumoniæ* zeer ge- „ meen. *Asthma*, en hevige Hoesten, bene- „ vens alle sleepende Ziekten, die de Longen „ aandeeden, namen grootelyks toe: niet wei- „ nigen geraakten aan 't Bloedspuwen. Veele „ Teeringachtigen stierven. —— 'Er waren „ veele Rotkoortsen met *Petechien* en *Miliaria* „ (Gierst-uitslag) enz.

(*k*) *Ibidem*, p. 376, 377.
(*l*) *Ibidem*, p. 255, 256.

Van

— *Van* MEI.

§. L. Niet tegenstaande de zoo zeer verschillende Luchtsgesteldheid (§. XIII. met bl. 738.) in het begin en einde van deeze Maand, en de verwisselingen hier uit ontstaan; drie geschiktheden, welke de bekwaamste zyn om de Ziekten (§. XIV.) voorttebrengen (*m*); is dezelve nochtans meerendeels zeer gunstig voor veelen geweest. HAARLEM had echter meer Dooden dan in de beide voorige Maanden, en byna $\frac{1}{3}$ meer dan in de volgende Maand *Juny*. Welk bezwaar men ook in andere Plaatsen vernoomen heeft. ——

§. LI. Het geen wegens het verschillende en het veranderde der Luchtsgesteldheid uit de Aloudheid reeds is opgegeeven, kan hier weder tot deeze worden betrekkelyk gemaakt. Het *Rheumatike* en Ontsteekene kan weder bekwaamelyk tot de eerste koude en de veelvuldige N O. Winden, nevens de aanmerkelyke ryzingen en daalingen van den *Barometer*, en daar uit ontstaane veranderingen worden gebragt: het Galachtige, in de voorige Maanden reeds aangezet, tot de meerdere en groote warmte; door welke de verschillende Koortsen nieuw voedsel bekwamen, en de Boorten en Buikloopen hier en daar begonden te ontstaan; een gewoon gevolg van aanhoudende en buitengewoone Warmte. —— De Gierstpuistjes schynen met de koude te ARNHEM opgehouden te

(*m*) *Prysverh.* §. XLI. 3. bl. 100.

te hebben, en in *Anginæ catarrhales* verwisſeld te zyn. De drukkende Warmte met het overtal van Z. W. Winden konden in eene Stad als UTRECHT, door geene verkoelende Winden gematigd, en in welke reeds eene zoo groote geſchiktheid tot ontaarting in de Gal was, (die wederom in het algemeene van *Eryſipelas Urticatum* in de Kinderen bleek,) de *Febres remittentes* zeer gemakkelyk in *Synochæ putres* doen overgaan: insgelyks te HARLINGEN; hoewel hier voor het overige groote vermindering van Zieken was, en de *Catarrhale*-koortſen natuurlyker wyze Galachtiger werden, zoo als reeds boven is aangeweezen (§. XLII.), en te PHILIPPINE telkens onderſcheiden bleek. Gelyk, voor het overige, deeze Maand met alle de voorgaande Warmte, (die doorgaans in deeze boven gewoonte was,) Droogte en Stilte den grondſlag leidde tot die Ziekten, welke zich in de volgende Maanden te heviger allezins vertoonden, en beneden in haare ſamenloopende oorzaaken zullen overwoogen worden, om het zelve niet weder te herhaalen.

Overeenſtemming.

§. LI. De overeenſtemming in de NEDERLANDEN was in 1741. (§. XIII. bl. 26.) zeer gering.

„ Het getal der Zieken was in deeze Maand
„ te LEIDEN als in de voorige: hier en daar
„ waren *Dyſenteriæ*, veele *Anginæ*, enz. en in
„ veelen Uitſlag aan de Lippen, het Tand-
„ vleeſch en Verhemelte (*n*)." De

(*n*) *Ibidem.* p. 377, 378.

De overeenkomst was grooter volgens HUXHAM, „ de Lucht was in 't begin der Maand „ zeer droog; doch in 't midden dik en een „ weinig vochtiger, wyl 'er dikwyls Regen „ viel tusschen den 4 en 21sten, en naderhand „ niets; na welken tyd de Daauw overvloedig „ was. — De Z O. Wind woei dikwyls, de „ N O. echter in 't begin, op 't einde de N W.
„ Naauwlyks had hy de Kinderpokjes algemeener zien regeeren: hier en daar de Mazelen, of roozige Uitslag van HOFFMAN, *Rossalia* genoemd. De Keelziekten, Hoest en „ *Asthma* waren menigvuldig: men zag eenige „ *Tertianæ*, en *Febres lentæ nerveæ*, doch meer „ *Petechiales*, waar van de plekken nu rooder „ waren (*o*).

— *Van* JUNY.

§. LII. Na de aanhoudende Droogte en Warmte van de voorgaande Maanden, met de geringe verwisselingen tusschen beiden (§. XV. met bl. 741.) tot den 9den, wanneer 'er na het laatste *Quartier* tot de N. M. veel Regen viel; die $\frac{2}{3}$ van de veelheid bedroeg, welke 'er tot dien tyd toe gevallen was; na welken tyd het Weder tot aan het einde der Maand droog en helder was; werd de Lucht door den meergevallen Regen wel van schadelyke Dampen zeer gezuiverd, waar door het getal der Ziekten en Dooden ook doorgaans veelal minder was, zoo dat STAATS VLAANDEREN, ZEELAND, GEERTRUIDENBERG, NYMEGEN, enz. het zeer draagelyk

(*o*) *Ibidem.* p. 256.

gelyk hadden; en HAARLEM ook minder Dooden had dan in de voorgaande Maand. Dan, ZWOLLE en FRANEKER genooten dit voorrecht niet, in welken de *Scarlatina* thans het hoofd begon op te fteeken: UTRECHT fcheen weder in de overmaate van Uitflag te deelen; en HARLINGEN met hevige Zog-verplaatfingen te worftelen te hebben (§. XVI.) ——

§. LIII. Zoude hier de hitte, die doorgaans te FRANEKER het grootfte *Maximum* berykt had, en in deeze Maand merkelyk minder geweeft was, door de ftandvaftige NW. N. en NO. Winden gematigd zyn geworden? —— Zouden de Overftroomingen in 1775 en 1776, die in de Berichten van CAMPEN (bl. 385.) en HARLINGEN (970.) onder de medewerkende oorzaaken opgegeeven zyn, hier niet het haare kunnen toegebragt hebben? Die van MASTENBROEK, STEENWYK, FRANEKER, enz. haar opzicht tot dezelfde oorzaaken hebbende, zyn boven (§. XXXVIII. not. *r*) reeds bygebragt. Door welke meer dan gewoone gelegenheid tot rottige uitdampingen gegeeven zyn. —— de Uitwaasfeming doorgaans meerder dan den gevallen Regen geweeft zynde. —— 'Er moeten ten minften andere medewerkende oorzaaken, als in andere gedeelten der NEDERLANDEN hebben plaats gehad, wyl in de Steden HARLINGEN en FRANEKER al van den beginne van het Jaar zulke Ziekten aanweezig zyn geweeft, die men anderszins gewoon is onder een lichte vochtige Luchtsgefteldheid te zien regeeren: het tegengeftelde van de tegenwoordige, zoo als beneden blyken zal. Insgelyks te ZWOLLE en te STEENWYK.

 (§. XXXVIII.)

(§. XXXVIII.) —— De rede waarom de Uitwaasſemingen in dit Jaar te HARLINGEN meer dan in andere nadeelig waren, kan men in den *text* (976.) in derzelver ſamenloopende omſtandigheden zelve nagaan. —— De *Metaſtaſis Lactea* (Zog-verplaatſing) gaf ten tyde van de *Morbi putridi*, aanmerkelyke bezigheid te MIDDELBURG, volgende by veele *Diarrhœæ lacteæ*, welke in 1771 en 1772. *Epidemicè* grasſeerden en dikwyls doodelyk waren. (132.) — Zoo teekent VAN SWIETEN (*p*) van gelyken eene *Epidemiſche* Zog-verplaatſing in 1746. in den Winter in FRANKRYK voorgevallen, aan; welke mede met Buikloop begon, enz. — Zoude 'er uit overweeging van het grootſte *Minimum* van Warmte en de meerdere ongeregeldheid der Winden die te UTRECHT alhier min ſtandvaſtig waren en van het N. Ooſtelyke in het N. Westelyke, Z. Weſtelyke, N. Ooſtelyke, N. Westelyke en N. Ooſtelyke verwisſelden, ook iets op te maaken zyn, tot het meerder begunſtigen van den veelerleien Uitſlag? —— De toeneemende Kolykpynen en Buikloop te BREDA, te ARNHEM, te UTRECHT, te ENKHUIZEN, te HARLINGEN, enz. konden waarſchynelyker wyze aan de aanhoudende drooge en heete Lucht worden toegeſchreeven, waar aan zy van beſtendige bevinding (COROLL. §. II. 3.) zyn toegekend. ——

Het doodelyke van de ſleepende Borſtziekten te HAARLEM ſchynt hier weder zyn opzicht tot de ſchraale Noordelyke en Ooſtelyke Winden gehad te hebben. (§. XXXVIII.)

(*p*) *Commentar.* &c. Tom. IV. p. 611.

Overeenſtemming.

§. LIV. *Juny* 1741, had vry veel overeenkomſt met deeze Maand nopens den *Barometer* en *Thermometer*; maar de droogte was toen veel grooter. (§. XV. 29.)

„ Te LEIDEN was het getal der Ziekten ge-
„ ring: behalven de bovengenoemde van de
„ voorige Maanden, waren de byzondere
„ *Diarrhœæ* hier en daar: de *Choleræ* ſcheenen
„ te regeeren, en de *Scorbut* veelen aan te
„ doen (*q*)."

Volgens HUXHAM „ waren de Winden ver-
„ ſchillende, de W. had de overhand: de
„ Lucht was meeſt dik; doch zeer heet op 't
„ einde van de Maand. —— 'Er waren onein-
„ dig veel Vliegen," (die ook van SOMMELSDYK en ENKHUIZEN bericht werden menigvuldig geweeſt te zyn.)

„ De Kinderpokjes regeerden wyd en zyd
„ *epidemiſch*, doch waren niet zeer doodelyk,
„ ten zy 'er *Petechiæ* by kwamen. Hier en
„ daar was Uitſlag-koorts: menigvuldige *Angi-*
„ *næ* en Keelgezwellen. De Scheeps-Rot-
„ koorts verſpreid (*r*)."

—— *Van* JULY.

§. LV. Het voornaame, dat zich in deeze Maand ter overweeging van de Luchtsgeſteldheid

(*q*) *Ibidem*, bl. 378.
(*r*) *Ibidem*, bl. 257.

heid (§. XVIII. met bl. 743.) tot de Ziekten opdoet, is: de groote ongestadigheid van den Dampkring, by de Maansverwisselingen voorgevallen, en met ongelyk Onweêr en Stortvlaagen, welke het gebrek van alle de voorgaande Maanden vergoed had, (doch Harlingen veeltyds waren mis gegaan,) verzeld gingen, en de groote verfrissing van de Lucht hier uit gebooren; welke naar allen aanzien scheen paalen te moeten gesteld hebben aan de reeds begonne Zieke-gesteldheid, en die hebben afgewend. — Dan zie hier het verschil. —

Te Haarlem waren in deeze Maand maar 52. Dooden opgegeeven: in *Juny* 74: in *Mei* 95: in *April* 78: in *Maart* 87. in *Febr.* 91: in *Jan.* 107. — Dus was het getal in deeze meer dan de helft minder, dan in de eerste Maand. — In de *Zeeuwsche* streeken bleef het mede gunstig, en te Philippine openbaarden zich de Galkoortsen niet dan na den 20sten Van gelyken was het te Geertruidenberg; niet boven maate te Breda, te Nymegen, te Berkel en te Groningen; maar te Amsterdam openbaarden zich de Najaarskoortsen, met alle die gevolgen, welke dezelve verzelden en boven (§. XVIII.) zyn opgegeeven: de Luchtsgesteldheid was hier min gunstig, hebbende maar eenen geheel helderen dag opgeleverd, enz. zoo als (bl. 235, 236, 240, 241.) daar omstandig van opgegeeven is, enz. 't welk te Breda niet voordeeliger was (238, 239, 244.). Utrecht bleef in het Roozige en de *Catarrhale* Keelziekten, en kreeg 'er Kolyken, Boort en *Diarrhœæ* by: hoewel hier 4. heldere dagen geteld worden: de Z O. de Z. de Z W. en de N W. hadden hier de overhand. — Purmerend kreeg

kreeg op 't laatſt van de Maand ook menigvuldiger Zieken. Dan, te ENKHUIZEN begon de Graauwe- en Roodeloop zich te openbaaren: te HARLINGEN *Choleræ*, pynelyke Buikloopen en Persſingen, en de kwaadaartige Persloop nam zyn begin: daar de *Scarlatina* te FRANEKER in Kinderen met diepe *abſcesſen* gepaard ging. —

§. LVI. Wie nu deeze verſcheidenheid, als vooren, met een bedaard oordeel overweegt, zal zich kunnen verbeelden, dat 'er in een Land van zulken engen begrip (§. XXX.), zulk eene verſchillende Luchtsgeſteldheid en zoodanig een onderſcheid in de Ziekten zich konde opdoen? — Gaarne zal men het duiſtere hier in willen bekennen; en de noodzakelykheid, om al het byzondere in iedere Plaats op te geeven en gade te ſlaan, liever blyven aandringen, dan met onzekere gisſingen, boven het reeds gemelde, de waarheid te kort doen. — Het geene men met grond bybrengen kan is:

I. Dat de Ziekten, welke reeds diepe wortels hadden geſchooten, door de meeſt blyvende en toeneemende Warmte werden aangezet; en dat, door de tusſchenbeiden invallende Verkoeling van den Dampkring, de onzichtbaare uitwaasſeming minder geworden zynde en naar binnen gevoerd, de eerſte oorzaaken hebben kunnen vermeerderen; en de uitwerkingen van eenen *warmen* en *vochtigen Dampkring* hebben kunnen doen gevoelen.

II. Dat 'er andere ſamenloopende oorzaaken kunnen geweeſt zyn in deeze: andere weder

 in

in andere Plaatſen, zoo als die van STAATS-VLAANDEREN (39, 42, 58, 105—112.) van SOMMELSDYK (225.) van THOLEN (155, 156.) van CAMPEN (383—386.) van STEENWYK (§. XXXVIII.) van de BEEMSTER (763.) van ENKHUIZEN (848.) van FRANEKER (855—877.) van GRONINGEN (878, 883.) van OLDENZAAL (901.) en van HARLINGEN (959, 969—979.) zyn opgegeeven, welke wel verdienen ingezien te worden. —

III. Zoude men hier niet mogen denken aan het *Haarlemmer-Meer*, voor welke des Zomers geen Sluisgang is (727), en welke aanzienlyke Plas door de aanhoudende droogte meer *geconcentreerd* geworden zynde, en deszelfs nadeelige uitwaasſemingen enz. naar die Stad gedreeven (*s*), nu door den ruimeren gevallen Regen meer getemperd ware geworden, die daarna weder zoo veel te gevoeliger getroffen heeft? welke Regens insgelyks voor ZEELAND en de Landen daar by en om gelegen, mede zeer vorderlyk hebben kunnen zyn geweeſt (*t*).

IV. Komen hier in aanmerking de aanhoudende, Droogte, Warmte en Hitte van alle de voorgaande Maanden, tegen den weinig gevallen Regen, en de ongelyk meerdere Uitwaasſeming. Waar door de Binnenwateren op veele plaatſen werden uitgedroogd, en dat al vroeg in *April* en *Mei* (225, 227, 747, 816, 977;) de

(*s*) *Prysverh.* COROLL. III. met de *Aanteek.* bl. 395. en het *Bericht* van HAARL. bl. 634.
(*t*) *Dezelve* §. CCV. 1. bl. 547. met het *Bericht* van Z. ZEE, bl. 171*.

de gronden hier door bloot geraakende, gaven op (765.), vooral in de pas droog gemaakte Landen (*u*); het water ontbrak in veele Plaatſen, en men bediende zich van ongewoon (225.) of onzuiver en onnatuurlyk (385, 977, 978.) tot lesſching van den Dorſt; terwyl de uitwaasſeming der Menſchen Lichaamen naar hunnen onderſcheiden arbeid, veelal in 't barnen van de Zonneſtraalen, onder eene zoo langduurige hitte zeer moeſt vermeerderd zyn; 't welk by het gebrekkig aanvullen van het verloorene, door eenen heilzaamen Dorſtlesſchenden teug, en het aantrekken van het onzuivere van den Dampkring, aanleiding tot ſcherpte in de Gal en al wat daar uit gebooren wordt geeven konde; en mogelyk ook wel invloed gehad heeft op het *Zuivel* der *Beeſten*, wegens gebrek aan dezelve noodwendigheden van *Water* en *Gras*. (852, 968, 969.)

V. De bevinding van alle tyden, dus zegt HIPPOCRATES: *de heete Koortſen ontſtaan in drooge tyden; en indien het Jaargety voor het grootſte gedeelte zoodanig geweeſt zy, zoo kan men ook zulke Ziekten verwachten* (*v*); 't geen men ook uit verſcheidene Berichten afneemen kan, dat men dezulke te gemoet zag, die 'er in menigte geweeſt zyn. —— De Heer RETZ getuigt (*w*): „ dat van alle de Vergelykingen welke hy gemaakt heeft tusſchen de Luchtsgeſteld-

(*u*) *Dezelve* §. LXXII. 3. bl. 199. Vergel. met 320. en het *Bericht* van BERKEL, bl. 587, 588.

(*v*) *Aphor.* 7 en 16. Lib. III. Vergeleeken met de *Prysverh.* bl. 545.

(*w*) *Lit. cit.* p. 142.

gesteldheid en de *Epidemien* hy 'er geene gevonden had van meerderen invloed op de Ziekten, dan het *exces* van droogte en hitte, die doorgaans met elkanderen verzeld gaan: geevende de droogte eene spanning aan de Vezelen, en eene uitzetting aan de Vochten, die grootelyks de geschiktheid tot de Ziekten, welke hier door veroorzaakt worden, vermeerderen; waar uit berooving van haare sappen, aanzetting, gisting, en zulk eene ontaarting, als men in de Dieren en Planten, welke tot bederf overgaan gewaar wordt, ontstaan; en die zoodanige samengestelde Ziekten en Toevallen voortbrengen, welke uit de vereeniging van deeze beide afhangen, als heete-Purper en *gangreneuse* Koortsen. —— Hoedanige de *Epidemie* van *July* 1757 was, zeer gelykende naar die, welke op de Lente van 1740. gevolgd was; en aan die geene welke WILLIS over 100. Jaaren te vooren beschreeven heeft." ——

VI. Komt hier mogelyk in aanmerking het *aantal Menschen* in *groote Steden*, met al wat daar toe behoort (*x*), als te AMSTERDAM; de *bekrompenheid* der *Wooningen*, en de *veelheid* der *Menschen in een en het zelfde Vertrek* huisvestende; het *verkeer*, de *oppassing*, de *onreinigheid*, enz. door al het welk de Ziekten, eerder ontstaan, meerder voedsel bekomen, en de besmetting allerwegen meer verspreid wordt (*y*).

VII.

(*x*) *Prysverh* §. CXXXI. bl. 357, 358. onder welke N°. 3 en 4. ontegenzeggelyke uitwerkingen gehad hebben.

(*y*) *Dezelve* bl. 625. Vergeleeken met verscheidene *Berichten*, enz. bl. 35, 113, 372, 546—548, 816, 850, 978.

VII. De *Verandering* van *Luchtsgesteldheid* van een *droogen*, *warmen* en *heeten Dampkring* (z); en den by tusſchenpoozen weggevoerden *Electricalen Luchtstroom* (*a*); overeenkomende met HIPPOCRATES (*b*): *by geduurige Regens ontstaan meerendeels Ziekten: zoo wel heete Koortsen, als Buikloopen, Verrottingen,* — *Beroerten en Keelziekten.* —

VIII. Uit de *gelykheid* der *Ziekten* in haaren *zelfden aart*, hoe zeer anders in *soorten* onderſcheiden (*c*).

IX. De *Noordelyke Winden* moeten niet vergeeten worden, door welke de onzichtbaare uitwaasſeming meer naar binnen konde gedreeven worden, en onder de oorzaaken der Ziekten van HARLINGEN zyn opgenoemd (969); gelyk de mogelykheid daarvan beweezen is in de *Epidemike Dysenteriæ*, welke HUXHAM in *April* 1743. waarnam (*d*).

Alle welke onderſcheidene medewerkende oorzaaken op de byzondere Plaatſen moeten toegepaſt en by dezelve vergeleeken worden, om het overige van den weder veranderden droogen heeten Dampkring tot *November* op te maaken, en de Ziekten daar uit af te leiden. —

(*z*) *Dezelve* §. XL. 3. bl. 98. met CCV. bl. 547.
(*a*) *Dezelve* §. CXLI. 1. bl. 388.
(*b*) *Aphorism.* 16. Lib. III.
(*c*) *Prysverh.* §. CCV. 2, 3. bl. 549. CCVI, CCVII, CCVIII bl. 550—552.
(*d*) *Libr. citat.* bl. 283.

Over-

Overeenstemming.

§. LVII. De overeenstemming van 1741 en 1760. in Warmte zeer gelyk zynde (§. XVII. (bl. 52. waren

„ De Ziekten echter in deeze Maand te LEI-
„ DEN gering, doch de aanhoudende heete
„ Koortsen waren gevaarlyk, en deeden het
„ hoofd aan met razerny; zoo dat ze door
„ Aderlaaten en verkoelende Middelen moe-
„ sten behandeld worden. De anderendaag-
„ sche Koortsen, Kinderpokjes en Keelziekten,
„ beiden zacht, hielden nog aan (*e*)."

Volgens HUXHAM „ was de Lucht in deeze
„ Maand zeer heet geweest, zoo dat 'er naauw-
„ lyks groen Kruid in de vochtigste Weiden te
„ vinden was (*f*). —— De O. Wind woei
„ van 't begin der Maand, en de NO. van
„ den 7—20. vervolgens min bestendig. Het
„ daauwde meest alle nachten: de Regen was
„ gering, de Vliegen menigvuldig (g)."

„ De Kinderpokjes waren algemeen, 'er wa-
„ ren veele Rotkoortsen met bezettingen op
„ de Borst, drooge Tong en zeer galachtige
„ Pis. De *Choleræ* en *Diarrhœæ* waren menig-
„ vuldig, met groote zwarte stoffen. De Krim-
„ pingen kwelden veeltyds zeer, de Ontlastin-
„ gen waren zwart gallig (*h*)."

(*e*) *Ibid.* p. 379.

(*f*) Men vergelyke hier mede het boven N°. IV. aangehaalde *Bericht* van HARLINGEN.

(*g*) *Ibid.* p. 258.

(*h*) Men leeze zyne verklaaring over de uitwerking van zulk eene Luchtsgesteldheid, p. 259.

Van

—— *Van* AUGUSTUS.

§. LVIII. De Lucht die in deeze Maand (§. XIX. met bl. 746, 747.) niet tegenſtaande den Middelbaaren Stand van den *Barometer*, buiten gewoone groote Warmte, uittermaate groote Droogte, weinige Onweêren, en dus met *Electrike* ſtoffen gevulde Dampkring, geringe Luchtſtroom, hoewel met W. en NW. Winden en Stilte, echter door de groote overmaate van het uitgewaasſemde, met het voorige gevallen Water (§. XVIII.), *vochtig* was, ſchynt door deeze meer, dan wel door overmaate van hitte, gelegenheid gegeeven te hebben tot belette uitwaasſeming, bederf in de vochten, tot rottig Dierlyk voedſel en bederf in de ſtilſtaande wateren; waar door veele der oorzaaken boven (§. LVII. I, II, IV, V, VI, VIII.) gemeld, hebben kunnen vermeerderd worden, en door dezelve hun vermogen op de Lichaamen kunnen uitoeffenen (*i*); zoo als het meerder getal Ziekten (§. XXI.) en Dooden in ſommige Plaatſen ook aanwyſt. ——

Overeenſtemming.

§. LIX. Onder de *Nederlandſche* Waarneemingen van *Aug.* 1741. was 'er een groot verſchil, komende alleen met den *Barometer* overeen. (§ XIX. bl. 36.).

„ De

(*i*) Vergeleeken met PRINGLE *Maled. des Armées*, Chap. I.

„ De Ziekten waren te LEIDEN weinig en „ beſtonden meeſt in die van de voorige Maan- „ den. De Kinkhoeſt taſtte hier en daar de „ Kinderen aan (*k*)."

Meer overeenkomſt hadden die van HUXHAM (*l*). „ De Lucht was vry droog en „ warm, ja ſomtyds heet. — Het ontbrak „ echter niet aan een tydigen Regen, die het „ verbrande aardryk als verkwikte, en het „ groen als herleeven deet. — De Wind was „ verſcheiden; dikwyls de N W. die de Lucht „ helder en veeltyds warm maakte."

„ De Kinderpokjes werden nog meer *Epi-* „ *demiſch*, en kwaadaartiger, ſomtyds met „ blaauwe plekken", (zoo als in de hitte van *July*, *Aug.* en *Sept.* in de WILMSTAD ook geſchiedde.) — „ 'Er waren veele langduurige „ Rotkoortſen (*Febres meſentericæ*), waar van „ eenige *Phreniticæ*, van welke de laatſte het „ ſchielykſt doodden: op het einde der Maand „ veele *Anginæ* meeſt *mucoſæ*, Keelgezwellen: „ *Choleræ* en *Dyſenteriæ* regeerden zeer veel, „ zoo als die in heete Zomers doorgaans ge- „ woon zyn, enz."

— *Van* SEPTEMBER.

§. LX. Hoewel de *Barometer* geene groote dagelykſche Verandering had ondergaan (§. XXXI. bl. 748, 749.), is de Windſtreek en kracht zeer veranderlyk en veelmaal buiïg en regenachtig geweeſt, zulks 'er byna eens zoo veel

(*k*) *Ibid.* p. 379.
(*l*) *Ibid.* p. 259.

veel water gevallen is, dan uitgewaasſemd; waar door de Lucht altyd met waterdeelen gevuld was, en deeze Maand met *July* veel overeenkwam. Dit gevoegd by de buitengemeene Warmte, tusſchen de Regenvlagen, by welke het koud was, de N W. en Z W. Windſtreeken, en hetwegvoeren van den *electrialen* Luchtſtroom, is het niet onduidelyk op te maaken, dat door deezen ſamenloop van medewerkende oorzaaken het bederf in de Vochten en ſlapheid in de Vaten is blyven voortduuren, de Ziekten van *Auguſtus* dermaate zyn vermeerderd, aanhoudende hardnekkiger, en het getal der Dooden zoo boven maaten vergroot is geworden, zonderling te CAMPEN, te AMSTERDAM, te AMERSFOORT, te ENKHUIZEN en te GRONINGEN, waar van andere Steden het hunne gehad hebben: minſt GOES en SCHOONHOVEN —— Men voege hier by het veranderen van het *Jaargetye*, de koudere nachten, en daar door verminderde uitwaasſeming (*m*), wanneer de oorzaaken tot Rot- en Galkoortſen en Persloopen, uit de voorige nog treffender worden. ——

Overeenſtemming.

§. LXI. Ingevolge de meerdere of mindere overeenkomſt van 1741. (§. XXI. bl. 42.) waren 'er „ Te LEIDEN een weinig meer Zieken als „ in de voorige Maand, die meeſt in die van „ de voorgaande Maand beſtonden, uitgenoo- „ men

(*m*) Vergeleeken met de *Prysverh.* §. XLVII. 4. 125, 548. en PRINGLE *loco cit.*

„ men *Diarrhœæ* en *Dyſenteriæ*, in welker
„ plaats hier en daar Kolyken zich op dee-
„ den (*n*)."

De *September* van HUXHAM had weder
„ meerder overeenkomſt. „ Want, hoewel de
„ Maand heet was en droog in 't begin, ver-
„ anderde de Regen en Onweêr de ganſche
„ Luchtsgeſteldheid; het zachte ſchoone We-
„ der keerde den 20ſten weder, den meeſten-
„ tyd met Ooſtelyke Winden; de daauw was
„ weder menigvuldig; op 't einde weder de
„ Z. Wind en Regen (*o*)."

„ De Kinderpokjes regeerden nog, 'er waren
„ *Synochæ* en eenige *intermittentes anomalæ*,
„ welken heuren loop veel regelmaatiger hiel-
„ den, na eene zachte Buiksontlaſting, door
„ de Konſt, of door de Natuur voortgebragt.
„ Door herhaald overgeeven dikwyls geheel.
„ Zeer veelen werden met Zinkingachtige Ge-
„ zwellen in de Keel, en pyn in de Tanden en
„ in de Ooren, dikwyls met *abſcesſen* verzeld,
„ aangedaan. *Diarrhœæ* en Kolyken waren
„ gemeen."

— *Van* OCTOBER.

§. LXII. Uit overweeging van de Verande-
ringen in deeze Maand voorgevallen (§. XXIV.
met bl. 251.), in welke de Lucht by de hooge
Standen in haare aanhoudende Warmte voort-
ging, en by de laagſte, omtrent de Maans-
veranderingen Regenachtig en Stormachtig was,
waar

(*n*) *Ibid.* p. 380.
(*o*) *Ibid.* p. 261, 252.

waar door meer dan tweemaal meer Water gevallen, dan uitgewaasſemd en met *Electrikale* ſtoffen vervuld was, is de Lucht doorgaans vochtig gebleeven, waar door de uitwaasſeming onzer Lichaamen tegen gehouden en de Vezelen verſlapt zyn; en vermits de koude nog niet zoo groot was, dat ze het bederf onzer Vochten konden tegen gaan, zoo heeft de grond der Ziekten in de voorige Maanden van *Auguſtus* en *September*, (§. XXI. XXIII.) vermeld, niet opgehouden, maar heeft op de tot Ziekte voorafbereide Lichaamen des te zichtbaardere nadeelige uitwerkingen moeten veroorzaaken, hoe dezelfde oorzaaken langer hebben aangehouden —— Welke uitwerking zichtbaar bleek in het meerder getal van Dooden te HAARLEM, en zich te AMSTERDAM, te ENKHUIZEN, te GRONINGEN, te ELBURG en te CAMPEN vertoond heeft. Waar mede de overige meer of min overeenſtemmen; en GOES, 's BOSCH en 's HAGE hier in eenige, en SCHOONHOVEN de grootſte uitzondering maaken, in welke Stad maar een eenig Menſch, en dus het minſte getal van alle Maanden overleeden is. ——

§. LXIII. Wegens het *beloop* der Ziekten (§. XXIV.) volgden het *Catarrhale* en *Rheumatike*, naar gewoonte, de Veranderingen der Luchtsgeſteldheid, uit de opgaave van PHILIPPINE, de LANGSTRAAT, LEIDEN, APPINGEDAM en HARLINGEN af te neemen. —— In plaatſen, daar de Galkoortſen nog niet gewoed hadden, als in PRINCELAND, STEENWYK, enz. begonden die op het ſterkſte voort te gaan; te WESTZAANDAM van huis tot huis te vermeerderen; te GRONINGEN tot het hoogſte ge-

 klom-

klommen te weezen; en de *Quartanæ* hier en daar moeielyker en langduuriger te worden. —— De Buikloopen werden te BREDA bloediger: de toevallen van den Persloop volgden elkanderen in deeze Maand schielyker op te DREMPT; en de besmetting verspreidde zich op de meeste Dorpen van het Graafschap ZUTPHEN. —— De sterke *Diarrhœæ* te UTRECHT met zwaare snydingen en krimpingen, walging, benaauwdheid en ontlasting van bloederig slym, door veele vruchteloose perssingen voorafgegaan, verzeld, scheenen als in eene *Diarrhœa Dysenteriodes* overgegaan; en eene waare *Dysenteria* in verscheidene Dorpen van het STICHT, hoewel niet zeer kwaadaartig, te regeeren. —— Gelyk de besmetting van den Roodenloop te ELBURG nog even algemeen voortduurde. —— De Kinderziekte te NYMEGEN *sporadicè* begonnen, werd in deeze Maand algemeen; begon in deeze Maand mede te PURMEREND, en werd in 't laatst van dezelve te ENDSCHEDÉ en in *November* kwaadaartiger, daar ze in den Zomer hier en omstreeks gunstig geweest was. ——

Overeenstemming.

§. LXIV. De overeenkomst van de Maand *October* 1741. wegens de Warmte, Droogte en Windstreeken (§. XXIII. bl. 49.) zichtbaar zynde, kwamen de Ziekten, die

Te LEIDEN (*p*) „ in aantal waren als „ in de voorige Maand, meer dan in AUGUS„ TUS in de Koortsen over een: de *intermit„ teerende* verminderden; de aanhoudende ver„ meerderden; eenige begonden met eene lig-

„ te

(*p*) *Ibidem loci.*

„ te *Angina*; andere uit een gering begin, met
„ vermoeidheid en pyn van alle de Leden en
„ het hoofd, en walging; vermeerderden dage-
„ lyks, gingen byna altyd met *delirium* ver-
„ zeld, en met menigte van zwarte en ſtin-
„ kende Galſtoffen in de eerſte wegen, welke
„ daar na geel en met verligting van onder en
„ van boven ontlaſt werden; en op het ein-
„ de van de Ziekte met Sprouw ſcheidden:
„ Sommigen hadden pynen in armen en bee-
„ nen, maar de meeſte kwamen 'er door. Men
„ zag insgelyks *Anginæ*; zeldzaame *Choleræ*:
„ veele Mazelen en Kinderpokjes."

Volgens HUXHAM, (*q*) „ is de Lucht in 't
„ begin ook zeer vochtig geweeſt: van den
„ 9—18. hebben de Ooſtelyke Winden de
„ Lucht warm en droog gemaakt; wanneer de
„ ZW. en ZO. met veel Regen verzeld gin-
„ gen.

„ De Ziekten ſcheenen meer heviger te
„ zyn: hier en daar waren Kinderpokjes: zeer
„ veele Rot- en *Catarrhale*-koortſen. Vervol-
„ gens veele Zinkingen en Keelgezwellen, als
„ met een ligte Keelontſteeking bezet. ——
„ Veele *Aſthmatici* hadden het kwaad. En vee-
„ le Kinderen werden met Windpokjes aan-
„ getaſt."

—— *Van* NOVEMBER.

§. LXV. De groote ongeſtadigheid van den Dampkring, zoo aanmerkelyk in laagte als *Jan.* en *Febr.* uitmuntten in hoogte, en het verſchil van persſing in de Luchtkolom hier uit ontſtaan; met de warmte van de voorgaande Maan-

(*q*) *Ibidem* p. 262.

Maanden tot de helft van deeze voortduurende, ongelyk op onderſcheidene Plaatſen; nevens de groote Veranderingen by de Maanſtanden voorgevallen, en de verwisſeling van het Weder in aanhoudende Regens, die meer dan viermaal de evenredigheid der Uitwaasſeming overtroffen hebben; de gemengde Winden, gering getal van Ooſte en een overwigt van meer dan 1¾ Z W. Winden, maaken, met het korter worden der dagen, en het naderende Winter-ſaizoen, nevens de koude, te gelyk met het ſtormachtige Weêr, na de helft der Maand toeneemende, de overweeging op de Ziekten (§. XXVI.) uit. —— Door welken ſamenloop de uitwaasſeming der Lichaamen nog meer belet; en door de koude vochtige Lucht, de Vaten nog meer verſlapt geworden zyn; waar door het niet wel anders heeft kunnen weezen, of de Ziekten en Sterften moeſten teffens toeneemen. —— 't Welk ten duidelykſten bleek te HAARLEM, in welke Stad het grootſte getal Dooden in deeze Maand is aangeteekend: te AMSTERDAM waren 'er ook meer dan in de voorige Maand: insgelyks te CAMPEN, enz. De andere Steden kunnen niet tot dit bezwaarde gebragt worden, in welke dit overwigt zoo zeer konde beſpeurd worden, indien men AMERSFOORT daar van uitzondert, alwaar in de laatſte Maanden de Roodeloop geregeerd had. —— Dan, daar het grootſte verſchil in vermindering van Dooden had plaats gehad, waren ELBURG; in welke het getal van 80 op 20; te ENKHUIZEN van 109 op 61; en te GRONINGEN van 301 op 206. gedaald was.

§. LXVI.

§. LXVI. De Ziekten waren, uitwyzens de *Sterflijsten*, ongelyk in Doodelykheid, na de onderscheidene Plaatsen, in welke zy regeerden; en ook verschillende in haaren byzonderen Loop en Soorten. De Koortsen scheenen nu meest in tusschenpoozende en derdendaagsche te veranderen, volgens het geen van heur Aart, daar van boven (§. XXVI.) gemeld is: te BERKEL, die veel kwaadaartiger waren, en in veele Steden en Plaatsen uit *recidiven*, of weder-instortingen gebooren werden. —— Hier en daar zag men vermindering, op andere vermeerdering, die voor en na de helft van de Maand gunstig, of ongunstig waren; en in de bovengemelde Steden, waar het aantal Dooden groot was, voortwoeddende. — Kolykpynen had men te MIDDELBURG; als ook te APPINGEDAM, zoo in de derdendaagsche- als *Catarrhale*-koortsen, en Galkolyken te HARLINGEN. —— De Roodeloop, bleef te ZEVENBERGEN nog aanhouden: te DREMPT verminderde die met de veranderde Luchtsgesteldheid: te LEIDEN waren 'er verscheiden aan *Diarrhœæ biliosæ*: de Roodeloop die te ENKHUIZEN aan het minderen was geweest, stak weder het hoofd op, voor sommigen doodelyk. —— En daar de helft der Maand en het vervolg van het Jaar het *Catarrhale* en *Rheumatike*, op de voorige gelegde ongesteldheden, zoo zeer begunstigde, vernam men allerwegen van dit soort, en *Anginæ*, *Pleuritides* en *Peripneumoniæ* hier uit ontstaan; gelyk de Berichten van WESTKAPPEL, GEERTRUIDENBERG, NYMEGEN, SCHOONHOVEN, LEIDEN, HAARLEM vermeldden: onder welke UTRECHT niet weinig bezwaard was. En het opmerkelyk in deezen was, dat, daar de Pers-

 loop

loop te HARLINGEN verdween, de Keelziekten weder te voorschyn kwamen, met alle de verschynselen, welke daar van gemeld zyn: een krachtig bewys voor de verwandschap met het Galachtige: ook hadden de derdendaagsche Koortsen dit byzondere, dat ze te APPINGEDAM hunne *Crisis* door groote *Abscessen* in de Leden maakten; en dat ze te HARLINGEN dubbelde anderendaagsche Koortsen waren en spoedig recidiveerden, daar ze te HAARLEM gemakkelyk geneezen werden.

Overeenstemming.

§. LXVII. De Maand *November* 1741. minder dan de voorige in den Maan-cirkel overeenstemmende (§. XXV. bl. 55.), was 'er

Te LEIDEN „ deeze overeenkomst, dat het „ getal der Zieken minder was, dan in de voo- „ rige Maand: 'er weinige *Tertianæ* waren; de „ heete aanhoudende Koortsen, even als in „ de voorige Maand, aanhielden; 'er hier en „ daar *Anginæ* vernoomen werden, en de Ma- „ zelen nog aanhielden (*r*)."

Naar de aanteekening van HUXHAM (*s*) „ was de overeenkomst grooter. In het begin „ der Maand waren 'er Oostelyke Winden: in „ het einde derzelve Noordelyke: dikwyls was „ het met ZW. en Z. Regenachtig; en de „ Lucht was den meesten tyd dik en zoel, op „ het einde styf met Vorst." ——

„ De Ziekten waren *Variolæ*; Mazelen hier „ en

(*r*) *Ibidem*, p. 381.
(*s*) *Ibidem*, p. 263.

„ en daar. Veele Kinderen werden door een „ Koorts met Uitflag en Roodvonk (*Rubeolis*) „ aangedaan." —— Waar op HUXHAM dus redenkavelt: „ 'er fchynt thans eene zoodanige „ byzondere gefchiktheid in het Bloed te wee„ zen, om Uitflag voort te brengen, 't welk „ dikwyls aangemerkt is, te weeten, van *Kin-* „ *derpokjes*, Mazelen, Vlakjes en allerhande „ foort van Puiftjes, te gelyk regeerende. —— „ Mogelyk is de veelheid van fcherpe Gal, „ welke in de Maand van *July*, *Auguftus* en „ *September* de Ingewanden aandeed, nu naar „ de Huid gekeerd. —— *Febres lentæ nervofæ* „ (welke Ziekten by deezen beroemden Ge„ neesheer doorgaans *Febres catarrhales* zyn,) „ verfpreidden zich; insgelyks *Peripneumoniæ* „ *nothæ*. De *Afthma*, *Angina* en *Rheumatis-* „ *mus* waren zeer gemeen." —— Waar uit verfcheidene zaaken tot deeze Maand betrekkelyk zyn, en vry duidelyk reden geeven van het zonderlinge te HELLEVOETSLUIS (239) de Schurft of Uitflag te HAARLEM (723, het Roodvonk, Scheurbuik en Kinderpokjes te BREDA (259), de *Scarlatina* en de Kinderpokjes te LEIDEN (623), enz. ——

—— *Van* DECEMBER.

§. LXVIII. Dezelfde ongeftadigheid in de Lucht even als in de voorgaande Maand (§. XXVII. met bl. 755.) met buitengewoone Warmte voor deezen tyd, hebben de Lucht en den meer dan viermaal gevallen Regen tegen de Uitwaasfeming vochtig gemaakt; welke met het korten der dagen en het Winterfaizoen, nevens de NW. en NO. Windftreeken een menge-

 ling

ling van verſchillende geſchiktheden tot Ziekten opgeleverd hebben, die in de eene plaats voor- in de andere nadeelige uitwerkingen gehad hebben; en in ſommigen een meerder getal van Dooden, in andere minder hebben opgegeeven. Wyl het waarſchynelyk is, dat het rottig bederf, door de vochtige Lucht, op de voorgeſchikte onderwerpen zoude hebben blyven woeden, zoo niet de Vorſt de waterdeelen in het laatſt der Maand bevrooren had, de Lucht drooger, voor de vaſte deelen verſterkender, en rottingweerender had gemaakt; waar door de Ziekte en Sterfte in verſcheidene Plaatſen tot ſtaan gekomen zyn. —— Dit kan men merklyk zien in de *Sterflijſten* van HAARLEM, daar nu 153. Dooden waren: doch meer te ENKHUIZEN waar 'er maar 42, en te ELBURG allermeeſt, welke Stad nu maar 8. Dooden opgaf. —— Op zulk eene vermindering kon AMSTERDAM zich niet beroemen, alwaar nog meer Dooden, dan in *Octob.* voorkomen: insgelyks te GRONINGEN alwaar 'er 200. waren; ook niet ROTTERDAM, noch 's HAGE. —— Andere Steden hebben in deeze Maand, ook meer Dooden gehad, als in de voorgaande: gelyk BERGEN OP ZOOM, het meeſt van alle de Maanden.

Overeenſtemming.

§. LXIX. Hoewel de Maand *December* in het Weêrkundige niet geheel met de *Nederlandſche* Waarneemingen mede inſtemde (§. XXVII. bl. 61.), „ waren nochtans de Ziekten in die, „ met deeze te LEIDEN vry wel overeenko„ mende:"

„ 'Er

„ 'Er waren meer Zieken, dan in de voori-
„ ge Maand. De *Acutæ continuæ* hielden
„ aan, die allen te recht kwamen. Veele *An-*
„ *ginæ* waren 'er, doch vry gemakkelyk. Tus-
„ ſchenpoozende Koortſen zeldzaam: de Maze-
„ len, de Kinderpokjes begonden weer: *Pleu-*
„ *risſen* zag men hier en daar en talryke *Catar-*
„ *rhi*, Zinkingen." (*)

Volgens HUXHAM (*t*) „ was de Lucht in 't
„ begin van de Maand zeer dik, vochtig en
„ zoelachtig, na den 8ſten veel kouder, op 't
„ einde zeer koud. De NO. Wind woei zeer
„ veel, de ZO. dikwyls, vooral in 't begin
„ der Maand, ſomtyds de Z. Wind. De ver-
„ andering was groot op 't einde van de Maand;
„ want 's morgens was alles ſtyf bevroozen, en
„ 's avonds regende het geſtadig." —

„ De Ziekten waren als nog Kinderpokjes:
„ veele Mazelen, *Anginæ*, *Pleuritides*, *Pe-*
„ *ripneumoniæ veræ & ſpuriæ*, verſcheidene
„ *Rheumatismi*; en aanvallen van *Aſthma* trof-
„ fen veelen; Verkouwdheden en Zinkingen
„ aan het Hoofd deeden veelen aan." —
Maar wat verſchilt de harde Levenswyze der ENGELSCHEN (en dat in dien tyd) niet zeer van de weeke (tegenwoordige) der NEDERLANDEREN?

§. LXX. Het geen hier ter ſtaaving van de beſtendige bevinding kan bygebragt worden, is:

In de Lente en in den Herfſt, worden de Podagriſten *het meeſt aangedaan* (*u*).

In

(*) *Ibidem*, p. 382.
(*t*) *Ibid.* p. 264.
(*u*) *Aphorism.* 55. Lib. V.

In heet weêr ziet men Teeringen, Oogontſteekingen, Jigt, Stranguriæ *en* Dyſenteriæ *ontſtaan (v).*

De Dyſenteria, *na eene langduurige* Diarrhœa, *is kwaad (w).*

De Dyſenteria *op eene zuivere ongemengde afgang* (Meraca dejectione) *volgende is kwaad (x).*

Indien de Dyſenteria *met ontlaſting van zwarte Gal begonnen is, is dezelve doodelyk (y).*

Die met de Dyſenteria *aangetaſt, als Vleeſchbrokjes* (carunculæ) *ontlaſten, is zulks doodelyk (z).*

Persſing (Teneſmus) *de zwangere Vrouwen overkomende, doet haar misvallen (a).*

In den Herfſt heeft men veele Ziekten van den Zomer, en veele derdendaagſche en ongeregelde Koortſen, Miltziekten, (verſtaa 'er hier Verſtoppingen in de Ingewanden door:) *Waterzucht, —— Graauwe- en Persloop* (Dyſenteriæ), *Pynen in de Heupen, Keelziekten, benaauwde Borſt* (Aſthma), *enz. (b).*

In

(v) *Ibidem*, 16. Lib. III.
(w) *Ibidem*, 75. Lib. VII.
(x) *Ibidem*, 23. Lib. VII.
(y) *Ibidem*, 24. Lib. IV.
(z) *Ibidem*, 26. Lib. IV.
(a) *Ibidem*, 27. Lib. VII.
(b) *Ibidem*, 22. Lib. III.

In den Herfst zyn de Ziekten allerhevigst (acutissimi) *en te gelyk allergevaarlykst* (perniciosissimi (*c*).

Indien de Zomer droog geweest is met Noordelyke Winden, en de Herfst regenachtig en zacht, ontstaan 'er in den Winter Hoofdpynen (verstaa 'er allerlei Zinkingen in en om het Hoofd door) *Hoesten, Verkouwdheden en Heeschheid: in sommigen ook Teeringen* (*d*).

De derdendaagsche Koortsen van den Zomer duuren gewoonlyk korter; maar veel langer die van den Herfst, en grootelyks die tegen den Winter ontstaan (*e*).

Dezulken, die met langduurige Koortsen bezocht zyn, krygen Gezwellen (*Tubercula*), *of Pynen aan de Gewrichten* (*f*).

Wanneer de Ettergezwellen (Abscessus) *in de eerste scheiding niet opgelost worden, geeven zy de langduurigheid der Ziekten te kennen* (*g*).

De Herfst is den Teeringachtigen schadelyk (*h*).

Al het welk op de byzondere Ziekten en Plaatsen moet worden toegepast.

(*c*) *Ibidem*, 9. Lib. III.
(*d*) *Ibidem*, 13. Lib. III.
(*e*) *Ibidem*, 25. Lib. II.
(*f*) *Ibidem*, 44. Lib. IV.
(*g*) *Ibidem*, 51. Lib. IV.
(*h*) *Ibidem*, 10. Lib. III.

COROLLARIA.

Uit overweeging van deeze onderlinge betrekking van den invloed der hemelſche Lichaamen op den Dampkring en door middel van deeze op den Aardbodem en de Lichaamen der Menſchen, blykt dan:

I. De waarheid van het geen omtrent denzelven in de COROLL. van de *Prysverhandeling* (§. XXXIV. COROLL. I, II. bl. 77, 78. §. XLIII. COROLL. I, II. 107, 108.) uit welgedaane opmerkingen afgeleid, was ter neder geſteld, als:

1. De *invloed* van de *Verwisſeling der Jaargetyden* (§. XLIV. COROLL. I, II, V, VI. 27—29.) daar mede verzeld gaande.

2. Het *vermogen* 't welk de *Maan* op den Dampkring heeft; waar door het twyffelachtige omtrent de werking derzelve op ſommige Ziekten wordt weggenoomen, en het mogelyke van deszelfs invloed by de Quartier-Maan, door RAMAZZINI waargenoomen (72.) beveſtigd wordt; naardien de veranderingen in de Weêrkundige Werktuigen, zoo wel by de Kwartier, als Volle en Nieuwe Maanen zyn opgemerkt. Een nieuw Veld ter naſpooring voor de Geneeskunde.

3. Dat integendeel het *verſchil* in de *veranderingen* van de *Windſtreeken*, *Warmte*, *Betrokkene* of *Heldere Dagen*, *Miſt*, *Regen*, enz. in onderſcheidene *Steden* en *Plaatſen* grooter

ter zy, als zulks ten tyde van wylen den Hooggeleerden Heere P. VAN MUSSCHENBROEK wel gebleeken ware, en in de gemelde *Verhandeling* (§. XXXVI. 87—90.) voor zeker was ter nedergefteld; naardien de byzondere Weêrkundige Waarneemingen, in verfcheidene derzelver gedaan, dit omtrent alle de bovengemelde Onderwerpen onderfcheiden hebben aangetoond. Waar door de noodzaakelykheid, om in iedere byzondere Plaats al het bovengemelde in acht te neemen, zal men met meerdere zekerheid over de Ziekten van de Nederlanden, ten aanzien van het *Algemeene*, kunnen oordeelen (volgens COROLL. VI. 129), ten duidelykften uitblinkt.

4. En wyl de *invloed* van de *Luchtsgefteldheid* in de NEDERLANDEN voornamelyk afhangt van den *meer dan gewoonen ligteren* en *zwaarderen Dampkring*, van derzelver *hitte* en *koude*; van de *verandering* in *haare Temperatuur* of *gefteldheid*; van de *droogte* en van de *vochtigheid*; en *deeze beidene* met opzicht *tot de koude* en *tot de hitte*; van de *befmette uitwaasfemingen*; van den *Regen*, enz. van de *Winden*; van de *meerdere* of *mindere Electricale ftoffe* in den *Dampkring* en eindelyk van de *uitwaasfemingen*; moet volgen, dat men bezwaarlyk over het *byzondere der Ziekten* in *iedere Plaats* zal kunnen oordeelen, ten zy die met gelykgaande en welgeplaatfte Werktuigen worden gadegeflagen; de Natuurlyke gevolgen in iedere Plaats daar uit worden afgeleid; en de Ziekten, zoo veel mogelyk, volgens dezelve worden aangeteekend;

kend; ten einde het waare oogmerk in deezen te bereiken, en de zekerheid omtrent de Ziekten tot den verschillenden Dampkring door den tyd op eenen vasten voet te beraamen.

II. Ten aanzien van de *Ziekten* in 't gemeen:

1. Dat, niet tegenstaande de Luchtsgesteldheid, veelal van eenen bestendigen stand geweest zy, de *Verwisselingen* van de *Jaargetyden*, zoo na den *Winter-* als *Zomer-Zonnestand*, en de *Nachts-evéningen* van de *Lente* en van den *Herfst*, (na welke doorgaans de grootste Veranderingen gebeuren,) de grootste invloeden in den Dampkring en op de Lichaamen der Menschen hebben plaats gehad; en dat de schielyke Veranderingen by de *Maans-Verwisselingen* zyn voorgevallen.

2. Dat niet alleen de langduurige Warmte, Droogte, Stilte en Hitte, by de invallende Verwisselingen geschied, maar ook wel deegelyk de heete vochtige Luchtsgesteldheid, met zoo veele uitwaassemende Waterdeelen bezwangerd, als eene vermogende medewerkende oorzaak ter voortbrenging van zoo veele Ziekten moet worden aangemerkt. Waar toe het wegvoeren van den *Electricalen-Luchtstroom*, in het verminderen der *Irritabiliteit* (§. CXLI. 1. bl. 388.) het zyne kan hebben toegebragt. —

3. Blykt uit dit Verband de waarheid van het

het *Verschil der Ziekten* in *onderscheidene Plaatsen, niet ver van elkanderen gelegen*, (volgens COROLL. II. bl. 265), en het voorrecht van sommigen onderscheidene *Ligging* (COROLL. I. 320.), in tegenstelling van andere min gunstige (COROLL. II. 356, 357.) en het *Verblyf* en de *Levenswyze der Menschen*, enz. (§. CXXXI. met COROLL. I–IV. 357—366. met COROLL I, II. 371, 374.) in en op dezelve; en de nuttigheid der bovengemelde Stellingen (I. 3, 4.), volgens COROLL. I, II. 293, 294.

4. Dat, uit aanmerking van het (2, 3.) gestelde, 'er niet alleen te SLUIS in VLAANDEREN, en in het grootste gedeelte der Landen van den HELIUS, geduurende de Maanden *April*, *Mei*, *Juny* en *July*, de minste Ziekten zyn geweest; in welke ook niet de zoo algemeen heerschende Ziekten met roozigen Uitslag, kwaadaartige Keelziekten, Roodvonk, *Petechien*, hoewel onder dezelfde Luchtsgesteldheid, niet hebben plaats gehad; waar door het Bericht van PRINCELAND schynt bevestigd te worden, *dat de Najaarskoortsen op de zoetere gronden eerder dan aldaar tot rotting overgaan:* gelyk 'er ook over het algemeen veel minder Dooden geweest zyn. —— Waar toe de hoogere val van Water, en de koelte by den opkomenden Vloed, waar door de warmte van de Lucht, hoe stil het ook zy, tweemaal in 24. uuren verkoeld wordt, by haare vastere en min moerige Gronden, waarschynelyk zyn vorderlyk geweest.

5. De

5. De beveſtiging van COROLL. I, II. *Dat in weerwil van alle de groote vorderingen in de Geneeskunde, de* Morbi Epidemici *tot nog toe min bekend zyn, en niet zelden van zulke oorzaaken afhangen, die niet altyd onder het bereyk der Zintuigen vallen.* En: *Dat van alle Ziekten, geene den Vaderlande grooter nadeel, meerder ontvolking en heviger woede toebrengen, dan de* Epidemike *Ziekten.*

III. Wegens het *byzondere:*

1. Dat buiten het Zinkingachtige *Catarrhale* en Ontſteekene (by de Veranderingen des Weders (II. 1.) voorgevallen,) het voornaame der Ziekten zynen grond gehad hebbe, *in het buitengewoone vroegtydige, Warme, Drooge, Stille* en *toeneemende Heette*, waar door het Bloed en de Vochten van het natuurlyke zyn beroofd, en tot meerdere en ongewoone ſcherpte aangezet geworden; terwyl de vaſte deelen teffens verſlapt zynde, minder weêrſtand hebben kunnen bieden tot afweering van de uitzetting der Vochten, giſting, ontaarting en daar uit geboorene ſcherpte; waar uit alle de vermelde byzondere *Uitſlag*, volgens eenſtemmige bevinding, is voortgebragt, en door alle de bykomende oorzaaken (II. 2.) zeer verminderd is geworden, naar de Ingewanden is gedreeven en met de ontaarting der Gal in de eerſte wegen de uitwerkingen in dezelve zeer hebben vermeerderd; het Roozige en Galachtige aangezet, en andere Ziekten hebben voortgebragt.

2. Dat

2. Dat deeze uitwerkende oorzaaken (III. 1.) in zulke onderwerpen grootelyks zyn vermeerderd geworden, die zich het meeſt aan deezen Dampkring en deszelfs beſmettende uitvloeiſels vonden blootgeſteld; en buiten ſtaat waren om het verloorene door bekwaame herſtellende en afweerende Voedſels en Dranken te verhoeden: gelyk van den anderenkant die vermogens op meergegoeden minder vat hadden.

3. Dat de natuur der Ziekten, uit bederf der Schei-vochten in de eerſte wegen ontſtaan, in deezen Koortſen van verſchillenden loop, en aanhoudenheid; in geenen Boorten, Buikloopen en Persloopen veroorzaakt hebbende, niet altoos van nadeelige gevolgen, maar in veelen heilzaam zyn geweeſt; daar zy in anderen, of door de meerdere ſcherpte, of plaatſelyke Ontſteekingen, enz. zulke vreeslyke woede hebben aangerecht.

4. Dat hoe zeer de beſchreevene Luchtsgeſteldheid (III. 1.) ten allentyde als de begunſtigende oorzaak van Buik- en Persloopen gehouden zy; nochtans niet alle die Ziekten door dezelve zyn voortgebragt, maar veelen door het medegedeelde Smet, zoo van buiten aangebragt, als van binnen opgedaan, daar door zyn aangegreepen geworden; die weder door alle de medewerkende oorzaaken dezelfde uitwerkingen hebben moeten ondergaan, en weder als voortzettende oorzaaken hebben moeten aangemerkt worden.

 5. Dat

5. Dat gelyk de Dampkring in het begin van 't Jaar voor veelen zoo heilzaam, even tegengesteld op het einde van het Jaar nadeelig was; en alle de voorgaande voorschikkende en medewerkende oorzaaken zeer heeft aangezet, en in sommige Steden de grootste slagting aangerecht. ——

6. Dat het gemeene Spreekwoord in ZEELAND: *veel Vliegen weinig Zieken*, (in de *Prysverhandeling* bl. 133. voorkomende,) met de Waarneemingen van dit Jaar niet overeenstemde, als welker menigvuldigheid van SOMMELSDYK, van BERKEL en ENKHUIZEN bericht zyn, niet tegenstaande de Ziekten zeer menigvuldig waren.

7. Even dit zelfde (6.) in de Waarneemingen van HUXHAM in de *Overeenstemming* (bl. 101.) vermeld zynde, blykt, nevens de overeenkomst van veele Zieken, evenrediger met veele van dit Jaar, dan met die van LEIDEN, 't geen ook in dit ons eigen Land zelve zoo veel verschilde, dat de Vergelyking van de Ziekten in denzelfden Maan-cirkel vallende, niet geheel ongegrond zy.

DERDE

DERDE HOOFDSTUK.

Van de GENEEZING *der* ZIEKTEN.

§. LXXI. Dit niet min gewigtig en voornaame onderwerp, waar omtrent veele uitmuntende en voortreffelyke behandelingen voorkomen, valt bezwaarlyk in eene geschikte orde voor te draagen, om al het nuttige, 't welk zich in dezelve opdoet, onderscheiden mede te deelen. —— Want, hoe zeer men eene Verdeeling van *Voor-* en *Najaarskoortsen* in het oog wilde houden, zoo is zulks echter moeielyk, zoo niet onmogelyk, om dezelve tot die Tydperken te bepaalen; naardien 'er zich verscheidene in alle de onderscheidene Maanden hebben vertoond, en den Zomer, zoo min als den Voor- en Na-tyd, verschoond hebben. ——— De natuurlykste schikking zal mogelyk de voegzaamste zyn, welke ons het beloop der Ziekten (§. XXXIII, XXXIV. met VI—XXVIII.) zelve aan de hand geeft, waaromtrent het *Roodvonk*, enz. zich het eerste opdoen. —— Dan, dit bestek niet toelaatende in alle byzonderheden uit te weiden, kan men van sommige niet dan het voornaame even aanstippen, en het geheele tot de bronnen zelve aanwyzen. ———

Van de GENEEZING *van het* ROODVONK, SCHARLAAKEN-KOORTS, *Febris Scarlatina.*

§. LXXII. De onderſcheidene ſoorten, van HAARLEM opgegeeven, behelzen teffens derzelver Geneezingen, en wyzen die gevallen aan, in welke herhaalde Aderlaatingen, Klyſteeren, zachte Buikzuiverende middelen, Stoovingen met *Aqua-Vegeto-Mineralis*, en Gorgeldranken met het zelfde Water en Honig, Aftrekſel van *Scrophularia*, Honig van Roozen en *Borax*, nevens Voetbaden en ontbindende Pappen, enz. zeer veel dienſt deeden. (bl. 668—670.)

Te DEVENTER, alwaar in het kwaadaartigſte ſoort, het ontſteekene en het rottige onderſcheidene geneeswyzen vorderden, gaven Aderlaatingen, *Antiphlogiſtica*, zachte *Diaphoretica*, *Clysmata* en Voetbaden de meeſte verligting in de eerſte: in de andere werden *Emetica*, naar vereiſch herhaald, met groot voordeel gegeeven; vervolgens *Diaphoretica*, en tegen het einde der Ziekte *Laxantia*, *Gargarismata*, uit *Oxymel Scilliticum* & *Spir. Sal. Ammon.* —— De *Radix Senega* en *Contrajervæ* ſcheenen in deeze gevallen het beſte te ſlaagen; terwyl *Veſicatoria* aan de Beenen en aan den Hals in beide gevallen, zoo wel als de overige *Epiſpaſtica*, zichtbaar voordeel aanbragten. Zachte en herhaalde *Laxantia*, en dikwerf *Corroborantia* omtrent het einde der Ziekte zyn in allen noodzaakelyk geweeſt. (*III. Afd.* bl. 39, 43, 45.)

Groote

Groote giften van *Kina* in Poeder konden te ZWOLLE gegeeven worden, wyl de doorflikking hier niet belemmerd was, en het Roodvonk en de ligtere foort van Keelziekten veel overeenkomft hadden; en de erger foort van dezelfde natuur was, als die afgaande Koortfen, welke tot Rotkoortfen overgingen, en welk hulpmiddel alleen in ftaat was om de vuile verzweeringen der Amandelen, en naby gelegene deelen, langs de Luchtpyp tot in de Longen — en tot verfterving overgingen — voor te komen; waar door de ergfte Lyders byna allen geneezen zyn. Hoewel men niet bepaalen wilde, wat de Braak- en Buikzuiverende-middelen, het Vitriool-zuur en andere zuure Dranken tot de Geneezing hadden toegebragt; daar men zeker wift, dat dezelve, zonder de *Kina*, de ergfte Lyders van den dood niet bevryden konde; en dat de Aderlaatingen en alle uiterlyke middelen omtrent de Keel, behalven een weinig om te gorgelen, onnut, en zoo niet nadeelig, althans zeer onvermogende toegefcheenen hebben. (447.)

In die van de *Baronnie* van LIESVELD, in welke weinigen kwylden als in de famenvloeiende Pokjes; by anderen de Amandelen verzwooren; in fommigen de Hals-klieren opzetten; en anderen Verzweeringen buiten aan den Hals en agter de Ooren ondergingen, deeden Middelen, die eene geduurige neiging tot braaken verwekken, uit *Ipecacuanha*, of *Oxymel fcilliticum* met *Laxantia* vermengd veel nut. *Decocta aperientia* met veel *Rob. Sambuci*, *Antimon. diaphoretic.* & *Sal. Frederican.* 'er by gevoegd,

 wa-

waren mede zeer dienſtig: *Abſorbentia* met *Rheum* kwamen ook te pas. (495.)

Te FRANEKER was de *Methodus antiphlogiſtica* ſteeds de beſte. Eene of meer Aderlaatingen in 't begin der Ziekte, en daar na verkoelende Purgatien waren het geſchiktſte om de Koortſen en de bezetting in de Keel weg te neemen: komende de verzwakte geneeswyze van den Heere DE HAAN in de *Febris petechialis* aldaar zeer zelden te pas. (863, 864.) — Welk een verſchil in de onderwerpen nopens de behandeling! die daarom in alle haare omſtandigheden vereiſchen nagezien te worden.

Deeze Ziekte te HARLINGEN veel overeenkomſt met de Keelziekte gehad hebbende, zal beneden by dat *Artikel* voorkomen.

—— *Van de* KEELZIEKTEN, *Febres Anginoſæ*, *Anginæ malignæ*, enz.

§. LXXIII. Deeze Ziekten gedeeltelyk met het Roodvonk vermengd, gedeeltelyk als de Hoofdziekte zelve voorkomende, kunnen bezwaarlyk van elkanderen geſcheiden worden: voor zoo ver die meer afzonderlyk als Hoofd-Toevallen voorkwamen, werden

De Roozige Keelontſteekingen in *December* 1778, te HARLINGEN, veel verligt door Spoeldranken met *Sal. Ammoniac* in de Keel gebragt, waar op veel al eene groote ontlaſting van ſlymige vochten met verligting volgde. (923.) — In *Jan*, *Febr.* en *Maart* was die meer van

een

een ontſteeken aart: in *April* redde die zich veelal gemakkelyk (924, 925, 296, 927.) —— In die ſoort van, en geſtellen met de *Febres Anginoſæ* aangedaan, waar in de meeſte helling tot ontſteeking was, geſchiedde met voordeel in den beginne eene Aderlaating: ter ontlaſting van de Ingewanden werden *Clysmata*; en daar de hitte en dorſt groot was rykelyk *Diluentia* en *Nitroſa* gegeeven. Men bevond zich in den beginne beſt by eene *Methodus Diaphoretica*, het gebruik der Middel-zouten, *Antimon. Diaphoretic.* en den *Spiritus Mindereri*, en in veele gevallen, waar het Uitſlag niet ſpoedig voor den dag kwam, van de *Campher*; de hevige benaauwdheid en braakzucht, de uitwaasſeming belettende, werden beteugeld door een zacht *Anodynum*, met *Diaphoretica* vereenigd; *Veſicatoria* aan de beenen, en zuurdeeg met moſtert om de keel, en zelfs blaartrekkende-middelen, waren zeer nuttig, om de ſtof naar buiten te lokken. De raauwheid der keel werd door Slymige-middelen verzacht: een *Linctus* met *Borax* deed in de *Aphthæ* dikwyls dienſt; doch in de rottige kwaadaartige *Ulceratien* der keel werden ſterkere Middelen vereiſcht, als Mond-ſpoelingen en Inſpuitingen met *Tinctura Myrrhæ*, *Spir. Sal. Marin.* of *Vitrioli* en *Mel Roſarum* aangezet. Inwendig kon de *Cortex Peruvianus* tegen de *Gangræna* niet ontbeerd worden; in de vervallen krachten werd de *Tinctura Cort. Peruviani Alexipharmaca* van HUXHAM by de voorige gevoegd. (934, 935.) —— Verſcheidene Keelontſteekingen zonder uitſlag werden in *Nov.* door eene zachte *Methodus antiphlogiſtica* en het aanleggen van

verzachtende pappen schielyk tot *resolutie* gebragt, of gingen gemakkelyk tot een *Absces* in een van beide de *tonsillæ* over (939.) —

De kwaadaartige en geweldig doorbreekende *Anginæ catarrhales*, te UTRECHT in *January*, *Augustus*, *Sept.* en *Octob.* (§. VI, XX, XXII.) vereischten in den beginne by verre de meesten *Emetica*, welke ook by allen veel vrucht deeden: by eenigen werden ook Buikzuiveringen, maar slechts door *Eccoprotica* bevorderd; anders werden geduurende den loop der Ziekte alleen *Clysmata antiseptica* aangewend, indien 'er genoegzaame ontlasting ontbrak: voorts *Diaphoretica* en *Antiseptica*, waar onder met zeer veel vrucht de *Tartarus emeticus* tot eene geringe gifte gevoegd werd by eene *Potio salina saturata*, enz. De *Spir. Minder. Nitr. dulc. Camphor. Cortex Peruvian.* & *Elix. Vitrioli*: uitwendig *Gargarismata* met *Spir. Sal Ammoniaci*: *Vapores antiseptici*: *Injectiones*: *Cataplasmata* uit den *Cortex Peruv. Flor. Chamæmel.* in Azyn gekookt en met *Campher* gemengd; en tevens *Vesicatoria* vroegtydig, vooral in den nek aangelegd, die dikwerf eene gelukkige uitwerking deeden, daar geen mogelykheid was eenige uitwendige hulpmidlen in te krygen: ook waren de wryvingen met het *Linimentum Volatile* en *Campher* van dienst. Somtyds eene kleine gifte van het *Laud. liq. Sydenh* tegens den nacht noodzaakelyk en nuttig. (522, 523.)

In de *Anginæ Serosæ*, die in 't laatst van *Febr.* voor sommige Lyders te HAARLEM doodelyk werden, — deed een Braak-middel, in die gee-

geenen die naar ſpoedige hulpe omzagen, veel af; waar door zy een groote menigte ſlym ontlaſtten, en zich verligt vonden. Gebruikende voorts verdunnende en warme Dranken en Laxeermiddelen uit *Sal. mirab. Glauberi*: des avonds een Aftrekſel van Vlierbloemen met *Oxymel* en een weinig *Nitrum ſtibiatum*, waar door de uitwaasſeming des nachts bevorderd werd. Uituitwendig liet men gorgelen met een Aftrekſel van Kamillen met wat Honig en *Sal Ammoniac*: ook Moſtert-pappen om de keel leggen; en zoo de nood dringende werd, ter zelver plaatſe een Spaanſche Vlieg-pleiſter: in de verſlapping van de keel, gorgelen met ſlap Aluin-water en een weinig Honig van Roozen. (675, 676.)

Gargarismata acida, en voornamelyk *Veſicatoria* waren de krachtigſte Middelen in de *Angina* te AMSTERDAM, in welke de laatſte altoos gewenſchte werking hebben gedaan. De *Cataplasmata* waren nadeelig. (779.)

Het Aderlaaten werd in de *Anginæ catarrhales* in *Nov.* te SCHOONHOVEN van geen nut bevonden. Het *Weſtcappelſche* Boeren-middel in tegendeel meer dan eens van groot nut (481.); 't geen ook in die van ENKHUIZEN van 1778. was aangewend. (830.)

—— *Van de* ROTKOORTSEN, *Synochi putres* en *Febres petechiales.*

§. LXXIV. De Ziekten van dit ſoort. (§. XL. COROLL. III. 3.) kunnen onder de Luchtsgeſteldheid van dit Jaar weinig plaats gehad hebben,

ben, welkers oorſpronk, uitwyzens ook derzelver geneezingen, veelal uit de eerſte wegen (*ibid. n°.* 5.) haar begin moeten genoomen hebben.

In die van HARLINGEN, welke in *Dec.* 1778. by eenigen al gevaarlyk waren, deed de *Cortex Peruvianus* met de *Serpentaria Virgin.* of *Contrajerva*, als *de eerſte wegen gezuiverd waren*, de vervallen pols en krachten opwakkeren, hoewel de Ziekte in het kwaadaartiger ſoort dikwyls door eene ſchielyke *Gangræna* of *Sphacelus* ter zyden het *Os Sacrum* een keer nam. (924.) — In *Febr.* ſcheidden die met *Aphthæ* (925.) — In die van *Maart* (§. X. 19.) waren de ontlaſtingen in den beginne, inzonderheid door de *Ipecacuanha*, gelyk altoos, byzonder in deeze Ziekte, nu ook voordeelig. (926.)

Zeer opmerkelyk is het verſchil in de Geneezing der *Febres petechiales* te FRANEKER, waar tegen men zich, tot nog toe niet beroemen konde een zeker middel gevonden te hebben. De ontlaſtende Braak- en Purgeer-middelen, volgens de wyze van den Heer DE MAN gegeeven, waren doorgaans zeer heilzaam geweeſt; doch zoo de Ziekte eenigszins hevig werd niet voldoende; wyl 'er dan geene Geneezing als door eene *criſis* te hoopen ware. De *Cortex Peruvianus* was olie in 't vuur; door welken de toevallen altoos verheften, indien die voor de *Criſis* gegeeven werd; doch konde na dien tyd van vrucht weezen. (863.)

De *Febres remittentes* met alle teekenen van de

de *Synochus putrida* in *Mei* te UTRECHT, gingen na gegeevene Braakmiddelen den 3den dag in *intermittentes* over. (518)

Van gelyken de *Febres continuæ remittentes* in den OUDENBOSCH, die na de ontlasting der stoffen, door Braakverwekkende-Purgeermiddelen, onder de gedaante van waare Tusschenpoozende in alledaagsche en anderendaagsche Koortsen overgingen. (214.)

—— *der Catarrhale*, ZINKINGACHTIGE ZIEKTEN *en* ONTSTEEKENE ZINKINGEN *Rheumatismi.*

§. LXXV. Deeze Ziekten, gelyk doorgaans in de Nederlanden (*a*) hadden geen gering deel in die van dit Jaar, en vertoonden zich of op zich zelven, of met andere vereenigd, onder de gedaante van *rottige*, *zinkingachtige*, *ontsteekene* en *gemengde galachtige* samengesteld. Welke onderscheiding in derzelver behandeling van de grootste nuttigheid is; naardien niet alle Ziekten, welke met deezen gemeenen naam bestempeld zyn, tot die *Classe* behooren, welke in onze taal met geen eigen woord van de *Rheumatike* kan onderscheiden worden, hoewel zy in oorzaaken (§. XXXVIII.), in toevallen, en in loop zeer van elkanderen verschillen (*b*). De waare *catarrhale* zyn hier in van alle andere onderscheiden, dat zy des avonds

(*a*) *Prysverh.* §. XLVII. bl. 121.

(*b*) *Dezelve*, bl. 64. not l. en bl. 566. Vergeleeken met J. H. SCHULZII, *Dissertat.* de *Febr. catarrhali benigna*, enz. HALÆ 1736. §. II. p. 5.

avonds met huiveringen aanvallen, met bezettingen in de keel en elders verzeld gaan; somtyds met zwaare kwylingen en niet zelden met Sprouw scheiden (*c*); daar de *continuæ quotidianæ* haaren *paroxysmus* des morgens maaken: ook is het afgetapte bloed in de waare *catarrhale* zelden met eene doorgaande, maar meest met eene gescheidene korst bezet, en als tot van eenwyking genegen; in de *rheumatike* met eene doorgaans gladde roodachtige schyf, en niet, als in de waare ontsteekingen, met ingetrokkene randen voorzien (*d*). —— Waarom het niet onwaarschynelyk is, dat veelerleie soorten van Ziekten, als de Keelziekten, het Roodvonk, enz. met deeze *Classe* naauwe verwandschap gehad hebben, en tot de *Catarrhales malignæ* hebben behoord (*e*), waar van de Berichten ook melding hebben gemaakt. —— Dus bleek het *Catarrhale* te DREMPT uit de huiveringen (367): het *Catarrhale putridum* te UTRECHT in de *Metastasis* (521), en de overeenkomst van de *Dysenterie* met de Keelziekten te HARLINGEN. (1013) —— Te FRANEKER komen de waare ontsteekingen veel minder voor, dan voor 20 of 30 Jaaren, zynde zy veeltyds van eenen *Catarrhalen* of rottigen aart; zoo dat niets gemeender in sommige Jaaren aldaar is, dan het Zyde-wee door *Aphthæ* te zien scheiden (860.) —— Op deeze gronden schynen de Ziekten te MIDDELBURG niet vry van dit soort geweest te zyn uit de *infarctio systematis*

(*c*) *Dezelve*, §. CCXIII. bl. 558.
(*d*) M. STOLL *Ration Medend.* Part. III. *Variis in locis*, &c.
(*e*) *Dezelve*, §. CCXVII. bl. 565—568.

tis glandulosi, de verdikte *Lympha*, en het lang byblyvende *putridum* (133, 134.); te ZIERIKZEE uit het verergeren der Ziekte des avonds, door het aangroeien der Koortſen, enz. (172*.) als mede te HAARLEM door het verzwaaren van den *paroxysmus* des avonds. Gelyk zy te PHILIPPINE zich onder verſcheidene gedaanten, nu van een *rheumatiken*, en dan weder van een galachtigen aart, en elders vertoonden. Zelfs ſcheenen de *continuæ remittentes* in het NO. gedeelte van STAATS VLAANDEREN niet vry van deeze ſamenſtelling geweeſt te zyn; uit de ligte *Peripneumonie* die inviel, en de *Aphthæ*, gemakkelyk af te neemen. (45, 50.) —— Dit ter betere onderſcheidinge in de Geneezing voor af noodig geoordeeld zynde, zal de rede van de twyffelachtige in 't werk geſtelde Aderlaatingen te klaarder doen blyken, en waarom dezelve doorgaans nadeelig geoordeeld wierden.

In de *Febres catarrhales* te HARLINGEN in *Dec.* 1778. met eenige bezettingen op de borſt, en vloeiende pynen in derzelver zyden, gaf eene enkele aderlaating by veelen deezer verligting; het aanleggen van *Veſicatoria* was heilzaam, doch NB. wegens de geſchiktheid tot rotting, moeſt de aderlaating by de meeſten niet herhaald, maar voorzichtig beſtierd worden. Wanneer voorts de eerſte wegen zuiver waren, werd by allen door het opgeeven der fluimen, en eene zachte uitwaasſeming, op den 9den of 11den dag, althans voor den 14den de herſtelling aangebragt (923.) ——— In *Jan.* waren ze wel zeer verminderd, maar meer tot het ontſteekene hellende (924.); insgelyks in *Febr.* in welke een of twee Aderlaatingen met voordeel

deel konden geschieden (925.), als mede in *Maart*, in welke zy de Aderlaatingen verdroegen (926.), en in *April* (*ib.*), welke in *Mei* ophielden (927.), in *Juny* niet vernoomen werden, maar in *December* met ontsteeking weder te voorschyn kwamen, waar door het Aderlaaten niet alleen veilig, maar ook zeer nuttig werd. (941.) ——

Uit de Geneeswyze van MIDDELBURG (134.); de bezetting van het *Systema glandulosum*, en de *Catarrhales malignæ* van *February* (136.); welke hier toe schynt betrekking te hebben, is insgelyks af te neemen, dat de Aderlaatingen weinig te pas kwamen: de *Cortex Peruvianus* weinig vruchts deed; schoon in de voorgaande Ziekten het eenigste plegt-anker geweest, daar de *Decocta aperientia gummosa* by veelen een aanmerkelyken weg afleidden. Veelen redden zich door eene aanmerkelyke *transpiratie*; wanneer naderhand *Laxantia* uit *Tamarinden*, *Manna*, *Sal mirabile Glauberi*, aangezet met *Fol. Senæ* de geneezing volbragten.

In de Zinkingachtige Voorjaars-Ziekten te ZIERIKZEE (163*.) deed eene Aderlaating, als de Lyders *pletorik* zyn, veel nut. Dan, zoo deeze ongesteldheid niet aanmerkelyk was, zag men weinig baat van dezelve. Het bloed had geene ontsteekene korst: herhaalde Aderlaatingen waren in alle deeze *rheumatike* pynen en Zinkingen doorgaans schadelyk, en maakten dat de Ziekten sleepende bleeven. Alle zoete en lymige Borst- en sterke Purgeer-middelen schaadden altyd: integendeel waren zachte Buikzuiverende middelen, by herhaaling gebruikt, in het verminderen

deren der pynen en Koorts zeer voordeelig; terwyl men tusſchen beiden bittere Maag-middelen, verdunnende en pynſtillende dranken, en die de uitwaasſeming bevorderen, met vrucht liet gebruiken, en alle verhittende afraadde. (164*.)

De *Recidiven*, welke in het Voorjaar, onder het *Garnizoen* te HELLEVOETSLUIS, vernoomen werden, waren zacht, en konden alleen door herhaalde Buikzuiverende-middelen overwonnen worden, de *Quartanæ* wilden voor geene middelen wyken. (291*.)

Laxeermiddelen deeden in de *Catarrhi* en *Colicæ pituitoſo-bilioſæ* in *Jan.* en *Febr.* te UTRECHT in den beginne geen vrucht; maar de Braakmiddelen ontlaſtten eene menigte gal en ſlym en verligten terſtond de benaauwdheden, maakende te gelyk de huid vochtiger: *Salina leniter per epicraſin laxantia Acida* bewerkten de volgende herſtelling. (517.) ——

Die van *Mei* gingen, na gegeeven Braakmiddelen, mede den 3den dag in *intermittentes* over. —— Het *Eryſipelas urticatum* werd door zachte Buikzuiveringen geneezen (518.)

De *Pleuritis*, die in *Jan.* te HAARLEM zuiver inflammatoor was, liet zich niet zeer gemakkelyk geneezen. —— Nog moeilyker ging het met de *Peripneumoniæ nothæ.* —— In de waare Longontſteekingen van *Febr.* verbeterde een Dampbad voor de Long den Hoeſt merkelyk, ſchoon men teffens de Aderlaatingen niet uit het oog moeſt verliezen. (672, 673.)

Der

——— *der* VOORJAARS-KOORTSEN.

§. LXXVI. De *afgaande Koortſen* van het *Voorjaar*, die veeltyds met de voorgaande (§. LXXV.) vermengd zyn, of uit voorafgaande ongeſteldheden worden voortgebragt, in het Bericht van ZIERIKZEE eigenaartig ontvouwd, werden naar derzelver onderſcheiden aart behandeld, welke in haar geheel aldaar moeten worden nagezien; alwaar blyken zal, waar Ontlaſt- en Afleidende-middelen moeten worden aangewend. (165*, 166*.)

De *Febres vernales*, die in den beginne goedaartig waren te HELLEVOETSLUIS, gingen (§. VIII. bl. 14.) door het minſte verzuim van een *Laxans* in eene Galziekte over. (238.) In de Maand *April* tot *Quartanæ* overgaande, werden zy door *Salina* en *Amara* geneezen. (239.)

De Lyders, die in *Febr.* te LOPIK door de *Febris bilioſa* waren aangetaſt, en over geweldige hoofdpyn klaagden, welke door *Emetica* en *Laxantia* niet te overwinnen was, genazen door een of twee ruime Aderlaatingen, en voorts met *Abſorbentia* en *Corroborantia*. (494.)

Sommige derdendaagſche Koortſen, die ſedert *November* ontſtaan waren, genazen in *January* te HAARLEM vry gemakkelyk door het gebruik van een Konſerf uit *Kina*, *Sal Ammoniac* en eenige greinen *Tartarus emeticus*, enz. de Lyders moeſten nochtans vooraf een of tweemaal een Braak-middel inneemen, (673.) —— Insgelyks de *dagelykſche* en *anderendaagſche Koortſen* in *Febr.* onder het gebruik van *Decocta*

ta uit *Rad. Graminis* en *Cichorei*, met *Manna* en *Sal polychrestus.* (675.) —— De Aanvallen van *Asthma* en derzelver benaauwdheid in *Maart*, werden het spoedigste verligt door het toedienen van een Braak-middel uit *Oxymel scilliticum.* (676.) van gelyken de anderendaagsche koortsen, die in *April* nog aanhielden, van welke eenige niets anders noodig hadden als eenige *Resolventia amara*, uit *Extract. Cichorei Trifolii fibrini*, *Flor. Chamomeli* en *Rhabarber.* (677.) —— De *Scorbutiken* in *Mei* werden, na eenige ontlast-middelen gebruikt te hebben, best geholpen met een Aftreksel van *Drie-blad* en *witte Kaneel*, op bier of wyn getrokken: tot een Mondspoeling voldeed zeer wel een Aftreksel van *Kamillen*, met Honig van Roozen en een weinig *Spir. salis marini.* (679, 680.)

De anderendaagsche Koortsen —— in *April* —— *July* te NYMEGEN werden na behoorlyke ontlastingen door Braak- en Buikzuiverende Middelen, met den *Regulus Antimonii medicinalis* in korten tyd, zonder weder instorting overwonnen (330.)

De *Febres intermittentes* in 't Voor- en Najaar werden te VLAARDINGEN meest alle in 't begin met *Laxantia Antiphlogistica*, en daar na met *Resolventia amaricantia* geholpen (578.)

De Koortsen, welke zich in *Mei* te HARLINGEN vertoonden en galachtiger begonden te worden, —— verligtten spoedig en werden geneeslyk, door het uitdryven der Galstoffen. (927) —— De Zog-koorts in *Juny* werd door verheffing van den Kraam-vloed, of *Hæmorrhagia na-*

 rium

rium volmaakt gescheiden, of ging door verplaatsing der stoffe naar eene der mammen, tot een *absces* over. (928.)

—— *der* NAJAARS-KOORTSEN.

§. LXXVII. De geneezing der *Febres continuæ remittentes* in het N O. gedeelte van STAATS-VLAANDEREN, met een Braak-middel begonnen, verhefte de ylhoofdigheid zeer (36.), en by den naasten aanval weder herhaald, nam dikwyls de hoofdpyn weg, vooral wanneer 'er gal gebraakt was (37, 41.), waarna verkoelende Dranken gegeeven, en de stoelgang door *Rhabarber* bevorderd werd (37). Dit niet behoorlyk geschied zynde, waren de toevallen in een hoogeren graad, waarin men dezelfde geneeswyze behield, doch bemerkte dat de stof *niet altyd, als by het opkomen der Koorts, te beweegen ware*, wanneer dit Middel ongeloofly ke gal deed ontlasten; waar op de toevallen wel verminderden, maar de Koorts niet week, ten zy de *Koortsbast* gegeeven wierd. (39.)

Te PHILIPPINE werden zy in eene samengestelde Koorts, zelfs herhaald, te vergeefs, in weerwil van *Laxantia*, *Vesicatoria*, enz. gegeeven (71.) —— De *Catarrhale* Galkoortsen van *Augustus* vereischten in den beginne een of meer Aderlaatingen, naar de gespannenheid van den pols en de bloedrykheid der gestellen: *Vesicatoria* op de beledigde plaats, zachte *Laxantia* en *Decocta emollientia*, met *Oxymel scilliticum* en *G. Ammoniac.* —— In verval van krachten by deezen, Sprouw, Ylen en eene aannaderende

derende Rotkoorts voorſpellende, werden *Veſicatoria* op verſcheidene lichaams-deelen, Moſtert-pappen, enz. om de enkelen gelegd, rykelyk *Accia mineralia* en een ruim gebruik van den *Cortex* in Afkookſel, of in ſubſtantie toegediend. Onder welke behandeling de zwaarſte toevallen ophielden, hoewel de wederinſtortingen algemeen waren. (75, 76.) —— In die van *September* kwamen uit hoofde van hunne vereeniging met het *catarrhale* en galachtige, naar de byzondere geſteldheid der tong, nu meer Braak- en Buikzuiverende-Middelen in aanmerking, als in de voorgaande: ook waren de *Veſicatoria* meer voldoende dan het *Lancet* (78.) Uit de langduurigheid en hevige aanvallen der Koorts en de menigte der onzuiverheden in de eerſte wegen, maakten herhaalde giften van *Ipecacuanha* en *Rhabarber* benevens Klyſteeren —— de voornaamſte Genees-middelen uit; welke door Zuuren en diergelyke Dranken vervangen werden; naar welke men den *Cortex* ter hulpe nam. De Spaanſche-Vliegen moeſten lang open gehouden worden om de Lyders te behouden (80.)

In de *Zeeuwſche* Galziekten en verpoozende Koortſen, die wegens haar aart omſtandig beſchreeven worden (167*.), gaf men te ZIERIKZEE een Braak-middel uit *Ipecacuanha*, en Buikzuiverende-middelen uit *Rhabarber*, Senebladen en *Manna*; bittere Maag-middelen, en een Drank van Gerſte-water met Citroen-ſap en Rhynſchen wyn; des avonds voldeed een zacht ruſt-middel, zeer dikwyls tusſchen de Laxeermiddelen gebruikt; waar na men tot den Koortsbaſt overging (168*.) —— In de

 ſamen-

ſamengeſtelde Gal- en Rotkoortſen van *September* (171*.) die hoewel niet hevig in twee of drie dagen de Lyders alle hunne krachten benam, —— zag men het meeſte voordeel uit zachte *Laxantia*, en zoo ſchielyk mogelyk de *Kina* te gebruiken in een waterig afkookſel met wat Rhynſchen wyn en *Spir. Vitrioli*, dien men ook in het Gerſte-water drukte, en met wat ligte Kandeel daar onder tot Drank gaf. (172*.)

De *Vomitiven* waren te BERGEN OP ZOOM ter zuivering van de eerſte wegen boven de Purgeer-middelen te verkiezen. Men oordeelde dit in alle gevallen, daar men zorge draagen moet, dat de *perſpiratie* niet verhinderd, maar bevorderd worde, de veiligſte weg. Vervolgens gaf men verſcheidene ſoort van Middelen naar de onderſcheidene lichaams-geſteldheid, en bevond den *Cortex* te vroeg gegeeven ſchadelyk. (175.)

Te ROOZENDAAL werden de *Febres intermittentes autumnales* door purgeerende en zuure Middelen verdreeven: eenige weinigen alleen hebben den *Cortex* nog moeten gebruiken. (211.)

De geneezing der Ziekten in den OUDENBOSCH, die mede veel van het *Catarrhale* hadden (216.), beſtond voornamelyk in Braakverwekkende-purgeermiddelen, in zuure zuurachtige-middelen, rype zuure Tuinvruchten, zuure Wei, en zuure Minerale wateren met water verlengd. (217.)

Te SOMMELSDYK werd dit ſpoor mede gevolgd,

gevolgd, en de ſcherpe bedorve Gal —— zoo ſpoedig mogelyk van boven met *Ipecacuanha* uitgeworpen; waar toe, alhier, de vereeniging van den Braakwynſteen by het zelve, ſchoon menigmaalen beproefd, geen byzonder nut deed. (230.) —— Na deeze eerſte aanwyzing ging men tot zeer zachte Purgeer-middelen over, uit *Caſſia*, *Manna*, *Tamarinden*, *Cryſtallen* en Room van wynſteen, onzydige Zouten, zuure *Cryſtallen* van Engelſch-zout: tot meerdere werking voegde men by bovengemelde een Aftrekſel van *Rhabarber* of Senebladen. —— Verzachtende, verkoelende en bederf tegenſtaande Klyſteeren waren dikwerf byzonder nuttig: Aderlaatingen kwamen zelden te pas, en waren meeſt altoos nadeelig. (231.) —— Sterk prikkelende en verkoelende zweetmiddelen waren ten uiterſten ſchadelyk: integendeel minder prikkelende uit openende Wortels en Kruiden, met *Spir. Mindereri* veeltyds ongemeen nuttig. (233.)

De Najaars-Koortſen —— waren te HELLEVOETSLUIS niet gemakkelyk te geneezen. (239.) —— Hoe men in het Jaar 1778. onder het *Garnizoen* daar mede ſukkelde, moet in het Bericht daar van (252*—256*.) en die van den BRIEL (279—289*.) zelve worden nagezien. — In de ſamengeſtelde Koortſen in de WILMSTAD werd de *Kina* met *Herba Menthæ*, of derzelver *Aqua ſtillatitia* zeer heilzaam ſamengevoegd, wel waardig in het daar van medegedeelde na te zien. (245, 246.)

Tegen de Galkoortſen te BREDA werden *Taraxacum*, *Cichorei* en Graswortel, met *Tama-*

vinden, Citroenſap en middelſlachtige Zouten by uitneemenheid dienſtig bevonden. (258.)

In *Auguſtus* wederſtonden de tusſchenpoozende Koortſen den *Regulus* te NYMEGEN, doch gaven het den *Cortex* haaſtelyk gewonnen. (331.)

Die van CAMPEN, zeer zinkingachtig geweeſt zynde, verdienen in alle haare byzonderheden te worden ingezien. —— De Braakmiddelen hadden 'er een voornaame plaats onder (391.): de *Ipecacuanha* was niet altyd voldoende, maar moeſt den meeſten tyd met *Tartarus emeticus* geholpen worden (392, 393.). Na de werking werd des avonds een pynſtillend-middel gegeeven, en op deeze wyze ten derden en vierdenmaale herhaald, tot dat alle de toevallen, die aanwyzende, ophielden. Daar de Koorts hevig, de Gal taai was, en de aandoenelykheid van het zenuwgeſtel, deeze herhaling niet gedoogde, werd het om den anderen, of derden dag gegeeven (394); welke behandeling met bygevoegde gevallen geſtaafd wordt. (395–398.) —— Ter ontlaſting van onzuivere galſtoffen bediende men zich van verkoelende Laxeer-middelen, als boven; met byvoeging, waar meer prikkeling noodig was, van eenig middelſlachtig Zout. By ſommigen was het beter *Rhabarber* in Poeder, of in een waterig aftrekſel te geeven: welke echter dikwyls vereiſcht werden met verſterkende en verfrisſchende middelen geholpen te worden. (401–403.) Sterke Purgeer-middelen werden afgekeurd, en de zacht werkende moeſten niet te lang worden aangehouden (104.). De Aderlaa-

derlaatingen en temperende Middelen, ja zelfs de Braak-middelen vervulden de plaats der Zweet-middelen, waar toe de heete (405.), benevens de ſlaapverwekkende-middelen ſchadelyk gehouden werden. Een once gelei van Vlier met Wei van karnemelk werd tot dat einde wel eens toegeſtaan. (406.) De *Kampher*-middelen en Spaanſche-Vliegpleiſters, in ſommige zwaare gevallen noodig, werden de laatſte niet aangelegd, zoo lang de pols geſpannen was. (407.) —— Pisdryvende werden beter dan Zweetdryvende-middelen gehouden, waar toe de *Potio Riverii*, met byvoegen van *Oxymel ſcilliticum* en *Syr. 5. rad. aper.* en eenige druppels *Spir. Nitr. dulc.*, en het verdunnen en losmaaken van het taaie en lymige in de eerſte wegen, beiden voldeeden. (408.) —— De galachtige ſcherpte werd door verdunnende, temperende en openende Middelen, enz. verbeterd (409.), en voor dien van een teder geſtel, met verkwikkende en verſterkende byvoegſels veraangenaamd; welke echter niet te lang moeſten worden aangehouden, zonder teffens acht te ſlaan op de krachten van den Lyder. (410.) Waar na men tot den *Cortex Peruvianus*, den toevlugt nam (411.), en die zonder byvoeging van andere middelen alleen voldeet, en na het wegblyven der Koorts in eene mindere veelheid moeſt voortgebruikt worden. (413, 414.)

De meeſte Afgaande Koortſen —— weeken te ZWOLLE ſchielyk voor groote giften van den Koortsbaſt, in poeder ingenoomen: in andere Jaaren deed dit middel geen nut in zulke afgaande, waar zwarte vlekken, Koud Vuur en

andere teekenen van bederf-waaren; maar die met Purgeermiddelen, zuuren en verdunnende dranken beſt behandeld werden. (445, 446.)

De *Febres bilioſæ continuæ* en *bilioſæ intermittentes* waren te SCHOONHOVEN in *Septemper* moeilyk te geneezen; men moeſt ſpoedig tot den *Cortex* overgaan. De witte Willigen baſt deed zoo in afkookſel, als in Extract weinig nut: mogelyk denkt men, moet ze in eene grooter veelheid gegeeven worden. (495, 496.)

De Aderlaatingen waren in de Ziekten te DELFT zeer nadeelig; een *Vomitif*, in den beginne gegeeven en herhaald, deed veel vrucht. *Purgantia acida antiphlogiſtica*, *Antiſeptica* en *Veſicatoria* deeden, op zyn tyd aangewend, veel dienſt. (607.)

De eerſte *intermitteerende* Herfſt-koortſen in *Auguſtus* te HAARLEM herſtelden, zoo dra de gemakkelyk te beweegene oorzaak door gepaſte *Corrigentia* en *Evacuantia* —— by een goed diëet, was uitgedreeven, vry ſpoedig (682.) — De Tweede ſoort herſtelde in 10 of 12 dagen, onder het gebruiken van *Julapia aceſcentia*, en het toedienen van eenige Braak- en Laxeermiddelen. (683.) —— In het Derde ſoort werd de Ziekte-ſtof, in de eerſte dagen, als men tydig genoeg by den Zieken geroepen werd, door *Ipecacuanha* met *Tartarus emeticus* ſamengevoegd, ter zekerder uitwerking van de ontlasting van boven en van onderen, uitgedreeven. De Zieken de eerſte reis niets als een weinig ſlym braakende, werd het middel herhaald, doende veelal eene zeer goede uitwerking. De

Lyder

Lyder naar beneden zich ontlaſtende, voldeed zulks minder; 't welk geſchiedde, wanneer de *Ipecacuanha*, of *Tartarus* afzonderlyk gegeeven werden; dan beiden te ſamen gevoegd, was de werking vry zeker voor beide. (709.) —— Na de Braakmiddelen deeden zacht Buikzuiverende uit *Manna*, *Tamarinden*, Krenten, Senebladen, *Cremor Tartari* en het GLAUBER-zout —— veel dienſt. In de Lyders met een graauwe tong bezet, waren de eerſtgenoemde niet voldoende, wegens de taaiheid aan de wanden der darmen, waar toe meer Zeepachtige, als *Rhabarber*, *Extractum Cichorei*, *Taraxaci*, *Tartarus ſolubilis* met *Syr. Roſar. pallidar.* beſt voldeeden. Ook had men opgemerkt, dat 'er door den afgang geene volkome Geneezing bereikt werd, zoo lang die dun en vloeibaar bleef, maar wel, zoo dra die gebonden werd. (710.) —— Heete Zweetmiddelen werden insgelyks afgekeurd, voldoende de *Spiritus Mindereri* in deeze Ziekte zeer dikwyls. (711.) —— De Aderlaatingen werden niet dan alleen in dringenden noot, en dat zeer ſpaarzaam gedaan, de gevallige door de Lyders zelve ondergaan, zag men lang bezuuren. De darmen werden in deeze bezwaarlyk ontlaſt, en de verſterkende middelen deeden den vereiſchten dienſt niet. (712.) —— Veelerhande verkoelende en verkwikkende dranken liet men in menigte drinken, in welke de Mineraale Zuuren boven die der Planten vermogten. —— Een mengſel van *Rob Ribeſior. Pulpa Tamarindor. Syr. Citr.* en een gedeelte *Cremor Tartari* voldeet zeer wel. De gewoone drank beſtond in Wei van Karnemelk, Limonade of gekookt water met ſap van Aalbezien: by anderen in Imperiaal-water. Men

bereikte 'er echter niet altyd het voorgestelde oogmerk mede, wyl men van tyd tot tyd door de meer vermogende *Kina* den Vyand te keer gaan moest, die ook noodig was met Vitriool-zuur tegen de ontbinding van het bloed. (713.) —— Deeze middelen deeden gewenschte vrucht, indien men den Lyder door al te veel purgeeren niet had verzwakt. By gebrek van dagelykschen stoelgang, werd dit middel by *Rhabarber* gevoegd: de levenswyze in dit Tydperk werd behoorlyk ten aanzien van ligt verfrisschend voedsel en dranken voorgehouden (714, 715.)

Met een geringen toestel werden de Koortstoevallen te PURMEREND meest al voorgekomen door een Braakmiddel in 't begin der Ziekte te geeven; 't welk geen groene gal ontlastende, door een tweede en derde herhaald werd; waar op ook de Koorts verminderde, en sommigen aanstonds herstelden: die de Koorts behielden, werden door een Aftreksel van *Rhabarber* geholpen. (765.)

Zeer gemakkelyk insgelyks waren die in de behandeling te WESTZAANDAM, alwaar door de byzondere gesteldheid der gal, zeer eenvouwdige Braakmiddelen uit wat sterke Thee met wat Keukenzout voldeeden. (770). —— Buiten de Koorts werden zoogenaamde bittere bloedzuiverende Maagmiddelen gebruikt, voornamelyk de *Gentiana*, die zelfs by den *Cortex* met een weinig van de *Mass. Pil. Ruffi*, gevoegd werd. Arme lieden gebruikten een sterk Aftreksel van *Gentiana*, *Trifol. aquat.* en *Card. bened.* in den beginne met wat *Fol. Senæ*, welke even spoedig en ge-

gemakkelyk beterden, als by wien de beste methode gevolgd werd. (771.)

De beste Geneeswyze werd te AMSTERDAM bevonden in den beginne der Ziekte, Braak- en Ontlast-middelen te geeven, welke naar de hevigheid der Koortsen dienden ingericht, en niet te lang aangehouden te worden, om dezelve by tyds met den *Cortex* te kunnen tegen gaan. *Ipecacuanha* was het beste Braakmiddel, en beter dan de *Tartarus emeticus*. De Aderlaatingen waren in 't algemeen nadeelig. (774, 776, 779.)

Te NAARDEN is de Geneeswyze van den Heere DE MAN alleszins voordeelig bevonden. Het nut der *Emetica* in tyds gegeeven was zeer aanmerkelyk, waar door de kracht der Ziekte in een en anderen zeer verbrooken werd. Dit middel om reden, of uit verzuim nagelaaten, was de loop der Ziekte langduuriger, van een moeilyker nasleep, of doodelyk geworden. (798.) —— De *Cortex* is by veelen door een groote zwakheid, en meer aanmerkelyke rottige ontaarting der vochten een versterkend rottig-weerend middel wordende heilzaam geweest: met geen minder voordeel, werd niet alleen in enkelen, maar in verscheidene Lyderen de *Salix alba* gelukkig gebruikt, zelfs dan, wanneer het eerste onvermogende scheen. Het nut van dit Inlandsch middel is ook blykbaar geweest in de langduurige nasleep van byblyvende zwakheid —— der mededeeling waardig geoordeeld, welke nog dagelyks aan de verwachting beantwoordde (799.), en van ons ter navolginge aangepreezen. De Zuuren en vooral de

de Mineraale — konden wegens de vroegtydige Sprouw (geen onduidelyk bewys van het *Catarrhale* ook hier,) minder gebruikt worden. (*ib.*)

De *Febres biliosæ* zyn by sommigen te MONNIKENDAM in den beginne, wanneer de vochten nog niet veel aangedaan waren, zeer ligt na voorafgegaane *Evacuantia antiphlogistica*, daar na meest met *Pulv. rad. Contrajervæ*, *Sal Tart. Vitriol.* en *Pulv. Castorei*, en somtyds door *Pulvis Contrajervæ*, met *Sal polychrest* geneezen. By anderen was de *Cortex* in eene zeer groote *dosis* noodig, somtyds met byvoeging van *Limatura Martis*. (809.)

De bezetting in de eerste wegen, — in de meesten, vorderde te GRONINGEN *Vomitoria*, welke uit *Ipecacuanha* met *Sal. Ammon.* gegeeven, veel slym opwerkten, waar na *Mixturen* uit *Extract. amar.* & *Sal. neutris*, met zoo veel *Purgantia* daar by, als ter ontlasting noodig waren, werden toegediend: naar welke eene aanmerkelyke verligting omtrent de *præcordia* bespeurd werd, en men tot den *Cortex* overging. (881.)

Door het gebruik van veel zuurachtigen drank, met zachte *Emetica* en *Laxantia* gepaard, overwon men gemakkelyk de gewoone Galkoorts in *August.* te APPINGEDAM; in de *Catarrhale* Koortsen deeden, behalven de gewoone middelen, de *Vesicatoria* veel voordeel. In *September*, hoewel menigvuldiger zynde, was de Geneezing nog niet bezwaarlyk. De Aderlaatingen werden in die van *October* vereischt

eischt. (890.) — Veele Anderendaagsche Koortsen genazen door *Resolventia* en *Evacuantia*; weinige rottige zyn mede, na sterke ontlastingen, nog gelukkig gered geworden. Zwangere Vrouwen werd tot voorkomen van onheilen de *Cortex* met gewenscht gevolg gegeeven. (891.) —— Een zacht Braak- en Laxeer-middel was van veel nut in de *Epidemike* Ziekten van de OMMELANDEN, om die te verkorten; eene Aderlaating kwam te pas, wanneer, in sterke gestellen, de Hoofd- en Lendenpynen zwaar waren; en ook somtyds in zwakkere, voor de krampachtige beknelling, de ontlasting belettende; waar in ook de *Spir. Niiri dulc.* & *Mindereri* met voordeel gegeeven werden: terwyl het *Opium* en deszelfs bereidingen meest altoos schadelyk waren. (898.)

Te OLDENZAAL werd van gelyken de *Saburra biliosa* door *Emetica* ontlast. De Aderlaatingen werden voor den vyfden dag aldaar dienstig bevonden, waarna de Hitte, Hoofdpyn, *Delirium*, enz. als dan verminderden; welke uit het neus-bloeden door de Natuur zelve werden voorgeligt. (903.)

De Middelen ter Geneezing van de Rotkoortsen in *October* te ENDSCHEDE bestonden, na dat de eerste wegen gezuiverd waren, grootelyks uit *Kina* met Zuuren gemengd. (915.)

Van het Tydstip op welke de KOORTSBAST *gegeeven is.*

§. LXXVIII. Na voorafgaande Braak- en Ontlast-middelen, werd die in het N O. gedeelte

deelte van STAATS-VLAANDEREN, wanneer na de ontlasting de zachtheid van den buik genoegzaam gehouden, en de afgang niet zeer zwart, of scherp by den uitgang was, in eene ruime veelheid gegeeven; die lang moest gebruikt worden (39.), en in een geval tot groote giften in weinig tyds gebruikt was. (41.)

Te PHILIPPINE gaf men in den tweeden staat der Ziekte, wanneer de eerste wegen behoorlyk waren gezuiverd, en de bedorvene Galstoffen, door de zuure Geneesmiddelen, — waren verbeterd, sterke en herhaalde giften van denzelven. — By sommige zwakke gestellen was die reeds in den eersten staat der Ziekte noodig, om de natuur te onderschraagen, en de zwaare aanvallen van de Koorts zelfs tusschen de eerste aanvallen der Ziekte te geeven. (76, 80.)

Te ZIERIKZEE: in de Galziekten en Galkoortsen, als men de eerste wegen behoorlyk gezuiverd had. Dan, deeze te vroeg gebruikt, eer men behoorlyke ontlastingen gemaakt had, beschadigden altyd. De Koorts week wel, doch de Lyders bleeven kwynen, zonder eetlust, de beenen zwollen. Waar by zeer nuttige opmerkzaame Waarneemingen gevoegd zyn, hoe men in byzondere gevallen met dit middel onder die Luchtsgesteldheid handelen moet (169*); en in wat gedaante, en met welke middelen dit moet verbeterd en aangezet worden. (170*.)

Te vroeg gegeeven te BERGEN OP ZOOM was die van slechten nasleep, en was daar alleen van dienst, wanneer de Koortsen al te lang

duurend

duurend bybleeven, en de Lyders al te zeer begonden te verzwakken. Sommige vorderden die echter van den beginne. (176.)

Men bediende zich te SOMMELSDYK nooit van denzelven, of van den Willigen-baft, of Slangenwortel, voor en al eer de eerfte wegen genoegzaam gezuiverd, en de Koortfen tot volkomene tusfchenpoozingen gebragt waren; ten ware een verlies van krachten, of eenige kwaadaartigheid zich opdeeden, en tot vroegtydiger gebruik verpligtten. De Purgeer-middelen werden echter niet dan met befcheidenheid gegeeven. (233—235.)

Na den tweeden aanval moeft men wegens de groote *debiliteit* reeds den *Cortex* gebruiken in die geenen te HELLEVOETSLUIS, die verzuimd of nagelaaten hadden een *Evacuans* te neemen, en wel in Poeder, wyl het allerfterkfte afkookfel geen de minfte verandering te wege bragt. (239.)

In den BRIEL werd die te vergeefsch zonder *Amaricantia* gegeeven, welke dikwyls zonder denzelven beft flaagden. (281*—285*.)

Te MAASTRICHT ging men na de zuivering der eerfte wegen in de kwaadaartige Rotkoorts, enz. tot denzelven over. (327.)

In de zwaarfte gevallen werd die te CAMPEN, zelfs zonder voorafgaande Buikzuiverende middelen, ter opbeuring van de verzwakte krachten, toegediend (411); en in 't begin der Ziekte, wanneer Laxeer-middelen eerder fcheenen

nen vereischt te worden, in *Extract* by dezelve gevoegd. (412.)

In de Koortsen van *September* moest men te SCHOONHOVEN spoedig tot dit middel overgaan, om de wezenloosheid, verval van krachten, enz. te overwinnen. En dat onder verschei-dene gedaanten en groote giften. (495.)

De *Kina* wilde te ROTTERDAM, hoe zeer die anders wel van pas scheen, niet dan in den laatsten tyd der Ziekte behulpzaam zyn (568.); en scheen in de overblyfsels der Galkoortsen, die eerder aan te zetten dan te verdryven. (569.) Na Braak- en Buikzuiverende-middelen deed die in de Ziekten van *November* en *December* veel nut. (570.)

In schielyk verval van krachten waren, zonder uitstel, dit en de *Campher* de eenigste hulpmiddelen te HAARLEM. (717.)

Te WESTZAANDAM werd ze na den vierden aanval in de zuivere zwaare afgaande Koortsen dienstig geoordeeld. (771.)

Te AMSTERDAM was men genoodzaakt in sommige gevallen daar mede terstond te beginnen en wel in eene zeer sterke gifte (775); ja somtyds na den eersten aanval. (779.)

De *Cortex* —— is na de zuivering der eerste wegen te NAARDEN by veelen heilzaam geweest; en niet min die der *Salicis albæ*. (779.)

Dezelve moest gebruikt worden te MONNI-

KENDAM,

KENDAM, wanneer de voorige (§. LXXVI.) ongenoegzaam waren, wyl anders de Koortſen zeer ligt recidiveerden. (809.)

Voor de *Criſis* gegeeven was ze te FRANEKER olie in 't vuur. (863.)

Te GRONINGEN werd die reeds, na 24. uuren de oplosſende Middelen (§. LXXVI.) gebruikt te hebben, met minder purgeerende gevoegd, zoo mogelyk in ſubſtantie en in eene ruime giſte. (881.)

In de Rotkoortſen te ENDSCHEDE, na dat de eerſte wegen wel gezuiverd waren. (915)

Wanneer de gevaarlyke Koortſen in *July* te HARLINGEN begonden te intermitteeren, nam de *Cortex* de bedwelmingen naar het hoofd weg. (934.) Zoo werd ze in die zelfde van *Auguſtus* ſpoedig vereiſcht (936.): insgelyks in die van *September*. (937.)

—— *Van den* BUIK- *en* PERSLOOP, *Diarrhœa* en *Dyſenteria.*

§. LXXIX. Beide deeze Ziekten van verſchillenden Aart en Kwaadaartigheid in onderſcheidene Plaatſen, gedeeltelyk uit dezelfde oorzaaken der Koortſen, gedeeltelyk door beſmetting voortgebragt, konden dan ook niet anders, als overeenkomende haar byzonder vermogen, behandeld worden.

I. De *Diarrhœæ* in het NO. gedeelte van STAATS-VLAANDEREN van denzelfden oorſpronk

der Koortſen gehouden, werden ook op dezelfde wyze als die behandeld (44.): insgelyks de *Dyſenterie*; en alleen met dit onderſcheid, dat 'er eenige druppels *Laud. liquid. Sydenh.* by gevoegd wierden. (46.) ——

De *Diarrhœæ* ſchynen die oplettenheid in dit gedeelte der NEDERLANDEN niet noodig gehad te hebben, welke zy in andere Plaatſen vorderden. De *cruentæ* waren te MIDDELBURG niet gevaarlyk: de gewoone, hier en daar, te WESTCAPPEL alle goedaartig; ſommige gingen te BERGEN OP ZOOM zonder Koorts voor af, of volgden en waren *critiſch*: te ROTTERDAM hield men ze van dien zelven aart. Die van de LANGSTRAAT herſteldden gemakkelyk, na voorafgaande zuiverende middelen met een geringe veelheid van *Cortex Peruvianus*. (263.) Die van de Kinderpokjes luiſterde naar een Afkookſel van *Simaruba*. (265.) Zeer gemakkelyk werden ook de *Diarrhœæ* te VLAARDINGEN, met weinige greinen *Rhabarber* en Kreefts-oogen, geneezen (579.); als mede in de BEVERWYK (758.); gelyk ze te MONNIKENDAM de Koortſen veelal verminderden (809.): de Buikloop van *Juny* bedaarde ſpoedig op de gegeevene middelen te ENKHUIZEN (832.): zelfs genas de *Diarrhœa dyſenteriodes* gemakkelyk door de gewoone middelen, inzonderheid de laatſte, door de *Radix Lopeſiana*. (834.)

II. De geneezing van de *Dyſenterie* was ook in allen niet even omſlachtig. Die van MAASTRICHT lieten zich in de verſcheidene ſoorten met Braak- en Ontlaſt-middelen, Zuure-dranken zonder *Opium*, en met den *Cortex*

Peru-

Peruvianus en *Catechu* helpen. (324—327.) —— De Braak-middelen en *Rhabarber*, naar de algemeene wyze gegeeven, voldeeden te DREMPT niet aan het oogmerk (355); waar van de reden opgegeeven worden (356.); maar meer de *Cortex*, als ook de witte willigen baſt (357, 358.) De Aderlaating was een twyffelachtig middel (361), men ging dan met den *Cortex* voort (363.), en gaf een Braak-middel als 'er huivering met afwisſelende hitte ontſtond (366.), of *Rhabarber* met den *Cortex* in groote pynen, ſnydingen en geduurige ontlastingen (367.). Het *Opium* in het ergſte der Ziekte gebruikt, ſcheen niet dan ſchade te doen in den beginne, wyl de Zieken, daar door verkwikt, geen ander middel wilden gebruiken; doch was nuttig by Braak- en Purgeer-middelen, en by den Koorts-baſt gevoegd: ook wanneer de Ziekte eenige dagen geduurd had, en de krimpingen wel minder waren, maar de persſingen nog duurden, wanneer in dit geval 30. druppels *Laud. liq.* werden gegeeven; de daar aan volgende nacht was ruſtiger en de toevallen minder; maar de *Cortex* moeſt 'er bygevoegd worden, zoude de uitwerking zeker zyn. De Persſingen en Slymerige Stoelgangen aanhoudende, zonder die groote angſt en zwakheid, was de laatſte alleen voldoende (368.); doch werden *ſpoediger* en *aangenaamer* geholpen, wanneer het *Laud. liquid.* des avonds tot eenige druppen gegeeven werd. —— De *Simaruba* werd meeſt zonder eenige zichtbaare uitwerking beproefd; en eene verbeterde Leefregel ingericht. (369.) —— De eerſte ſoort van Loop te ELBURG, waar onder ſterke Doorloopen met veel bloed, redde zich van zelve, door

onthouding, enz. zonder hulpmiddel. De tweede na Braaken, Laxeeren en Verzachten werd geholpen door *Anodyna* en *Lavementen*. In de derde werd de *Simaruba* te vergeefs beproefd: de *Ipecacuanha* eenige maalen van nut bevonden. — De *Rhabarber*, wanneer de Ingewanden zich niet genoeg van de corrofive-ftoffen konden ontdoen: van gelyken de *Anodyna* in aandoenlyke gevallen, daar geen veelbloedigheid plaats had. (550.) Zoo ook de *Rheum* met *Ipecacuanha* gepaard, om de Natuur als voor te komen en te helpen van het kwaad dat haar dreigde. —— De verzachtende middelen waren niet vermogende tegen de Smet-ftoffe. — De Zuuren waren heilzaam. Vyf zyn 'er met goed gevolg Adergelaaten. In de volheid van den Pols werden *Anodyna* nádeelig bevonden. Spaanfche-Vliegen zyn eens met vrucht gebruikt tegen het ylen met fterke Koorts. Tegen de Persfing een verzachtend Lavement met Calamintfteen. Tot huismiddelen gebruikte men Olie met Suiker, ook met Jenever. (551.)

Te HUIZEN heeft men zich met veel vrucht van *Emetica*, daar na van *Ipecacuanha*, vervolgens van *Rhabarber* bediend, en des avonds nu en dan *Syr. Diacodii*; voor den gemeenen man eenvouwdig Garfte-water, of een Afkookfel van *Tamarinden*, laaten drinken. (802.) – De twee aan de *Dyfenterie* te MONNIKENDAM, zyn na eenige *Dofes Rad. Rhei* gebruikt te hebben, door *Mucilaginofa*, *Abforbentia* en *Roborantia* geneezen. (809.) — Te HOORN hielpen *Ipecacuanha* in den beginne, *Rhabarber* dagelyks, of om den tweeden dag, en 's avonds 30 of 40. druppels *Laud. liquid.* En de *Cor-*

tex

tex Simarubæ hier met den *Cortex Peruvian.* die in veele Plaatſen te vergeefs was aangewend. (813, 814.) —— Te OLDENZAAL werden verre de meeſte Lyders door *Laxantia acida Vegetabilia*, inzonderheid met *Rheum* en *Tamarinden*, met byvoeging van *Mucilaginoſa*, enz. herſteld, waar mede zoo lang aangehouden werd, tot dat alle de *putride*-ſtoffe uitgeworpen was, waar na men tot den *Cortex Peruv.* overging. Aderlaaten is byna nooit in 't werk geſteld: *Emetica* uit *Ipecacuanha* zyn weinig gebruikt: *Anodyna* byna nooit. Zelden *Emulſien*: *Rheum* op Rhynſchen wyn, het *Jufuſum Rhei Vinoſum* met gewenſchte uitwerking, inzonderheid daar ſnydingen der Ingewanden met een geduurigen *tenesmus* plaats hadden. (900, 901.) —— Aan alle de Lyders te ENDSCHEDE werd van den aanvang de Braakwortel toegediend; vervolgens *Rhabarber*, *Tamarinden* en Room van Wynſteen, of poeder uit beſte *Rhabarber* en de Braakwortel; als ook Poeders uit *Rhabarber* met Room van Wynſteen; het Afkookſel van *Tamarinden* met Room van Wynſteen, Kamillen en Vlier-bloemen, Thee met Wyn-azyn en Honig daar onder gemengd en andere verfrisſchende Zuuredranken werden voor daaglykſchen drank toegeſtaan; de Koortsbaſt na de zuivering der eerſte wegen by verval van krachten gebruikt; en de *Syr. Pap. albi* met eenige druppels *Laud. liq.* in hevige pynen en ſlaapeloosheid gegeeven. (913.) —— Ook was zelfs de *Dyſenteria mucoſa* te ENKHUIZEN niet ongemakkelyk in de behandeling, als welke door den *Tartarus emeticus*, *Anima Rhei*, *Decocta demulcentia*, *Alumen crudum* en een weinig *Opium* herſtelden.

— Een laſtige *teneſmus* werd in een man met een geſpannen pols door twee Aderlaatingen bedaard. En eene Lyder van een ergen *Persloop* geneezen, die agt dagen daar na, na een gevoel van zwaarte in de regter zyde van den buik, een menigte zuiver bloed loosde (*), dat drie dagen aanhield en hem zeer verzwakte, door eenige giften van de *Aqua Rabelii* in water verlengd. (844, 845.)

Dan, van meerder toeſtel was de behandeling van den kwaadaartigen *Persloop* aldaar, waar in zoo wel als te HARLINGEN groote giften van het *Opium* noodig waren. De *Córtex Caſcarillæ*, *Terra Catechu*, *Vitrum ceratum Antimonii*, noch de *Radix Lopeziana* konden in deeze verdraagen worden; maar wel de *Calomel Turqueti*, die na voorafgaande hardnekkige verſtopping met goed gevolg gegeeven werd; gelyk de Caneel boven alles de verrotting weêrſtond. (841—844.) — Die van HARLINGEN is zeer omſtandig medegedeeld (985—1009.), en gedoogt niet in het ſamengetrokkene aangeweezen te worden. Het geen men 'er hier kortelyk van melden kan, is, dat alle middelen byna vruchteloos geweeſt zyn, zonder ruime giften van het *Opium*; en dat dit Plegt-anker veelmaalen alleen voldoende was in deeze wreede Ziekte; insgelyks te FRANEKER en te LEEUWAARDEN (1009, 1010 met 863.): doende de Aderlaatingen, Ontlaſt-middelen, Klyſteeren, Verzachtende en Bekleedende of Zuure-middelen, noch

(*) Vergeleeken met het *Bericht* van HARLINGEN, bl. 956.

noch de *Cortex Simarubæ*, zelfs tot een onçe daags gebruikt, uitwendige Pappen en Stoovingen, of de *Cortex Peruvianus*, zonder het *Opium* geene voldoende uitwerking; welk middel nochtans te MAASTRICHT nadeelig ſcheen, en in den beginne te DREMPT niet dan ſchade aanbragt, enz. —— Men leere hier, in het voorbygaan, uit, hoe bezwaarlyk het zy, het Werk der Geneeskunde voor onkundigen, en als met ongewasſchen handen, aan te vatten. —— Ook waren in alle de bovengemelde gevallen, uitgenoomen in de BEVERWYK, te HUIZEN en te MONNIKENDAM Zuure-middelen gebruikt, die te HARLINGEN alles verſlimmerden; en alwaar zelfs de alleszins verzachtende Klyſteeren moeſten nagelaaten worden. ——

—— *Van eenige* GEVOLGEN *op deeze* ZIEKTEN *en* KOORTSEN, (*Symptomata Febrilia.*)

§. LXXX. De Ziekten van veele verzwaarende Toevallen verzeld, moeſten de middelen naar evenredigheid derzelven worden ingericht. 't Geen 'er van bericht is, komt op het volgende neder.

Tegen de langduurige KOUDE (*Frigus Febrile*) by den aanval der derdendaagſche Koortſen te PHILIPPINE werd van alle beproefde middelen geen voldoenender bevonden, dan het *Sal Abſinthii*, of *Ammoniac*, ter gifte van ℈ij. in eenig bekwaam vocht ontlaſt (88.), welk middel te MONNIKENDAM mede niet zonder vrucht gebruikt is (810.); en in de doodelyke koude handen in den *Persloop* te HARLINGEN, was het gebruik des *Opiums* by uitneemenheid. (993.)

Het BEEVEN der Handen, Tong, of beiden te ſamen, en des ganſchen lichaams (*Tremor Febrilis*) was doorgaans doodelyk, en gedoogde geene byzondere hulp-middelen.

De ondraagelyke BENAAUWDHEID in de Koortſen (*Anxietas Febrilis*) veelal door de ontaarte en bedorve gal, enz. veroorzaakt, en door ſpoedige ontlaſting doorgaans verligt, werd te ZIERIKZEE beſt met *Spiritus Nitri dulcis*, *Liq. anod. min. Hoff.* of *Laud. liquid. Sydenh.* of *Opiata* geholpen. (170*, 171*.) —— Te CAMPEN naar de verſchillende Aanwyzingen, met zuure koeldranken, en inwendige Ontbindende- en Afleidende-middelen. (417, 418.) te UTRECHT door Braak-middelen, enz. (§. LXXVII.) De hevige benaauwdheid en Braakzucht in de *Febris Anginoſa* werden te HARLINGEN beſt beteugeld door een zacht *Anodynum* met *Diaphoretica* vereenigd (935.); en in die van den Persloop, is het *Liq. anod. min. Hoffm.* van dienſt geweeſt. (1002.)

De DORST (*Sitis Febrilis*) werd op alle verkwikkelyke wyzen door zoodanige *Verkoelende* dranken geleſcht (37, 172*, 418, 714, 770.); en zelf zonder nadeel door koud water in den Roodeloop te ENKHUIZEN. (844.)

De WALGING, OPRISPINGEN en het daadelyk OVERGEEVEN (*Nauſea*, *Ructus* & *Vomitus Febrilis*) de gewoone gevolgen van de bezetting in de eerſte wegen, werden door het ſchielyk uitdryven van derzelver oorzaak, den meeſten tyd overwonnen. —— In die van VLAARDINGEN waren de gewoone hulpmiddelen *Ipecacuan-*

cacuanha, *Rheum* en het *Antiëmeticum* van RIVERIUS. (579.) —— De *Meteorismus* werd door het drinken van koud water verligt. (718.) — In gevallen van hevige Braakzucht vond men te FRANEKER veel nut van *Opiaten* met rooden wyn gemengd, en van de *Theriaca*, welken de verwachting te boven gingen. (1010.)

In de VERZWAKKING en VERVAL van KRACHTEN (*Debilitas Febrilis*) nam men den meeſten tyd den toevlugt tot den Koortsbaſt (76, 172*, 239, 717, 779, 814, 843, 912, 914.) en andere *Cardiaca*; ſomtyds zag men die door een Braak-middel geholpen. (366.) enz.

De HITTE (*Calor Febrilis*) werd algemeen door veelvuldige verkoelende Dranken, afleidende en ontlaſtende middelen; niet zelden door Braak-middelen, Aderlaaten, *Veſicatoria*, enz. zoo mogelyk, overwonnen, of door dezelve in een zacht zweet veranderd.

De HOOFDPYN, door dezelfde oorzaaken voortgebragt, en den Lyders zeer kwellende, werd nu door een Braak-middel, als boven, en te CAMPEN door Vlier-azyn verligt (418.): te LOPIK door *Emetica* noch *Laxantia* te overwinnen (494.); was te HAARLEM met allerlei uitwendige afleidende middelen mede niet te ſtillen. (715).

De YLHOOFDIGHEID (*Delirium*), STUIPTREKKINGEN (*Convulſiones*) en SLAAPZUCHT (*Coma*, *Carus*, *Catalepſis*,) konden zelden afzonderlyk behandeld worden; welker geneezingen, of door de Natuur zelve, of op de voorige wyze

met Blaartrekkende- en Afleidende-middelen, somtyds met Aderlaaten, en dan weder met de *Campher* en den *Cortex*, *Vesicatoria* op de scheenen, ter bereiking van een zacht zweet (76, 172*, 246, 427, 716, 719, 902.) werden bevorderd; terwyl *Muscus*, zoo hoog geschat te HAARLEM, niets uitvoerdde. — Meer byzonderheden van deeze Ziekten kan men in de Berichten daar van, behalven de aangehaalde (173*, 269*, 271*, 424.) zelve nazien. —

De HIK (*Singultus*) hield in STAATS-VLAANDEREN, na de ontlasting van een groote menigte gal, op (41): te HAARLEM door het stoutmoedig gebruik des *Opiums* (719); en werd te ENKHUIZEN door het leggen van nat gemaakte doeken op den buik, voor een poos gestild. (829.)

Het NACHT-ZWEETEN (*Sudor Febrilis*) werd in STAATS-VLAAND. door het geeven van een Braakmiddel overwonnen (41.); het *colliquative* te CAMPEN door den Koortsbast (407.); en te HARLINGEN voor een tyd met het *Opium* bedwongen. (993.)

De scheiding van de SPROUW (*Apthæ*), die het gebruik der middelen (45.), en wel der *Acida mineralia* (799.) voor eenige dagen belette, somtyds *critisch* was, by verscheidene verligting aanbragt (963.), ja zelfs in de *Dysenterie* heilzaam geoordeeld (1006.), werd te PHILIPPINE door het Vitriool-zuur, voor alle andere middelen bevorderd; en de *Borax*, onder andere, te HAARLEM (670.) en te HARLINGEN (935.) met vrucht daar tegen gebruikt.

De

De HUIDS-UITSLAG (*Exanthemata Febrilia*) in de Najaars-Koortſen te HELLEVOETSLUIS, werd door zachte *Laxantia* geneezen (239.) Die van het *Garnizoen* luiſterde na geene middelen. (277*.) —— Die met de Ziekten verzeld gingen, werden te gelyk met dezelve beſtierd en behandeld. —— Een ſterk Afkookſel van *Kina* met Vitriool-zuur werd in de Purper-vlekken te HAARLEM toegediend, hoewel 'er echter verſcheidenen ſtierven. (719)

De ZWELLINGEN des LICHAAMS, na het Roodvonk, enz. ontſtaan, werden te ZALTBOMMEL door verſterkende middelen overwonnen (317.) Te UTRECHT ſomtyds verzeld van groote benaauwdheid, moeielyke ademhaaling, en een haaſtig gevaar van ſtikken, in die geenen, die te koel behandeld en te vroeg uitgegaan waren, gaf een Braakmiddel ſchielyke verligting; en werden voorders herſteld door *Purgantia hydragoga*, *Diuretica leniora* & *Frictiones*; terwyl niet zelden na deeze, zelfs alleen van den *Spir. Mindereri* een zwarte bloedige pis geloosd werd (524.) —— Het zelfde wedervoer den Kinderen te HAARLEM, die te vroeg aan de lucht waren bloot geſteld en aan 't kwynen geraakten en ſtierven, zoo ze niet tydig door zachte Buikzuiverende-middelen, gevolgd van *Stomachica amara* en *Martialia*; en nu en dan ook door de *Kina* geholpen werden. (670. —— Te HARLINGEN werden die door aanhoudende *Purgantia* overwonnen. (934.) —— De zuchtige Zwellingen des lichaams na de Herfſt-Koortſen werden te PHILIPPINE met den dubbelden baſt van Vlier en andere bekwaame middelen behandeld. (77, 99.)

De

De GEELZUCHT genas in RHYNLAND gemakkelyk door het geeven van een Braakmiddel, en vervolgens uit Poeders met *Rheum* en *Sal polychreſt.* (629. —— Te ENKHUIZEN met *Extract. Taraxaci* en *Rheum* tot Pillen. (827.)

Tegen de VERSTOPPINGEN der INGEWANDEN werden te PHILIPPINE bekwaame middelen uit ontbindende en bittere *Extracten* aangewend (83); en by de verklaaring van haare oorzaaken, in het *Meſenterium*, voor die van ZIERIKZEE, hoe zy met bittere middelen, waar onder het *Quaſſie*-hout, enz. moeten worden beſtierd (170*.): gelyk die van het *Garnizoen* van den BRIEL (264*.) en van CAMPEN (416, 417.) zeer geſchikte middelen behelzen om ze tegen te gaan; waar na de overgebleeve zwakheid door den Koortsbaſt en een goeden Kruiderwyn (420, 421.) verder geholpen werd.

De DERDENDAAGSCHE KOORTS, niet zelden onder deeze gekoeſterd, had behalven het *Ammoniac*-zout (§. LXXX.) te PHILIPPINE zacht Buikzuiverende- en ſomtyds een Braakmiddel noodig. (88.) Hoe die te ZIERIKZEE moeſten behandeld worden, verdient in het Bericht daar van zelve nagezien te worden: zoo wel als die der ſleepende Zenuw-Koortſen hier uit ontſtaande (169*, 174*, 175*.), welke geen gering licht deeze behandeling byzetten. —— Te SOMMELSDYK wilden ze voor den Koorts- noch Willigenbaſt wyken. (229.) Te CAMPEN waren zy ook hardnekkig, in ſommigen met ontſteeking in het bloed verzeld, en door Aderlaaten geneezen; terwyl men met den *Cortex* weinig vorderde, in ſommigen die dikke beenen,

nen, enz. kreegen en ſtierven (414, 415.): een ligte aanval, werd door Conſerf van *Kina* afgewend (428.), die een langduurig gebruik vereiſchte (429.) —— Te HAARLEM liet die zich in *September* beſt vinden, als men de geneezing met Braak- en Purgeer-middelen aanving; maar uit deeze in een waterzucht vallende kwynden de Lyders veelal en bezweeken eindelyk. (224.)

De WEDERINSTORTINGEN (*Recidivæ*), niet zelden door het verwaarloozen van een goeden Leef-regel aangezet, verſchaften verdubbelde poogingen, om die te verhoeden en te overwinnen. —— De Koorts, die na een maand tyds in het NO. gedeelte van STAATS-VLAAND. weder kwam, werd door zachte Purgeer-middelen, benevens een ſterk afkookſel van *Tuin-Salie* met Wyn-azyn, eenige dagen voortgebruikt, t' ondergebragt. (46.) Te PHILIPPINE konden die niet verhoed worden. (76, 81.) Te SLUIS in VLAAND. werden ze door de Schurft te rug gehouden. (296*.) Te CAMPEN werden ze door dezelfde middelen, die het weder opzetten der gal beteugelden, overwonnen (389.); en de Koortsbaſt moeſt, hoewel in eene mindere veelheid, by een goeden Leef-regel, met beleid voortgebruikt worden. (414.) Te HAARLEM insgelyks door het regelen van eene goede Levenswyze, om den derden of vierden dag een zacht Buikzuiverend-middel te geeven, en de Lyders te raaden zich voor den avond lucht te wachten. (722)

Tegen de WATERZUCHT (*Hydrops*, enz.), werden verſcheide geſchikte middelen aangewend

wend en voorgeſchreeven, welke men in alle haare omſtandigheden zelve (89, 90, 93, 186, 265*, 266*, 288*, 415, 723, 1005.) na gaan moet. De Waterzucht uit een Geelzucht, of de derdendaagſche Koorts was te CAMPEN en HAARLEM (en waar niet) veeltyds doodelyk, zoo als boven reeds gebleeken is.

—— *Van den* KINKHOEST (*Tuſſis convulſiva.*)

LXXXI. Deeze Ziekte, die in het Jaar 1777. meeſt uit de Maag ontſtond, werd door zachte *Emetica*, *Rhabarbarina* en *Stomachia* geneezen (830.): in die van UTRECHT van het Jaar 1778. was de *Eſſentia Antimonii Huxhami* van eene allergewenſchte uitwerking. (510.) Daar de Aderlaatingen in 1779. te VLAARDINGEN de meeſte vrucht by het ſterk gebruik van *Oxymel ſcilliticum* met water, waar by 30 of 40. druppels *Tinctura Benzoini* en *Croci* tot de quantiteit van zes onçen gevoegd werden (579.)

—— *Van de* KINDERZIEKTE *of* POKJES (*Variolæ.*)

§. LXXXII. De manier van SYDENHAM werd in die van ZIERIKZEE van 1772 en 1773. gevolgd. In de allergevaarlykſte deeden Lavementen, Spaanſche-Vliegen, Voetbaden, enz. geene uitwerking, en veeltyds verergenden alle de Toevallen: de boosaartigſte luiſterden nergens na, enz. —— De gelukkige behandeling deezer Ziekte, onder welke in de WILMSTAD van 124. Lyderen niet meer dan 4. zyn Overleeden, en waar onder zeer kwaadaartige waren, ver-

verdient in haar geheel in het *Bericht* zelve te worden ingezien. (242—244.) —— De ingeslaagen Pokjes door de *Diarrhœa*, in de LANGSTRAAT, werden met de *Simaruba* boven (§. LXXIX.) aangeweezen, te recht gebragt. (265.) —— De Kampher, Koortsbast en Spaansche-Vliegen waren het beste Plegtänker in die van NYMEGEN, doch slaagden niet altyd even gelukkig. (333.) —— Van SCHOONHOVEN werd insgelyks eene *beredeneerde Behandeling* medegedeeld, in alle haare omstandigheden bekwaamer in te zien, dan gebrekkig aan te haalen. (484—494.) —— In de kwaadaartige Pokjes te UTRECHT in 1778. deed een weinig warmere behandeling, en 't gebruik van *Stimulantia*, *Alexipharmaca*, vooral de *Campher*, *Serpentaria*, een rykelyk genot van Wyn, de *Salia Volatilia*, byzonder de *Tinctura Cort. Peruviani Alexipharmaca* van HUXHAM en de *Vesicatoria*, by eenigen veel nut (513.); de *Phymata* waren bovenmaate (514.) —— Waar by men voegen kan de toevallige geneezing, de *Societeit* reeds in 't begin der oprechtinge toegezonden, en die, zoo ver dit uittreksel noodig geoordeeld is, wordt medegedeeld (*).

§. LXXXIII.

(*) —— „ Wy hebben anders hier byzonder weinig gelegenheid, om Waarneemingen te doen, dan in „ eigen lydige Ziekten: onder het gemeen heeft men „ *Pleuritides*, *Febres intermittentes biliosæ*, welke nu beginnen met de hitte, wanneer de koele avonden en „ morgens weêrkomen. *Morbi epidemici* heeft men hier „ zelden; wy leeven hier in den allergezondsten „ oord van de waereld: wordt men hier Ziek, 't is „ in het houden van een slecht diëet, de gulzigheid „ en Verkouwdheid. *Kinderziekte* regeert hier weinig; „ van dat my heugt, is die van 1748, niet te WAGE-

„ NIN-

§. LXXXIII. Met deeze Geneeswyzen, zoo verre, die daar toe kunnen gebragt worden, ſtem-

„ NINGEN gezien, maar te RHENEN, alwaar ze my raad-
„ pleegden: — Zy waren daar toen algemeen, taſtten
„ oud en jong aan, doch waren doorgaands goed-
„ aartig; en weinigen zyn 'er aan geſtorven. Ik herin-
„ nere my aldaar een Dienſtmaagd behandeld te heb-
„ ben, die van den beginne af aan, den ganſchen tyd
„ door onpræſent was; men kon haar niets inkrygen;
„ zy was zeer vol Pokken van het hoofd tot de voe-
„ ten toe: ik maakte in die omſtandigheden een *Punch*,
„ beſtaande uit twee Citroenen van 't grootſte ſlag, —
„ een pint Rhynſche Wyn, en een kan gekookt water,
„ met witte Suiker verzoet; welken drank zy in een
„ trekpot haar voorgehouden naar zich nam, en die vly-
„ tig aangehouden werd door iemand die dag en
„ nacht altoos by haar zat, en haar af en toe den
„ trekpot aan den mond zette, waar van zy zoo veel
„ zy wilde gebruike; het geen van dat gevolg was,
„ dat eindelyk de Pokkorſt, die over het ganſche lich-
„ aam en Ledemaaten, van het hoofd tot de voeten
„ toe eene zwarte korſt maakte, en het menſch als
„ een afſchuwelyk monſter verbeeldde, vertoonen-
„ de de ondergelegene huid zoo mooi, gaaf en glad,
„ als of ze nooit Pokjes gehad had; en zy volkomen
„ herſteldde. Ik geloof, dat ik 'er mede de *vires Vitæ*
„ heb doen beſtand zyn, om het geweld der Ziekte
„ te kunnen verduuren. Voorts hebben wy hier in
„ het Jaar 1756 en 1763. de Pokjes gehad, maar zeer
„ goedaartig, *diſcretæ*, die weinig of geene hulpe noo-
„ dig hadden; en nu voor het laatſte in 1776. Doch
„ deeze Pokjes waren ook van een goed ſoort: 'er
„ ſtierven evenwel verſcheiden aan; zynde 'er van
„ 500 Zieken, —— in en buiten WAGENINGEN, zoo
„ ver het *Diſtrict* loopt, 70 geſtorven; de meeſten toch
„ wegens den overvloed van etter, waar tegen my
„ echter de *Cortex Peruvianus* veel dienſt deed, en zeer
„ veel ter redding behulpzaam was; bewaarende de
„ *vires vitæ*, beteugelde de Koortſen en maakte eene
„ nederzinkende pis. Deeze *Conſtitutie* heeft geduurd
„ van half *Auguſtus* tot *January* 1777. verloopen was,
„ waar na men geen een meer vernam. Ik weet niet,
„ of

ſtemmen weder overeen, de volgende Leerſtellingen van HIPPOCRATES, welke als zoo veele

„ of men dezelve voor *Epidemiſch* houden kon; vermits, ſedert dat iemand hier zyne kinderen liet Inënten, waar toe de Pokſtof van ARNHEM gezonden werd, alwaar dezelve toen zeer gemeen waren, en zeer veelen ten grave bragten, de Pokjes kort daar na hier zyn ingevallen, en dien korten tyd gegrasſeerd hebben: met den 17den *November* 1776. waren 'er maar 13 Dooden; voorts tot op het einde van *January* 1777. zyn de meeſten, ten getale van 70 geſtorven, en zyn voorts als op eenmaal opgehouden. Men zoude vraagen waren 'er dan geen voorwerpen meer, die ze hebben konden? van de *Suttons* Poeders, (die beſtonden uit *Flor. Sulphur.* drachm. ij. *Antimon. diaphor. non ablut.* drachm. ß. *Cinnabar. nativ.* gr. vi. F. Pulv. N°. *XII.*) heb ik weergalooze effecten gezien, en die zyn ook gemakkelyk in te geeven, zelfs aan kleine Kinderen, want zyn niet boven de 13 greinen zwaar: vooral wanneer men ze tydig, al met den beginne, en aanhoudende om de twee uuren ingeeve een Poeder. Ik geloof met BOERHAAVE, dat in de *Antimonie* een *Specificum* gelegen zy, tegen het *Venenum Varioloſum*; brengt het dat niet t' onder, het beneemt ten minſten veel van zyn kracht, of maatigt zyn geweld; want hoe tydiger men die kon aanwenden, en hoe gewilliger de Patienten waren om ze yverig te gebruiken, hoe gemakkelyker de Ziekte was, en de Lyders ſpoedig herſteld waren. Met het eeten van rype Druiven, heb ik ook gezegende uitwerkingen gezien, en wel op den elfden dag daar mede begonnen, wanneer de etter geformeerd is. Een Jongen van elf Jaaren was ganſch onpræſent op den elfden dag, wanneer ik hem bezocht, —— het aangezicht was bleek gezwollen: ik præſenteerde hem een ſchoone tros blaauwe Druiven, die hy proefde, en welke van zyn ſmaak waren, 't geen hy toonde, wyl hy die achter een zonder uitſcheiden geheel opat; een weinig daar na kreeg hy een grilling, als of hy de Koorts kreeg, dronk drie kopjes warme Koffy met Melk, en werd weder præſent, 's namiddags werd het

veele *Theoremta Practica*, ter veilige navolginge, konnen toepasfelyk gemaakt worden:

In de ontroeringen van den buik, wanneer het braaken en afgaan van zelve ontſtaat, moet men de ſtof ontlaſten werwaards zy uitgang zoekt, wanneer de Lyders die gemakkelyk ondergaan, zoo niet, dan moet men die in beide opzichten bevorderen (*f*).

Men moet de ſtoffen uitdryven, die uit te dryven zyn, langs bekwaame wegen, naar welke zy heenen willen (*g*).

Men

„ Druiven eeten en Koffy drinken ten 3 uuren weder
„ herhaald, met dat gevolg dat hy geduurig op de
„ waterpot moeſt, die ſedert altoos vol met grondſel
„ van materie bezet was: dit duurde verſcheidene
„ maalen den nacht door, zoo dat, wanneer ik des
„ anderen daags wederkwam, den jongen zoo weer-
„ galoos veranderd vond. Hy was ganſch præſent,
„ zat over einde, ſpeelde met zyn kindertuig, was
„ vrolyk en wel te vreeden, en beterde van dag tot
„ dag: zulks werd van veelen gehoord, en agter-
„ volgd; en wel zoo, dat veele ouders zonder *Doctor*
„ te raadpleegen, zich voorzagen van Druiven, en
„ ze de Kinders lieten eeten zoo veel zy luſten,
„ met gewenſchte uitwerkingen". —— enz.

(*was geteekend*)

DANIEL BERNHARD MOSBURGER.

WAGENINGEN,
den 7. September
1779.

(*f*) *Aphoriſm.* 2, met 25. Lib. I.
(*g*) *Ibidem*, 21. met *Aphoriſm.* 2. Lib. IV.

Men moet rype ſtoffen losmaaken en uitdryven, geene raauwe, noch in 't begin, ten zy die opzette, (niſi turgeat, τὸ ὀργᾶν); *maar veele zetten niet op.* (*h*).

Zoo wanneer in het begin der Ziekte iets te ontlaſten is, moet men zulks doen; wyl het beter is in het hevigſte der Ziekte niets te doen (*i*).

Wanneer men alles naar de reden aanwendt, en het tegen dezelve uitvalt, moet men niet terſtond tot iets anders overgaan, zoo lang het zelfde gewrogt blyft aanhouden, 't geen van den beginne was (*k*). Met opzicht tot de hardnekkigheid der Koortſen en andere Ziekten, in welke herhaalde Braak- en Ontlaſt-middelen, de Koorts- en Willigen-baſt, het *Opium*, enz. ſtandvaſtig werden voortgezet.

In de alleruiterſte gevaarlyke Ziekten, moet men ook naauwkeurig de alleruiterſte middelen gebruiken (*l*). Ten aanzien van de groote giften van den Koortsbaſt, en de gewoone maat te buitengaande veelheid *Opiums.*

(*h*) *Ibidem*, 22. Lib. I. met *Aphoriſm.* 1. en 10. Lib. IV.
(*i*) *Ibidem*, 29. Lib. II.
(*k*) *Ibidem*, 52.
(*l*) *Ibidem*, 6. Lib. I.

COROLLARIA.

Uit welke Geneezingen dan weder blykt:

I. Ten aanzien van het *Catarrhale:*

1. Dat de eerste en voornaamste Aanwyzingen in het behandelen deezer Ziekten gelegen zyn in het wel kennen, het wel onderscheiden en ontknoopen van het schynstrydige, aangaande het rottige, het ontsteekene en het *gegangræneerde*, hun grond hebbende in de Προφασις Φλεγμονοδες; uit de rottige gal, en de terug gedreevene uitwaassеming, roozige ontsteekingen voortbrengende; in ontbinding van het bloed, en na de *ebullitie* in doodelyke, of langzaame te geneezene Verstervingen (*Gangræna*) overgaande; zoo als de verscheidene gevallen, met de beproefde bevinding van andere voornaame Geneeskundigen overeenstemmende, beweezen hebben.

2. Dat van alle de bekende Ziekten, 'er mogelyk geene zyn die door de *Materies morbi per Gangrænam*, het *Os sacrum*, de *Trochanteres* en de Dyën meer aandoen, als even deeze; niet zoo zeer door het doorliggen, of door de langduurigheid der Ziekte, maar door eene wezenlyke verplaatsing der Ziektestof derwaards te vervoeren; of, op edeler deelen vallende, eenen gewissen dood aanbragten.

3. Dat uit overweeging van het bovengestelde

ſtelde (1, 2.) de geneezing der Ziekten van dit Jaar meer moeſt ingericht zyn ter verbetering van de wei van het bloed, dan van deszelfs roode gedeelte, door ontlaſting van deszelfs *cruor*, zoo als de geneeswyzen, oplosſingen door de Natuur, en overgaan in den dood ten vollen beweezen hebben.

4. Dat uit aanmerking van het verſchil van den *Paroxysmus* tusſchen de *Febres Catarrhales* en de *Febres Quotidianæ*, onderſcheiden des avonds en des morgens aanvallende, het twyffelachtige omtrent het al, of niet doen der *Aderlaatingen*, uit deeze paalen door de Natuur zelve allerkennelykſt aangeweezen, weggenoomen wordt; en 'er een vry zekere regel, naar welke deeze Aanwyzing moet beſtierd worden, aan de hand gegeeven wordt.

5. Dat die geneeswyze, welke eene vroegtydige afleiding in de kwaadaartige KEELZIEKTEN, enz. door het verſpreiden van het ſmet naar de huid, en het vroegtydig bedwingen van het rottende vermogen, verre de veiligſte geſcheenen heeft, waar in de Natuur, door den uitſlag over het lichaam algemeen te maaken, ſchynt ingeſtemd te hebben.

II. Dat ten aanzien van de *byzondere behandeling*:

1. De *Veſicatoria* in de galachtig ſamenſtellingen boven de Aderlaatingen vermogten: in

in tegendeel in de Ontsteekene of *Rheumatike*, meer de Aderlaatingen.

2. Dat de *Vesicatoria* zoo lang de pols gespannen was, niet moesten worden aangelegd.

3. Dat de *Cortex Peruvianus* vry algemeen, na de ontlasting der eerste wegen, volgens bepaalde en duidelyke aanwyzingen ingericht, gegeeven zy; doch in verval van krachten, enz. zonder opzicht tot deeze.

4. Dat de *Campher* veelal behulpzaam geweest zy, in het bedwingen der stuiptrekkingen, enz. en met den *Cortex* vereenigd boven den *Muscus* en andere middelen vorderlyk ware.

III. Wegens de Buik- en Persloopen (*Diarrhœæ* en *Dysenteriæ.*)

1. Dat gelyk deeze Ziekten in zeer veele Plaatsen grootelyks van elkanderen verschild hebben, en in sommige als heilzaame *Crises* wierden aangemerkt: zy weder in andere alle paalen van zachtzinnigheid overschreedden. Waar uit ten

2. Volgt: dat de Geneezingen ook niet in alle die Plaatsen, enz. van denzelfden aart konden zyn; maar naar maate van derzelver hevigheid ook vermogender middelen vereischtten. Om welke rede 'er mogelyk

3. Min-

3. Mindere duisterheid is, waarom het *Opium*, in sommige deezer gevallen, en wel in den beginne van minder vrucht, ja nadeelig scheen; daar het in andere als alleen aan het geweld en de woede paalen stelde. 't Welk, ten

4. Insgelyks eenig licht geeft aan het al, en niet verdraagen van ZUUREN, en den zoo beroemden Roodenloop-bast (*Cortex simarubæ;*) en het vermeerderen der Smerten door CLYSTEEREN verwekt. ——

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de VOORBEHOEDING *der* ZIEKTEN.

§. LXXXIV. De *Societeit* dit *Artikel* mede beoogende (*Wetten* bl. 6.), en de voortzettinge van dezelfde Waarneemingen ten doel hebbende, dient mede kortelyk ingezien te worden. —— *Beter is het toch de Ziekten te kunnen voorkomen, dan die te moeten geneezen* —— De heilzaame uitkomſten hebben ook doen zien, dat deeze poogingen niet geheel vruchteloos zyn geweeſt, zoo in het afwenden van den wreeden Persloop in ſommige Steden, door de goede zorge der Hooge Overigheid, als door het gebruiken van bekwaame Geneesmiddelen. Waar uit tevens blykt, dat dit ontwerp tweeledig zy, en de *Burgerlyke* en de *Geneeskundige Voorbehoeding* bevat.

§. LXXXV. De *Burgerlyke Voorbehoeding*, van welke eenige *Berichten* hebben melding gemaakt, en die haar opzicht hadden zoo tot het bewaaren der Openbaare Reinheid en Zuiverheid, als tot het Afweeren van het Smet, en het Aanpryzen van bekwaame Geneesmiddelen, zyn in de *Nederlandſche Jaarboeken*, bovendien, in alle haare omſtandigheden te vinden (*a*). De

(*a*) Wegens ZUTPHEN, bl. 41. —— DOESBURG, 50. ARN-

De Hooge Overigheid ſtelde orde op de Begraafenisſen en het begraaven der Lyken, enz. te DREMPT (374.); 't geen mede geſchiedde te HARLINGEN, waar by het afſchaffen van 't begraaven in de Kerken gevoegd werd. De *Ed. Achtb. Regeering* deed Azyn op Stads-koſten uitdeelen, om in de vertrekken te doen uitwaasſemen, enz. De Sterfhuizen der onvermogenden te doen reinigen; beval het ſtroo en vodden in digte zakken weg te draagen buiten de Stad, en in Zee te ſtortten; de Straaten der Stad en inzonderheid de publike plaatſen van gemak zuiver te houden; in Sterf- en Ziekenhuizen vuuren van Eiken-ſpaanderen aan te ſtooken, welke door de Ed. Mog. Heeren *Gecommitteerde* Raaden *ter Admiraliteit* rykelyk verleend werden, enz. (1016.) —— Welke Liefdewerken door de Burgerye door eene milde inſchryving van penningen, ten gerieve van het noodige voor behoeftige Ellendigen, voorbeeldig gevolgd werd. (1017.)

Dus werd de Heer BERNS, op orde van de Ed. Mog. Heeren STAATEN van het Graafſchap ZUTPHEN, in het begin van *October* ter hulpe van de ellendige Lyders te DREMPT afgezonden. (339.)

Een *Pasſagier* met den Persloop ingekomen te NYMEGEN, werd op hoog bevel onderzocht, en ter afweeringe van het onheil, verder verzon-

— ARNHEM, 51. —— HARDERWYK, 60. — UTRECHT, 70. —— DRENTHE, 73. —— GRONINGEN, 76. —— 'S HERTOGENBOSCH, 94.

zonden: als mede een soortgelyke Kranke, die, van het noodige verzorgd en hersteld, verder vervoerd werd. (331.) —— Gelyke voorzorge nam men te STEENWYK in acht. (462.)

De Heer MEYER, op orde van Hun Edele Mogenden de Heeren Gedeputeerden van de STAATEN naar de besmette Plaatsen en Boerschappen in TWENTH gezonden, om de Ellendigen mede op 's Lands-kosten de noodige Geneesmiddelen toe te dienen. (900.) ——

§. LXXXVI. De *Geneeskundige Voorbehoeding* werd te ARNHEM niet zonder vrucht beproefd; want door het vaardig gebruik van *Vomeerende* en daar op *Laxeerende* middelen, op het allereerste gevoel van ongesteldheid, kwamen zy den loop te boven. (468.) —— Te MAASTRICHT (328.) en te ENKHUIZEN (845.) tot gelyken einde aangeraaden; en die ook te WESTZAANDAM, met opzicht tot de Koortsen, niet te vergeefs werd aangewend. (768.) —— Van welk vermoogen eene goede Levenswyze zy by voorbehoedende Geneesmiddelen, kan men uit de voorbeelden der Heeren RÖBOL (846.) en STINSTRA (1017.) en hunne gehoudene inrichtingen afneemen. —— De Heeren VAN MAANEN werd echter te ELBURG (550.); COUPERUS en LENSIUS te HARLINGEN zelven besmet (999, 1002.); gelyk het niet onwaarschynelyk is, dat 'er van onze *Correspondenten* te VLISSINGEN door het *Miasma putridum* overleeden zyn.

§. LXXXVII. Het toedienen van schadelyk gehoudene middelen, als het drinken van een glas

glas *Jenever*, hier en daar werkſtellig gemaakt (200, 552, 913.), en naar de meening goed bevonden, kan onder de *Geneeskundige Voorbehoeding* niet worden aangevoerd; hoewel deszelfs uitwendig gebruik (962.) niet te wraaken is. —— De wyze hoe men 'er zich te ZUTPHEN van bediende, als eene *Tinctur* met *Kina*, Gentiaanwortel en Orange-ſchillen bereid, heeft meer haar opzicht tot het Artſeny vermogende, dan tot het geeſtige gehad, en kan voor zoo verre niet gewraakt worden. —— Van nadere overweging en beproeving zouden zyn het gebruik van *Slee-besſen*, en van *Azyn*, in het *Bericht* van ELBURG (555, 556.) voorkomende. ——

§. LXXXVIII. De inrichtingen ter voorkominge van de Ziekten der *Militairen*, in de Plaatſen waar die *Garnizoen* hielden, en de aanmerkingen op de voorſchikkende en mede werkende oorzaaken gemaakt, kunnen de toets van beproefde Geneeskunde gereedelyk doorſtaan; en kunnen niet dan met de vereiſchte eerbied van wegen de *Societeit* aan dat hooge *Departement* worden voorgedraagen, zoo als dezelve in de volgende aanwyzingen (26, 28, 112, 118, 119, 121, 196, 242*, 243*.) zich opdoen.

§. LXXXIX. Ongelukkig is het, dat de *Voorbehoeding* tegen de *kleine Peſt*, of de zoo *wreede Kinderziekte*, welke te HAARLEM in het *Roomſche Weeshuis*, en daarna in het *Diaconiehuis* (674, 677.) niet vruchteloos afliep, zoo weinig veld windt, en 'er Jaarlyks zoo veele onnoozele en ongelukkige ſlagtoffers aan dezelve moe-

moeten opgeofferd worden; en de poogingen ter wegneeminge van de Gemoeds-bezwaaren, tot heden geene betere uitwerkinge hebben: daar men intusſchen in kleine geringe en afgelegene Plaatſen, als ST. ANDRIES (317.) en ENSCHEDE (914.), in ſtaat was den tegenſtand te overwinnen, tegen welke men in groote Steden, als DORDRECHT (267.), niet toe vermogt (*b*).

§. XC. Konde men door regelen op te geeven de Uitvloeiſels van den Oceaan bedwingen, zyne bruiſchende en overſtroomende golven paalen ſtellen, de uitdampingen van zyne weeke zoute Oevers, Havens en Kaaien beteugelen, den veegen Veengrond toeſluiten, het Moerasſige opdroogen, het Binnenwater verbeteren, algemeen zuiver Water aanvoeren, den Prys der Levensmiddelen verminderen, genoegzaame Koſtwinningen en vroolyke Gemoederen bezorgen, geen Pen van eene Menſchlievende Maatſchappy zoude zich laaten bedwingen, om hier in den ruimen teugel te vieren! Dan deeze *Voorbehoeding* tot de *onmogelyke zaaken* zich bepaalende, kan men alleen in de *mogelyke*, en *allen by zekere onderwerpen mogelyke* voorzien. ———

§. XCI. Voor het meerendeel nochtans leerde de bevinding, dat de meeſte woede zich vertoonde onder de behoeftigſte Gemeente, van veelerlei verkwikkingen en ververſchingen ontbloot, (34, 58, 113, 217, 373, 460, 502, 703,

(*b*) Men vergelyke hier mede de *Prysverh.* bl. 624.

703, 801, 978.), in naare afgelegene hoeken huisvestende, en door hunne natuurlyke behoefte in de onzuiverheid als opgewassen, (35, 293*, 344, 546, 759.), nevens de eerste Tederheid (176, 229, 236, 332, 502, 520, 525, 549, 559, 586, 653, 812, 840, 931, 933, 947, 952, 962, 964, 993.) het meest werden aangedaan (*c*), veelen daarentegen, die door het genot der tydelyke zegeningen, door het gebruik hunner spyzen en dranken gesterkt, als met zoo veele tegengiften, tot herstelling van het verloorene, verbetering van het bedorvene en versterking van het verslenste, by eene maatige beweeging, als zoo veele dagelyksche voorbehoedingen boven hunne Medemenschen mogten bevoorrecht zyn, en door het verspillen van hunnen Levens-balsem onder het branden der Zonnestraalen, de sobere belooning van hunnen uitmergelenden arbeid niet behoeven te zoeken (58, 157, 193, 194, 195, 198, 217, 262, 897, 901.); en de gereedstaande oorzaaken der Ziekten in te roepen; bedienen zich ongevoelig van eene dagelyksche voorbehoeding (157*, 294*, 647 met 703, 846.); en genieten een voorrecht, dat boven deszelfs waarde te schatten, veeltyds niet opgemerkt wordt. En wat dit vermag, is boven (§. LXXXVI.) ten duidelykften gebleeken (*d*).

§. XCII. Die verbeteringen echter, van algemeene nuttigheid, welke onder eene mogelyke

(*c*) *Dezelve*, bl. 625.
(*d*) *Dezelve*, bl. 553.

lyke uitvoering te bekomen zyn, en het algemeene Welzyn betreffen, dienen nimmer uit het oog verlooren te worden. — En die geene, welke in iedere Plaats als medewerkende oorzaaken bekend en als zoodanige opgegeeven zyn, blyven ter verkryging den echte Zoonen van AESCULAAP, aan zynen Schuts-Heer en Burger-Vader, aanbevoolen! De groote Vuuren, die HIPPOCRATES noodig achtte om de Peſt, die zoo veele Volkeren deerlyk verwoeſt had, werden hem door het opperbeſtuur van zynen tyd, gereedelyk toegeſtaan, om die uit zyn Vaderland aftewenden. — Wie weet niet, wat de *Roomſche Raad* beſteedde in het bezorgen van vergezochte Waterleidingen; en hoe zy 'er op uit was het algemeene Welzyn te behartigen. — De belangens van de bewaaring van de Gezondheid en het Leven der Landzaaten, welgegrond voorgeſteld zynde, zullen mede in deeze dagen niet geheel vruchteloos zyn. — Men beproeve dien weg, en zie de byzondere mogelyke Verbeteringen, al voortſtreevende te gemoet!

§. XCIII. De *Lucht*, die wy inademen, en waar in wy leeven, verbetere men in Plaatſen met ſchadelyke Dampen vervuld, door de zuiverende kracht der ruſtig opgaande en beweegende boomen, en het veerkrachtige vermogen hunner uitwaasſemende bladeren, door het voorbeeld van PRINCELAND (209.) aangemoedigd (*e*); 't welk mogelyk van groote nuttigheid zyn zoude ter verbetering van de Lucht in de

(*e*) *Dezelve*, bl. 576.

de laage droog gemaakte Landen; en werd dit met opgaande wilgen, door eene zekere inrichting over de flooten gedaan, het water zoude zoo ras niet uitdroogen, en gelegenheid geeven tot opdampingen van de nadeelige ondergronden. —— De zoo algemeen aanbevoolene reinigheid en zuiverheid, vooral by besmettende Ziekten, neeme men zorgvuldig in acht: zoo wel als de Levenswyze by dezelve aanbevoolen. —— Het *scheppen* der zoogenaamde *Avondluchtjes* by het aangenaame het schadelyke ten gevolge hebbende, dient veranderd, wil men zich van die smetjes behoeden. —— Besmette Huizen en Lyders mogen gerustelyk worden vermyd. Het ingebragte Smet van KEVELAAR (38, 909, 910.) de gemeenschap van zieken en gezonden te DREMPT (372—374.) te ELBURG (546, 547.) te ENKHUIZEN (833.) te ENDSCHEDE (911.) en de zichtbaare uitwerkingen te HARLINGEN (945, 946, 953.) zyn veel te sterke bewyzen, en te gevaarlyke Proeven, om aan de echtheid derzelve eenigszins te twyffelen. ——

§. XCIV. Is 'er mogelykheid, worde het zoute water zoo veel de byzondere omstandigheden toelaaten, uit de binnenlanden geweerd, en het water voor den Zomer liever op een *boven*, dan op een *onderpeil* gehouden; of door het dieper maaken der flooten, enz voor het bloot raaken der gronden behoed. —— Ten aanzien van het *roeren* van den *Grond* in zoute kaaien en havens, in welke het telkens noodzaakelyk geworden verdiepen, door den dagelykschen Vloed onvermydelyk is, zoude het baggeren onder water, naar het voorbeeld

van

van die van MIDDELBURG (139.) alwaar by het uitdiepen van het *Molenwater*, een vry aanmerkelyke plas, het op deeze wyze geſchiedde, konnen worden nagevolgd; 't geen ook mogelyk met minder koſten en minder beſmetting van de Lucht geſchieden zoude; dan dat men daar mede vertoeve, tot die, zeer opgehoopt zynde, door ſchuieren moeten geledigd worden. ——

§. XCV. En, gelyk men uit deeze *Verhandelingen* genoegzaam afneemen kan, welke Ziekten op zekere bepaalde en aanhoudende Luchtsgeſteldheid doorgaans volgen, en welke uit derzelver tegenovergeſtelde veranderingen pleegen te ontſtaan, zoo kan men door een goed beſtuur de zoo genaamde *niet Natuürlyke zaaken*, en des noodig met bekwaame Geneesmiddelen, hier meer te wege brengen dan dit in den eerſten opſlag ſcheen. HUXHAM achtte deeze Taak der opmerking niet onwaardig, en gaf raad, hoe men zich tegen verſchillende geſteldheden derzelve wapenen konde (*f*). —— Veele Geneesheeren voorzagen welke Ziekten 'er uit de aanhoudende droogte, ſtilte en hitte te wachten ſtonden: gelyk men eene bekwaame voorbehoeding tegen de Ziekten in den Zomertyd (898.) vindt medegedeeld. —— Zoude men zich dan ook niet van gelyke, in aanhoudende natte koude, enz. tegen dezelve kunnen voorzien, en de Lichaamen tegen de Ziekten daar uit ontſtaande beſchermen kunnen?

§. XCVI.

(*f*) Tom. I. *Prolegomena*, bl. 23 & Seqq.

§. XCVI. Het geen voor het tegenwoordige aan de *Voorbehoeding* nopens de *Luchtsgesteldheid*: der *Spyze* en *Drank*: der *wel*, of *kwalyk toegediende Geneesmiddelen*: het *tegengaan* der *Besmettende Vermogens*: der *Beweeging* en *Rust*: der *Kleeding*: het *gebruiken* dier *Regelen*: en die der *Geneeskundige Voorbehoeding* ontbreeken mogt, kan men inmiddels in de meergemelde *Prys-Verhandeling* nagaan, in welke die uitvoerig behandeld zyn (*g*).

COROLLARIA.

I. Uit aanmerking van de heilzaame uitwerking der wyze Inrichtingen, door de HOOGE OVERHEID in deeze en geene Plaatsen in 't werk gesteld, kan het niet dan

1. Van de uitterste nuttigheid zyn, om dit zelve niet alleen in sommige maar in alle *Provincien*, en by alle voorkomende besmettingen te betrachten; en niet alleen de *Afweering van het Smet*, en de *Algemeene Reinigheid*; maar ook voor het *Toedienen van bekwaame Geneesmiddelen aan de behoeftigen en anderszins hulpeloozen*, ter voorkominge van verdere verspreidinge, zorge te draagen.

2. Dat 'er onder de middelen van HOOGE VOORZORGE, mogelyk geene gewigtiger zy, dan het *afweeren van het Smet van buiten ingebragt*; naardien het genoegzaam beweezen is, dat de eerste beginselen van den *Persloop*,

(*g*) *Dezelve*, §. CCXXI—CCXXXVI. bl. 573—644.

loop, op deeze wyze in dit Gemeenebest wortelen hebben geschooten, die zich derwyze hebben uitgebreid.

II. Dat de *hoogere Ligging* van sommige Plaatsen, in deeze *Epidemien*, boven andere laager gelegene, geen voorrecht gehad hebbe; naardien het *Hooge* UTRECHT en FRANEKER in het *Hooge* WESTERGO ruim zoo veel den tol betaald hebben, als het *Laage* STEENWYK, enz. in OVERYSSEL en elders dit hebben moeten doen. — Des men de rottige uitwaassemingen en andere medewerkende oorzaaken uit dezelve niet kunnende afkeeren, de uitwerkingen even dezelfde zyn. —

III. Dat de waare Voorbehoeding, omtrent de Ziekten zelve, gelegen zy, in het grondig kennen derzelve, en het vroegtydig tegen gaan van de eerste uitwerkende vermogens.

B E S L U I T.

§. XCVII. Dit is het (§. I—XCVI.) 't geen de *Societeit* voor als nog noodig geoordeeld heeft uit deeze *Verzaameling* te kunnen en te moeten mededeelen; terwyl de Opsteller derzelver zich niet bezwaard gevonden heeft, die gevolgen daar uit af te leiden, welke natuurlyk en billyk scheenen; in dat vertrouwen, dat de geenen, die de Mannelyke Waarneemingen van den Heere STOLL, de Natuurlyke Rangschikkingen des Heeren SELLE, en de Oordeelkundige Bespiegelingen van den Heere BRINKMAN niet slechts aan den dorpel gegroet hebben,

hebben, zyne Verdeediging gemakkelyk zullen maaken, in welke hy niets anders beoogd heeft, dan voor zyn Vaderland vorderlyk te zyn, en zyne Medebroederen tot dieper inzien van het redenmaatige Verband, met alle de nuttigheden daar uit voortvloeiende, op te leiden. — *Het Leven is* (immers) *kort, de Konst lang, de gelegenheid ras voorbygaande, de Proefneemingen gevaarlyk en het oordeel moeilyk* (*h*). — De oplettenheid en aanhoudende poogingen van veelen zullen derhalven alleen in staat zyn dit gebrek te vervullen: hier door toch wordt de aloude Geneeskunde opgeluisterd, in haare eerste inrichting herbooren, en niet meer alleen als in het geslacht der *Asclepiadesfen* (AESCULAAP), maar in de uitoeffeningen van eene gansche menigte wel afgerechte Konst-oeffenaaren bewaard, en moedig opgetoogen.

PER ARDUA AD ASTRA.

(*h*) Volgens de klagte van den Eersten Grondlegger der Leerstellige Geneeskunde HIPPOCRAT. *Aphorism.* I. Lib. I.

NB. Wegens de opgaave der Dooden te AMSTERDAM valt het moeilyk die regelmaatig by Maanden, als in de andere Plaatsen te houden; wyl de Dooden by weeken worden opgegeeven, gelyk in die van nu wylen den Heere INSFELDT, die ook de weeken tot vierde gedeelten van Jaaren brengt; 't geen de rede is, dat het getal in de nevensgaande Tafel niet overeenkomt met het geheel; zynde overgenoomen uit de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*, alwaar nog bykomen 117. van de *Portugeesche*, en 598 van de *Hoogduitsche Natie*; welke met de 8803, het getal van 9518 uitmaaken. Waaromtrent de *Directie* gaarne wenschende geinformeerd te zyn, hier over schreef aan den Heere DR. VAN DER EEM, die het volgende daar op ten antwoorde heeft ingezonden: „ Het is onmogelyk uit de „ gewoone Lijsten, als ook uit die van den Heer „ INSFELDT op te maaken, hoe groot het getal der „ Overleedenen van iedere Maand is, dewyl dezelve „ alleen opgeeven de hoeveelheid van de Week-doo- „ den, en dus van de eene Maand in de andere loo- „ pen, derhalven zyn eigentlyk de 9518, die in den „ Jaare 1779. gezegd worden gestorven te zyn, van „ den 25. *December* 1778. tot den 25. *dito* 1779. Over- „ leeden; en behooren alzoo gedeeltelyk tot het voo- „ rige Jaar; waar tegen de Dooden van den 25. *De-* „ *cember* 1779, tot den 31. *dito* gerekend worden tot „ die van het Jaar 1780. gelyk uit de Lijst van den „ Heere INSFELDT voor het Jaar 1779. te zien is, die „ den 2den *January* de eerste week geeindigd rekent, „ en daar in opgeeft 149 Dooden, en de laatste met „ den 25. *December* besluit. Het getal derhalven van „ 9518 is, strict genoomen, niet het waare der Over- „ leedenen in 1779; geevende alleenlyk op, hoe veel „ 'er in 52 weeken gestorven zyn, en beginnende met „ die week, waar in de 1ste *January* valt, 't geen „ uit de Lijst van den Heere INSFELDT ten klaarsten „ blykt".

Tafel der Overleedenen in de *onderstaande Plaatsen*, volgens de Maanden, in 't Jaar 1779.

	Sluis in Vlaand. Bl. 14.	Deventer. 36.	Vlissingen. 129.	Goes. 149.	Bergen op den Zoom. 180.	Sommelsdyk 236.	's Bosch. 291.	Arnhem. 469*.	Schoonhoven. 481.	Amersfoort. 535.	Elburg. 562.	Rotterdam. 572.	's Hage. 617.	Haarlem. 729.	Beverwyk. 761.	Amsterdam. 781*.	Weesp. 793*.	Enkhuizen. 849.	Sneek. 869*.	Groningen. 876.	Campen (*).
January	12	26	16	12	22	5	35	17	25	20	9	192	167	107	5	638	5	16	15	53	—
February	7	22	16	4	20	2	25	17	21	22	8	152	144	91	5	579	7	20	9	46	—
Maart	4	10	29	11	24	3	33	13	15	12	3	134	156	87	2	575	13	18	19	62	—
April	9	15	19	7	18	2	37	15	7	25	6	124	115	78	6	605	14	29	10	59	—
Mei	5	25	22	10	19	3	42	22	9	33	7	150	119	95	0	672	8	11	5	60	—
Juny	3	19	13	5	6	5	44	19	6	28	12	107	112	74	0	539	6	17	11	59	—
July	5	23	18	6	10	3	45	25	2	31	18	113	102	52	6	578	8	18	8	63	—
Augustus	12	15	21	8	17	2	55	32	6	52	14	93	92	92	3	584	7	38	11	78	70
September	22	28	27	10	29	9	60	38	5	66	59	115	112	122	7	823	15	110	29	163	101
October	32	25	36	8	29	10	48	30	1	63	80	127	96	161	6	1021	14	109	32	301	110
November	30	26	39	9	25	9	42	30	6	65	20	147	103	199	5	1160	15	61	20	206	
December	27	35	41	15	32	5	36	22	6	51	8	134	141	153	4	1029	10	42	25	200	
Totaal . .	168	269	297	105	251	58	502	280	109	468	244	1588	1459	1311	49	8803	122	489	194	1350	

Van de navolgende Steden en Plaatsen geene *Dood- of Sterflijsten* by *Maanden* hebbende, worden dezelve opgegeeven, zoo als die zyn medegedeeld.

Te Middelburg waren in dit Jaar, sedert 1773, de meeste Menschen gestorven. (140*.)
Te Zierikzee insgelyks meer dan in 1778, en mede de meeste sedert het Jaar 1773. (184.)
Te Tholen minder dan in de Jaaren 1777 en 1778. (158.)
Te Steenbergen minder dan in 1776; doch meer dan in 1778. (201.)

In den Oudenbosch zyn 'er 30. Menschen meer, dan in 1778. overleeden. (218.)
Te Zevenbergen minder dan in het Jaar 1778. (252.)
Te Doesburg 48, in 1778: in 1779, 77. (336.)
Te Utrecht byna ⅓ minder dan in 1778. (508.)
Te Oudewater heeft het getal der Dooden in 1779, dat van 1777 en 1778, byna ⅓ overtroffen. (539.)
Te Gouda zyn 'er van gelyken meer dan ⅓ meer Menschen, dan in 1778. overleeden. (543.)
Te Edam meer dan in 1778; doch minder dan in de 3 voorgaande Jaaren. (807.)

Te Monnikendam meer dan in 1777 en 1778. (811.)
Insgelyks te Schagen, en byna zoo veel als in 1776. (852.)
Te Franeker byna eens zoo veel als in ieder der Jaaren 1776, 1777 en 1778. (861.)

Hoe veel 'er in de Maanden *July* en *Augustus*, en hoe veel in de zes eerste, en zes laatste Maanden te Harlingen overleeden zyn, kan men in den *text* zelve zien. (948.)

(*) Deeze opgaave is overgenoomen uit de *Nederlandsche Jaarboeken* van 1780, N°. 2. bl. 71.